

ADA GERLO

HERINNERINGEN VAN EEN ONAFHANKELIJKE VROUW

NEDERL. BIBLIOTHEEK

f 1,50

HERINNERINGEN VAN EEN ONAFHANKELIJKE VROUW

EDERLANDSCHE BIBLIOTHEEK

ONDER LEIDING VAN L. SIMONS.

UITGEGEVEN DOOR:
DE MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN
GOEDKOOPE LECTUUR · AMSTERDAM

WILM KLIJN.

ADA GERLO

HERINNERINGEN
VAN EEN ONAFHANKELIJKE VROUW

DERDE DRUK — ZESDE DUIZENDTAL

GEDRUKT TER DRUKKERIJ „DE DEGEL," AMSTERDAM.

I.

ET was in het eerste jaar van mijn studententijd, dat ik den honger leerde kennen. Den honger en de liefde, de twee groote machten, die volgens het rijmpje, de samenleving bij elkaar houden, zoolang de philosophie het heft nog niet in handen heeft; en die ook in den mikrokosmos van een menschelijk hart de alleen-heerschappij kunnen voeren in de jaren der roekeloos-overtuigde jeugd.

Als een sterk en ernstig kind, wien àlles in het leven nog te wachten stond, was ik uit het donzen nestje van het huis van mijn jeugd de fleurige, vrije onafhankelijkheid ingetrokken, met een hart, dat nog nauwelijks in zijn droom aan de diepere levensontroeringen had geraakt, met oogen, die altijd vooruit keken, in de toekomst, die vol schoone geheimen scheen; met oogen zonder herinneringen....

Mijn gevoel was hevig, ongecompliceerd en zònder eenige redelijke contrôle. Ik was in die episode van het leven gekomen, waarin men een hautaine minachting heeft voor alles wat zakelijk, nuchter of zelfs maar practisch is; waarin men voor elke kwestie de moeilijkste oplossing zoekt, om zijn groeiende krachten te kunnen meten; den tijd, waarin men tot het sublieme zou kunnen reiken, — en soms tot het ridicule vervalt.

Als ik de droeve levensgeschiedenis van een groot man las, barstte ik in tranen uit, omdat alles zoo anders had kunnen zijn, als hij mij maar gekend had, als ik maar alles voor hem had mogen doen.... Als ik op een lentemorgen langs de gevangenis wandelde,

voelde ik aanvechting om aan den portier te vragen, of ik éven het gebouw binnengaan mocht, om tegen al die menschen te zeggen: ik hou van jullie, ik denk aan jullie, wees niet zoo heelemaal wanhopig.... Toen ik eens thee schonk op een fancy fair, waar alleen gematigde flirt en gematigder liefdadigheidszin worden getolereerd, haalde ik me een reprimande van „het bestuur" op den hals, door aan een alles behalve bekoorlijken Duitscher, die vroeg, of hij zich aan mijn voeten mocht neerzetten, te antwoorden: „U moogt alles, wat u wilt, als u me maar tien gulden geeft."

Ik heb mijn leven lang fancy fair's gehaat, met hun misbruiken van het ongeluk en de ellende voor allerlei wereldsche doeleinden, maar de grond voor dien afkeer is zeker gelegd op het historisch moment, dat ik verlegen en uitdagend tegenover de slanke, gepoeierde gravin stond, en op haar aanmaning: „U zoudt met uw onvoorzichtigheid uw reputatie kunnen schaden!" met bravoure antwoordde: „O, maar wie dát nog niet eens voor de blinden over heeft!"

Ik was opstuimig, ingebeeld en nederig; ik was achttien jaar; daarmee is alles gezegd. Ik hield van mijn nieuwe werk, ik hield van mijn nieuwe kamer. Ik leefde tusschen menschen, jong als ik. Niemand van ons had nog iets meegemaakt, niemand van ons had nog iets te verbergen, — geen geluk, geen leed; — zoo werden er snel vriendschappen gesloten, en in spontane overgave wisselden we verwachtingen en droomen aan elkaar uit.

Weldra vormde zich een kleine kring van vaste bezoekers om me heen, die elken avond op mijn kamer samenkwamen, mij hun werk voorlazen, — we waren allen dichters, — mijn wijze van theeschenken criti-

seerden, mijn kousjes voor me uitbrandden, mijn blikjes openmaakten, en bij elke gelegenheid zwoeren, dat ze altijd mijn vrienden zouden blijven, — alles druk, hevig, vroolijk en uitbundig, met zingen en declameeren tot laat in den nacht.

Een was er onder hen, die stiller en meer teruggetrokken was dan de anderen. Hij sprak weinig, vleide me nooit, en daardoor had een enkel instemmend woord van hem voor mij meer waarde, dan de lange lofredenen van de rest.

Nooit had hij me met eenige vertrouwelijkheid over zijn leven gesproken; nooit, als we toevallig samen waren, naar een hartelijker toon gezocht; als een van de anderen zich tegenover mij aan bewondering te buiten ging, wist hij altijd een sneerende opmerking te vinden, die me deed blozen, alsof ik zelf een domheid had gedaan; — en uit dat alles meende ik te moeten opmaken, dat hij niet veel sympathie voor me had.

Dat verdriette mij; niet alleen, omdat ik er in dien tijd behoefte aan had, dat iedereen me een beetje lief zou vinden, van den jongen, die kachelhoutjes verkocht af tot den rector magnificus toe, maar vooral, omdat ik me aan hem het meest verwant voelde, van alle menschen, die ik in mijn leven had ontmoet.

Als hij begon iets te zeggen, dan dacht ik: ja, dat was het, dat was het, dat ik altijd vaag heb gevoeld, maar niet onder woorden wist te brengen.... Als hij een enkelen keer verontwaardigd iets verwierp, dan klopte de woede in mijn borst, zoodat mijn adem stokte, en toen hij eens tegen Berndolf, — dien ik overigens wel mocht lijden, omdat hij vroolijk en complimenteus was, — om een opmerking, die ik niet

begreep: „c'est bas" had gezegd, gunde ik me de kinderachtige voldoening mij met Ru solidair te verklaren, door des zondaars thee met een zee van melk te vermengen, terwijl hij ze altijd „pur" wenschte te drinken.

Mijn „vreemde vriend" was mager en bleek, met een bizonderen gloed in zijn sombere oogen en een moeë, overbeschaafde stem. Ik had er alles voor willen geven, als ik hem had durven naderen met een paar moederlijke raadgevingen van niet te laat te werken en goed te eten; maar zijn houding was zoo strak, dat ik zelfs niet door een blik mijn gedachten durfde verraden. En eigenlijk wilde ik zelf toch ook liever alleen „eerbiedig" tegenover hem zijn.

Tot mijn verwondering blééf hij bij me komen, ook toen het geen „nieuwtje" meer voor hem kon zijn. Telkens, nadat de anderen in groepjes of een voor een, luidruchtig of rustig, maar allen zonder iets bizonders waren binnengekomen, — ontstond plotseling voor mij het moment van spanning, zonder dat er in de kamer eenige aanleiding voor was, — en een oogenblik later verscheen hij in de deur, plechtig en stil als een verschijning, en gaf mij dat gevoel van volkomen bevrediging, dat ik later nooit meer heb kunnen terugvinden. Ik schonk thee en lachte en praatte zonder zelf te luisteren; ik flapte er dwaasheden uit, die hem zijn edel voorhoofd deden rimpelen; maar als hij het woord nam, dan boog ik me heelemaal voorover en staarde gespannen naar hem op, omdat elke klank juist dát zou zijn, wat mijn ziel noodig had.

Hij was voor mij de absoluut goede en wijze mensch. Hij was mijn verre voorbeeld, dat ik na-

streven moest, om tot de volmaaktheid te geraken.

Toen eens een van de anderen mij toevallig over hem had verteld, dat hij 's avonds voor een zielig-klein loopmeisje een groote doos met japonnen had gedragen, ontrukte ik den volgenden dag een pak met lorren aan een drankzuchtig bedelwijf, dat mijn hulpvaardigheid meer verdacht dan aangenaam bleek te vinden. De gevolgen waren erger dan banaal en van weinig aesthetischen aard, maar mijn dwaas hart zwol van dankbaarheid, omdat ik een begin had mogen maken met mijn „Imitatio".

Eens bleef hij een week achter elkaar weg.

We zaten avond aan avond bij elkaar als gewoonlijk. We spraken diepzinnig en zwaar-op-de-hand over de ideëele beteekenis van Jeanne d'Arc, over de mogelijkheid om den Socratischen betoogtrant in moderne polemiek te gebruiken, over de voordeelen van een huurleger boven een volksleger en de grootsche vlucht van de Russische literatuur; we hingen, in gemeenschappelijk overleg, een nieuwe reproductie naar Rodin aan mijn muur, en keurden een nieuw merk Turksche sigaretten; — maar ik miste voortdurend den stillen kop en vóór alles de zachte, overbeschaafde stem, die de drukke discussiën vaak opeens tot een einde bracht.

De beweringen leken me nu leeger en onbelangrijker en ik voelde me moe en onvoldaan.

Ik had al eens terloops aan de anderen gevraagd, waar hij was, maar niemand wist een bevredigend antwoord te geven. Hij was met geen enkele bizonder intiem; ze praatten over hard werken, vossen voor 't examen; ze lachten, dat iedereen wel eens een poosje obscuur was; maar ik werd niet gerustgesteld.

Soms nam het nieuwe leven een dag lang mijn gedachten geheel in beslag; ik was verdiept in mijn eerste responsie of mijn eerste memorisatie; ik schreef mijn eerste notulen of speelde mijn eerste partij biljart; — maar zoo vaak de herinnering aan iets, dat hij had gezegd of gedaan, bij me bovenkwam, overviel me een vreemde onrust, en zei ik tot mezelf, dat ik weten moest, wat er was; dat ik naar hem toe zou gaan.

Maar telkens weer stelde ik het uit. Ik kende hem tenslotte zoo weinig en hij hield zich altijd zoo ongenaakbaar; hoe zou hij mijn onverwachte bezoek opvatten? Zou ik hem niet juist van me vervreemden, door me op te dringen; was het niet beter te wachten, tot hij uit zich zelf bij mij terug kwam?

Ik weifelde, overdacht en streed met mijn verlegenheid, totdat eindelijk twee lange weken verloopen waren. Toen ging ik, een zonnigen ochtend, met beklemden adem op weg, en beloofde mezelf, dat ik niet in mijn kamer zou terugkomen, voordat ik hem gesproken had.

Ik herinner me van die maanden alles nog wonderlijk precies; ik ruik nog den bitteren geur van dorre, vochtige blaren; ik weet, hoe een ijle, zon-doorschenen nevel om den ouden toren hing; ik herinner me de blouse, die ik dien ochtend droeg, en het gezicht van de appelvrouw, die, met een fel-rooden doek om en de grove handen tegen de deurposten geleund, me den toegang tot zijn huis versperde en met een dommen lach opzij ging. Ik zou den looper op de trap, en zijn naamkaartje, vooral zijn naamkaartje op de deur, met de punaize er nijdig doorheen, wel kunnen uitteekenen.

Hem vond ik, bleeker en somberder nog dan gewoonlijk, tusschen stapels boeken op den grond zitten. De kamer was kaal, rommelig en triest. Ik wist, dat hij kort geleden van een lief, zonnig grachtje naar hier was verhuisd, en dacht, dat hij misschien nog bezig was zich in te richten. Ik zocht naar een onverschillige opmerking over het veranderde uitzicht of over de weersgesteldheid, om niet dadelijk met mijn gewetensvraag te behoeven beginnen; maar er was iets in zijn houding, dat elk luchtig woord terugdrong, en mij hartstochtelijk deed wenschen maar weer te kunnen weggaan.

Ik drukte echter mijn handen in elkaar, en zei op een toon, alsof ik iets uit een boek oplas: „Je bent twee maanden lang geregeld als een huisvriend bij me gekomen, en zonder dat er, voor zoover ik weet, iets tusschen ons gebeurd is, ben je plotseling weggebleven. Ik ben nu naar je toe gekomen, om je te vragen, waarom je zoo vreemd tegen me hebt gedaan."

Ik hoopte, dat hij door mijn koele woorden, en door mijn volkomen negeeren van de zorg, die in zijn gezicht gegroefd stond, zich verongelijkt zou voelen, en, verbitterd over mijn miskenning, zich de waarheid zou laten ontvallen.

Maar hij antwoordde in denzelfden trant, mijn hoogheid met nog fierder afwering braveerend: „Het is heel vriendelijk van je, nog belangstelling voor mij te voelen, na mijn ongemotiveerd wegblijven. Tot mijn spijt kan ik me niet verontschuldigen. Er was geen andere reden voor, dan dat ik geen verlangen had je te zien."

Zijn woorden gaven mij een aangename pijn; het scheen me toe, alsof ik daardoor in zijn leed werd

ingeleid, en er minder een indringster door werd. Ik zei tot mezelf, dat, als híj verdriet had, ik niets beters kon verlangen, dan dat hij mij ook verwondde, en mijn hart zette zich open, om elken smaad van hem met volle aandacht te ondergaan. Ik glimlachte van heldenmoed, en, omdat hij me geen stoel aanbood, liet ik me tegenover hem op den grond neer, en zei rustig, terwijl ik naar de stapels boeken keek: „Dat is inderdaad een volkomen afdoende reden; daarover hebben we dus niet meer te praten. Maar misschien bent u toch wel blij, dat ik juist nu gekomen ben, omdat ik u nu wat helpen kan, met het opruimen van de boeken.... Het is hier nog heelemaal niet gezellig."

Ik nam een stapeltje op mijn schoot en begon ze te bekijken; er waren kostbare perkamenten bandjes bij, en ik las de namen van oude philosophen op hun ruggen; ik ontdekte verschillende geïllustreerde uitgaven, en boog mijn hoofd over de bladzijden, dankbaar, dat daar mijn oogen veilig zouden zijn. Want ofschoon ik er intens van genoot, een drama van zoo grootsche allure zelf te mogen meebeleven, vreesde ik elk oogenblik uit mijn rol te zullen vallen, omdat ik toch eigenlijk niets was dan een onstuimig kind, dat zeggen wilde: „Laat mij je helpen; vertel me, wat er is."

Maar híj bleef strak, en zijn stem klonk beslister dan ooit, toen hij antwoordde, dadelijk ook het tutoyeeren, dat ik hem met zooveel moeite geleerd had, latende varen: „Ik dank u voor uw hulp; maar mijn boeken moeten niet opgeborgen worden."

„Niet? Zit u bij voorkeur in zoo'n chaos? Blijft de kamer zoo?"

„Neen, ze worden morgen weggehaald om verkocht te worden."

Hij stond op en keek me uittartend aan. Hij wierp zijn hoofd achterover, zijn oogen vlamden, en hij bedwong elken trek van medelijden op mijn gezicht. Ik dacht aan Cyrano, aan Parsival, aan Richard Lionheart, aan alles, wat me ridderlijk en bewonderenswaardig toescheen.... Maar ik zei, alsof ik het heel gewoon vond: „O, wil je ze verkoopen? Je hebt er hier zeker geen plaats voor. Het is zoo'n massa."

„Nee, ik heb geld noodig."

„Hè, ga je ze dáárom verkoopen? Maar dat lijkt me toch onpractisch. Als 't veel moet zijn, krijg je het toch niet voor boeken; en als 't weinig is, kun je toch op honderd andere manieren...."

„'t Is twee honderd gulden," zei hij kort en snel, en ik hoorde in zijn stem, hoe deze som al weken in zijn hoofd stond gebrand, hoe zijn heele denken dat twee honderd, twee maal honderd, had gepeild en doorleden, tot alle andere getallen voor hem nog slechts in verhouding tot die twee honderd waarde hadden.

„Wel, dat is niet veel," zei ik, „dat zul je zeker wel voor deze boeken krijgen. Ze zijn vast tienmaal zooveel waard.... Maar vind je het eigenlijk niet zonde voor zoo'n klein sommetje zoo'n schat te offeren, vooral als er duizend andere manieren zijn...."

„Ik merk wel, dat u gelukkig nooit geldgebrek hebt gehad," weerlegde hij met een glimlach. „Voor een paar maanden zou ik dat ook hebben gedacht."

„O, maar je kunt toch gemakkelijk zooveel geld verdienen, als je wilt, met schrijven, met vertalen....

Jij, met joùw intellect.... Iedereen zal blij zijn, als je zoo iets wilt doen."

„Jawel," smaalde hij. „De gemeenschap húnkert naar mijn praestaties;.... bah, ik héb op een paar redactiebureaux op de deurmat gestaan, en verzekerd, dat ik een vlotten stijl schreef, en redelijk algemeen ontwikkeld was.... Ze kijken, alsof je een bedelaar bent...."

En na een oogenblik stilte zei hij fel: „En toch wéét ik, dat ik iets te geven heb; dat er iets in me is, dat waarde heeft. Maar de zorgen overwoekeren mijn gedachten; ik kan niet werken, als het mòet; als ik bij elke bladzij denk: dat brengt me zooveel gulden in kas.... En ik ben het alles zoo moe, zoo moe, dat geestelijk gepeuter.... Ik zou liever handenwerk willen doen; ik zou liever willen straatvegen of sjouwer worden...."

Ik keek naar de magere blankheid van zijn handen, die nerveus, voortdurend opnieuw, over de boekenruggen streken. Van den eersten dag af was het me opgevallen, dat ze wonderlijk veel op de mijne leken, en als we elkaar begroetten, sloten ze in elkaar als een deksel om een doos.

„Ik geloof niet, dat je geschikt bent voor zulk werk," zei ik voorzichtig.

„Waar ben ik wél geschikt voor, behalve om mijn leven te verteeren in een prairiebrand van ideeën?" besloot hij moedeloos, en hij liep naar de deur, om mij er van te overtuigen, dat de conferentie afgeloopen, was.

„Maar waarom leen je het geld niet van een van je vrienden?" vroeg ik terloops, terwijl ik van hem af naar buiten staarde.

„Je begrijpt toch, dat er niemand is, die van mijn moeilijkheden afweet. Ik woon hier zoo in een uithoek, dat niemand me komt opzoeken. Ik kom maar zelden op straat, en dan nog.... Jíj begrijpt toch, hoop ik...."

„Ach ja, nee, ik weet niet.... Inter amicos....," zei ik weifelend. Ik doorvoelde tegelijkertijd, wat zijn trots zou lijden, als hij het geld moest aannemen, — en hoe hard het hem vallen zou te scheiden van de boeken, die hij met zooveel liefde had bijeen gezocht. En terwijl ik in 't onzekere was, welke pijn hem het zwaarste te dragen zou vallen, voelde ik hier bovenuit mijn droefheid stijgen, dat ik geen weg wist, om hem beide te besparen.

„Nu adieu, het beste," zei ik, opeens kortaf; en tot mijn overstelpende vreugde, zag ik teleurstelling in zijn oogen: hij had iets anders van me verwacht.

„Adieu," antwoordde hij met een droeven glimlach, en toen ik bij de deur omkeek, zag ik, dat hij nóg zoo stond, onbeweeglijk, en me nastaarde met treurige oogen. Ik voelde mijn wil opstaan in me, als een sterk beest, dat lang geslapen heeft, en nu wakker wordt, en geen weg weet met zijn opgehoopte kracht. Mijn gezicht spande zich, mijn stappen werden zwaarder; ik ging snel en besloten den kortsten weg naar mijn kamer, sloot mijn deur af, liet de gordijnen neer, ging in een hoek op den grond zitten met mijn hoofd op mijn armen, en gaf me over aan nadenken.

Er móest een weg te vinden zijn, waarlangs ik hem helpen kon, zonder dat hij het wist; het geld van mijn kamerhuur, die pas over een maand betaald behoefde te worden, vermeerderd met een deel van mijn maandgeld zou genoeg zijn om hem van zijn zorgen te bevrij-

den, maar ik waagde het niet het hem rechtstreeks te geven, zonder bescherming van een tusschenpersoon.

Ik dacht er over aan een uitgever te schrijven, en hem te vragen, of hij meneer zoo en zoo twee honderd gulden wilde aanbieden voor een te schrijven roman of te leveren vertaling; maar tegelijk besefte ik, dat, om een vreemden man over te halen zich tot een zoo eigenaardige comedie te leenen, het noodig zou zijn hem volkomen van de situatie op de hoogte te brengen.... Een pijnlijk, een onmogelijk werk.... En dan nóg: er was maar één dag tijd! Uitgevers zijn secuur, eischen bindende contracten....

Ik overwoog, of ik me niet tot een van onze gemeenschappelijke vrienden kon wenden, met het verzoek hem het geld op een kiesche manier op te dringen. Ik was er zeker van, dat hij aan de anderen wel eens iets geleend zou hebben; de vriend zou kunnen voorgeven, dat 't eenvoudig restitutie was; dat hij 't was vergeten, omdat 't al zoo lang was geleden; en hij zou 't zonder vernedering kunnen aannemen.

Ik ging in mijn gedachten al mijn vaste bezoekers na om uit te kiezen, wie de geschiktste zou zijn voor deze zeer delicate opdracht, maar den een na den ander zag ik in mijn verbeelding een toren van kleine, banale, onbescheiden gedachtetjes en vermoedens optrekken; ik zag ze tegenover hem een goedhartig medelijden betrachten.... Ik voelde me opstandig worden; ik háátte hun medelijden. Niemand mocht van zijn moeilijkheden weten, dan ik alleen.

Ik werd ongeduldig, omdat ik geen middel vinden kon om mijn plan uit te voeren. Ik trok mijn gordijnen weer op, begon heen en weer te loopen, en ergerde me

aan mezelf, omdat ik den tijd liet voorbijgaan, en te dom en te grof was, om een manier te bedenken, waarop ik hem het geld kon geven zonder hem te kwetsen.

Ik bedacht het eenvoudig in een enveloppe te doen, en 't door het zoontje van de juffrouw hem te laten brengen. Maar natuurlijk zou hij dadelijk begrijpen, dat 't van mij kwam, en, niet vermoedend van hoeveel weifelen en strijd dit couvertje zonder een woord er bij de uitslag was, zou hij er misschien een zelfgenoegzame hoogmoedigheid in zien, en, weerloos-bezeerd, mijn grove gevoeligheid verwenschen.

Als ik me maar voor een familielid van hem durfde uitgeven, een oom, een neef, een oude erftante desnoods.... Maar ik wist absoluut niets van zijn omstandigheden af; ik wist niet, uit welke stad hij kwam en niet, of hij broers en zusters had; alleen had ik op zijn schoorsteen het portret van een mooie vrouw zien staan, die ik zijn moeder noemde, omdat in haar oogen hetzelfde berustende heimweh lag, als in de zijne, en ik ook de lijn van het voorhoofd en den neus meende te herkennen....

Waarom hij dit geld opeens zoo noodig had; waarom hij het niet aan zijn vader vroeg, — ik wíst het niet, en ik wilde het niet weten. Het speet me alleen, dat ik 't nu niet waagde, hem de som onder den naam van een broer of zuster toe te zenden, omdat ik niet wist, of die bestonden.

Eén plan was er, verleidelijk boven alle andere, dat telkens weer vóor mijn verbeelding oprees: ik zou hem kunnen vragen mij klaar te willen maken voor mijn candidaatsexamen; — ik zou hem den eersten termijn vooruit kunnen betalen, en dag aan dag zou

hij hier aan mijn tafel zitten, en niet zwijgend, niet afgetrokken, — maar alles wat hij zelf aan schoonheid en wijsheid wist, zou hij over mij uitstorten; hij zou mij raad geven, hij zou de leiding van mijn leven in zijn handen nemen; ik zou zóó goed worden, ik zou zóó gelukkig zijn....

Maar juist de overstelpende vreugde, die mijn hart vervulde, bij de gedachte alleen al aan deze mogelijkheid, gaf mij de overtuiging, dat ik hem dit niet voorstellen mocht. Want wat hij mij zou geven, — den rijkdom van zijn diepen geest en zijn edel gemoed, — waren schatten, die met geen goud ter wereld te betalen zouden zijn, en het leek me verraad hem in dezen tijd van zorgen aan mij te binden op een wijze, die hij, toen hij vrij was, niet zelf gekozen had.

De middag gleed onhoorbaar langs, en ik vond geen plan, dat me bevredigde. Ik huilde van woede, omdat het geld in mijn la lag, en hij toch zijn lieve boeken zou verkoopen, en er verdriet over zou hebben, omdat ik zoo stomp was.

De juffrouw kwam om te dekken; ze stak het licht aan, pookte de kachel op, en wilde de kamer vroolijk en gezellig maken. Maar ik vond dat, in mijn verslagenheid, een ongepaste luxe, stuurde haar de kamer uit met de meedeeling, dat ik dien dag niet eten wilde, en nam het bankbiljet uit de la van mijn bureau. Ik wist, dat, als ik nu nog lang weifelde, het te laat zou zijn en ik het me eeuwig zou verwijten. Toen scheurde ik een papiertje van mijn bloc-note, en schreef staande, ineens achter elkaar:

„Ik leen je hierbij de twee honderd gulden, die je anders voor je boeken zoudt hebben gekregen, omdat ik aan 't geld niets heb, en 't mij niet schelen kan, of

het van 't jaar in mijn la ligt of niet, maar het me vreeselijk zou spijten, als je al die mooie boeken ging verkoopen, omdat ik ze zoo graag eens van je zou leenen. Ik hoop, dat je het zult willen doen. Anders wil ik je liever niet meer zien."

Ik sloot het couvert, zonder het over te lezen, belde om het dadelijk te laten wegbrengen, en ging toen op de tafel zitten wachten, wat er gebeuren zou. Het was voor het eerst van mijn leven, dat ik daar zat, met mijn armen over mijn borst en mijn lippen geklemd, in die opperste spanning van verbeiding, die in de belangrijkste jaren van een vrouweleven haar belangrijkste bezigheid pleegt te zijn.

Tot dien gedenkwaardigen avond was ik een levendig, belangstellend, ijverig en bereidwillig kind geweest, dat van boek naar boek greep, van les naar les snelde, maar dat te onberoerd was van hart, om werkeloos-wachtend neer te zitten in de schemering. Nu was voor het eerst een mensch me zóó na getreden, dat een woord van afkeuring van hem voor mij rampzaligheid, en een woord van lof geluk beteekenen zou.... Ik hield mijn handen tegen mijn hart gedrukt, om met verbazing zijn bonzen te voelen, en ik trachtte de zinnen terug te vinden, die ik hem geschreven had. Mijn God, was het niet alles verkeerd geweest? Was niet elk woord er nàást? Had ik hem niet nog eerder het geld zonder iets er bij kunnen zenden, dan zoo'n verwerpelijk briefje?

Nú wist ik pas, wat ik had moeten zeggen; nú had ik eerst den goeden toon, eenvoudiger, hartelijker, met minder pretentie. Zin na zin wond zich af in mijn hoofd, verleidelijk-luchtig, eerlijk-overtuigend, schuchter-fijngevoelig; het werd een obsessie telkens weer

hetzelfde begrip in nóg simpeler, nóg smeekender woorden te kleeden.... Hij zou me zoo dom vinden, hij zou me zoo minachten; en ik had niet eens gezegd, hoe mateloos mijn vereering voor zijn hoogheid was....

Na een uur werd er gebeld; ik wist, dat hij het was. Op dat oogenblik was ik er van overtuigd, dat het voor hem veel dragelijker geweest zou zijn, al zijn boeken te missen, dan mij iets schuldig te wezen, en in schaamte over het verdriet, dat ik hem had aangedaan, door zijn trots niet meer te ontzien, sloeg ik mijn handen voor mijn oogen, en bleef ineengedoken zitten.

Hij kwam binnen, vlug en stil als altijd. Hij liep zacht op me toe, trok mijn handen van mijn gezicht en hield ze vast en hevig in de zijne; ze waren nu beide zoo veilig geborgen, dat ik glimlachte, ondanks al mijn angst. Ik keek langzaam naar hem op; zijn oogen blonken, maar er was een pijnlijke trek om zijn mond, en zijn stem klonk bijna verwijtend, toen hij zei: „Hoe zal ik je danken? Het is zóó lief van je bedacht.... Maar het is verschrikkelijk, o, je wéét niet, hoé verschrikkelijk het is, om geld aan te nemen van een meisje...."

„Ik wou, dat ik een jongen was," zei ik snel. „Als jij dan mijn vriend zou willen zijn. Dan mocht ik altijd bij je blijven, en alles voor je doen. Als ik een jongen was...."

„Ach kind," zuchtte hij, met een zachten glimlach, „ach kind." En hij streelde even mijn handen, vóór hij ze liet gaan.

„Mag ik nu Spinoza eens van je ter leen hebben?" drong ik aan, ijverig om zijn glimlach te behouden, „het moet heel moeilijk zijn, hè, en heel mooi.... Ik

heb er al zoo lang naar verlangd, maar bijna niemand heeft hem."

Hij maakte een gebaar, alsof hij weer mijn handen nemen wilde, maar hij ging een paar passen achteruit, en schudde het hoofd.

„Dat zou een jongen niet hebben bedacht," zei hij zacht. „Je bent een vrouw; een kind en een vrouw in de beste beteekenis van het woord."

Ik sprong van de tafel en begon thee te zetten; zorg, angst en benauwenis waren ineens verdwenen; een ijle, lichte blijheid deed me mijn hoofd achterover dragen, en we spraken druk en veel, zonder op onze woorden te letten. Hij vroeg mijn meening over een studie, die hij kort geleden gepubliceerd had, en ik, die zijn werken evenmin voor gewoon-menschelijke kritiek vatbaar achtte als den bijbel, stamelde: „Buitengewoon, volmaakt," met hulpelooze oogen, omdat ik 't gevoel had, dat ik toch altijd mijn bewondering te kort zou doen.

„Heb je 't wezenlijk gelezen?" vroeg hij glimlachend. „Maar zeg dan eens: geloof je, dat er rhythme in mijn proza is te bespeuren? Of niet? Zeg het maar eerlijk...."

Ik keek hem verbijsterd aan, en het bloed vloog me bonzend naar de slapen. Kon ik hem zeggen, dat het lezen van zijn werk voor mij was als een onderdompelen in een sterkend bad; dat ik bij ieder woord hoorde, hoe zijn stem het zou zeggen; dat ik telkens vol vreugde eene gedachte herkende, die hij op onze bijeenkomsten uitvoeriger had ontwikkeld; maar dat ik nooit lette op onderdeelen, en nooit een oogenblik aandacht had gehad voor den logischen opbouw van zijn betoog, of den gang van zijn statige zinnen.

„Je zou eerst moeten vaststellen," zei ik ontwijkend, „of sterk uitgesproken rhythme in proza wel wenschelijk is. Proza ís toch eenmaal van anderen aard dan poëzie, en daarom...."

„Hou maar op," weerde hij af met een jongensachtigen schaterlach, „ik begrijp al lang, dat het rhythme ontbreekt; en dat je me nu als troost nog zoudt willen suggereeren, dat het misschien wel een qualiteit van mijn werk is."

„Maar ik weet heelemaal niet, wat je eigenlijk met rhythme bedoelt," bekende ik beschaamd, en we lachten beide onbedaarlijk om de onverwachtsche wending van ons gesprek. Dadelijk was hij klaar om in dit opzicht mijn opvoeding ter hand te nemen, en toen, zooals gewoonlijk, om een uur of acht de anderen binnenkwamen, vonden ze mij op mijn knieën bij de kachel, bezig brood te roosteren en op te knabbelen, om mijn gemiste diner in te halen, en hem naast mijn hoofd op de tafel gezeten, met overdreven cadans de eerste zinnen van Potgieter's Rijksmuseum aan het declameeren, om me in de geheimen van de prozatechniek in te wijden.

Van Hoogheide breidde het terrein uit, door me een college over het „vers libre" te geven; er werden verschillende kunsttheorieën opgeworpen; Lessing werd tegen Van Alphen, Goethe's Werther tegen Feith uitgespeeld; er was iemand, die de rehabilitatie van Beets als dichter eischte, op grond van een bekoorlijk najaarsgedichtje, en een ander, die Willem Kloos niets dan een verliefden jongeling noemde, van grootheidswaanzin bezeten.... Toen overviel hém weer een van zijn prachtige verontwaardigingen, en, in een huiverende stilte, zei hij de onsterfelijke regels:

„Zooals daar ginds aan stille, blauwe lucht...."

Het slot bleef echoën in mijn hoofd, almaar door, dien opgewonden en luidruchtigen avond, terwijl gedicht na gedicht werd uitgejubeld. „Als alles wat heel ver is en heel schoon." „Heel ver en heel schoon", — dat was hij. „Heel ver.... en heel schoon"; zoo leek mij de zin van het heele leven....

Een paar dagen later kwam hij me Spinoza brengen en het schema voor een studie over Oud-Noorsche sagen.

„Ik heb al mijn werkkracht weer terug; ik kan weer, wat ik wil," zei hij gelukkig, en er was een fascineerende glans in zijn oogen, zooals ik er nog nooit in had gezien.

Hij bleef nu geregeld bij me komen zooals vroeger, en zonder bizondere emoties ging het leven zijn gang. Maar tegen het eind van de maand begon ik te bemerken, dat ik bijna geen geld meer over had. Ik vond het een grappige, nieuwe sensatie; ik liet me door allerlei vrienden ten eten vragen, borg mijn onbetaalde rekeningen zorgeloos in mijn portefeuille, en trok, toen de laatste gulden was verdwenen, nog ruim een week, voordat officieel de Kerstvacantie begon, naar mijn familie, om daar mijn ontredderde financiën weer in orde te brengen.

Het was mijn eerste terugkeer in het huis van mijn jeugd, en, na een ochtend van onwennig rondzoeken, hernam het geregelde leven van zooveel jaren zijn volle macht over mij. Weer werden de uren der maaltijden onverwrikbare mijlpalen in den gelijkmatigen voortgang van iederen dag, weer zat ik avond aan avond onder de thee over mijn wollen borstrok „voor

de armen" gebogen, terwijl tante Ika de levensbeschrijving van Milton voorlas; weer werd ik meegenomen naar de statige, deftige bezoeken in de buurt, en berichtte daar, op belangstellend aandringen, koeltjes, dat het studentenleven me heel goed beviel, en dat de colleges interessant waren....

Zoo onwezenlijk en als alleen gedroomd schenen me nu de enkele maanden van vrijheid, dat ik nauwelijks er naar terug verlangen kon, en toen ik eindelijk, ver in Januari, wezenlijk weer in mijn zonnige kamer stond, en de, nog bijna onberoerd gebleven, witte bandjes van Spinoza me op mijn schrijftafel zag wachten, had ik het gevoel mijn vroegere leven geheel ontgroeid te zijn. Ik voelde me vreemde tegenover mijn meubels, waarvan de banale netheid me opnieuw ergerde, vreemde tegenover mijn vrienden, wier luiden. vrijmoedigen toon ik was ontwend, en de eerste week leefde ik in groote onrust door.

Hij kwam niet bij me; liet niets van zich hooren. En ik zei tot mezelf, dat hij er ook niet de minste reden toe had, terwijl ik voor de zooveelste maal het papier uitrolde, waarop ik alles geschreven had, wat ik hem bij ons weerzien vragen wilde, niet alleen duistere plaatsen bij Dante en taalkundige moeilijkheden in Floris ende Blancefloer, maar ook levensvragen, als: „Wanneer het waar is, dat geen mensch zijn karakter kan veranderen, dus de neiging tot het kwaad altijd blijft bestaan, en men alleen de zonde *niet doet*, kan er dan eigenlijk wel sprake zijn van zelfvolmaking?"

„Wat verstaat men onder mystiek, en waarom heeft de protestantsche kerk, die toch het innerlijke contact tusschen God en iederen mensch op den voorgrond

stelde, zoo oneindig veel minder kunst doen ontstaan, dan de katholieke kerk, terwijl die uiterlijk en praalziek werd genoemd?"

„Waarom heeft een vegetariër meer liefde voor een griezelige garnaal dan voor een prachtige roode koolplant?"

„Zou het waar zijn, dat, als de wereldvrede werkelijkheid werd, de menschen elkaar toch evenveel leed zouden moeten aandoen, alleen op andere wijze, als nu met de oorlogen?"

Ik zuchtte moedeloos, terwijl ik het papier weer oprolde en herhaalde nog eens, dat ik niet moest denken, dat hij mijn voogd was; dat hij geenszins de verantwoordelijkheid op zich had genomen, om voor mijn geestelijk welzijn te zorgen, en waarschijnlijk wel heel wat belangrijkers te doen zou hebben, dan zich het hoofd te breken met mijn onzekerheden....

Ik voelde me zóó ver van hem af, dat ik er aan twijfelde, of ik hem nog wel ooit zou weten te bereiken....

Maar op een avond bracht een van mijn vrienden een zeldzame uitgave van Plotinus mee, om me zijn nieuwen aankoop te laten bewonderen, en dadelijk herkende ik het boekje, dat ik voor eenige weken van hém ter leen had gehad, en waarvan ik vergeefs had getracht den zin te doorgronden.

„Dat is iets zeldzaams," zei ik met gebogen hoofd, mijn ontroering verbergend, „waar heb je het vandaan?"

„Van een auctionair," antwoordde hij, „daar kun je toch soms zoo uitstekend te recht."

En we praatten door over het koopen van oude boeken, over een groote auctie, waarvoor in de vol-

gende week de kijkdagen zouden zijn, over de voordeelen van het zelf bieden boven het laten bieden, en de flair van sommige menschen om altijd precies te weten tot hoever ze gaan moesten, — terwijl ik het perkamenten bandje tusschen mijn handen hield en bedacht van hoeveel leed en strijd het mij de stille boodschapper was.

Den volgenden morgen, zoodra ik op was, ging ik naar hem toe, bijna blij, dat mijn jagende onrust mij dwong de vervreemding tusschen ons te verbreken. Ik liet me niet aandienen, maar ging regelrecht op zijn kamerdeur af. Op mijn kloppen volgde een verstrooid „ja," en ik vond hem mager en voor zich uit starend op zijn sofa zitten, tusschen kale muren, naast een leege schrijftafel. Er brandde geen vuur, zoodat het er kil en vochtig was; op den schoorsteen stond alleen nog het lieve portret, en er naast lag iets blinkends, dat ik niet dadelijk onderscheiden kon.

Toen hij mij zag, sprong hij verward op, en maakte een afwerend gebaar; er was iets ongeduldigs in zijn manieren, alsof hij juist alles goed geregeld had, en nu zijn plannen weer in de war zag gestuurd. Maar ik hield me, alsof ik niets bizonders aan hem merkte, en terwijl ik de heeschheid van mijn stem door een glimlach trachtte goed te maken, zei ik langzaam: „Jíj komt weer niet bij me. Daarom kom ik maar naar jou. Ik weet wel, dat het niet comme il faut is. Maar ik wou eens kijken, hoe je het maakt. Waarom brandt je kachel niet? Het is hier zoo koud...."

„Och, ik ben hier eigenlijk zelden.... en ik houd niet van warmte. Ik vind 't lekker zoo; maar als jij.... dan zal ik de juffrouw...."

„Ja, ik zou 't wel graag willen," zei ik onmeedoo-

gend, en op 't zelfde oogenblik viel mijn blik weer op den schoorsteen, en wist ik, dat het blinkende ding een revolver was.

Hij begon heen en weer te loopen, en beet zich op de lippen. Ik voelde, dat hij er over dacht me te verzoeken heen te gaan en me niet verder met zijn zaken te bemoeien. Ik voelde, dat hij hartstochtelijk zocht naar het woord zóó hoog en fier, dat het hem voorgoed van mijn indringerige belangstelling zou bevrijden, en toch zoo waardig-zacht, dat het me niet wonden kon. Maar ik hield me aan zijn bureau vast, alsof ik elken voet grond tot de deur tegen hem zou willen verdedigen, en bijna uitdagend begon ik opnieuw: „Ik kwam je eigenlijk Plotinus nog eens ter leen vragen. Ik heb er den vorigen keer maar een schijntje van begrepen, en ik wou graag...."

„Ik heb hem niet meer," zei hij kortaf, en tikte ongeduldig op de tafel.

Ik dacht er over een eind te maken aan de comedie, en hem de volle waarheid te vragen, maar ik kon geen overgang vinden, en daarom ging ik door: „Heb je 'm weggegeven? Dat is jammer. Maar geef me dan een ander boek. Ik heb er in de vacantie naar verlangd weer eens prettig, geregeld te gaan lezen."

„Maar ik heb geen enkel boek meer, geen enkel," barstte hij eindelijk uit, „álles heb ik verkocht, mijn boeken, mijn platen, mijn vazen, alles wat ik bezat."

Hij sprak snel en luid, in de hoop, dat ik nu eindelijk, eindelijk wel zou zwijgen; maar ik ging naar den schoorsteen en nam de revolver in mijn hand. Ik had nog nooit een vuurwapen betast, en besefte de dramatiek van het oogenblik ten volle.

„Waarom heb je dit dan ook niet verkocht?" vroeg ik, met een schrillen klank.

„Laat liggen," beval hij barsch. „Het is míjn zaak."

Ik richtte me op, zoo hoog als ik kon, en een toomeloos verzet tegen zijn trots, die me zelfs op dit oogenblik verbood tot zijn intimiteit te naderen, deed me mijn eerbied vergeten, en in onbesuisde woede wierp ik hem mijn verontwaardiging naar het hoofd.

„Dat is niet waar. Ik wil 't niet hebben. Je bent laf, je bent een lafaard, dat je zoo iets kunt wìllen doen. O, als alles goed gaat, dan kunnen jullie mannen wel leven, dan ben jullie de heeren der schepping,.... maar zoodra het mis loopt, zou je er maar ineens een eind aan willen maken, zou je maar dood willen zijn, omdat dat makkelijker en rustiger is.... Je hebt geen schijntje gevoel van verantwoordelijkheid; je hebt geen idee van zedelijken plicht. Je denkt er alleen aan, wat je op 't oogenblik het makkelijkst is.... je.... je...."

Ik zweeg buiten adem, en keek hem aan, ontzet over mijn eigen drift; ik keek in zijn diepe oogen, die zacht van vergevensgezinde afkeuring waren, en opeens begaf me alle moed, en begon ik zacht en klaaglijk te schreien met mijn hoofd op den kouden schoorsteenmantel, vlak naast het blinkende metaal.

„O vergeef me," zei ik stokkend, tusschen twee snikken in, „vergeef me alles, wat ik zei,.... maar je mág het niet doen. Ik kán het niet dragen. Ik heb een beetje recht op je. Toe, beloof me, beloof me eerst...."

Hij was achter in de kamer heen en weer blijven loopen, en toen ik het eindelijk waagde naar hem op te zien, lag er zoo'n radelooze vertwijfeling om zijn saamgetrokken lippen, dat ik me schaamde aan mijn

stemmingen te hebben toegegeven. Ik droogde energiek mijn oogen af, streek mijn haar achterover, en ging vastbesloten in de vensterbank zitten.

„Ru, hoor eens," zei ik zacht, „zeg nu eerst, dat je niet boos bent."

„Natuurlijk ben ik niet boos," antwoordde hij, met iets wonderlijk weeks in zijn stem.

„Kom dan even hier zitten," pleitte ik. „Ik moet je een paar dingen uitleggen, die ik daarnet verkeerd heb gezegd. Natuurlijk moet je doen, wat je zelf wilt; natuurlijk gaat het mij niets aan, als je...."

Hij wilde me tegenspreken, maar ik weerhield hem snel: „Als ik je nu toch nog vraag, waarom je tot dit besluit gekomen bent, dan is het heusch niet, omdat ik op je daden contrôle zou willen uitoefenen; maar alleen, omdat ik graag begrijpen zou, en graag zou blijven bewonderen. Als je dat nog voor me zoudt willen doen, je plan motiveeren...."

Hij staarde me aan, verward en hulpeloos als een, die zich op het onverwachtst van zijn strijdmiddelen ziet beroofd: wat hij de overmoedige indringster overmoedig had geweigerd, moest hij de smeekelinge overgeven zonder slag of stoot, en met een zucht van bevrijding stamelde hij zijn bekentenis: „Nee, 't is niet bewonderenswaardig, maar ik zie geen uitweg meer. Ik heb alles gedaan om er bovenop te blijven. Ik heb gewerkt, geschreven, baantjes gezocht.... Ik heb niets meer om te verkoopen; en nu komt er schande over mijn naam, als ik niet op tijd aan mijn verplichtingen voldoe. Het eenige is, dat ik er een eind aan maak."

„Dus alleen om wat geld," zei ik, met een tikje spottende minachting en ongeloovigheid in mijn stem.

„Alleen om wat geld heb je ons al die afgesleten derderangs-opera-attributen van den uitgehongerden jongen man, de revolver, de vrouwetranen en de verzoening nog eens voor 't front laten brengen! Alleen om wat geld heb je jezelf zoo bleek en afgetobd en rampzalig gemaakt? Ik dank tenminste den hemel, dat je zoo naïf-theatraal te werk bent gegaan, en het „moordend staal" zoo opvallend op den schoorsteen te pronk hebt gelegd. Maar vind je eigenlijk zelf het effect toch niet een beetje mager?"

Mijn polsen klopten van spanning, en mijn lippen trilden, terwijl ik die cynische woorden sprak. Ik wist niet, waar ik ze vond; ik wist niet, wat ik er mee bereiken wilde. Ik voelde alleen een blinden drang in me, om hem er toe te brengen zijn voornemen ridicuul, melodramatisch en minderwaardig te vinden en daarvoor was geen middel mij te bruut, geen aandrang onwaardig.

Een fel rood klom tot zijn blank voorhoofd op, en hij trok ongedurig met zijn schouders. „Mijn God, ik wéét wel, dat het je bespottelijk en klein moet lijken, zóó rampzalig te zijn, over iets, dat, in absoluten zin, volkomen onbelangrijk is in het leven. Ik weet wel, dat ik hier voor je sta, als de ridder van een zeer miserabele figuur. Maar ik héb niets, en ik wàcht niets. Over drie weken is de termijn verstreken, en moet ik honderd vijf en twintig gulden betaald hebben, over drie maanden wéér honderd vijf en twintig gulden, en zoo eindeloos door. Het stapelt zich om me op; ik zie geen uitweg, ik kàn 't niet langer uithouden...."

„Dus wou je wezenlijk om honderd vijf en twintig gulden,.... is het waarachtig waar, dat je dáárvoor je leven.... Neem me niet kwalijk; maar nu wordt 't

heusch vermákelijk!" riep ik uit, en ik lachte hardop.

„Jawel," zei hij stroef. „'t Is banaal en belachelijk en onnoozel. Au fond is er niets banaler dan slechte romantiek. Maar ik weet geen beter einde te vinden."

„Beste jongen," zei ik, ineens moederlijk, „je bent pas aan de eerste acte. En je bent voorbestemd om in het slotbedrijf met de prinses te trouwen, en als koning op een kameel voor het voetlicht te komen, terwijl stoeten onderdanen alle mogelijke schatten aan je voeten uitspreiden. Bederf het spel dus niet in den aanvang...."

Ik keek uit het raam en zag de kinderen op het trottoir aan het touwtje springen; hun witte schorten schitterden in de zon, en het touw tikkelde vroolijk tegen de harde steenen. Verderop stonden lacherige dienstmeisjes aan een groentewagen inkoopen te doen, en een vrouwtje liep met een kinderwagen, langzaam zich te goed te doen aan het mooie weer. Alles buiten ging degelijk, tevreden en harmonisch zijn gang, terwijl hier een man, die jong was, die talent had en schoonheid en levenslust, geen plaats zou kunnen vinden op de wereld, en besloten had maar stilletjes weg te gaan....

Ik stond met mijn rug naar hem toe, en legde mijn handen over mijn heete oogen.

„Ik ben je zóó dankbaar, voor je vertrouwen," zei ik zacht. „Het is zoo edelmoedig van je, dat je me alles hebt willen zeggen. Maar nu moet je me ook heelemaal vertrouwen. Nu mag ik ook over drie weken...."

„Nee," zei hij beslist. „Ik heb geen zekerheid, dat ik 't je ooit terug zal kunnen geven."

„Vind je dat nu heusch van erg veel belang? Weet

je wel, dat ik niet 't minste geloof meer heb in je socialistische neigingen, als je zooveel waarde hecht aan privaat bezit? Het is toch geen verdienste van mij, dat mijn ouders me meer hebben nagelaten, dan ik noodig heb.... Toe, praat er niet meer over, en denk er niet meer aan."

Hij kwam voor me staan, en keek me ernstig en dringend in de oogen. Ik hief mijn gezicht naar hem op, dwong alle zorg-gedachten weg uit mijn hoofd, en hield mijn blik rustig en open in de zijne.

„Ik zou zoo graag willen weigeren," zei hij zacht. „Maar je bent zoo lief, en ik kan niet. Je weet, dat ik 't niet hebben wil, als 't je ook maar eenige moeite kost,.... dat beloof je me, dat beloof je...."

„Doe toch niet zoo gewichtig," weerde ik af, „als je nog langer aandringt, zal ik je een staat van mijn jaarlijksch inkomen voorleggen. Ja, je dwingt me om op te snijden over mijn fortuin, als de eerste de beste patser. Luister goed: ik ben „een meisje met geld."

Hij lachte en klapte jongensachtig met zijn vingers in de lucht. Nu hij weer opgewekt keek, viel 't me nog meer op dan te voren, dat hij er uitgeput en vervallen uitzag; er waren zwarte kringen onder zijn oogen, en zijn lippen zagen paars. Maar zijn oogen brandden schitterend, en hij stond zoo rechtop, alsof hij herboren was.

„En nu zullen we het eerst van alle dingen het huishouden hier weer eens op dreef brengen," riep ik opspringend. „Je hebt natuurlijk nog niet ontbeten. Laat de juffrouw dadelijk eieren en boter en melk halen, wacht, ik zal 't wel even gaan vragen, — en de kachel moet aangemaakt worden, en de kamer opgeruimd."

Ik dekte de tafel, zette thee, en deed vertwijfelde pogingen om zelf het vuur aan te maken, wat eindeloos veel rook en rommel, maar overigens weinig succes gaf. Ik had het eene raam hoog opengeschoven, zoodat de pittige, opwekkende winterlucht vrij naar binnen golfde, en hij lag op de canapé, glimlachend met de oogen dicht, volslagen afgeloopen, maar berustend in de plotselinge verandering van zijn lot.

„Weet je, dat je een bijna oud-testamentisch vertrouwen in me hebt wakker gemaakt," zei hij zacht, toen ik twee eieren stuk sloeg, en ze in een melkbeker begon te klutsen. „Zoo'n vertrouwen, als je ook wel bij arme, oude vrouwtjes vindt, die zoo zeker weten, dat de Heer het water wel tot aan de lippen laat komen, maar nooit tot over de lippen;.... dat de Heer in de grootste benauwenis zijn raven zenden zal, om zijn arme schepselen voedsel te brengen...."

„Ik vind, dat je wel een gracieuser vergelijking voor me hadt kunnen bedenken, dan zoo'n raven-rol," wierp ik tegen, terwijl ik voorzichtig zijn boterhammen en zijn thee in de vensterbank zette, en toen bij hem zitten ging, om hem nu eens zijn bord, dan zijn kopje, dan weer zijn melkbeker aan te reiken.

Ik voelde mijn zenuwen tot het uiterste gespannen, en er was een zoo geweldige drang tot actie in me, dat ik maar het liefst dadelijk naar buiten gebroken zou zijn, om, door den wijden winter zwervend, me aan de meest excessieve toekomstplannen over te geven. Maar ik dwong me stil te zitten, met een rustig-blijmoedig gezicht, en met zachte zorgen om hem heen te zijn, totdat zijn uitvoerige maaltijd tot in de kleinste finesses correct was verloopen. Toen maakte ik van de cosy en een achtergebleven gordijntje van zijn

boekenkast een hoofkussentje, en begon me aan te kleeden om weg te gaan.

„Hè," zuchtte hij behaaglijk, zijn hoofd diep inborend in de zachte stof, „hoe lang is het wel geleden, dat ik zoo heerlijk, zoo heelemaal voldoende gegeten heb. Ik dacht altijd maar, dat ik moest trachten het geld uit te zuinigen op mijn maaltijden, ik wilde het altijd met mijn eten vinden; maar dat is zoo'n negatieve manier, en je wordt er rampzalig van.... O, je weet niet, hoe goed het doet, weer eens ordentelijk gevoed te worden."

Ik glimlachte even, omdat het wonderlijk aandeed dezen „homo spiritualis" bij uitnemendheid een zoo stoffelijk genot als een stevig ontbijt met geestdriftige overtuiging te hooren prijzen.

„Maar nu zorg je er voor, dat je weer geregeld gaat leven, hè?" drong ik nog eens aan bij het afscheid nemen. „Nu ga je alleen voor je gezondheid zorgen, en doen, wat je prettig vindt. Niet meer grübeln, niet meer denken.... Denken ist eine sauere Arbeit.... Ik kom wel eens kijken, of je je aan mijn voorschriften houdt."

Ik lachte, knikte, keek nog eens vroolijk om bij de deur.

Toen, eensklaps, verstrakte mijn gezicht; ik ging langzaam en ernstig zijn steile trappen af, en bij iederen stap woog mij de gedachte zwaarder: hoe moet ik in godsnaam in drie weken.... in een en twintig dagen honderd vijf en twintig gulden bij elkaar krijgen, terwijl ik op 't oogenblik niets dan dertig gulden bezit, die eigenlijk voor rekeningen van de vorige maand bestemd zijn....

In normale tijden zou het mij betrekkelijk gemak-

kelijk gevallen zijn tenminste een groot deel van de som van mijn ruim maandgeld over te houden, maar door de twee honderd gulden van een paar maanden geleden, en vooral door mijn zorgeloosheid, toen mijn kas uitgeput bleek, waren mijn financiën in zeer slechten staat geraakt; ik had nog verschillende kleine schulden, en, zelfs zonder buitengewone uitgaven, zou ik moeite hebben gehad die maand rond te komen.

Maar, ofschoon ik dus voorloopig geen uitweg zag, en zelfs geen begin van een plan de campagne kon vinden, — toch twijfelde ik er geen oogenblik aan, of ik het geld bij elkaar brengen zou. H e t m o e s t, en daarmee was alles gezegd. Mijn wil scheen me sterk genoeg, om het leven te dwingen. Ik was niet van plan me door de omstandigheden te laten ringelooren, en ik beloofde mezelf, dat ik hem over drie weken het couvertje zoú brengen, al moest ik het huis aan huis bij elkaar bedelen.

Zoodra ik thuis was, ging ik, bang om een oogenblik te verliezen, aan mijn schrijftafel zitten, en begon de laden na te zoeken, die vol lagen met slordig door elkaar geraakte schetsen, verzen, brieven, balboekjes en menu's. Ik had in dien tijd zoo'n afkeer van publiceeren, dat ik altijd stapels copy in voorraad had. Ik sorteerde een zestal verhaaltjes, die me redelijk geslaagd voorkwamen, nam mijn statigste postpapier en een nieuwe pen, en adresseerde ze, met beleefde begeleidende briefjes, die om spoedige plaatsing vroegen, naar verschillende tijdschriftredacties. Ik frankeerde ze dadelijk, en vertrouwde ze aan de juffrouw toe om ze cito cito te laten wegbrengen, met een zucht van „God zegen de greep."

Vervolgens nam ik een papiertje, schreef bovenaan honderd vijf en twintig, er onder dertig, — leunde toen mijn hoofd in mijn handen en peinsde er diepzinnig over, op welke manier ik de ontbrekende vijf en negentig gulden zou kunnen aanvullen. In mijn portemonnaie had ik één gulden zeven en dertig cent; ik zou mijn weekboekje bij de juffrouw, het eenige, dat ik dadelijk moest voldoen, wel tot drie of vier gulden kunnen beperken,.... voor mijn schetsen zou ik.... toch in elk geval negentig gulden krijgen; ik zou er eenige bij kunnen schrijven voor couranten; ik zou kunnen trachten vertaalwerk te doen, feuilletons, korte artikelen; — het was eigenlijk een dwaasheid zooveel drukte te maken over een zoo kleine som.

Ik voelde me door deze becijfering-in-de-ruimte aanmerkelijk opgelucht. Ik begon dadelijk een kort, pakkend schetsje op te zetten voor een dagblad, (van de soort, zooals men ze vóór zijn twintigste jaar uit de mouw schudt, fleurig, spontaan en kunsteloos, en die naïve zielen ons ons leven lang als ons „beste werk" nahouden,) en toen dat over het spannende punt heen was, ging ik mijn kamer op en neer loopen, en philosopheerde verder: eigenlijk was mijn berekening wel heel aardig en geruststellend, maar toch ook een beetje onzeker. Want in de eerste plaats stond het niet vast, dat al mijn schetsen geplaatst zouden worden; („maar dat zal toch wel," zei ik met het zelfvertrouwen van de eerste jeugd;) in de tweede plaats was het de vraag, of ze binnen drie weken geplaatst zouden worden; en in de derde was het nauwelijks waarschijnlijk, dat ik mijn honorarium onmiddellijk toegestuurd zou krijgen. Dan had ik nog als bron van inkomsten gerekend op de verhaaltjes,

die ik zoú schrijven.... Ik zuchtte, en bekende mezelf, dat de vraag: „waar haal ik in drie weken vijf en negentig gulden vandaan" nog niet heel ver tot zijn oplossing was genaderd.

Ik begon nu alle dingen van mijn kamer met groote aandacht, en alsof ik ze voor 't eerst zag, te bekijken. Alle muurversieringen, alle kleine ornamenten, alle luxe-dingen waren van mij: ik had een paar Perzische tapijtjes op de kale matten laten leggen, ik bezat drie etsen en een kleine aquarel, een antieke sjawl als divankleed, en een paar mooie bronsjes, die vrienden uit Italië voor me hadden meegebracht. Dan waren er schemerlampjes, kussens, sarongs, pulletjes, een koperen kaarsenkroontje en een oude klok, zonder welken overbodigen opschik geen moderne kamer meer gezellig is te noemen; ik had een tijd lang Tanagrabeeldjes en Kopenhaagsch aardewerk verzameld; ik bezat een boekenkast met in tweeën gedeelde, draaibare planken, — en dan was er in de slaapkamer nog mijn ledikant, en al mijn japonnen en mantels en hoeden, mijn sieraden, mijn laarzen, mijn borstelgarnituur en mijn toilettafel,.... dat alles was toch zeker wel eenige honderden guldens waard, en het zou tenslotte van mijn eigen wil afhangen, om 't geld een paar uur later, vóór me op tafel te zien liggen.

Ik nam nadenkend een van de bronsjes in mijn hand, en tegelijk viel me in, hoe voor enkele dagen Berndolf en Van Hoogheyde langs mijn raam waren gedraafd met een koperen klok en kandelabers onder hun armen, en toen ik hen aangeroepen had om binnen te komen, mij hadden afgewuifd en geschreeuwd, dat ze op 't nippertje waren voor „Oome Jan," omdat hij om vijf uur sloot, en ze geen sou meer op zak hadden.

Ik stelde me voor, hoe ik nu den tocht ondernemen zou met de witte beeldjes in een peignoir geknoopt aan de eene hand en een lampekap vol balschoenen in de andere; — maar terwijl ik me nog vermaakte met de voorstelling de brave burgers zoodanig te epateeren, besefte ik al, dat ik het niet zou kunnen doen, zélfs niet, al pakte ik een paar sieraden of de mooie shawl bescheidenlijk in een city-bag, zelfs niet, al ging ik er gesluierd in een rijtuig heen met mijn schildpadden borstels en kammen in mijn mantelzak verborgen. Want hoeveel kans was er niet, dat ik vóór het fatale loquetje, — dat ik van allerlei prenten tot drankbestrijding zoo goed kende, — schouder aan schouder zou komen te staan met een van mijn altijd geld behoevende, of door familiebezoek tot aflossen genoopte, vrienden, die bij „Oome" als „kind in huis" waren? En wat zouden ze wel van me denken, als ze me daar bezig vonden mijn zilveren theelepeltjes te laten taxeeren of de qualiteit aanprijzend van mijn cloisonné vaasjes?

Voor mezelf zou hun meening me geheel onverschillig laten, maar àls ze het kanaal eens vonden, waarlangs mijn geld weggevoerd werd; áls ze eens onder elkaar vertelden: „Ada brengt haar huishouden naar de bank van leening, omdat Ru van Oosterzee schulden heeft!"

Ik zou hem nooit meer onder de oogen durven komen.

En als de juffrouw eens iets begon te vermoeden, en mijn' familie waarschuwde, die me dadelijk onder liefdevolle controle zou stellen!

Weer keerden mijn gedachten naar mijn uitgangspunt terug: ik had dertig gulden in de la van mijn

bureau, er ontbraken er dus nog vijf en negentig. Het eenige, dat ik op 't oogenblik kon doen, en dan ook onmiddellijk doen mòest, was: mijn uitgaven tot het allernoodzakelijkste te beperken. Ik belde de juffrouw om de kookster af te zeggen, „omdat ik voorloopig buitenshuis eten ging," en begon toen na te kijken, wat ik in mijn kast aan proviand bezat, om te zien, hoe lang ik daarmee toe zou kunnen. Er was nog vleesch over van de koffie, ik had nog een blikje sardientjes, een potje paté, eieren, melk, China's-appels, koek, roggebrood en een mandje met vijgen; — verhongeren behoefde ik dus voorloopig nog niet, al schafte ik het warme eten ook af.

Ofschoon het nauwelijks vier uur was, maakte ik een paar boterhammen en een kop melkchocola voor me klaar, verorberde alles met dankbaren eetlust, en borg vervolgens het gebruikte vaatwerk zorgvuldig in mijn boekenkast, opdat de juffrouw niets van dezen maaltijd zou bemerken.

Toen zette ik me weer aan mijn schrijftafel om het schetsje af te maken, vocht tegen den onwil, die me altijd overviel, als ik nog doorschrijven moest, nadat voor mijn gevoel het hoogtepunt er was geweest, en werkte, tegenstribbelend en mezelf hoonend door, tot het buiten zes uur speelde.

Het heele huis was toen met een aangenamen geur van eten vervuld; boven hoorde ik de borden rammelen en de vorken kletteren, en een genoeglijk stemmengeroes van etende menschen gonsde door de gang.

Ik deed hoed en mantel aan, om de „schijnbeweging" van buitenshuis eten uit te voeren, en sloeg de deur demonstratief hard achter me dicht. Het was vinnig-koud, de lucht was melkwit van maan en ster-

ren, en de oude grachtjes lagen blank oversneeuwd.
Er waren weinig menschen op straat, iedereen was natuurlijk aan tafel; en ik genoot van het trotsche gevoel, dat ik hier alleen buiten liep, en dat niemand wist of vermoedde, dat ik honger had en niet eten zou. Ik keek naar de kleine, oude huisjes, en naar de tuffende, stootende motorbooten, die hun rooden lichtglans op het water wierpen, met nieuwe oogen. Ik knelde mijn handen, diep in mijn zakken, tot vuisten, en wierp mijn hoofd achterover, den pralenden hemel tegemoet.

Sterk en gelukkig voelde ik me. Ik besefte, dat ik voor 't eerst de moeilijkheden van het leven zou leeren kennen, en mijn hart was overvol van moed. Ik zou me nooit gewonnen geven. Mijn wil zou nooit breken. Ik zei het nog eens in de stilte, met een plechtige stem, als een belofte aan de wintersche wereld: „Het moèt, en ik zàl. . . ."

En de hemel strààlde in mijn stralende oogen.

Een teederheid welt op in mijn hart, en misschien ook wel een beetje sentimentaliteit; het is me, alsof ik over een jonger zusje schrijf, een lief, jong zusje, dat vroeg is gestorven. Ik sluit mijn moeë oogen, en ik zie, hoe ik daar dien avond moet hebben gestaan, een ernstig, extatisch kind, in een langen wintermantel, met de handen in wollen handschoenen; met naar achteren geborsteld haar, simpel, zonder eenige verfijning. Ik zie mijn ronde, onberoerde wang, en de overdauwde oogen, die ik van oude kinderportretjes ken; ik glimlach over de naïve zelfmisleiding, waarmee ik, ondanks een stevig maal van twee uur geleden, me romantisch verbeeldde, dat ik eigenlijk honger

leed; — maar ik zucht, omdat, naast die kinderlijk-onechte opschroeverij, in mijn hart de wel heel ernstige, kinderlijke bereidheid bestond om wézenlijk te hongeren, om wézenlijk alles te offeren, om te sterven desnoods, als daardoor dat ééne leven maar werd behouden, waarvan mij, in den meest absoluten zin, het heil van de wereld scheen af te hangen.

Ik ben oud geworden, nuchter, practisch, critisch; en ik denk: wat was toch het grootsche, of zelfs maar het belangrijke van een student in geldnood? En àls ik iets voor hem wilde doen, had ik dan niet eenvoudig een kleine som bij mijn bankier kunnen opvragen, die zijn jong cliëntje zeker niet met formaliteiten lastig gevallen zou zijn; — beter dan dat ik mezelf tenslotte een soort hongerrégime oplegde, dat toch alleen negatieve resultaten kon opleveren.... Had ik niet.... had ik niet....

En het is me, alsof mijn verre, oude zelf, alsof dat kind, dat haar oogen vol droom naar de sterren hief, mij antwoordt: O ja zeker, alles hàd anders kunnen gaan, als ik anders was geweest. Het geheele geval had zonder eenige romantiek, nuchter en soliede kunnen verloopen, met een chèque of een aangeteekenden brief of een telegrafischen postwissel, als ik niet juist aan de poort van het leven had gestaan, met mijn ontwakend hart, dat hunkerde om zijn groote offer te brengen. En toen het een kans zag, wist het van geen practische bedenkingen meer.

In het eerste drama, dat een mensch beleeft, is hij zelf meestal zoowel de eenige acteur, als de auteur van den gang der gebeurtenissen. Dan is zijn fantasie nog sterk genoeg, om alléén te spelen tegenover een stel philosophisch zwijgende poppen, om alleen aan

elke daad een beteekenis, aan elk woord zijn geheimzinnige waarde te geven. Later.... wat worden we dan veeleischend tegenover onzen partner; hoe verwijten we hem, als hij zijn ridderlijken pluimenbos niet met den noodigen zwier draagt, als hij zijn zwaard laat sleepen, of zijn kanten lubben kreukelt, — zonder er op te letten, dat óns zijden keursje versleten is geraakt, en dat het eens zoo smetteloos neteldoek van onzen geplooiden halsdoek is gevlekt!

Later, als men sentimenteel en veeleischend is geworden....

Maar nu wil ik over den aanvang spreken, over den eersten droom; over mijn eerste drama, waarin ik, met zooveel ingehouden toewijding, alle rollen heb gecreëerd; totdat een ander, te vroeg, het scherm liet vallen.

De weken, die volgden, stonden buiten het gewone leven, en de voortgang der dingen scheen veranderd.

Als ik er aan terugdenk, is het me, alsof het één lange, lichte dag is geweest, druk, roezig, vol spanning; en toch met uren zóó stil, dat ik mijn hart, als een bloem, voelde trillen en opengaan; één strijd met de omstandigheden, met de vijandige wereld, met ziekte en honger; en toch heb ik het leven nooit meer zoo innig, zoo volkomen lief gehad.... Ik denk aan het beste, dat het me later nog heeft gegeven, aan de, dagen in Florence, aan den middag in het bosch bij Brussel, — aan den avond, dat ik met reikende handen mijn vrijheid heroverde, en ik zeg: Neen; zóó volmaakt, als in dié dagen is de gelukkigheid nooit meer over me gekomen; zoo diep, als bij

den eersten dronk, heb ik de vreugd en het leed niet meer genoten.

Ik voelde me soms als een gekooid beest, dat in benauwing zijn nagels om de tralies slaat; maar 't ijzer geeft niet mee, en een uitweg vindt het niet. Ik leerde voor 't eerst de wreede eenzaamheid kennen, van 't naar uiting hunkerende hart niet meer aan anderen te kunnen openbaren; van alleen den schat van zaligheid en zorg te moeten dragen, waarvan niemand iets vermoeden mocht.

Ik stond voor het eerst, borst aan borst, tegenover de onaantastbaarheid van het leven, dat voortwentelt over dood en lijden heen, en zich noch aan smartkreten, noch aan stille tranen stoort. En als ik een oogenblik van zwakheid had, als het me even duizelde, omdat alles me zoo ernstig en geweldig leek, — dan overstroomde toch telkens me weer de heerlijke zekerheid, dat alleen hij zal overwinnen, die zijn kracht met het lot durft meten, die de afmattende worsteling niet schuwt; — en ik richtte me op, en liep weer onder de menschen, in de lichte straten, met een lach als zij, en ik praatte en bewoog, alsof dit uiterlijke bestaan ook voor mij het eenige was.

Ik was in die dagen nooit moe, of dof, en toch heb ik nooit meer zooveel gedaan. Ik werkte hard en lang voor mijn examen, omdat ik zoo gauw mogelijk klaar wilde zijn, en dan een betrekking wilde zoeken, waar ik veel verdiende. Ik bedacht met een gelukkigen glimlach, dat, van mijn plannen om naar Voor-Indië te gaan, voor mijn dissertatie, — van al mijn reis- en onderzoekingstochten, in zorgeloos egoïsme bedacht, — voorloopig niets zou kunnen komen; om-

dat ik me nu aan het eerste 't beste achterhoeksche dorp zou laten binden, als ze me genoeg wilden laten verdienen, om iedere drie maanden honderd vijf en twintig gulden over te houden.

Ook schreef ik elk vrij oogenblik aan schetsen, kritieken, en een wetenschappelijke verhandeling, over welker fantastischen overmoed ik nu wel stil moet glimlachen.

Ik verstelde zelf mijn ondergoed, stopte mijn kousen, waschte mijn handschoenen, en eens ging ik zelfs naar de juffrouw van een handwerkwinkel toe, om haar te vragen, of ze ook werk voor me had. Maar toen ze hoorde, dat ik studeerde en schreef, deed 't goede mensch zoo afkeerig, alsof haar reputatie op het spel stond. Er werkten zooveel gediplomeerde meisjes voor haar; er was op 't oogenblik slapte in zaken, maar als 't voorkwam, zou ze wel eens aan me denken.

„Over drie weken kunt u me gerust vergeten," antwoordde ik gekrenkt, met een klopping in mijn keel....

Iederen middag om vier uur ging ik naar hem toe, om te zien, hoe hij het maakte, en hem voor te lezen uit een van de diepzinnige, hooggestemde boeken, die toen mijn eenige lectuur uitmaakten. Ik was nog te idealistisch en te zeer begeerig om mijn leven met schoone gedachten en edele gevoelens te vullen, om smaak te kunnen vinden in een luchtig geschreven vertelling, in een van die kleine meesterwerken van moderne schrijfkunst, die van weemoed en cynisme aaneengeweven zijn. Mijn hart wilde verrijkt worden en herkende zijn eigen toekomst in de grootsche offer-bereidheid, in de daden van zelfverloochening

van vroeger eeuwen. Mijn hart wilde de gelijke zijn van Alcestis, van Portia, van Héloise,.... ach, en misschien leek het alleen maar op Don Quichotte....

Als ik bij hem kwam, was hij altijd opgewekt en vol moed, maar dikwijls beangstigde mij de stralende glans van zijn groote oogen, koortsig lichtend uit zijn versmald gezicht. De emoties en ontberingen van de laatste maanden hadden hem zóó verzwakt, dat hij niet meer uitging, maar den heelen dag doorbracht op zijn kamer, wat schrijvend, wat werkend, wat slapend, zonder kracht aan het eigenlijke bestaan mee te doen. Toch was zijn leven vol bewogenheid, want van binnenuit waren geweldige krachten aan het werk, en de plannen voor de boeken, die hij schrijven zou en de stelsels, die hij zou ontwikkelen, maakten zijn eenzaamheid zóó rijk, dat ik hem soms met een donkere kleur en brandende oogen aan zijn schrijftafel vond, gejaagd de quintessens van zijn gedachten noteerend, alsof hij bang was, dat hem niet genoeg tijd gelaten zou worden.

Nog altijd wist ik niets van zijn omstandigheden af. Op een van onze eerste middagen had hij me gezegd, dat ik nu het recht had alles van zijn leven te weten, en dat hij me nu behoorde uit te leggen, hoe het eigenlijk kwam, dat hij.... Maar ik had hem gesmeekt er mij niet over te spreken; ik kon de gedachte niet verdragen, dat mijn geheimzinnige Lohengrin tot een gewoon mensch, lid van een gewone familie, met gewone familieverwikkelingen en gewone zorgen zou kunnen worden. Hij moest zijn aureool behouden van eenzamen dulder, die door een imbeciel noodlot vervolgd werd.

Mijn weigering scheen hem goed te doen. Hij zuchtte

opgelucht, en zei alleen: „Ik dacht, dat het mijn plicht was."

„Je heb geen enkelen plicht tegenover mij," antwoordde ik een beetje triest, omdat ik schrikte van de mogelijkheid, dat hij ooit een soort weldoenster in me zou kunnen zien; en ook omdat ik „plicht" zoo'n ijzig-koud, zoo'n ellendig woord vond.

Toen spraken we er nooit meer over. Maar uit zijn verhalen over groote zwerftochten te paard over de hei, die hij 's zomers altijd maakte, over lange reizen met zijn vader, over diners, die zijn ouders gaven en zijn verzameling oude munten, merkte ik wel, dat hij in overvloed was opgevoed, en tot voor enkele maanden nooit geldzorgen had gekend. Ik bewonderde slechts te meer de gestadige blijmoedigheid, waarmee hij zijn burgerlijke, armelijke omgeving aanvaardde, en vooral het koninklijke in zijn manieren, dat hij, ondanks de knellende zorgen, tot het einde toe behield.

Nooit sleten onze omgangsvormen uit tot de banale, gemakkelijke sans gêne, die zoo vaak van het elkaar goed en eerlijk kennen het gevolg is; nooit verwaarloosden we een van beide de kleine beleefdheden, die het eigenaardige van onze verhouding verzachtten of verborgen.

Het gebaar, waarmee hij mijn mantel aan een kram in den muur ophing, en een hoekje op zijn bureau voor me leegruimde, omdat ik altijd graag hoog zat, als ik voorlas, drukte zooveel ridderlijke gastvrijheid uit, dat ik mij geen heerlijker ontvangst kon denken, en toen ik eens zijn inktkoker omgegooid had, en de juffrouw hem een buitengewoon onappetitelijk vodje had meegegeven om de calamiteit te verhelpen, reikte

hij het me met zooveel gracelijke waardigheid aan, dat ik, ondanks de geuren, aan den sluier van den draak denken moest, dien de moedige held na eindeloos veel gevaren te hebben getrotseerd, in de handen van de jonkvrouw neerlegde.

Zoodra ik bij hem was, voelde ik me vredig worden, helder en opgewekt. Al had ik ook den heelen dag gewerkt, in zorg, onrust en spanning; al hadden mijn gedachten zich ook eindeloos gepijnigd om een uitweg te vinden, — voor een bezoek aan hem kleedde ik me met de grootste zorg; ik maakte mijn haar opnieuw op, masseerde de rimpels in mijn voorhoofd weg, en ging dan tot hem, de armen neer, de handen open, overgegeven en vertrouwend.

Ik had in het begin gedacht, dat er van voorlezen wel niet zoo heel veel komen zou, omdat het moeilijk is, om, met een ander samen, zijn aandacht geheel op een boek te concentreeren. Maar het bleek weldra, dat we juist nooit zoo harmonisch voelden, als wanneer mijn stem rustig door de stille kamer ging. De kachel brandde dan knetterend; door het hoog-open raam scheen de strakke winterzon naar binnen, en strooide glans over het geplekte behangsel. Hij lag gewoonlijk op de canapé, en ik zat op het bureau tegenover hem. Soms voelde ik, dat hij naar me keek, en dan las ik nog warmer, maar als ik mijn hoofd ophief, waren zijn oogen altijd neergeslagen, starend naar zijn witte handen.

Ik had in die dagen een groote liefde voor mijn eigen stem, omdat ze als een blank watertje was, dat van mij naar hem vloeide, een beekje, dat mijn gedachten als bloemen met zich nam. Als hij vond, dat ik heel mooi gelezen had, nam hij, vóór ik weg-

ging, mijn twee handen in de zijne, en wanneer hij maar mijn eene gedrukt had, was ik boos en ontevreden over mezelf, omdat ik niet meer mijn best had gedaan.

Meestal vatte hij, wanneer we een gedeelte beëindigd hadden, de waarde en de beteekenis van het gelezene in een paar zinnen samen, en het scheen me altijd, alsof alles dan veel grootscher en wijder werd, alsof eerst door hém de gedachten, die Hegel en Goethe en Plato verward hadden gevoeld, tot hun volle recht kwamen.

Eens, toen ik aan 't begin van den middag Hello beëindigd had, en geen ander boek had meegenomen, gaf hij me een paar losse afleveringen van de eerste jaargangen van de „Nieuwe Gids", en tot mijn verrassing vond ik er eenige wonderlijk broze gedichten in, die mijn aandacht dadelijk vasthielden.

Ik begon ze te lezen, met voorzichtige, tastende stem. Buiten was wind en zon en de forschheid van een winterdag; maar in de kamer werd alles zóó teer, dat ik nauwelijks méér durfde doen, dan de woorden fluisteren. Zoo kwam ik aan deze regels van beangstigende zuiverheid:

O, als ik dood zal, dood zal zijn,
Kom dan en fluister, fluister iets liefs,
mijn bleeke oogen zal ik opslaan
en ik zal niet verwonderd zijn.

En ik zal niet verwonderd zijn;
in deze liefde zal de dood
alleen een slapen, slapen gerust,
een wachten op u, een wachten zijn." *)

*) Verzen door J. H. Leopold, W. L. en J. Brusse ed.

Hij kwam achter me staan, en legde zijn hand op mijn hoofd. „Zoo, ja zóó," zei hij, in gedachten. En bijna zonder iets te zeggen gingen we dien dag uit elkaar, omdat alles zoo droef en zoo heerlijk scheen... Maar den volgenden middag klonk mijn stem weer klaar en vast, uren achtereen, terwijl ik een Engelsche beschouwing over de Stoa voor hem oplas.

„De Stoïsche en de Christelijke levensopvatting staan lijnrecht tegenover elkaar," zei hij in een pauze, terwijl ik over de uitspraak van een paar moeilijke woorden broedde. „Oppervlakkig schijnen ze veel overeenkomst te hebben, omdat beide verzaking van wereldsche genoegens prediken; maar de Stoicijn doet dat alleen, omdat hij weet, dat hij, door zijn hart van aardsche dingen los te maken, vrediger en gelukkiger leven zal. Hij schuwt het lijden evenzeer als de Epicurist. Terwijl de Christen het aanvaardt, als een zegen, die hem sterker en beter maken zal...."

„En wie heeft gelijk?" vroeg ik, met de snelle heilsbegeerigheid, die me tegenover hem altijd beheerschte.

„Ik ben een Christen," zei hij eenvoudig, „ik tracht het tenminste te zijn. En ik geloof, dat de school van het lijden tot zelftucht en tot zelfveredeling leidt."

„Zou het goed zijn," preciseerde ik, een beetje verlegen, „om bijvoorbeeld steentjes in je schoenen te dragen, of een hard touw om je middel?"

„Ik zou 't niet doen, kind; ik zou 't vooràl niet doen," kalmeerde hij me op vaderlijken toon. „En ik ben ook bang, dat je het leven in deze dingen niet tegemoet behoeft te komen. Het voert elk ernstig mensch vanzelf naar zijn Gethsemane...."

Ik dacht aan Christus en aan den tuin van Olijven,

waar hij in eenzaamheid worstelde met zich zelf, terwijl zijn leerlingen sliepen.... En ineens, zonder verband, zag ik Napoleon voor me, den kleinen, moedigen korporaal, die op het slagveld bij Waterloo stond, en wist, dat alles verloren was. De tranen sprongen me in de oogen, bij de gedachte aan al het leed, dat al op de wereld geleden was, en dat ik pas begon te begrijpen, nu ik er mijn eigen klein aandeel in had. Ik keek naar hem op, en beloofde me, dat ik hem nooit alleen zou laten.

„Ik hoop," zei hij toen zacht, en ik voelde vol verrassing, dat hij, langs den anderen kant denkend, tot hetzelfde punt gekomen was als ik, „ik hoop, dat ik, als later voor jou „die grosze Stunde" aanbreekt, iets zal kunnen doen om te maken, dat het niet ál te moeilijk voor je is."

.... Eens, toen ik zijn eerste deel van Spinoza had meegebracht, omdat hij me gezegd had, dat hij het graag terug hebben wilde, schreef hij voorin een kleine opdracht met zijn en mijn naam, en den datum van mijn eerste bezoek aan zijn kamer.

„Kijk," zei hij, „dit boek is ons eerste, feitelijke verband geweest, en daarom zou ik het prettig vinden, als jij 't nu ook wilde behouden. Het is een groote schat, en ik heb er heerlijke uren aan te danken. Ik hoop, dat jij er ook van genieten zult."

Ik voelde, dat ik het dadelijk aanvaarden moest, en mijn dankbaarheid was eerlijk gemeend, ofschoon ik hem niet bekennen durfde, dat mijn ongetrainde vrouwehersens buitengewoon weinig van de wiskunstig-opgestelde wijsgeerigheid begrepen, en eigenlijk zich voorloopig liever vermeiden in de lyrische essays van Emerson of de geforceerde paradoxen van Nietz-

sche. Maar ik vond het heerlijk een boek, dat van hem was geweest, in mijn bezit te hebben; elke bladzij scheen den geur van zijn leven uit te ademen, elke letter droeg de herinnering van zijn beschouwing.

Ik legde de drie bandjes rond mijn schrijfcassette heen op mijn bureau, en steunde altijd mijn arm op een er van, als ik schreef; ik verbeeldde me, dat er kracht van uitging, want het werk vlotte boven verwachting. En ik nam me voor, dat ik de boeken, heel dien onbegrepen schat van vernuft, zorgvuldig voor hem bewaren zou, en ze hem eerst dán terug zou geven, als het hem niet meer zou kunnen grieven door den schijn, dat ik zijn geschenk niet in waarde hield. Het zou zijn: van hem, van mij of van ons samen. Nooit zou een ander er aan mogen raken.

.... Er was niemand, die van mijn bezoeken af wist. Hem hadden ze al bijna vergeten, omdat hij zich in maanden niet had vertoond, en aan mij was uiterlijk geen verandering te merken: ik zat op mijn gewone plaatsje op college, ik verscheen geregeld eens in de week op de club en op het hockeyveld; ik veinsde dezelfde belangstelling voor een nieuw model tunica en een nieuw soort bontdas....Alleen enkelen, die me beter kenden, maakten zich ongerust over mijn bleekheid, vroegen dringend, of ik me wel genoeg voedde; en één meisje, dat een beetje ouder was dan ik, en dat altijd over me moederde, (ik weet niet, waar op de wereld ze gebleven is, en welken onwaardigen man ze gelukkig maakt met haar rijke hart, maar als ze dit mocht lezen, zal ze weten dat ik haar altijd dankbaar gebleven ben;) bracht me een ochtend, vóór het ontbijt een zak met eieren; en toen ik mijn kamer binnenkwam, vond ik er een in het dopje voor

mijn bord „vier minuten gekookt", zooals het opschrift luidde, dat ze er in drukletters op geschilderd had.

Toen ik haar ging bedanken, zei ik, met een blijmoedigen lach, dat het ook zoo moeilijk was altijd aan je maaltijden te denken, terwijl er zooveel belangrijkers op de wereld viel te doen; maar in stilte hoopte ik hartstochtelijk, dat ze geen onderzoekingstocht in mijn kast zou hebben ondernomen, die haar alles verraden zou hebben.

Mijn proviand was volkomen weggeteerd, en ik leefde nog slechts van boterhammen en melk. Ik kon mezelf niet meer luchthartig uit eten vragen, omdat, nu deze wijding over mijn leven was neergedaald, de vrienden van vroeger me hoe langer hoe vreemder werden, en buiten alles schenen te staan. Ik liet mijn kachel niet meer aanmaken, werkte, in mijn warmen jekker gewikkeld, met mijn lamp klein gedraaid, soms tot diep in den nacht door, en toch waren, na een week, de dertig gulden nog maar tot vijftig aangegroeid, doordat een oom, die een paar maanden geleden mijn verjaardag had vergeten, zich juist op dit allergeschiktste oogenblik mijn bestaan had herinnerd, en me de weldaad van een postwissel van vijf en twintig gulden aandeed. Met wijs overleg nam ik er dadelijk vijf gulden af, die ik de juffrouw als voorschot aanbood, vertrouwend, dat bij mijn uiterst sobere leefwijze, er dan in deze weken tusschen ons van geen „afrekenen" meer sprake zou hoeven te zijn, en ondertusschen stelde ik mijn vernuft weer in op den nieuwen toestand: „er ontbreken nog vijf en zeventig gulden en er is nog twee weken tijd."

Het stond bij me vast, dat er allerlei manieren moesten zijn om het geld te krijgen, maar er was

niemand, aan wien ik raad vragen kon, en al mijn schijnweelde van luxe-dingen moest ik behouden, om geen argwaan te wekken, ook al zou hij gebrek hebben aan het noodigste.

Alleen over mijn boeken had ik de vrije beschikking; noch de juffrouw, noch mijn familie voelden veel voor de rijen gladde ruggetjes, die mij het liefste van mijn bezittingen waren, — en als mijn bibliotheekje verdween, en er beeldjes of andere snuisterijen voor in de plaats kwamen, zouden ze daar niets vreemds in vinden.

Daarom had ik al eens, toen een van mijn vrienden een avond bij me was, hem terloops gevraagd, of hij ook boeken gebruiken kon....

„Je weet wel zoowat, wat ik heb; en ik wil er een deel van verkoopen; 't is langzamerhand zóó veel geworden, dat ik er geen raad meer mee weet."

Hij deed verwonderd, zonder veel animo; hij scheen te denken, dat het een gril van me was.

„Als jij er geen lust in hebt, vraag 't dan eens aan een van de anderen," drong ik aan, en ik moest denken aan een kruiperigen, sluwen handelsreiziger, die 't raam weer inklimt, als je hem de deur hebt uitgegooid.

Hij beloofde het, maar ik wist, dat ik er niets meer van hooren zou.

Soms maakte ik het plan, het geld eenvoudig ter leen te vragen; het was toch eigenlijk maar een bagatel; niemand zou er iets tegen kunnen hebben. Maar dan bedacht ik weer, dat ik aan al mijn intieme vrienden wel eens kleine sommetjes had geleend, en dat vragen dan den schijn van terugeischen zou hebben; terwijl aan anderen, — o, ik voelde het, dat

ik veel liever iets heel ergs zou doen, stélen, als ik er kans op zag, dan hun met een valsch glimlachend gezicht, alsof ik het niets vond, het geld ter leen vragen, en dan een beleefd uitwijkend antwoord te krijgen, dat erger dan een weigering was.

Wanneer ik langs de groote, mooie winkels liep, waar voor duizenden guldens waarde uitgestald lag in het zonnelicht, of 's avonds nòg verleidelijker onder de stralende lampen, — dan voelde ik een sterken drang in me, iets er van weg te nemen, en hem zóó te redden. Er was geen enkel ethisch bezwaar, dat me weerhield; ik had me vroeger, met meisjesachtige ontoegankelijkheid, voor wat niet mijn eigen levenssfeer betrof, nooit veel om sociale verhoudingen bekommerd, maar, door zíjn zorgen leek de inrichting van de samenleving mij nu ineens zóó immoreel, dat ik graag tegen haar wetten wilde zondigen.

Als er een vrouw met ruischende rokken en met sieraden behangen, langs me ging, of wanneer de meisjes op college plannetjes maakten voor een concert of een comedie, dan had ik moeite hun niet toe te roepen: „Maar er bestaat één, die meer waard is dan jullie allen, en die sterven wil, als hij niet enkele tientallen guldens bij elkaar heeft, minder dan jullie zorgeloos uitgeeft voor je genoegen."

Maar ik vertrok mijn gezicht niet, en als ze er op aandrongen, dat ik toch meegaan zou, dan antwoordde ik, dat het tweede-rangs-krachten waren, of dat het stuk me te afgezaagd was, met een zoo koele stem, dat zij zich bijna schaamden over hun enthousiasme.... En ondertusschen luisterde ik gespannen, als ze een paar dagen later de uitvoering samen bespraken, om hem, en passant, en of 't me toevallig

inviel, een verhaal over mijn schouwburgbezoek of over mijn concertavond op te disschen, opdat hij toch nooit aan mijn zorgelooze weelde twijfelen zou.

Ik had nog eens aan de verschillende tijdschrift-redacties geschreven, met het dringend verzoek mijn schetsjes spoedig te plaatsen, en, zoo mogelijk, dadelijk het honorarium over te zenden. Ik overwon zelfs zóó ver mijn trots, dat ik over mijn geldgebrek sprak; maar de antwoorden, die na enkele dagen binnenkwamen, waren van een ontmoedigende eenstemmigheid: over eenigen tijd, over een paar maanden zou mijn verhaaltje wel geplaatst worden.... Uitbetaling van honorarium gebeurde nooit vóór het verschijnen.... Als ik echter geduld had....

Ik zat in verbeten wanhoop, en klemde mijn handen, dat de magere vingers kraakten. De gedachte, dat ik bij hem zou moeten komen en bekennen: „Het is mij niet gelukt," dat ik zijn zwakke tevredenheid en zijn volkomen vertrouwen in mij zou moeten verstoren, — maakte me zóó ellendig, dat ik er over dacht weg te loopen, en hem nooit meer terug te zien.

Wanneer hij eenmaal wist, dat ook ik finantiëele moeilijkheden kende, wanneer hij niet langer geloofde aan mijn gemakkelijken overvloed, zou hij me nooit meer toestaan iets voor hem te doen, en hij zou lijden bij de gedachte, dat ik om hem iets had ontbeerd.... „Alsof het niet héérlijk was, alsof het niet zálig was," dacht ik dan weer, met warme oogen, „mooier dan eenig gemakkelijk geluk...."

Ik ging voor den spiegel staan, en bekeek me aan alle kanten. „Ben je nu niets waard?" vroeg ik mezelf af. „Kun je niet met je handen of met je hoofd, of met iets anders van je iets verdienen op de

wereld? Moet hij dood gaan, terwijl jij jong en sterk en snugger en mooi bent, en toch iets moet hebben, of kunnen of weten, waar geld voor te krijgen is."

Ik dacht er over, de straat op te loopen, en den eersten den besten voorbijganger toe te roepen: „Ik wil voor u doen, wat u wilt, als u mij maar geld geeft." Of aan een van de oude patriciërhuizen aan te bellen en te zeggen: „Met vijf en zeventig gulden kunt u een menscheleven redden." Zou er iemand bestaan, die dát weigeren zou?

Maar natuurlijk zouden ze, na dien eenen romanzin, me verder beginnen te vragen: wat dat voor iemand was, die meneer, van wat voor familie, waarom zijn ouders niet.... en waarom ik.... De heele geschiedenis, mijn honger- en kou-lijden voor een man, dien ik bijna niet kende, de dreigende revolver in de la van zijn bureau, was te boekachtig om ergens geloof te kunnen vinden; ik zag al weer in gedachten het beleefde wegwijken der oogen, dat ik niet uitstaan kon, de belofte te zullen informeeren,.... ach, in die richting was immers toch geen uitkomst te vinden!

Ik maakte mijn haar los en liet het over mijn rug vallen: het was zwaar en lang en van een eigenaardig rosgouden kleur, zooals kappers wel op reclameplaten afbeelden. Als ik dat eens afknippen liet! Ik zou er misschien wel twintig gulden voor krijgen....

En ik stelde me voor, hoe ik daar zitten zou in het kleine, verlichte kamertje, waar ik zoo dikwijls achterover in mijn stoel had gelegen, terwijl de oude man over me gebogen stond en langzaam en gestadig mijn hoofd masseerde, zachtjes prevelend: „Het is buitengewoon mooi haar; zoo veel, en zoo fijn.... En de tint is zeldzaam.... Zoo laten de dames het zich

verven tegenwoordig.... Zóó maak ik pruiken.... Maar wie heeft het van nature...." En ik dacht, hoe hij nu, met zijn voorzichtige handen, de lange haarkronkels opnemen zou, en dan met de schaar.... Mijn God, hoe kon ik dáár nu om schreien! Er waren toch zooveel erger dingen in de wereld; er was toch zoo nameloos groot leed, en zooveel verteerend zorgen! Maar ik zag mezelf met korte, vlassige haarpruikjes, als een vrije vrouw van de akeligste soort, de collegezaal binnenkomen; ik hoorde de booze en verschrikte uitroepen van de tantes, die het natuurlijk voor een nieuwe gril van hun grillig pupilletje zouden houden; en vooral stelde ik me de bedroefde verbazing op zijn gezicht voor, als hij me zoo leelijk zou zien.... Hij zou niet minder zacht en lief willen zijn, maar hij zou van me schrikken, zoo dikwijls hij onverwachts naar me keek. Hij zou niet gelooven, dat ik het zoo maar, om een inval, had gedaan; hij zou zoeken naar een reden, hij zou vermoedens beginnen te krijgen.... Ik bond mijn haar op, bijna verlicht; het kòn niet. Het was onmogelijk iets met mezelf te verdienen. De wanhoop overviel me alleen, als niemand me zag, in mijn stille kamer, en als ik onder de menschen was, dan hield mijn trots zoozeer alle zorgen verdoken, dat niemand het zou wagen mij met een vermoeden te naderen.

Mijn maaltijden werden steeds soberder en zeldzamer. Als ik 's nachts honger had, at ik formamint en valda-pastilles, die ik over had van een verkoudheid; als de juffrouw aanbood iets „voor de koffie" te halen, toonde ik haar altijd hetzelfde „paradeblikje" met getruffeerd gehakt; als ik onverwachts bezoek kreeg, hakte ik kleine snippers van een oud

roggebroodje, en diende die op, bij zeer slappe thee, hun suggereerend, dat het de nieuwste delicatesse was.

Mijn eenige, redelijk uitvoerige voedering gebeurde op het nabroodje van mijn vele letterkundige vergaderingen, waar soep, vleesch, groente, taart en vruchten waren; en ik zag met verbazing, hoe zorgeloos de anderen van het eene namen en voor het andere bedankten, terwijl mijn geheele aandacht meeleefde met het verwisselen der schotels. Dan bedacht ik, hoe, in een ver verwijderd leven, ook ik nooit een gedachte aan de belangrijkheid van de eetkwestie had gewijd, — vroeger, toen alles nog vlak en leeg en onbelangrijk was, — en terwijl de wijn en het stemmengeroes mij opwekten, overstroomde me tusschen al die menschen, die van andere dingen spraken, opeens de zekerheid van een groote begenadiging; ik voelde mijn gezicht als openbloeien van geluk; en als er dan toevallig iemand naar me keek, plaagde hij: „Wacht, Aadje gaat straks iets zeggen, dat inslaat," of: „Dat kleine ding zwijgt wel, maar zij heeft haar meening klaar," — en dan liet ik me meesleepen in de luchtige joligheid, of den jongen ernst van hun betoogen, verdedigde, pleitte en verwierp als zij, maar voor míj had elk woord, dat ik sprak, een geheime bedoeling, want alles duidde naar mijn wonderlijk geluk en naar den vertwijfelden strijd, dien niemand in mijn lichte oogen mocht lezen.

Na zoo'n avond, als ik zoo heerlijk jong onder jongeren was geweest, en zoo sterk had gevoeld, dat ik nog dóen kon, zooals zij wáren, — dan voelde ik me sterker en moediger dan te voren, omdat ik weer de kracht in me wist, die doordreef, wat ik wilde, die nergens voor terugdeinsde en me nooit begaf; en dan

zei ik weer, dat het moest, mòest, en maakte nieuwe, zonderlinge plannen, die me in zoo'n stemming allemaal mogelijk schenen. Ik schreef een briefje aan een uitgever met de aanbieding hem binnen drie maanden een roman te leveren, of iets anders, wat hij maar verlangde, als hij me dadelijk vijf en zeventig gulden zond; ik schreef op een advertentie in de courant, waar een juffrouw in een banketbakkerij werd gevraagd, en eens zelfs op „een vermogende weduwnaar met volwassen kinderen."

Maar zoodra ik weer kalm was geworden, wist ik, dat er van dit alles niets komen zou, en, als ik mij bezon, had ik oogenblikken van zoo groote verslagenheid, dat ik stil zat met dichte oogen, en de wereld maar wilde laten gaan, zooals ze wilde.

Zoo vaak ik 's nachts wakker werd, liepen de tranen van onder mijn gesloten oogleden, vóór ik me eigenlijk nog had kunnen herinneren, wat er ook al weer was; . . . en dan bleef ik zoo liggen in het donker, en liet de druppels maar van mijn wangen op het kussen tikken, — totdat ik vanzelf weer in slaap viel.

En toch, — iederen middag, als ik de donkere trap opstommelde en zijn bleek, fijn gezicht glimlachend al naar me uitkijken zag bij de deuropening; als hij levendig vertelde, van een nieuwe gedachtenreeks, die hij hoopte te kunnen uitwerken, of van iets, dat hij wilde onderzoeken, zoodra hij heelemaal beter zou zijn, dan voelde ik zoo sterk de schoonheid, de rijke volheid van het leven, dat de wil me overstelpte, om toch vol te houden, om toch te worstelen met het weerstrevende, totdat ik het in mijn armen bedwongen had.

Er was veel, dat hem ergerlijk en voos leek in de

uitlatingen van oudere tijdgenooten, en bij alles, wat hij in zich opnam, formuleerde hij zich oogenblikkelijk een eigen meening, die hij, op de wijze der jeugd, met inslaande paradoxen ten beste gaf. Maar ik, die nog in het kinderlijke stadium verkeerde, het altijd „met den laatsten spreker" eens te zijn, luisterde naar zijn woorden, als naar het evangelie; en als hij dan tenslotte met stralende oogen naar buiten keek en zei: „Maar over vijf of tien jaar, dan hebben wíj de cultuur te maken; en dan zullen we een nieuwe ideeënwereld scheppen ... dan zullen we ..." — dan keek ik naar hem op, en geloofde in een toekomst, zooals de menschheid ze nog nooit had gekend....

Op mijn eenzame buitenwandelingen, als ik aan glibberige slootkanten katjes ging plukken, om zijn kamer te versieren, en naar de eerste sneeuwklokjes zocht, trachtte ik die grootsche gedachtengesprekken met mijzelf voort te zetten, en ik dwong mij over eenig probleem van algemeen maatschappelijk of wijsgeerig belang een meening te vormen, en die met argumenten te stevigen. Maar nadat mijn gedachten hulpeloos in het vage hadden rondgezworven, zonder te weten, hoe men „over iets denkt", bleven ze hangen aan de vraag, of hij den vorigen middag mijn handen wel zoo lang in de zijne had gehouden, als anders;.... of we niet weer eens samen ons hoofd over een boek zouden buigen, zóó, dat ik zijn adem voelde door mijn losse haren,.... en dan weer: of zijn oogen niet nóg weer dieper waren geworden, dan voor enkele weken; of zijn stem niet nóg brozer klonk, als hij langer achter elkaar sprak.

Ik schaamde me over de bekrompenheid van mijn gezichtsveld, en mijn banale gebondenheid aan het

stoffelijk waarneembare; ik verweet mezelf, dat ik niet waard was, dat hij zijn edele ideeën voor me ontwikkelde, als ik toch, onder het luisteren door, heimelijk wachtte op het oogenblik, dat hij opeens zou glimlachen, en zeggen: „Wat bén je geduldig! Ik praat je weer doof met al mijn onrijpe invallen!" En dan nog éven zacht me aanzien, met diepe, lieve oogen.... Maar ik kon, met al mijn redeneeren, mij niet de lichte vreugde over die kleine toenaderingen ontnemen, en ik borg ze maar weg in een verborgen hoek van mijn hart, omdat ik er mij nog niet bij neerleggen kon, dat de liefste dingen van het leven het minst door onze gedachten begrepen kunnen worden.

.... Ik stelde me honderd maal voor, hoe ik, als de dag genaderd was, hem zeggen zou, dat ik het geld niet bijeen had kunnen krijgen, dat ik nu ook geen uitweg meer zag;.... en hoe hij dan rustig en klaar me zou aanzien, en zeggen: „Arm kind, 't is immers niets," — en dan teeder mijn handen in de zijne zou nemen, voor de laatste maal.

Maar juist in de laatste helft van de tweede week, toen ik het meest tot opgeven geneigd was, gebeurden er twee dingen, die mijn kracht tot het uiterste opstuwden. Eén redacteur, die, meer menschenkenner dan de meesten, getroffen was door den ernst van mijn briefje, had begrepen, dat wat zoo aanstellerig klonk, — een meisje in geldnood, — hier wel eens eenvoudige waarheid kon zijn, en bood mij tegen de volgende week vijf en twintig gulden aan.

Dit briefje maakte mij zóó week van dankbaarheid, dat ik op dat oogenblik àlles voor den man had willen doen. Ik schreef zijn naam met groote letters

op een stuk papier, en hing dat boven mijn schrijftafel, om iederen dag een vriendelijke gedachte aan hem te wijden; en zoodra ik er financiëel weer bovenop zou zijn, wilde ik een Smyrnaasch tapijt voor hem maken of een tafelgarnituur met Iersch borduursel....

Het tweede moedgevende was, dat Ru mij een middag met opgewondenheid, zoodra ik binnenkwam, een postwissel van zeven en dertig gulden voorhield, een sommetje, dat hij lang geleden aan een vriend had geleend, en dat hij nu, op dit allergeschiktste oogenblik had terug gekregen.

„Zou je dit voor me willen halen?" vroeg hij snel, „er ontbreken dan nog maar acht en tachtig gulden..."

Ik had moeite niet te dansen van blijheid.

„Maar heb je 't nergens anders voor noodig?" dwong ik me rustig te vragen. „Is er niets, dat je liever...."

„Nee, nee, ik ben zoo blij; het geeft me zooveel verlichting, dat ik tenminste iets...."

„Foei," zei ik lachend, „tob je er dus heusch nóg over?"

„Ach, ik weet wel, dat 't jou niets lijkt, je maakt me het aannemen zoo licht, als het zijn kan;....maar om 't te krijgen is het zooveel...."

„Maar de waarde van een geschenk moet toch gemeten worden naar het belang, dat de geefster er aan hecht...."

Zoo dikwijls er tusschen ons over geld gesproken moest worden, scheen het me, alsof alle vanzelf sprekende spontaneïteit ineens werd opgeheven, en er een gedwongen „verplichte" verhouding voor in de plaats kwam. Ik leed bij de gedachte, dat hij ooit

vriendelijk tegen me zou kunnen zijn om eenige andere reden, dan omdat zijn hart er hem toe dwong, en ik vreesde het woord „dankbaarheid" als de bitterste krenking.

Dien heelen middag, onder het lezen door, maakte ik, over en over, dezelfde berekeningen, en de cijfers namen mijn aandacht zoozeer in beslag, dat ik nauwelijks wist, welke woorden mijn lippen uitspraken.... Er ontbraken dus nog maar dertien gulden; dat was het honorarium van één, niet heel lang, schetsje; dat was de prijs van een vaasje, een blouse, een lampekap; dat was iets, dat je dagelijks uitgaf en dus ook dagelijks verdienen kon.

In twee weken had ik op wonderlijke wijze meer dan honderd gulden bij elkaar gekregen; de week, die me nog restte, zou zeker voldoende zijn, om die onnoozele dertien gulden ergens vandaan te tooveren. Maar op welke manier dan? Plannen-maken bleek vruchteloos in deze omstandigheden. Alle dwaasheden, die ik om hem had willen doen, waren zonder gevolg gebleven. Onverwachts kwam iedere gave, en 't beste was ook nu te werken, te hopen en moedig te zijn.

Ik vond juist in die dagen in Ulfila bij Mattheus den mooien tekst: „Maar gij, indien gij vast, zalf uw hoofd en wasch uw aangezicht," en ik wás weer niets dan stralende moed en levensliefde.

Ik droeg iederen dag mooie japonnen; ik trachtte mijn bleekheid te verbergen door een kleurig lint om mijn hals of een vroolijker kapsel; — en iederen morgen ontving ik den nieuwen dag als een heerlijke gave; 's avonds wiegde ik mijn honger met zoete verhaaltjes in slaap.

Ik ging 's middags niet meer wandelen op etenstijd, omdat al die beweging mijn eetlust te zeer opwekte; maar ik zat diep in mijn mantel gedoken, dagelijks een half uurtje in het plantsoen op een bank, soms met een boek dichtbij een lantaarn, meestal met mezelf alleen, en ik had altijd zooveel in de toekomst te denken, dat ook deze tijden me lief waren.

De verplichting iedere drie maanden honderd vijf en twintig gulden te betalen, was al vast in het programma van mijn leven opgenomen. Ik deelde de drie jaren, die nog moesten verloopen, vóór ik meerderjarig zou zijn, en dus over mijn geld zou kunnen beschikken, systematisch in; ik wilde mijn levensloop regelen en vaststellen tot in de kleinste onderdeelen, voortdurend gedragen door de heerlijke zekerheid, dat ik alle zorgen van hem zou kunnen afweren, en dat dat alleen de bestemming van mijn leven was.

Hoe wonderlijk is het, als een oud hart zich op zijn eerste goddelijke verdwaasdheid bezint! Hoe ongelooflijk lijkt het, als men geleerd heeft, nooit meer iets te hopen of te verwachten, dat pas over een jaar, over een maand, — dat pas mórgen zou kunnen gebeuren, maar alleen dankbaar te aanvaarden wat, van uur tot uur, ons aan vreugde en lieflijkheid in de handen wordt gelegd, — hoe ongelooflijk schijnt het dan, dat er een tijd was, dat wij ons leven zelf wilden richten en zeker meenden te zijn, dat ons verlangen zichzelf gelijk blijven zou, tot het einde van alles....

Toen de dagen voorbij gingen en er niets onverwachts gebeurde; toen door een paar onverwachtsche uitgaven voor de gasrekening en een vijftigjarig

jubileum, het deficit weer tot achttien gulden was aangegroeid, en mijn overmoedig „something will turn up" steeds minder kans kreeg om bewaarheid te worden, stapte ik een middag, toen ik van hem vandaan kwam, omdat mijn moed dan altijd op zijn hoogtepunt was, een tweedehands boekwinkel binnen, en vroeg aan den man achter de toonbank, of hij eens bij mij wilde komen, daar ik eenige boeken verkoopen wilde. Het was gebeurd, zonder dat ik er eigenlijk vooruit over had nagedacht, en toen ik weer op straat liep, bezonk er een verbaasde moeheid in me, omdat het zoo gemakkelijk bleek te gaan, en alle zorgen nu wel voorbij zouden zijn.

Ik voelde me zoo zeker van de toekomst, dat ik zelfs een gevoel van spijt niet kon onderdrukken, omdat ik nu mijn lieve boeken zou moeten missen. Zoodra ik thuis was, begon ik ze te sorteeren, legde alle, die me niet zoo heel veel waard waren, breed uitgespreid op de tafel, maar de meeste hield ik zorgvuldig weggesloten.

Er stond in vele een hartelijke opdracht of een paar dichtregels, want ik had ze bijna alle van mijn vrienden gekregen; die kraste ik er voorzichtig uit, onderwijl de prijzen berekenend. Ik dacht, dat de man me wel de helft van de waarde zou betalen, en omdat ik veel nieuw uitgekomen romans in sierlijke banden bezat, meende ik, dat twintig boeken zeker genoeg zouden zijn, om me de som in te brengen.

Met groote liefde keek ik de tot verkoop veroordeelde nog eens door, en schreide zachtjes, omdat ze me toch allemaal zoo lief leken en een stuk van mijn eigen leven.

Zoo vond de koopman mij, die de kamer, mijn

japon, mijn handen, met één blik taxeerde, de boeken even nonchalant en minachtend opnam, en er vijf gulden voor bood.

Ik voelde me pijnlijk beschaamd en ongelukkig, omdat hij zoo regelrecht tegen alle welwillende en beleefde omgangsvormen inging, en me zoo duidelijk te verstaan gaf, dat ik hem mijn minderwaardige bezittingen voor te veel geld wilde opdringen; blozend en met troebelen blik liep ik opnieuw naar de boekenkast en droeg een tweeden stapel aan; in een nevel van tranen zag ik Nietzsche, Shelley, de Mei, Baudelaire, door zijn vleezige, korte vingers betast worden en weggeworpen.

„'t Zijn geen boeken, die gáán," zei hij, knorrig en verveeld.

Ik boog me nog eens, en ik bemerkte den dwazen drang in mij, den man er van te overtuigen, dat ik waarachtig eerlijke bedoelingen had, en niet méér van hem wilde aannemen, dan hij redelijkerwijze geven kon: een stapel boeken van Couperus, Streuvels, Van Deyssel, Van Eeden, Verhaeren, Balzac, Flaubert, De Goncourt en Ibsen gleed uit mijn armen op de overvolle tafel. Mijn lippen beefden; de kast was bijna leeg, en alleen een paar boeken, die ik uitgezocht had, om hem voor te lezen, stonden nog in een hoek.

„Maar ze zijn allemaal beschadigd," wierp de man tegen, op het titelblad wijzend, waar zooveel lieve namen stonden. „Ik kan ze haast niet verkoopen."

„O, láát het dan toch, en ga weg," wou ik roepen, „blijf met je slechte handen van mijn heilige boeken af." Maar ik slikte alleen, en trachtte me te troosten met de gedachte, dat Ru weinig om moderne literatuur

gaf, dat híj 't niet zoo heel erg zou vinden, deze te moeten missen.

„Nou,.... laat ik dan maar twaalf gulden zeggen," zei hij eindelijk, schouderophalend, op een toon, alsof hij 't deed, om daarmee aan een eindeloos geklaag en gezeur een einde te maken.

„Vijftien," smeekte ik in doodsangst.

Toen stemde hij dadelijk toe, legde het geld zelfs terstond op tafel; — en na een kwartier waren de boeken op een wagentje afgehaald. Het scheen me, alsof er een verontreiniging in mijn kamer was blijven hangen.

Ik schoof het raam open, keek even schichtig om, naar de leege gaping van mijn open boekenkast, en voelde mijn hart nog bonzen van schrik en spanning en afkeer. Het was voor het eerst, dat ik met het leven van den kleinen, slechten, leelijken, onwelwillenden kant had kennis gemaakt; voor het eerst dat ik besefte, dat er menschen zijn, tegenover wie alle goede wil en alle ethiek te kort schiet; en een vaag vermoeden, dat de quaestie van een gelukkiger samenleving toch niet zóó gemakkelijk op te lossen zou zijn, als mijn overmoedige jeugd gehoopt had, deed me even in hulpelooze bezinning neerzitten, met mijn oogen in de ruimte.

„Het is te weinig geweest; het móet te weinig geweest zijn," zuchtte ik zacht, de waarde van het verfrommelde papiertje en de twee dof zilveren rijksdaalders opwegend tegen de schatten, die van mijn planken waren verdwenen. „Hij heeft me stellig...."

Maar opeens sprong ik op, nam het geld in mijn handen en lachte triomfantelijk.

„Wat kan het me eigenlijk schelen, of die man me

te weinig heeft gegeven, en of ik nu àl mijn boeken kwijt ben. Ik hèb het geld, er ontbreken nog maar drie gulden,.... drie gulden is niets; o, nu kan ik onbezorgd zijn; nu loopt alles goed af!"

Dien middag foof ik mezelf in eenzaamheid in het Vegetarisch restaurant op een portie rijst met boter. Het was een feest, zooals ik lang niet had gehad.

Zoo bleef alles zonnig en heerlijk, tot den dag, vóór den afgesproken datum.

Toen ik dien middag bij hem kwam, meende ik, dat hij onrustig en gejaagd was; die stemming deelde zich dadelijk aan mij mee; het was me onmogelijk voor te lezen. Toevallig lagen er een paar handschoenen van hem in de vensterbank, die gescheurd waren. Ik begon ze te herstellen, met mijn vingers in de holletjes, waar zijn vingers in hadden gerust; — en we deden wanhopige pogingen om een gesprek gaande te houden.

Hij redeneerde over Hegel en von Hartmann, en de wenschelijkheid, dat eenige propaedeuse in de wijsbegeerte voor elke studie verplicht zou worden gesteld, — ik spande me in, om van tijd tot tijd een vraag te doen, die niet al te zeer uit den toon zou vallen; maar ondertusschen verbeeldde ik me, dat er in zijn oogen maar één gedachte hunkerde: „Heb je het geld? heb je het geld bij elkaar?"

En nergens kon ik een ander zinnetje vinden om te zeggen, dan dat eene, dat voortdurend bijna van mijn lippen viel: „Het is bespottelijk, het is onzinnig; maar er ontbreken nog drie gulden, en ik weet niet, waar ik die vandaan halen zal."

Ik ging vroeger weg dan gewoonlijk. Ik wilde dadelijk naar een vriendin toe, om haar het geld ter leen te

vragen. In het donkere buiten, onderweg, leek het me alles volkomen vanzelfsprekend en eenvoudig; maar toen ik het statige patriciërshuis eenmaal binnen was, waar een geur van bouillon en lavendel in de gangen hing, — toen scheen het me zóó onmogelijk hier over zorg en honger en geldgebrek te gaan spreken, zelfs maar aan dood te dénken, dat ik het maar met mij liet gebeuren, toen het zorgeloos mooie kind me blij en stoeierig binnenhaalde in haar eigen, klein weeldehokje, mijn hoed en mantel afnam, en me met pralines en marrons overlaadde, in een gezellig hoekje bij de kleine, open haard, met een berg zachte kussens in mijn rug en den zachten kaarsschijn over onze gezichten.

„Die lange, lange winter," zei ze pruilend, „ik hunker naar wat zon...."

Ik overpeinsde, dat ik het eigenlijk niet gemerkt had, in wat voor jaargetijde we leefden; ik bedacht, dat ik al deze weken níets had kunnen verlangen of voelen, dan dat eene, eene.... En dan wist ik het weer, dat ik er met niemand over spreken kón; dat dit groote van geluk en strijd mij buiten de gemoedelijke, menschelijke gemeenschap zette, en dat ik, als ik in hun midden was, niets anders wenschte, dan maar veilig te lachen, te praten, en oppervlakkig te doen, zooals zij....

's Avonds kwamen er een paar vrienden bij me. Ik deed de laatste thee, die ik bezat, in de trekpot, en bereidde een zeer slappen drank. Voortdurend zon ik ondertusschen op een manier om geld van hen te krijgen. Ik ergerde me bij de gedachte, dat ze straks naar de kroeg zouden gaan, en daar „eten, drinken en vroolijk zijn." Ik schoof al mijn ringen en arm-

banden af, en legde ze vóór me op tafel, er over denkend, hoe het zijn zou, als ik hun opeens vroeg: „Wat geef je er voor? Toe, doé het, ik heb drie gulden noodig."

Ze waren vervuld van een nieuw stuk van Shaw, dat ze gezien hadden; ze redeneerden over Engelschen geest en Ierschen geest, en over modern tooneel en classiek tooneel; ze vertoonden karikaturen van Royaards en van Sara Bernhardt, en raakten in een fel dispuut over de kwestie, of een vrouw meer natuurlijken aanleg heeft om te acteeren, dan een man....; maar ik vond alles, wat ze zeiden, opgesmukt en zonder eenig belang.

Ik zat zwijgend in mijn stoel gedoken, keek naar mijn handen, die, ontdaan van alle sieraden, nog magerder en witter leken, en bedacht in bitterheid, hoe ver zelfs goede vrienden van elkaar verwijderd blijven, omdat de een zich kan verteren van onrust en spanning, terwijl de anderen maar gevoelloos op de canapé zitten, en zeuren en boomen over dingen van alle dag....

Zoodra ze weg waren, ging ik naar bed in volkomen verslagenheid; het onbezorgde vertrouwen der laatste dagen werd door een gelaten wanhoop gewroken. Ik lag op mijn rug in het donker, rekende niet meer, zocht niet meer, gaf het leven en het geluk voor altijd verloren.

Ik dommelde in en werd weer wakker, zonder dat mijn toestand veranderde. Toen het buiten grijs begon te worden, en de eerste vogel even zacht zong, had ik plotseling een aanval van felle snikken, die eigenlijk buiten mezelf om gingen. Ik haalde mijn schouders op, en ging weer recht liggen. Elke beweging was toch zonder zin.

Om acht uur kwam de juffrouw me roepen; ik zei, dat ik dien dag ook geen brood noodig had, en bleef, in de steeds lichter wordende kamer, met mijn oogen half open, en mijn armen langs mijn zijden.

Het was heerlijk weer, met iets van vroege lente in de lucht, met dat verleidelijk-lichte, onstuimig-opene, dat jonge menschen verlokt om ver, ver over de wereld te gaan loopen in den ruwen wind, over de modderige wegen, om thuis te komen met een onvoldaan, onrustig, wijd hart; — dat weer, waarvan ik nu, helaas, zooals van alle vooze vreugden, de verraderlijke ontrouw en de onechte bekoring troosteloos verstandig doorzie.

Ik dacht, in een droom, aan den geur van de herlevende weilanden en aan het jonge geritsel en geschuifel in alle struiken; ik hoorde de kippen op het plaatsje kokkelen en krielen van louter plezier; de gehaakte kanten van mijn gordijn trilden heen en weer van het koeltje; en met speelsche golfjes kwam de zonneschijn tot over mijn lakens gekropen.

Maar deze dag zou de wreedste en bitterste van mijn leven zijn, omdat ik voor het eerst zou moeten bekennen, dat mijn wil voor een sterkeren had moeten wijken. Ik wou zoo maar stil blijven liggen, tot de tijd voor mijn bezoek aan hem voorbij was; — nu ik hem toch niet helpen kon, ging hij me niets meer aan; ik begreep eigenlijk heelemaal niet, waarom ik me ooit met zijn zaken had ingelaten; hij was een vreemde, jonge man, die geld noodig had; zoo zouden er wel meer zijn; míj raakte het niet.

Ik had het gevoel, alsof ik volkomen verstijfde van binnen. Het leven had zich tégen mij gesteld, als een oude, ongevoelige man, die het kind, dat vol ver-

trouwen het handje naar hem uitsteekt, wreed over de weeke palm striemt, — dan schreit het niet, maar blijft staan met groote starre oogen.

Ik liet de uren voorbij gaan, in droomlooze ledigheid....

Om één uur kwam de juffrouw vragen, of ik ziek was. Ze droeg een kop dampende koffie voorzichtig voor zich uit, met bruine beschuitjes op het schoteltje.

Het zijn de kleine dingen, die ons tot het leven terugroepen: ik bedankte haar, lachte, schreide toen, met een wonderlijk licht gevoel in mijn hoofd, alsof ik van een zware ziekte was hersteld, en uit een somber en verwilderd rijk van koorts en pijn pas weer den vrede van het gewone leven hervond.

Ik ging op mijn kussen zitten met mijn armen om mijn knieën, mijn haren vielen over mijn gezicht en langs mijn handen, zoodat ik heelemaal van de wereld afgesloten en met mijn gedachten alleen was; ik had nog twee uur, vóór de beslissing viel.

„Nu is het de tijd van het wonder," zei ik toen plotseling.

Die nieuwe uitweg gaf den dag ineens een andere kleur; ik wist honderd dingen, die zouden kúnnen gebeuren; ik zag honderd dwaze en fantastische uitwegen: ik zou een bankje van vijf-en-twintig gulden kunnen vinden; de tantes zouden me kunnen vragen, iets voor haar te koopen en me daarvoor een postwissel sturen; Oom Ralf, die aan spiritisme en al dergelijke geheimzinnigheden deed, kon nu eens zijn bovennatuurlijke gaven toonen, door te voélen, dat hij me drie gulden present moest doen; de meneer, die me, toen ik elf jaar was, zoo'n bizonder beminnelijk wezentje vond, dat hij me elken ochtend een bouquetje

bracht en me 's avonds de hand kuste, zou gestorven kunnen zijn, en mij tot universeele erfgename kunnen hebben benoemd; er zou, er zou.... wie weet, wat er binnen voor me op tafel lag!

Ik gleed in een peignoir en liep naar de voorkamer; er lag een smal couvert op de coupe: een uitnoodiging om den volgenden dag mee te gaan met een boottochtje; — de gedachte aan wat er allemaal vóór morgen nog gebeuren moest, maakte me wee en duizelig.

Ik ging naar de slaapkamer terug, en begon lusteloos en verstrooid me aan te kleeden. Onderwijl bedacht ik, hoeveel mogelijkheden er gisteren en eergisteren nog geweest zouden zijn, om het geld bij elkaar te krijgen, als ik maar niet zoo onverantwoordelijk zorgeloos en lichtzinnig was geweest; ik had een advertentie in de courant kunnen zetten, dat een ontwikkeld, jong meisje zich aanbood om voor te lezen, te vertalen, gezelschap te houden, dictaten te copiëeren, op de kinderen te passen, de wasch te doen of wat ook, mits ze er dadelijk drie gulden mee verdiende; ik had met mijn twee romans, mijn tooneelstuk en mijn studies naar een uitgever kunnen reizen, en kunnen zeggen: „Houd ze, doe er mee, wat u wilt;.... maar geef me drie gulden hier op tafel." Ik had een prijsvraag kunnen uitschrijven, over de belangrijke kwestie, of een vrouw mag rooken, met prijzen van vijftig en honderd gulden, maar met de voorwaarde, dat iedere inzender vijftien cent aan postzegels moest insluiten;.... met twintig deelnemers zou ik gered geweest zijn.

Nu was het voor alles te laat. Ik begreep eigenlijk niet, waarom ik doorging met me aan te kleeden;

waarom ik een dof groene das uitzocht bij mijn witte blouse, en mijn kleine hoedje afborstelde. Ik kon toch zóó niet naar hem toe gaan. Het was té ellendig hem minder te geven, dan hij gevraagd had, té armzalig te moeten stamelen: „Er ontbreken drie gulden...."

Dan gingen mijn gedachten weer in de geschiedenis terug: had Zola niet dikwijls honger geleden, en zitten schrijven op een zolderkamer? Maakte Balzac niet zijn prachtigste werk, als de misère hem bij de keel had, en hij geen uitweg meer zag? En Shakespeare, en Rembrandt, en Vondel, en Cervantes.... Hadden alle koningen naar den geest niet den smaad van materiëele afhankelijkheid moeten lijden?

„Maar wat déden ze, om er weer boven op te komen?" was de eenige vraag, die mijn verengde belangstelling boeide, „hoe wisten ze tenslotte tóch in leven te blijven?"

„Allons travailler. Allons travailler," en minder ideëel gesproken:

„Und du muszt noch manchmal borgen,
Wie du schon so oft getan."

Veel leering, veel dadelijk op te volgen raad scheen er nauwelijks uit deze voorbeelden te trekken; in de ouderwetsche romans kwam altijd de uitredding van de erfenis, van den vergeten schuldbrief, juist op het spannende oogenblik; maar op dezen lichten, lenteachtigen dag van werkelijkheid leken goden en menschen mijn bestaan vergeten te zijn, en wat wekenlang voor mij het middelpunt van het heelal was geweest, werd teruggebracht tot een hopeloos-verloren illusie....

Ik ging in mijn zitkamer op den grond liggen, en zei tegen mezelf, dat ik imbécile, laf, verblind, maniak

was, om niet den eersten besten, dien ik voorbij mijn raam zag komen, om drie gulden te vragen; maar dat, als ik dit niet kon, het ook gedaan was met alle geluk.... Ik trok de perkamenten bandjes van Spinoza onder mijn hoofd, en bleef roerloos liggen.

Dat was nu het eenige, dat ik nog van hem over hield; dat was het laatste.... Ik zou hem nooit meer zien, en alleen de boeken zouden mij een tastbare herinnering zijn aan den tijd....

Opeens zat ik rechtop, en sloeg tegelijk instinctmatig mijn armen om het stapeltje heen, als om het te beveiligen voor mijn eigen gedachten.

„Nee, nee," pleitte ik tegen mezelf in, „zijn eerste en eenige geschenk, dat ik voor hem bewaren wilde, omdat hij er zooveel van houdt.... Dàt verkoopen aan dien leelijken kerel; dát wegdoen, als een ding, waaraan ik geen waarde hecht...."

„Het moét, het moét," sprak ik dan weer opgewonden er tegen in, „later kan ik hem alles uitleggen; later geef ik hem een nieuwen Spinoza. Dit is de uitweg. Dit zal de uitredding zijn."

Twintig minuten erna was de vreeselijke man weer in de kamer. Ik hoorde mijn knieën klapperen, en hield me aan den schoorsteenmantel vast, om te blijven staan.

Hij keek even naar het jaartal, bood toen dadelijk vier gulden.

„Acht," zei ik kort-af. Ik haatte hem, ik had hem kunnen sláán, omdat hij mijn schat ging meenemen.

„Het is zoo beduimeld, zoo doorgelezen," verweerde hij zich lijzig, „heeft u niets anders, moderne literatuur; dat gáát beter.... Die oude boeken, m'n winkel staat er vol van;.... de motten eten ze op...."

„Ik heb weinig tijd," zei ik, „nogeens: acht."

„'k Bied er u zes, om de klandisie."

„Neem 't maar mee," zei ik smartelijk.

En toen lagen de laatste ontbrekende guldens vóór me op tafel.

Ik stond even als bedwelmd, en bracht de hand aan mijn hoofd: wat was er ook weer? wat moest ik doen?

Maar daar borrelde de oude, krachtige blijdschap weer in mij op. Met een golf sloeg het bloed naar mijn hoofd, en ik hief met een verdwaasd gebaar mijn armen in de hoogte: dit was het leven, de toekomst, het geluk, dat tot me terugkeerde. Nu kon ik naar hem toegaan, en hem lachend in de oogen zien, omdat hij niet vergeefs had vertrouwd. Geen zorgen meer, geen sombere plannen meer; niets dan licht en hoop en sterkte.

Ik zette mijn hoed op, schoof alle bijeengegaarde guldens en rijksdaalders en muntbiljetten in een couvert, gaf het jongetje van de juffrouw één kwartje om chocolaadjes te koopen en den drankzuchtigen baliekluiver, die altijd over de brugleuning dommelde, twee, om „er eentje te pakken op mijn gezondheid,"— hoe goed is het voor het heil van onze medemenschen, dat we maar zelden zoo boven alle hemelen gelukkig zijn, want dan verliezen alle redelijke, en paedagogische overwegingen hun macht over ons! — kocht toen een bos rozen voor hém en twee zandtaartjes voor me zelf, en stormde, juist toen het carillon speelde, zijn donkere trappen op.

Het was onmogelijk mijn blijdschap te verbergen. Daarom deed ik maar, alsof het alleen over de rozen was. Ik liep druk heen en weer met

een glas en water en een mesje; het couvertje had ik achteloos op tafel gelegd.

Toen ik met mijn rug naar hem toe stond, ging hij er heen; ik hoorde het geld even rinkelen; ik duwde met bevende vingers, nu de eene roos dan de andere een beetje meer naar beneden, en had maar liefst dadelijk weg willen gaan.... Hij kwam zwijgend naast me staan; er was niets in de kamer dan het geluid van onzen snellen adem. Toen boog hij zich over de rozen, verborg er diep zijn gezicht in, en in dat gebaar was iets, dat me zóó ontroerde, dat ik de oogen sloot van geluk.

Heel voorzichtig trok hij toen een kleinen, donkerrooden knop uit de bouquet los, keerde zich met een glimlach naar me toe, en bevestigde hem langzaam tusschen mijn blouse. Ik liet hem doen, zonder te bewegen.

Toen voelde ik ineens, dat we zóó geen oogenblik langer konden blijven, zonder pathetisch of bespottelijk of bedroefd te worden; ik klom op zijn schrijftafel, die in de felle zon stond, nam het boek, waarmee we bezig waren, en begon buiten adem te lezen. Eerst wist ik nauwelijks, waarover het ging, en ik geloof ook niet, dat hij luisterde. Maar 't gaf ons rust, dat er woorden in de kamer klonken, en langzamerhand ebde de beklemmende ontroering weg, en voelde ik mijn ziel vol vloeien van een zachten, zaligen vrede. Ik zat daar, hoog in de lichte kamer, boven schreien en lachen gelukkig, met de zon op mijn hoofd en de zon in mijn hart....

Het was het leven van Goethe, waaraan we bezig waren, en ik had dien middag de lieflijk weemoedige idylle met Frederika Brion voor te lezen. Mijn strak

gespannen phantasie doorvoelde elk woord met meer dan gewone intensiteit, en toen ik aan het afscheid toe was, en Goethe, wel geroerd maar toch zelfgenoegzaam zag wegrijden, terwijl hij een gebroken leven achter zich liet, barstte ik uit:

„Dat vind ik slecht."

Hij antwoordde zonder veel overtuiging, dat een genie niet met ónze maat gemeten moet worden; dat we bewondering moeten hebben voor de kracht en de frischheid van Goethe's gevoel, die hem in staat stelden van elke nieuwe liefde eindeloos door, weer iets wezenlijk nieuws en moois te maken....

Maar ik schudde mijn hoofd, en zei met een lage stem: „Dat bewonder ik heelemaal niet.... Ik vind, dat ieder mensch maar ééns van iemand moet houden, ééns voor het heele leven, en dan heel, heel veel...."

Ik keek hem niet aan, en hij liep naar het raam.

„Beatus ille," zei hij toen zacht.

Dat duurde zoo drie volmaakte dagen.

Toen, nadat ik een avond, terwijl ik iets in de la van mijn bureau zocht, opzij was gevallen en eenigen tijd in een verdooving was blijven liggen, begreep ik, dat ik wat te veel van mijn krachten had gevergd; en met de zakelijkheid, die toen al mijn besluiten kenmerkte, besloot ik dadelijk naar de tantes te gaan en mij een paar weken te laten verzorgen en bijwerken, vóór ik aan den slag ging om de nieuwe honderd vijf en twintig gulden bij elkaar te schrijven.

Ik zei het hem zorgeloos, lachend, alsof ik het niet belangrijk vond, maar ik voelde, dat het me bijna onmogelijk was hem alleen te laten.

„Ja," zei hij langzaam, „natuurlijk; panta rei. Waarom zou dít blijven, zooals het was?"

„Je bent nu sterk genoeg, om zelf te lezen," pleitte ik, „en eigenlijk was míjn keus van boeken niet heelemaal jouw keuze."

„Dus overmorgen?" vroeg hij, zonder op mijn woorden in te gaan. „En voor lang?"

Het was voor het eerst, dat hij zijn houding van welwillend altruïsme liet varen; voor 't eerst, dat hij iets van me te eischen scheen. Het was ongelooflijk en overstelpend. Zijn onwil maakte mij de scheiding bijna een geluk.

.... Toen ik dien laatsten middag binnenkwam, vond ik hem aan zijn schrijftafel, achter een stapel pas gescheurde snippers, en toen ik onwillekeurig er even naar keek, zei hij lachend: „Ja Ada, dat is jouw werk.... Ik heb zooeven mijn testament verscheurd. En ik heb mezelf beloofd, dat ik nooit meer zal meewerken, om er een einde aan te maken, vóór ik mij tenminste die nederigheid heb eigen gemaakt, dat ik wel uit de wereld wil weggaan, zonder de menschheid een laatste boodschap achter te laten.... Want deze papieren bevatten niet een relaas over de verdeeling van mijn bezittingen, — ik hèb immers niets meer, dan dat Japansche trekpotje met een halve tuit en een inktkoker zonder voetstuk, — maar dit was mijn gééstelijke nalatenschap; dit was mijn opperste wíjsheid, die ik niet mee in het graf wilde nemen, en die de menschheid nog gelukkig moest maken, als ze den schenker niet meer kon danken.... Ja, zoo'n ridicule, pathetische dwaas was ik dien ochtend, toen jij me in mijn volle armzaligheid ontmaskeren kwam. Ik ben je zóó dankbaar, dat je me een kans hebt gegeven

een beetje minder ingebeeld de eeuwigheid in te gaan...."

Ik antwoordde geen woord, maar mijn ernstige oogen moesten hem verzekeren, dat het me geenszins belachelijk toescheen, maar dat ik het integendeel edel en wijs van hem vond, dat hij met het testament van zijn hart en zijn geest de wereld, de menschheid, het nageslacht, had willen verrijken; mijn dweepende blik moest hem de overtuiging geven, dat ik hem eindeloos dankbaar was, dat hij was gebléven, maar dat, wat volmaaktheid betreft, ik het niet voor mogelijk hield een nog hoogere trap te bereiken.

„En kom nu eens kijken," zei hij vaderlijk, „met welk instrument ik dien supremen wil geschreven had."

Hij toonde me een smal étui, met fluweel bekleed, waarin een gouden penhouder lag, versierd met een guirlande van letters.

„Kijk," zei hij, terwijl hij den penhouder voor me ronddraaide, „dit is de zinspreuk van ons geslacht, die ik bijna te schande had gemaakt: „Saevis tranquillus in undis," en deze penhouder wordt al eeuwen aan den oudsten zoon van den oudsten zoon overgegeven, als hij meerderjarig wordt, tegelijk met den zegelring. Ik heb hem verleden jaar gekregen, en mijn vader hield er een passend speechje bij, waarin hij me toewenschte, dat ik „het schrijfstift voorloopig alleen ter hand zou behoeven te nemen om vreugdevolle gebeurtenissen te boeken, een huwelijksdatum, een geboorte, — en dat het nog lang zou duren, vóór ik een kruis zou moeten krassen achter een lieven naam: obiit...." Ik weet niet, of je iets voelt voor dingen van oude traditie; misschien ben je daarvoor nog tè

jong.... Maar ik hecht er aan; ik vond er iets plechtigs in, om met die oude gouden pen, waarmee mijn grootvader en mijn overgrootvader in hun bijbel hun groote levensontroeringen aanteekenden, — nu de woorden neer te schrijven, die ik voor de laatste hield, die ik ooit schrijven zou...."

„En," zei hij zachter, terwijl hij even met zijn hand over mijn hand streek, „ik vind er ook iets plechtigs in, om nu het étui aan jou te geven, en je te vragen: als er eens iets heel bizonders gebeurt in je leven, — en ik hoop, dat het iets heel gelukkigs zal zijn, — schrijf jij dat dan met de gouden pen, schrijf jíj dan..."

„Maar als jij dan later," zei ik snel, „en je oudste zoon en je kleinzoon, en de traditie...."

Hij had een eigenaardigen glimlach, droevig en hoopvol tegelijk.

„Och," antwoordde hij toen bedachtzaam, „een testament schrijf ik niet nogeens; en nee, ik geloof niet, dat het me ooit zou kunnen spijten, dat jij den penhouder nu in bewaring hebt."

„O," kon ik alleen zeggen, „o." Ik was te verward, te gelukkig, te onzeker en te verlegen, om nog een woord over de heele quaestie te durven zeggen.

Ik borg het étui in mijn blouse, zocht haastig mijn boek, en begon te lezen. Maar mijn stem brak aan het einde van iederen regel. Ik moest ook telkens de kamer rondzien, om van elk ding afscheid te nemen, maar ik ontweek zijn blik, omdat ik niet wilde gaan schreien.

Toen ik weggaan zou, nam hij mijn twee handen in de zijne, ofschoon ik nog nooit zóó slecht gelezen had, en zei zacht weer een van die zinnetjes, die ik mijn leven lang niet kan vergeten: „We zouden het ver-

driet soms niet te dragen vinden, als we niet altijd konden hopen op eèn betere toekomst...."

Ik drááfde naar huis, voortdurend bang, dat ik zou omkeeren, en terugloopen en bekennen, dat ik niet weggaan kón. Ik hield mijn handen krampachtig om het harde étui in mijn blouse, om te vóelen, te tásten, wat ik van hem nog over had. Maar ik waagde het niet, er over door te denken, wat het bezit er van voor mij beteekende; het gaf een nieuwe waarde aan alle dingen; telkens wilde ik het zeggen: „maar dan.... maar dan...."; maar ik drong het terug, voordat het gevoel tot woorden was gekomen, en lachte in een vage gelukkigheid.

Dien avond, terwijl ik verstrooid bij mijn koffer knielde en vergeefs trachtte te bedenken, wat een mensch in vredesnaam noodig kan hebben, die voor eenige weken naar buiten gaat, kwam mij tusschen dictaatcahiers een oud dagboek in handen, waarnaar ik de laatste maanden niet meer omgezien had. Ik sloeg onverschillig de dichtbeschreven bladzijden om, alle dagteekenend uit een tijd, toen mijn leven nog hopeloos leeg en onbelangrijk voorbij ging; toen „de openbaring" nog niet gekomen was....

Opeens stond ik op, en liep met zekere plechtigheid naar mijn schrijftafel. Ik knipte het étui open, en nam den gouden penhouder.

En toen schreef ik met vaste hand, als een eed aan de toekomst: „Das ist die allmächtige Liebe."

We correspondeerden niet met elkaar, bij zwijgende overeenkomst. Hoe zouden wij elkaar ook in brieven hebben kunnen benaderen, die in ons persoonlijk verkeer slechts bij wijze van overrompeling, door een

onverwachtschen blik, door een onbeheerschte stembuiging, elkaar bij glimpen iets lieten vermoeden, van wat er omging in ons hart!

Wel nam ik soms een vel postpapier en staarde er op, tot zijn oogen me weer aanzagen, tot zijn stem, mat en gedempt, in mijn ooren klonk. Ik nam het tusschen mijn handen, en dacht aan de zijne, die het vasthouden zouden; ik herinnerde me, hoe zorgvuldig hij altijd ieder couvert met een mesje opensneed, maar misschien, misschien zou hij, als hij mijn hand zag, het toch ineens openschéuren....

En dan staarde ik weer in de lucht, en dacht, dat ik zelfs niet wist, wat ik als aanhef zou zetten.... En ik kon hem toch niet een leeg blaadje zenden, al hadden mijn oogen er nóg zoo smeekend op gerust, al had ik zóóveel lieve gedachten er overheen laten waaien....

Ik werd verzorgd en vertroeteld en omringd; ik mocht niet werken, me niet inspannen, alleen prettige dingen doen.... De dokter constateerde een slappen pols, de tantetjes agiteerden zich over mijn bleekheid; en eigenlijk ergerde het me, dat er van mij, die toch betrekkelijk gezond was, zooveel notitie werd genomen, terwijl híj alleen lag op een arme kamer, en, hoewel zonder directe zorgen, toch al die gemakkelijke luxe miste, die het leven voor iemand, die zwak is, zooveel lichter te dragen maakt.

Zoo vaak men mij kleine geschenken bracht, moest ik er aan denken, hoeveel geld dat gekost zou hebben, en wat ik daarmee niet had kunnen doen; bij iedere uitgebreide maaltijd had ik moeite mijn verbazing te verzwijgen, dat al deze menschen het als iets vanzelf sprekends aanvaardden, als om één uur en om zes

uur altijd alles voor hen klaar stond, en dat ze meer aten, dan de honger direct eischte.

Ik voelde me eenzaam tusschen hun oppervlakkige genoeglijkheid en hun solieden overvloed, en zoodra ik er zeker van meende te zijn, dat ik wel weer kon werken, trok ik naar mijn stadje terug, waar het eigenlijke leven voor mij begonnen was....

Toen ik van het station kwam, was de lente overstelpend, onmeedoogend om me heen. Er was een geur van hyacinthen en lelietjes in de lucht; de vogels rumoerden als dol, en het schelle, eerste groen der boomen tegen den hoogen hemel deed mijn oogen bijna pijn.

Ik had het gevoel, dat het te veel en te overweldigend was; en toch kon ik geen oogenblik wachten om hem weer te zien. Ik was een onbewust levend, verwilderd, schuchter, verlangend en vreezend mensch, dat meent aan den rand van het groote geluk te staan, en tegelijk vaag de dreiging van het noodlot vermoedt. Mijn voeten haastten zich als in een droom; ik zag de straat; ik onderscheidde den sigarenwinkel, het slordige dienstmeisje van den overkant, en een kind, dat huilend voor een grooten hond bleef wachten.... En toch waren mijn gedachten maar bij één oogenblik: dat ik de deur zou opendoen; dat hij opzien zou, en zeggen: „Kind.... jij!"

Zijn juffrouw deed me open; ze week niet gedienstig opzij, zooals anders. Ze stond breed in de deur, met een goedig, meewarig gezicht, en schudde vertrouwelijk haar hoofd.

Ik stond, staarde, zei niets.

„Nee, dame, meneer is er niet meer; verleden week is hij ziek weggegaan. Hij had de koorts, — als een

paard; en benauwdheden en flauwtes. Zijn moeder is 'm met een auto komen halen; ze nam 'm ineens mee door naar Den Haag."

„Den Haag?" echode ik machinaal.

„Ja naar zijn ouërs; hij kon niet op z'n beenen staan."

Op onnaspeurlijke wijze vond ik den weg naar mijn eigen kamer; kwam tot een soort bewustzijn, toen ik een verbaasden blik van mijn juffrouw opving, terwijl ik bezig was mijn gordijnen dicht te trekken.

Twee dagen zat ik in het schemerdonker, gevoelloos van angst; ik wilde niets, ik wachtte niets, ik wist niets; ik hield alleen mijn handen in elkaar geklemd, en bad soms verward en dreigend, dat het me niet afgenomen mócht worden, dat ik er niet buiten kón, dat het het eenige was, waarvoor ik wilde leven.

Den avond van den derden dag, las ik zijn dood in de courant.

Ik zat op den grond; ik schreide niet. Ik leunde achterover; ik voelde mijn handen leeg, mijn oogen leeg, mijn leege hoofd. Er was niets meer. Geen spanning, geen zorg, geen hoop; niets dan een onvolgroeide herinnering.

En voor 't eerst kwam de gedachte bij mij op, die als een vergif onze ziel langzaam verlamt, wanneer de eerste jeugd voorbij is, en het eerste, groote leed ons vertrouwen heeft verscheurd; de gedachte, die de kiem in zich droeg van alle latere hopeloosheid: „Was het tenslotte wel de moeite waard, er zooveel voor te lijden en voor op te offeren? Is er iets ter wereld ooit de moeite waard?"

Ik had geen aankondiging gekregen van zijn dood; niemand wist, dat ik hem goed kende. In de stad

werd weinig over hem gesproken; hij leefde al lang zóó teruggetrokken, dat men hem bijna vergeten was,.... maar de ontroering over een zóó vroeg sterven deed de belangstelling nog even kunstmatig opvlammen....

Den dag van zijn begrafenis verzegelde ik het étui met den penhouder, en droeg zijn juffrouw op, het aan de familie over te maken. Ik stelde me voor, hoe, toen de kerkklokken elf uur luidden, de stoet zich in beweging zou zetten, allemaal vréémde menschen achter zijn kist, en hoewel ik den heelen dag college liep, en op de bibliotheek een tekst trachtte te copiëeren, vervolgde me voortdurend zijn stem, die zei: „Maar over vijf of tien jaar, dan hebben wíj de cultuur te maken; en dan zullen wíj...."

Ik zag zijn stralende oogen, en het korte, heerschende gebaar, als een striem, voor wat hij dan vernietigen wilde.... Het leven leek me dom en bruut; àlles, àlles onbelangrijk.

Na een paar dagen bestelde ik weer een diner, vleesch, fruit, melk, zooals vroeger.... Het geld voor mijn schetsen, in den tijd van spanning geschreven, begon langzamerhand binnen te komen. Ik had het rijk; ik kon koopen, wat ik wilde; maar ik behield nog lang de angstvallige zuinigheid, die ik met zooveel moeite had geleerd.

Toen ik na een paar weken toevallig langs zijn kamer kwam, — mijn voeten waren den weg zóó gewoon, dat ze vanzelf dien kant uitliepen, — werd juist zijn laatste boeltje er uitgedragen, povere resten van een verarmd huishouden; het blad van zijn schrijftafel leunde tegen den muur; ik keek er naar, keek er naar, tot de sterren voor mijn oogen dansten...

Weer wat later lachte een vreemde, gezonde jongenskop me toe door 't open raam.

Zoo bleef er tenslotte niets over van dien geheimzinnigen, bleeken man, van die wonderlijke episode in mijn leven....

De jongens bleven geregeld bij me komen; ik praatte meer mee dan vroeger, maar onverschilliger en minder voorzichtig. Ze noemden nooit meer zijn naam; was het wel wáár geweest?

Ik leefde volkomen volgens den stand en het fortuin van mijn familie; ik zag er jong en zelfverzekerd uit, niet als iemand, die een geheime wonde draagt.

Een paar maanden werkte ik met wilden ijver.... Toen, een avond, dat ik mijn kamer binnenkwam, terwijl de maan er in scheen en de kamperfoelie geurde, overviel me voor 't eerst die radelooze angst en wanhoop over het leven, die onrust, zonder uitzicht en zonder doel, die me later zoo vaak heeft doen scheiden van plaatsen, die me lief waren geworden, en me voort gedreven heeft tegen mijn wil, naar het onbekende, waarvoor ik bang was.

Alsof ik ergens ter wereld de blauw-witte manenachten, den geur van kamperfoelie, en mijn zeere, moeë, verlangende hart ontloopen kon! Alsof niet overal het leven zou herinneren aan den droom van mijn leven, den eersten, den schoonsten, den beslissenden droom!

Ik voelde me te kort gedaan en verongelijkt, maar niet verslagen en gerésigneerd. Ik wilde de breuk van binnen heelen met verfrissching en vertroosting van nieuwe schoonheid, van nieuwe indrukken van buiten af.

En ik verliet de kleine stad, waar het leven zoo wonderlijk wijd en heerlijk voor me was opengegaan.

II

K heb je beloofd, Hans, je iets over Lotte's leven te vertellen, omdat dat je misschien helpen zal, haar houding tegenover jou te begrijpen, en er in te berusten, dat je niets voor haar moogt zijn.

Ik heb haar zelf niet zoo heel lang gekend, maar de jaren, dat we samen waren, vóór ze dat wanhoopshuwelijk met Van Suylen sloot, zijn wel de belangrijkste van haar leven geweest, waarin èn voor dat huwelijk èn voor haar verstarde ongenaakbaarheid erna de oorzaak te vinden is. Dikwijls heb ik haar verkeerd beoordeeld, want haar gesloten ongelijkmatigheid maakte het moeilijk haar te kennen; maar de schrille ontknooping van haar in schijn zoo zelfgenoegzame leven, heeft me veel duidelijk gemaakt, wat op het oogenblik zelf onbegrepen aan me was voorbijgegaan. Van haar gehouden heb ik van onze eerste kennismaking af.

....Toen Lotte aankwam, had ze een eenzame, trieste jeugd achter zich. Haar ouders waren bejaarde, eenigszins duffe menschen, die het gevoelige, impulsieve kind in de jaren van angstige bewustwording in geen enkel opzicht tot steun hadden kunnen zijn. Trotsch en onrustig, zwevend tusschen allerlei vage mogelijkheden, met als eenig vaste baken haar werk, dat haar boeide, leefde ze alleen in het groote huis, niet voelend, dat ze jong was, te stug-verlegen om, nu de omstandigheden het niet gemakkelijk maakten, vriendinnen te vinden; steeds in domp verzet tegen haar ouders, die heel andere plannen met 't eenige dochtertje hadden, dan waar haar aanleg haar heendreef.

Haar vader, eenige tamelijk-normale uit een geslacht van zenuwlijders, meende in elke uiting van haar fijn gevoelsleven de kiem van wordende zielsziekte te ontdekken; haar moeder, oppervlakkig-egoïst, ijverde als bondgenoote van haar man, tegen al die „geleerdheid en verhevenheid."

Lotte had dus al heel wat moeten strijden en betoogen, vóór ze eindelijk, met een city-bag vol manuscripten en een hoofd vol plannen en moedeloosheden, haar intrede deed in de academiestad. Later heeft ze me verteld, hoe verschrikkelijk zij, kleine kluizenaarster, die haar geestelijke waarde nooit aan andere meisjes van haar leeftijd had kunnen toetsen, tegen die eerste weken van student-zijn had opgezien; hoe ze geleden had onder 't besef, anders te zijn dan de meesten, en steeds vreesde uitgelachen of bespot te worden. Maar ik zag den eersten keer, dat ze me een buurbezoek bracht, alleen maar de eenigszins branie-achtige zekerheid, waarachter ze haar wankele levensdurf te verbergen zocht, een grappig hooghartig airtje, waar soms haar natuurlijke schuchterheid allerbekoorlijkst doorheen scheen.

Ze was toen een lang en bizonder mager meisje, nog in haar groei; ze droeg haar haar met een strik opgebonden en haar rokken waren korter dan gewoon voetvrij. Maar er was iets in de manier, waarop ze haar magere handen samenleî, en dan de vochtig-grijs-zwarte oogen opsloeg, er was iets in haar eenigszins eentonige, sleepende stem, dat zóó ontroerde, dat ik bij haar eerste bezoek al dacht: „O God, dat zoo 'n bekoorlijkheid niet kan blijven. Dat hier natuurlijk iets breken moet, omdat het te mooi is."

Toch zagen we elkaar de eerste maanden weinig;

we waren beide te veel aan onze persoonlijke rust gehecht, om niet huiverig te zijn, het kansspel van toenadering tot een vreemde-in-eigen-huis te beginnen; bovendien zat ik diep in het werk, met een geregelde dagindeeling en weinig lust in stoornis, terwijl zij in haar donkere benedenkamer alle excessen van een eerste jaar beleefde: 's nachts doorwerken, in capes gehuld, met koffie-extract om wakker te blijven; overdag op een sofa liggen slapen met Hegel en Thomas à Kempis en de Bhagavad-Gità om haar heen, en dergelijke onderstboven-gooierijen, waar zoowel reunisten als beginnelingen hun hoogste heil in zoeken. Als ik 's avonds om twaalf uur mijn ramen sloot, zag ik bijna altijd nog licht beneden, en 's middags om één uur, als ik ging rusten, stonden haar laarsjes meestal nog voor de slaapkamerdeur.

Bezoeken kreeg ze op alle uren van den dag, en die hielden ook mij van mijn werk, omdat ze mij zoo sterk deden denken aan mijn eigen eerste jaar; ik móest wel luisteren naar de opgewonden stemmen, die verzen uitjammerden of hevig disputeerden; telkens wanneer er een stilte kwam, wist ik, dat Lotte sprak, met haar zachte sleepende stem, die nooit luider werd; en dan barstte er na het rumoer weer los, hevig en onbedwingbaar.

Kort voor haar trouwen heeft ze me stapels brieven gegeven, allemaal uit dien eersten tijd, om ze na te zien, en zooveel mogelijk te verscheuren. Toen werd me pas duidelijk, hoe gevierd en vergood ze van het begin af, onder de artistiek-belangstellende jongelingschap is geweest. Ieder nieuw geslacht verkiest één meisje, waar 't zich om heen schaart, één meisje, waar het de bevrijding van de wereld en de verovering

van den hemel als het minste van verwacht; en Lotte was „hèt" meisje van haar tijd.

Het lijkt me altijd een wonder, dat een kind, van de meest barre, suffe eenzaamheid plotseling overgebracht in een kring van bewonderende jonge mannen, niet op hol slaat van overmoed, duizelige vreugde en levenslust. Aan Lotte was de verandering uiterlijk nauwelijks merkbaar; ze bleef even stil, een beetje traag in haar bewegingen, met het langzame opkijken van haar geheimzinnige oogen, en het lieve, hulpelooze gebaar, waarmee ze haar handen samensloot. Ze zat elken avond op den grond Spinoza of Kant, of iets anders zeer zwaars te lezen, en als ze dan bezoek kreeg, kwam ze mijn spiritusstel leenen, met den gelaten ernst van iemand, die een lastigen plicht vervult. De bloemen, die haar vereerd werden, zette ze in rijtjes, militairement, op haar tafel, en als ze pas op was, pleegde ze, in haar négligétje op de serretrap gezeten, hun steeltjes te knippen, en ze nat te spuiten.

Haar heele levenshouding was toen meer geduldig, dan van een actieve blijmoedigheid. Ze had zich eenmaal voorgenomen alle vage plannen voor drama's en romans, die ze al jaren met zich rondgedragen had, maar in haar drukkende omgeving nooit had kunnen uitwerken, zoodra ze vrij was met energisch doorzetten te verwezenlijken; de vele bezoeken waren nu eigenlijk stoornis in haar geestelijk strijden om tot uiting te komen. Toch was 't op háár aandringen, dat ik me meetroonen liet naar de „genieënclub".

Ik ben er zeker van, dat de uitnoodiging eigenlijk alleen voor háár bedoeld was, maar dat men mij mee vroeg, omdat we nu eenmaal in 't zelfde huis woon-

den, en omdat het beter was met twee meisjes tegelijk te beginnen. 't Was overigens gek genoeg, mij, die al jaren de bitter-zoete kunst den rug had toegewend, en die zoo geregeld als een kantoorklerk aan mijn taalstudie werkte, plotseling tusschen de genieën te zetten. Maar Lotte wilde graag; en ze had een eigenaardige manier om met een enkel zinnetje iemand te overtuigen. Zoo gingen we dien vroeg-winter-avond voor 't eerst samen door de stille stad.

Ik geloof eigenlijk, dat Lotte bang zou zijn geweest om alleen te gaan, ofschoon ze de meeste „genieën" persoonlijk kende. Ze had wel al veel van haar menschenschuwheid verloren, maar ze was nog zelden uit geweest, en het vooruitzicht van een vreemde omgeving benauwde haar merkbaar. De vergadering was op een kamer, een eindje buiten de stad, (bij Paul Sluyter, die later aan het tooneel gegaan is,) en toen we er eindelijk aankwamen, vonden we de acht groote mannen, pijpenrookend en schreeuwend al bij elkaar. Ik weet van dien eersten keer alles nog wonderlijk precies; ik was lang niet onder menschen geweest; alles trof me zoo versch, alsof ik voor het eerst iets beleefde; ik zie de banale studentenkamer, donkerrood met rommel van prenten en photo's; ik zie de opgewonden jongenskoppen door de blauwe tabaksrook heen, vroolijk en een beetje ongepast sans gêne, maar heel echt in hun eerlijke hartelijkheid, en daar tegenover Lotte, lang en dun, met haar hoog, rustig gezichtje, en het mysterie van haar wonderlijk glanzende oogen.

Wil zagen we voor 't eerst; hij was praeses, maar daar de leiding van genieën natuurlijk een sinecuurtje is, zat hij op de kachel noten te kraken, en zoo had hij

juist 't volle gezicht op Lotte, die den heelen avond in een laag stoeltje voor 't open raam sigaretten lag te rooken, en van tijd tot tijd in den nacht naar buiten staarde. Gezegd heeft ze, geloof ik, dien eersten keer niets, ofschoon er lang over den voorrang van Boutens op Van de Woestyne werd gestreden, waarmee, naar ik toevallig wist, ze het niet eens was, en één van de „genieën" een jammerlijk commentaar op Calé's wonder-sprookje „Regina del Lago" waagde te geven.

Zij lag maar, en keek; ik denk, dat ze heel verlegen was; maar telkens door haar eigen droomerijen vergat ze dat weer; vond zich dan verbaasd terug in de roezige kamer, met den rook en 't geschreeuw en de hevige jongenskoppen.

Eens kreeg ze een hoestbui.

„Kunnen jullie verdomd nou niet wat minder dampen, als er meisjes zijn?" viel Wil uit. „De kamer ziet blauw."

„Kerel, ze verslikt zich aan haar eigen sigaret," kalmeerde een ander. Toen ging het betoogen, en het elkaar met vriendschappelijke opstoppers van de waarheid van de eigen meening overtuigen, weer onafgebroken door.

. . . . Een paar dagen later kwam Wil Lotte een boek brengen, „waarnaar hij meende haar te hebben hooren vragen;" een week erna stonden zijn bloemen ook in het gelid.

„Het is voor 't eerst van mijn leven, dat ik een meisje bloemen geef," zei hij met kinderlijken nadruk.

„Dan is dit bouquetje voor U belangrijker dan voor mij," antwoordde ze sleepend; „ik krijg er álle dagen, kijk maar, massa's."

Ik hield deze woorden toen voor geraffineerde coquetterie; ik wist, dat Lotte te gevoelig was om niet te beseffen, dat 't hem hinderen moest, zijn hulde zoo en bagatelle behandeld te zien, en ik meende, dat ze hem daarmee tot sterker genegenheid wilde prikkelen. Later heb ik pas begrepen, dat een eerlijkheid, die haar overgevoeligheid wondde en pijnigde, haar dwong aan ieder, die haar naderde, van het begin af te zeggen, dat hij alleen welkom was, als één van de velen; later, toen ik eens toevallig meemaakte, hoe ze een aardigen, doodelijk-verliefden luitenant wegstuurde, die 't ongeluk had tot een déclaratie gekomen te zijn.

„Ik vraag je niets, ik vraag je immers niets," jammerde hij smeekend, „laat me je alleen maar zien.... Laat het tusschen ons zijn een zalig geheim."

„Ik draag méér zalige geheimen," antwoordde ze, heesch van krachtsinspanning; en ze liet mij alleen met den jongen, om hem op meer banale, maar doeltreffender wijze van het overkomelijke van zijn noodlot te overtuigen.

....Wil heeft ze nooit naar waarde geschat; hij had van 't eerste oogenblik af een aanbiddende houding aangenomen; nu kon ze in hem nooit meer haar gelijke zien. Het scheen, alsof de bloei van zijn geest, zijn vernuft, zijn inzicht verdorde, voor den glans van haar verschijning. Hij was, behalve Lotte, misschien de eenige in de genieënclub, die iets geniaals had; maar een vrouw, zelfs de meest intelligente, lijkt wel gedoemd te zijn de volmaakte liefde van een man altijd te miskennen, en Lotte, onbewust, speelde met zijn hart, als met de diepzinnige stelsels van Hartmann en Gabler, — in allen ernst en eerlijkheid.

Ik geloof niet, dat ze eigenlijk verschil zag tusschen zijn zware liefde-voor-het-leven, en de dweepende, idealiseerende bewondering van de meeste anderen. De eerste mannen, die ze ontmoet had, waren gereedelijk adorateurs geworden; dat leek haar dus de normale verhouding van de geslachten; om over trouwen of zulke dingen te denken had ze te veel te doen, en daarmee was voor haar de zaak afgehandeld. Van een wezenlijke tragedie zich voor haar oogen voltrekkend, vermoedde ze niets; hoe zeer ook in vele dingen haar jaren vooruit, —in haar kunst de situaties bij intuïtie radend, — stond ze tegenover het gewone leven als een verstrooid kind, niet ziende, niet begrijpende; met droomerig egoïsme haar eigen gedachten volgende, langs schatten van liefde en levensgeluk heen.

Wil begreep dat te weinig; als hij haar werk las, of als ze een enkelen keer iets voordragen wilde, met haar lieve, moeë stem, terwijl haar oogen lichtend in de verte staarden, dan voelde hij haar machtige persoonlijkheid, haar grootheid-in-wording; en ofschoon hij soms schertsend: „klein meisje" zei, omdat ze tegen den muur kon hangen als een backfisch, en altijd bloosde, als hij vloekte, — wat het geestelijke betrof, beschouwde hij haar als volwassen, verantwoordelijk voor haar daden, kennend haar eigen wil.

En daar ik haar altijd vaag-vriendelijk tegen hem zag, met mooie, verre oogen naar hem luisterend, en een willig handje bij zijn nadrukkelijk afscheid, vreesde ik, dat hij zich illusies zou maken; dat bracht me er eindelijk toe haar te waarschuwen.

„Je moet niet boos zijn, Lotte.... ik vind er zelf iets onkiesch' in, me met deze dingen te bemoeien;

maar 't is voor Wil van zoo groot belang.... Ik ben bang, dat hij.... Ik wou je waarschuwen...."

„Dat hoeft niet meer," antwoordde ze langzaam-sleepend, „'t is zoo."

„Hééft hij het gezegd? En wat nu?" Ik schrikte onstuimig; ik wist, dat Wil haar van 't begin af aan had liefgehad, maar ik had gehoopt, dat hij de definitieve uitspraak zou hebben verschoven.

„Ik zei, dat ik geloofde van niet; maar hij wilde 't niet opgeven.... Proefstoomen, tot hij me heeft overtuigd."

„Lotte, hoe ellendig," beklaagde ik uit den grond van mijn hart.

„Ach, alle mannen zijn een béétje zoo; en hij misschien alleen meer dan de meesten, omdat hij nooit naar een vrouw heeft gekeken. Alleen naar zijn moeder en zijn kindermeid, zegt Paul."

En terwijl ze doorpraatte, wist ik het weer, dat dikwijls haar woorden reikten, ver boven haar eigen begrip; dat ze de liefde van Wil evenmin als haar eigen slapende hart doorgrondde, hoe wijs ze ook er over mocht redeneeren, „dat ieder zich uitte naar zijn eigen aard, en dat hij toevallig wat zwaar op de hand was"....

Wil kwam zooals vroeger en Lotte ontving hem tusschen twee „propositiones" van Spinoza door; als ik van mijn ochtendwandeling thuis kwam, zag ik soms zijn sterke, breed-gebouwde kop al boven haar tochtdekens bewegen, en 's avonds zat hij dikwijls in een boek te bladeren, terwijl zij werkte aan haar schrijftafel; kwamen er anderen bij haar, dan zocht hij zijn troost bij mij, bekeek mijn palmblad handschriften

(„jaloezietjes" noemde Lotte ze), met jongensachtige belangstelling, beloofde, me niet te zullen storen, en ijsbeerde ondertusschen al maar pratend mijn kamer rond.

In die uren, als Lotte er niet bij was, terwijl toch zijn heele wezen naar haar uitging, leerde ik hem het beste kennen, in de hevigheid van zijn sterke natuur en de fatale gebondenheid aan zijn knechtschap. Honderdmaal vloog het bloed hem in ongeduld naar het hoofd, als hij beneden het lachen en praten hoorde, als hij dacht aan haar onverstoorbare indolentie, en die verre oogen, die alleen om haar werk konden opleven. Maar even dikwijls bedwong hij zich, vloekend, en stampend op den grond; begreep hij dan niet, dat een groote artieste anders was dan een gewoon meisje; en had hij juist haar grootschheid niet lief?

Dan sloeg hij weer om, dreigde tegen mij op met zijn sombere oogen: „Die vervloekte eerzucht! 't Is de éérzucht, die maakt, dat ze met levens speelt. Ze wil er komen, ze wil wat worden, ze wil niet een vrouw zijn zonder meer."

Ik kalmeerde hem met vage woorden: ze was nog zoo jong, ze zou niet altijd zoo blijven; ze had nooit vrijheid om te scheppen gekend. Dat moest eerst austoben. Later zou ook zij niet aan zich zelf genoeg hebben; een vierge forte was iets zoo zeldzaams; Lotte was nu nog als een slanke, witte kaars; — maar ze zou toch ook moeten branden; dat was nu eenmaal kaarsenbestemming....

En ik praatte door, troostend met algemeenheden, omdat ik zelf nauwelijks gelooven kon, dat het leven dit verslindend wenschen in vervulling zou laten gaan.

Soms sprak hij me ook over zijn werk.

„Stommeling, stommeling," raasde hij dan tegen zich zelf. „Dat denkt een groote vrouw te kunnen veroveren, met altijd achter haar rokken te loopen! Dat zit maar aan haar voeten, en verwacht, dat wijsheid en aanzien en fortuin wel uit de maan zullen regenen. Weet je wel, dat ik deze maanden geestelijk ben achteruitgegaan, in plaats, dat ik iets opschoot. Vroeger had ik plezier in mijn werk; ik kon uren zitten, weg in mijn boeken; ik kon tijden aan iets staan prutsen op 't laboratorium. En als ik 's een tijd van onrust had, dan roeide of liep ik dat er uit,.... ik maakte soms voetreizen van dágen. De wereld was wijd; — en nu, — ik kan niet weg uit dezen kleinen kring; ik zit maar te suffen, ik weet maar één ding meer.... Stommeling, stommeling, dat ik me zoo krachteloos laat maken!"

Als dan later het bezoek weg ging, en hij weer bij Lotte zat, viel hij terug in zijn gedweeë afwachting; met die roerende weerloosheid, forschen spontanen menschen eigen, in zijn triesten blik staarde hij naar haar onbewogen profieltje, en de woorden kwamen zielig-onzeker uit zijn nerveus-neergetrokken mond.

Lotte, die in de verlammende zekerheid van zijn gestage bewondering, hem steeds meer sans conséquence beschouwde, gaf eigenlijk aan een oppervlakkig-aardig gesprek met Paul, of de ethische vindingen van Louis den Bakx verre de voorkeur; maar te verstrooid om zich tegen den natuurlijken gang van zaken bewust te verzetten, doezelde ze geduldig op haar eigen gedachten verder, waar dan soms even tusschendoor schemerde de overgegevenheid van zijn hulpeloos-verzacht gezicht.

....Dien zomer nam hij ons herhaaldelijk mee in zijn kleine sloep, waarop hij in 't voorjaar „de goede verwachting" had geschilderd. Het waren heerlijke avonden, als hij ons rustig tusschen vlakke weilanden en wilgelaantjes doorroeide, terwijl de hemel in de verte goud en rood en purper brandde van de ondergaande zon.

Ik zat aan het roer, en Lotte lag over de voorplecht; ze liet haar arm in het water hangen, telde de sterren, die vaag begonnen op te lichten, en zong soms een lief-weemoedig oud lied, met haar ijle, kinderlijke stem, die aan waternymphen en elfen deed denken.

Een enkele maal nam ze haar werk mee, omdat het gedein op het water en de eentonige riemslag haar inspireerden. Wil en ik spraken dan geen woord, en zij zat over haar papier gebogen en krabbelde haastig regel na regel. Eens las ze aan 't eind van den avond de bladzijde voor, die ze had geschreven. Het was een fragment uit een drama, dat toen al haar gedachten in beslag nam. De verzen klonken wonderlijk melodieus, en ze haar te hooren lezen, met de stille opgetogenheid van haar stem, bracht ons beide in een soort extase; Wil liet de boot drijven, zooals hij wilde, en staarde haar dweepend aan; over haar lichtrood gezicht lag een blije triomf, die het nog geheimzinniger maakte, en toen ze aan de pathetische regels kwam:

„Wie eens de schoonheid zag in stralende oogen
Is reeds den starren, fellen dood vervallen.
Niets zal haar eeuwig hunkeren vermogen
Te stillen...."

keken Wil en ik tegelijk elkaar even met ontzetting

aan, omdat het was, alsof ze haar eigen banvloek uitsprak.

Later heb ik onder den stapel manuscripten, die ze mij gaf om te vernietigen, dit brok teruggevonden. Meer dan enkele episoden is er van haar drama nooit terecht gekomen, evenmin als van haar romans, of grootere gedichten. Als de inspiratie er wás, werkte ze gemakkelijk en direct goed; haar gedichten, de hoofdstukken, die ze in haar hoofd klaar vond, schreef ze op, bijna zonder veranderen. Maar ze kon er zich niet toe zetten gedeelten, die haar minder aantrokken, te bewerken; ze verwachtte fanatiek alles van „de goddelijke vonk." Dit dreef haar echter van 't een naar 't ander, zoodat ze altijd massa's onderhanden, maar niets af had; en alleen de kleine, lyrische gedichten, waarvan Frits Backer en ik verleden jaar de uitgave hebben bezorgd, kunnen het groote publiek een idee geven van haar ongewonen aanleg.

. . . . „Lotte," zei Wil een paar dagen later, deemoedig als een geslagen hond, „'t gaat niet langer; ik moet er uit."

Ik was toevallig in de kamer om thee voor hen te zetten, en weer trof me het nuchtere van haar antwoord, en haar hechten aan kleine maatschappelijkheden, dat me al meer was opgevallen.

„Maar wacht dan tenminste tot de collegetijd om is, je mist nu zooveel."

„Ik kan niet wachten; 'k móet weg. 'k Ga naar Italië."

„Maar 't is de tijd niet, je zult er smelten."

„'t Kan me niet schelen; dat is dan weer eens een nieuwe sensatie. Ik wil afleiding; 'k moet. . . ."

„Ik vind 't heel onverstandig," zei Lotte vaag, en

ze zat met afgewend hoofd, als een stil beeldje, alleen wat witter dan gewoonlijk.

Ik zag, dat Wil streed om niet tegen haar aan te vallen en uit te jammeren. Hij keek dwaas gefascineerd al maar strak naar haar mond.

We namen onze maaltijden in dien tijd al samen, en iederen middag onder het eten, kwam er een brief van Wil. Lotte brak het couvert open met de onverschilligheid van een dagelijks weerkeerende gewoonte, las, en reikte hem dan aan mij over, alsof 't een neutrale reisbeschrijving gold. En terwijl ik ontroerd achter iedere gewone meedeeling de stuwende macht van zijn liefde ontdekte, die elk woord zijn wijding gaf, leek het me zoo iets daemonisch', dat het aan Lotte als aan blinde oogen voorbijging; dat ze niets scheen te voelen van dien smeekenden gloed, en hem langs haar heen liet slaan zonder belangstelling.

Ze leed in die dagen bovendien onder den eersten aanval van die sloopende lusteloosheid, die later zoo dikwijls haar wilskracht verlamd heeft. Ze was uitgeput van den spannenden werkhartstocht en haar ongeregeld leven; voor de wijsgeeren was haar liefde gezakt, sinds ze een, met Socratische heroiek genegeerde verkoudheid, met een week hevige koorts had moeten boeten; het begon haar te verontrusten, dat ze nog niets aan haar eigenlijke studie had gedaan, zonder dat ze den moed had in de volmaakt-onbekende materie een begin te maken; — en dit alles drukte haar tot een troostelooze melancholie.

In die stemming van moeheid is ze toen haar eerste amouretje begonnen, zonder vertrouwen, zonder opgewektheid, alleen omdat de eenzaamheid haar ondraag-

lijk werd, en ze in wat zachtheid-geven-zonder-meer haar eenige troost meende te zien.

Het was niet een van de onzen, en haar keuze was teekenend voor het gebrek aan zelfvertrouwen, waar ze eigenlijk altijd onder geleden heeft. Als ze een enkelen keer met voldoening over haar werk of haar plannen sprak, was het uit noodweer; het idee steeds boven haar kracht te leven en te hoog te worden geschat, verliet haar zelden; daarom heeft ze nooit iemand van haar eigenlijke vrienden in haar intimiteit toegelaten, en openbaarde zich zelfs aan mij moeilijk, tegen haar eigen wil in, waarna ze dagen lang ellendig en beschaamd bleef, omdat ze meende, dat ik nu slechts met minachting over haar denken kon.

Wantrouwen aan de fijnheid van haar gevoel deed haar zich veiliger voelen bij minder-bewuste, minder tot psychologische studie geneigde naturen; en zoo genoot een jongen van college, oppervlakkig-aristocratisch heertje, dat Romeinsch recht met haar repeteeren kwam, het voorrecht van haar eerste, schuchtere kussen, en haar moe hoofdje op zijn geparfumeerden schouder.

Ik had van 't begin af een antipathie tegen den swell gevoeld, met zijn dikken knuppel, en zijn geaffecteerde stem, die zich door Lotte liet bedienen, en noch voor haar beteekenis als schrijfster, noch voor haar diaphane schoonheid veel gevoel scheen te hebben. Misschien dat dit, als iets nieuws, haar juist aantrok; ze zal hem bovendien wel 't een of ander groot verdriet of diepe eenzaamheid hebben toegedicht, zooals meisjes doen, als ze iemand liefhebben willen; — en zoo gebeurde het, dat, toen ik een middag, meenend, dat ze uit was, zonder kloppen haar kamer binnen-

kwam, ik haar naast zijn stoel vond staan, de kleine handen om zijn glad, geurig hoofd gelegd, haar gezichtje toegewijd naar hem overgebogen. Ze schrikte hevig, toen ze me zag, maar te trotsch, om haar daad te ontveinzen, bleef ze onbeweeglijk zoo staan, en terwijl ik verward het boek zocht, dat ik kwam halen, volgde ze me overal met een hooghartigen blik, die alleen met het klassieke „quousque tandem" verwoord kan worden.

's Avonds was ze afwisselend verslagen en uittartend; maar toen ik er niets over zei, en mijn best deed gewoon te zijn, verviel ze in een stomp zwijgen.

Alleen toen ze Wil's brief openbrak, voelde ik me blozen. Maar zij merkte het niet.

....Even onverwachts als hij weggegaan was, stond hij weer voor ons. Den vorigen dag was er nog een brief gekomen met een takje witte hei, waarbij hij schreef: „Ze zeggen, dat het geluk brengt, Lotte, daarom stuur ik het jou. En als het niet te zwaar was, stuurde ik je ook het roestige hoefijzer, dat ik van middag op een landweg heb gevonden, en dat mijn oude hospita mij zoo luidruchtig benijdt. Want sinds ik mijn geluk in jouw handen heb gelegd, kan ik 't toch alleen door jou terug krijgen."

Van plannen tot vertrek geen woord; en tòch zat hij den volgenden middag naast me op het serretrapje, en keek, hoe Lotte een voor een de kleine, in olijfblad verpakte, druifjes oppeuzelde, die hij uit Palermo had meegebracht. Eerst was hij een beetje verlegen; bang, dat hij zich in zijn brieven te veel had laten gaan, en dat ze nu meer teruggetrokken zou zijn dan te voren, maar Lotte, die aan brieven noch aan teruggetrokken-

heid dacht, vroeg honderd uit met ongewone opgewektheid, en hij vertelde levendig, gesterkt door „schoonheid en eenzaamheid", zooals hij glimlachend zei.

Toen er anderen kwamen, ging hij niet weg; hij hielp Lotte zelfs met lichte ironie hun bloemen in water te zetten en de verflenste weg te gooien. Het was een ouderwets-genoeglijke middag; ik zag aan Wil, dat 't hem goed deed, weer in zijn oude milieu te zijn, en dat zijn liefde op dat oogenblik niet pijnlijk was.

Maar een paar dagen later hield hij me op straat staande. „Zeg, is 't waar van Van Starkenborch?"

„Wat meen je? Ik weet niet....", weerde ik af; maar aan mijn gezicht zag hij genoeg.

„De ploert; de ellendeling," barstte hij uit, „hij kletst er over op de kroeg.... hij snijdt er van op aan de bittertafel,.... de ellendeling."

Ik had een wee gevoel, alsof 't me zelf gold. Ik wist, dat ik Lotte niet zou durven waarschuwen, omdat haar zelf-respect dan voorgoed geknakt zou zijn; ik wist, dat ze zelf, met haar onberedeneerd vertrouwen, nooit iets zou merken. En dan voor Wil, die pijniging!

„'t Is niet serieus," waagde ik schuchter.

„Dat weet ik wel," zei hij dof terug. „'t Is, omdat ze aan zich zelf niet meer genoeg heeft, en het leven nog niet aandurft. Maar die ellendige patser!"

....'s Middags was hij bij haar; even nederig en overgegeven als altijd keek hij naar haar verdrietig gezichtje, dat onder den helm van donker haar, blonk als een witte camée. Alleen toen hij weggaan zou, legde hij opeens zijn zware hand op haar schoudertje: „Je moet sterk worden, Lotte," zei hij met zijn diepe

stem, „je moet het leven áandurven, wìllen;.... en je niet maar laten gaan."

Toen stormde hij beschaamd weg, en Lotte trok peinzend het gedrukte schoudertje een paar keer pijnlijk in de hoogte.

Maar toen ik haar 's avonds, vóór 't naar bed gaan, goeiennacht kwam zeggen, vond ik haar zachtjes schreiende op de canapé: ze was het moe, àlles, àlles, ze kon niet werken, ze kon niet schrijven, ze walgde van de menschen om zich heen, en 't meeste van haar zelf; ieder ding van haar leven hinderde haar, tot het kleinste toe; ze werd ziek, als ze naar die stoof keek, of de bel hoorde, of het tikje van een stok in de parapluiestandaard....De lucht in huis walgde haar, en de wending van de trap, en 't licht van de lantaarn;.... ze kón niet meer, ze was ellendig en verslagen, en als ze doodging, zou 't maar het beste zijn.

Ik liet haar rustig uitjammeren, zonder tegenwerpingen te maken. Toen vroeg ik haar, of ze veel hád aan het repeteeren met Van Starkenborch, of dat ze geen bezwaar zou hebben, buiten te gaan wonen, samen in een huisje, waar 't heel stil was, waar ze werken kon en wandelen, en een nieuw mensch zijn....

Ze lag een poos onbeweeglijk; ik wist, waaraan zij dacht; toen sloeg ze ineens hevig haar armen om mijn hals:

„O, Ada, neem me mee, neem me mee."

Het was een aardig huisje in een stille dorpstraat: vóór keek je op een kruidenierswinkeltje en een rijtje ramen met horren, achter was het wijde, welige land, door een vredige vaart van onzen tuin gescheiden. Ik

had Lotte het liefst de achterkamer gegeven met het balcon en het heerlijke weigezicht, maar ze was te nerveus om te kunnen blijven werken, als ze niet voortdurend kon controleeren, wat er in de wereld gebeurde; ze zou elk oogenblik naar voren vliegen, om te kijken, of de Turken niet over de nette klinkertjes reden, en of de hond van den barbier zich nog niet verbeeldde de keizer van China te zijn. Zoo hield zij de zonnige voorkamer, met de passage van kippen, en een enkel mensch op boodschappen uit, en ik zat op mijn balcon, keek naar 't gras en naar de koetjes, en vergat bijna, dat ik met de publicatie van mijn commentaren naam begon te maken.

Beneden ons woonde, tijdelijk, een heilslegerfamilie: dame met twee kindertjes. Haar man maakte een veldtocht in Frankrijk mee, en had haar zoo lang hier achtergelaten. We brachten haar een bezoèk, en Lotte, in haar onrustige, steun-zoekende stemming, voelde zich dadelijk aangetrokken en geïmponeerd door de zekerheid van levenshouding van de andere. Mevrouw Lafitte wàs beslist een persoonlijkheid, maar haar gestadig verkeer met de meest concrete zonden en 't felste bederf, had haar voor zielestoornissen als van Lotte vrij onverschillig gemaakt; en toen ze eindelijk belang in haar begon te stellen ben ik zeker, dat ze haar als een „gevallen meisje" beschouwde.

Er was in het leven van deze overigens koele en eenigszins heerschzuchtige vrouw maar één hartstocht: haar haat tegen de zonde, tegen de éene zonde, die zé óveral vond: de ontucht. Daar kon ze preciseerend tegen uitvaren, dat ik verlegen naar een houding zocht; maar Lotte, met haar kinderlijke onverschilligheid voor zakelijkheden, nauwelijks bemer-

kend, waarover het ging, liet zich, na zoo'n vloekvonnis, gaarne meenemen, om aan de bedjes van de kinderen hand in hand te bidden voor de verlossing van de zonde en de komst van Gods koninkrijk.

Dit alles was voor Lotte zóó nieuw, dat het haar wezenlijk rustiger scheen te maken, en ofschoon ik vrij gauw merkte, dat in hun gesprekken ieder voortdurend op iets verschillends doelde, wachtte ik me wel de schijnbare harmonie te verstoren.

Opgevoed in dor formalisme van vóór en na het eten bidden en 's Zondags in de kerk zitten, tot het orgel de nazang speelt, — was dit wezenlijk beléven van het geloof-in-Christus een openbaring voor haar. Ze vroeg, of we samen uit den bijbel zouden lezen, en ik zie in een visioen nog haar eerbiedig gebogen hoofdje boven het groote, oude boek, dat Mevrouw Lafitte haar geleend had, een levensbijbel, met aanteekeningen en oude bladwijzers, hier en daar loshangend, en door dat verval des te waardiger.

Als beste middel om weer „levend te worden in Christus" moest Lotte den heelen dag met de eenjarige baby spelen. „Kinderen verreint zoo," zei Mevrouw met overtuiging, maar ik verdacht haar in stilte, dat naast dit ethisch voordeel misschien de practische overweging wel even zwaar woog, dat ze veel in huis had te doen, en dat de gezonde, ongedurige jongen eigenlijk geen oogenblik zonder toezicht gelaten kon worden. Maar Lotte boog haar teere schoudertjes geduldig onder zijn gewicht, en ze kon, met haar weemoedig gezichtje boven zijn bloeiende jongensbol, treffend lijken op een Madonna van Botticelli, die den zorgeloozen, molligen bambino ook zoo welwetend voor 't leven te beschermen zoekt.

De breuk tusschen de twee families kwam ongezocht en zonder dat Lotte het tragisch opnam.

Ze had een schetsje in een der groote tijdschriften gepubliceerd, dat fijner en eenvoudiger was, dan 't haar de laatste maanden gelukt was, en omdat we 't allemaal zoo bizonder goed vonden, had ze, tegen haar gewoonte, er overdrukjes van gevraagd. Ze beschreef de gedachtengang van een jong meisje, dat, ernstig ziek, opeens de visie krijgt, hoe haar lichaam daar liggen zal, als ze dood is, recht onder het witte laken, en zonder verweer. Het onbegrijpelijke en diepweemoedige, dat alles er nog zijn zal als vroeger, — en toch niets meer, lag in de simpele woorden wonderlijk suggestief uitgedrukt; en ik vond later op Wil's exemplaar geschreven: „O, mijn dichteresje, ik wìst het wel; je kunt meer, je bent grooter dan alle anderen."

....Maar dien middag, dat Mevrouw Lafitte kwam, lagen de overdrukjes nog onverzonden op Lotte's schrijftafel, en, waarschijnlijk meenend, dat het een stapel stichtelijke tractaatjes was, nam ze er een op, en begon te lezen. Ik ben zeker, dat ze nog nooit iets dergelijks onder de oogen had gehad, maar ze was nu eenmaal een van die energieke menschen, die zich zelfs geen oogenblik door iets nieuws uit hun gewonen gedachtenkring laten rukken.

„Dat is nou allemaal heel mooi," zei ze nuchter. „Maar met de dood is het niet uit. Het lichaam, dat ligt dàar. Maar de ziel" — en hier kwam het fanatieke pathos weer in haar stem, — „de ziel moet verschijnen voor den rechterstoel van God; de ziel moet getuigenis afleggen van haar daden; hoe zij gewoekerd heeft met haar talenten; of ze zich niet heeft bevuild

en bevlekt met de afschuwelijke zonden; dat is het belangrijke punt; daarover moet gedacht en gesproken en geschreven worden...."

Lotte, die, terwijl ze las, aan haar schrijftafel een boek had zitten opensnijden, had zich, toen ze begon te spreken, omgekeerd. Met een steeds aangroeiende verbazing, alsof ze haar stem voor 't eerst hoorde, liet ze woord na woord op zich afslingeren. Toen sloeg ze plotseling de handen voor het gezicht en barstte in zoo'n onbedaarlijk lachen uit, dat Mevrouw Lafitte, meer geschrikt dan geërgerd, ijlings de kamer verliet.

En dit was ook het einde van Lotte's bekeeringsplannen. Wel lazen we nog een paar avonden uit den bijbel, maar daar ze wel inzag, dat, wanneer ze deze voorschriften woordelijk ging toepassen, 't met haar zou gaan als bij haar Socratisch genegeerde verkoudheid, zond ze het dikke boek met een vriendelijk briefje en een kleine bijdrage voor de armen (haar honorarium van het gewraakte schetsje) aan onze benedenbuur terug.

„Ik heb eerbied voor haar," zei ze peinzend, „maar ik ben nu eenmaal anders." En een poosje later: „Als iemand me nu maar eens precies zei, hoe ik moest doen, niet in gelijkenissen, niet in overdrachtelijken zin, maar eenvoudig-weg, doe dat, laat dat, voor iederen gewonen dag."

„Doe 't werk dat je vindt, van oogenblik tot oogenblik, met blijmoedigheid," ontviel me onwillekeurig.

Toen moesten we beide lachen, omdat „geen moderne dominee me zoo iets verbeteren kon."

Ik denk nu dikwijls, dat die eerste tijd in ons stille

huisje de beste van Lotte's leven is geweest. We woonden te afgelegen om veel bezoek te krijgen; ze las en werkte geregeld, en ze genoot van het buitenleven als een zorgeloos kind. Opgevoed in een groote stad, waarvan ze alleen de hinderlijke, afmattende drukte en niet het intenser leven had gekend, was deze „paradijsche rust" haar elken dag opnieuw een aanleiding tot dankbare verwondering. Als we 's middags tegen het ondergaan van de zon door de herfstige lanen zwierven, dan kon ze, ontroerd door het zegenende licht, dat door de ijle takken regende, ineens mijn arm nemen en juichen: „Denk toch eens, Ada, hier wonen we nu, we zijn hier niet maar eens een dagje heen getrokken, maar in dit prachtige land zijn we wezenlijk thuis." En 's avonds, aan haar schrijftafel, hief ze soms haar hoofdje extatisch in de hoogte, en luisterde onbeweeglijk naar de zwijgende nacht. „Hóór je, hóór je de stilte," fluisterde ze dan plechtig. „O, dat mysterieuse zwijgen, dat ik nooit heb gekend; hoe heerlijk, hoe weldadig!"

Iederen ochtend, met een sjawltje om en een hengselmand aan den arm, ging ze haar inkoopen doen in de stille dorpstraat. Iedereen kende haar, en de kinderen, die, met de scherpe opmerkingsgave hun eigen, haar in 't begin: „Pas op, dat je niet breekt" en „Hè-je in 't water gelegen?" hadden nageroepen, werden gauw haar vertrouwde vriendjes. Ze had er pleizier in, zich te gedragen als een echt buitenvrouwtje, langdradige praatjes te zeuren in de kleine winkels, alles van iedereen af te weten, en over dingen, die haar steenkoud lieten, een gewichtige meening te debiteeren. Als ze dan van zoo'n excursie thuiskwam, was er dikwijls iets jongs en joligs in haar houding, dat ik er

nooit in had gezien; ze kon dan met oolijke genoeglijkheid alles uitpakken en opbergen, heen en weer drentelend als een schoolkind met vacantie.

„Ada, ik vind dit een schoon bestaan," zei ze eens. „Je loopt maar zoo'n beetje, je doet machinaal allerlei kleinigheden, waar je hoofd helder onder blijft, en je hart koel. Een huisvrouw is een gelukkig wezen."

„Alleen — zij kan niet ineens alles laten schieten, en aan haar schrijftafel gaan zitten, en de heerlijke levenswonderen opschrijven, die ze onder 't opruimen bedacht heeft," voltooide ze dan dankbaar.

.... Maar Wil hield het niet uit in de stad, nu onze kamers leegstonden. Eerst had hij juist gedacht, dat het hem rust geven zou; dat hij beter zou werken, als hij wist, dat hij haar toch niet zien kon; maar als een ziekte had de ongedurigheid hem voortgedreven; zijn heele omgeving scheen hem te suggereeren, dat er iets onherstelbaars gebeurd was; als hij op het laboratorium stond, steeg het bloed hem soms opeens heet naar het hoofd, omdat hem de gedachte overviel, dat hij Lotte nooit meer zou zien; 's nachts dwaalde hij den kant van ons dorp uit, verbijsterd van verlangen en ellende; eens kwam hij in den morgen bleek en uitgeput bij ons aan, nadat hij uren in het donker naar den weg had loopen zoeken; en het slot was, dat hij ergens midden in het land een houten hut huurde, ongeveer een half uur van ons vandaan.

Lotte, opgewekt en kinderlijk-onnadenkend, juichte zijn plannen hartelijk toe; om de hut was een stukje land, dat hij zou bebouwen; hij zou ons van aardappelen en groente en fruit voorzien, en wij zouden,

als tegenbeleefdheid, soms eens een extra-beurt geven aan zijn kamers, of de knoopen aan zijn kleeren naaien.

Terwijl hij zijn boeken en zijn andere bezittingen uit de stad aan 't verhuizen was, kocht Lotte in het dorp allerlei kleine, huiselijke dingen, die ze bij ons eerste bezoek voor hem meenemen wilde, en daar zijn verjaardag, zeven October, juist in dezen tijd viel, voegde ik er een handwerk, een muurversiering en wat blikjes vleesch en groente bij. Het was een heele toer om met onze armen vol door de drassige weiden te komen; maar Lotte hield haar schaaltje eigengemaakte vla zoo keurig rechtop, dat ik me schaamde over mijn „vaste" bagage te klagen.

Ze zag er dien middag in haar donkergroen winterpakje met een groene baret over haar donkere haar, en een groote bos Oost-Indische kers tusschen haar mantel gestoken, omdat ze dat de makkelijkste wijze van transport vond, uit, als een hooggeboren prinses, die incognito haar arme onderdanen weldoen gaat; en ik denk, dat Wil iets dergelijks meende, toen hij stamelde: „Vrouwe, ik ben niet waard, dat ge onder mijn dak...."

Hij vond alles prachtig, wat we voor hem op de tafel uitstalden, van 't lucifershangertje af, tot aan de kolenschop en het zelf-portret van Leonardo da Vinci toe. Maar het blijdste was hij met de oranje bloemenweelde, die in Lotte's sierlijk Lannooy kannetje wonder-mooi kleurde tegen zijn grijze muur.

„Dat is zoo echt een verjaarsgeschenk," zei hij dankbaar, „ik heb nog nooit zoo'n heerlijken verjaardag gehad als deze, maar ik heb ook nog nooit bloemen gekregen van een meisje."

„Nu staan we gelijk," antwoordde ze, met haar langzamen glimlach, „ik had nog nooit bloemen gegeven aan een jongen."

Het was een vredige middag, en Lotte's liefheid was als een glans om ons heen; ze stelde in alles belang, liep op haar teenen door het tuintje om te kijken, wat hij gezaaid had; snuffelde in zijn provisiekast, inspecteerde, hoe hij zijn bed opmaakte, en terwijl Wil en ik ons beijverden zijn kacheltje aan 't branden te krijgen, want een koude wind drong snijdend tegen 't onbeschutte huis, waschte zij zelfs in het keukentje de vuile vaten weg, en poetste het koper van de kranen.

Toen Wil ons wegbracht, was 't al schemerig. Hij liep stil tusschen ons in, in een zwijmel van geluk; maar Lotte, levendig, was voortdurend aan 't bedenken, hoe hij elk klein hoekje van zijn huis productief kon maken, en in haar zachte, sleepende stem klonken verre lachertjes om haar eigen vindingrijkheid.

We kwamen een paar boeren tegen, die belangstellend-kijkend groetten.

„Nu denken ze, dat jij mijn bruidje bent," zei Wil ineens bot.

„Of Ada," meende Lotte goedmoedig.

Ik wilde ongeduldig uitvallen; toen zag ik Wil's extatisch-bleek gezicht.

„Ga naar huis, Willy," zei ik zacht, „ik weet zeker, dat je vergeten hebt je hut af te sluiten, en 't is niet goed, als hij onbeheerd staat, nu 't donker wordt. De menschen hebben je hier zien loopen, en ze halen je heele proviand de deur uit, de blikjes en de kaas, en Lotte's citroenvla."

Onwillig keek hij me aan; maar mijn laatste

truc hielp. „Breng ons morgen de hengselmand terug; anders kan Lotte 's ochtends geen boodschappen doen."

Toen ging hij tevreden.

Maar Lotte was opgewonden over het huisje. Met moeite hield ik er haar van terug, 's avonds nog eens langs den donkeren weg te loopen met een keteltje warmen wijn en appelbollen.

„Denk eens, hoe een saaien verjaarsavond hij nu heeft," smeekte ze, „en hoe allergenoeglijkst we met ons drieën om de petroleumlamp zouden zitten, ver van alle beschaving."

Ik moest hevige vermoeidheid voorwenden om haar van het plan af te brengen; toen begon ze een gordijntje te maken, dat hij voor zijn planken met keukengerei moest hangen. En ze werkte met een vagen glimlach zwijgende door, tot Wil's verjaardag voorbij was.

Wil had „de goede verwachting" in een sloot dichtbij zijn hut gemeerd, en iederen dag roeide hij tot achter onzen tuin. Als ik op mijn kamer zat te werken, kon ik hem al in de verte zien aankomen, soms hevig optornend tegen den wind, stoer aantrekkend door het diepe water. Dikwijls liep ik naar beneden, als hij vlakbij was, om hem te helpen met aanleggen; dan wierp hij mij het touw toe, boomde zwijgend naar den kant, en zoodra hij aan wal sprong, was zijn levendig vragen: „Maakt Lotte het goed; is ze op haar kamer?"

Dan zaten we met ons drieën en bespraken onze practische belangen; we lazen samen de plaatselijke courant, en kochten samen een groote ham in; hij

bracht ons nieuwtjes, die hij pijpen-rookend bij de boeren had gehoord, en Lotte vertelde haar oogst bij 't boodschappen-doen. Bij hem vergeleken, stond ons huis in een centrum van beschaving, en soms hoorden we laat in den avond zijn boot nog tegen de paal slaan, omdat hij iets bij ons kwam halen: zijn lucifers waren op, of hij had geen Homerus hier, of zijn horloge was gebroken, en hij had geen idee van tijd.

Lotte was onder die bezoeken altijd fleurig en lief. „Het lijkt me dikwijls, dat Ada en ik begeven begijntjes zijn, en jij een kluizenaar een eind verder in een hol,.... en dat we in 't geheim elkaar wat troosten over de eenzaamheid," zei ze eens lachend; en dat idee werd tot een mooie romance, die in haar bundeltje opgenomen is. Ze las haar Wil en mij voor op een regenachtigen middag, en hevig ontroerd door de sombere schoonheid van het rhythme, ging Wil dadelijk er na weg. Lotte liep hem na in den regen, zelf onder de ban van haar geheimzinnige lied, en toen hij haar zag aan den waterkant, hief hij beide riemen herhaaldelijk ten groet in de hoogte, maar hij kwam niet terug.... Ik zie nog, hoe ze daar stond met haar bleek, verward gezichtje en haar natte haar: hulpeloos en vaag-verwonderd, kijkend naar het verre omhoogsteken van de riemen, die wel wanhopig gestrekte reuzenarmen leken. Ik zie nóg haar oogen met hun wonderlijke lichten, half triomfantelijk en half smeekend; nooit heb ik zóó duidelijk gevoeld, dat een mensch niet zijn eigen lot maakt, maar, gedreven door geheimzinnige machten, bindt en scheidt, zonder zelf te weten waarom.

....Wil had het gevoel, dat hij wel opschoot met zijn werk in die dagen, maar Backer, die ongeveer

even ver was als hij, heeft me later verzekerd, dat hij eigenlijk niets uitvoerde. Als hij niet bij ons was, boerde hij op zijn lapje land, of zat koffie te drinken en pijpjes te rooken bij de boeren; hij kreeg in zijn gesprek van die echt-dorpsche wendingen, dat Lotte en ik het soms uitproestten van het lachen, hij kwam op kaartavondjes en verjaarsfeesten; de boeren beschouwden hem geheel als een der hunnen.

Op zíjn initiatief vroegen we de genieënclub eens bij ons op bezoek. Dát was een gebeurtenis; het heele dorp liep uit. Ze kwamen met hun zevenen in een lange rij, petten met oorkleppen op, lange jassen aan, pijpen in den mond en de tabakszakjes bengelend aan een knoop. Het was een stralend-heldere, koude dag, en nadat ze bij ons hadden theegedronken, pakten we ons met ons tienen in het veel te kleine bootje, dat voor de feestelijke gelegenheid met lampions was versierd, om bij Wil te gaan soupeeren.

„Dit bootje is een goeie voorproef," zei Lotte, die tusschen Paul en Herman van Dordt ingekropen zat, „straks vinden jullie de hut een dansplaats."

Socialistische liederen zingend volbrachten we de niet geheel gevaarlooze tocht; Lotte was verkleumd van den scherpen wind, maar in de kleine hut, waar we te voren alles met lijsterbes en hulst hadden versierd, was het weldra innig genoeglijk, en het eigenaardige „souper-uit-busjes," dat Wil ons opdiende, werd met grooten honger en vroolijkheid verorberd. Een aardige verrassing, die hij ook voor Lotte en mij geheim had gehouden, waren de borden, waarvan we aten; hij had in ieder één, op een der gasten toepasselijk, spreukje laten bakken, en we mochten ze later meenemen als een souvenir.

Ik zag Lotte naar het hare kijken met een nadenkenden blik. „Zij weet haar licht niet; ze is — zichzelve wel droefenis", stond in zacht-blauw op den rand geschreven.

„Is het niet goed, Lot?" vroeg Herman. „Vin-je 't te mooi voor jou?"

„Ik had het heele couplet er op gewild," zei Wil zacht, „maar daar was geen plaats voor. „Ik wilde ik kon haar iets geven, — verlichtend het donkere leven."

Lotte scheen hem niet te hooren. „Het is niet te mooi," zei ze sleepend, „maar zelf zou ik dit nooit gekozen hebben."

„Wat dan?" vroeg Paul.

Haar oogen werden heel donker, en toen zei ze, laag-sprekend: „O gruwbare eenzaamheid van wie té schoon zich weten."

Maar dadelijk bezon ze zich weer. „Ach wel nee, wel nee; „A woman armed makes war upon herself." Dat is beter. Maar wat heb jij je zelf voor spreuk gegeven, Wil?"

Hij hield met een glimlach het bordje met de bloemetjes op, dat zij hem een poos geleden vol noten gebracht had.

„Ik kon niets bedenken; ik ben niet zoo ingénieus als jij. Toe, bedeel mij er nu ook met één."

Hij keek haar vol aan, en langzaam werd ze rood onder zijn blik; het was voor 't eerst, dat hij haar wezenlijk trof en verwarde.

„Fate is a good excuse for our own will," zei ze toen, ineens vijandig.

De tafel verliep, en omdat de pijpen het in de kleine ruimte onhoudbaar maakten, werd er gauw

over naar huis gaan gesproken. We durfden ons met ons allen niet weer aan de broze boot toevertrouwen, die er met zijn uitgebrande lampions uitzag, als een verflenst feest. Daarom liepen we in stevig tempo door de stille landen naar het dorp. Lotte hing tusschen Paul en mij in; ze beweerde, dat ze moe was, maar ik vond iets angstigs in haar gezichtje, en schrikachtig keek ze telkens om.

Den heelen volgenden dag was ze lusteloos en onrustig; ze zat op mijn haardkleed, en ik hoorde haar een paar keer mompelen „waarom er nou altijd getrouwd moet worden," en „dat 't het stomste was, wat je doen kon, als je over zulke dingen redeneeren wou." Toen Wil kwam, zei ze, dat ze hoofdpijn had, en ging naar bed; maar toen zijn boot een eind van den kant was, stond ze wild naar hem te wuiven en te roepen.

's Avonds kwam 't pas tot een gemoedsuitstorting; ze zat met haar hoofd tegen mijn knieën en speelde verlegen met mijn schoenveters.

„Ada, 't loopt mis met Wil. Hij moest liever weggaan."

Ik zweeg, want ik had gedacht, dat zij hem niet meer zou willen missen.

„Ada," begon ze opnieuw, alsof ze nog niets gezegd had. „Ik geloof, dat ik trouwen moest. Maar ik weet niemand, die...."

„Maar Wil dan toch," wierp ik onhandig tegen.

Ze boog haar hoofd, en dacht een poosje na. „Dat zou slecht van me zijn, zie je," zei ze, langzaam, maar heel vast. „Wil heeft idealen; hij is in een roes. Als ik zei: trouw me morgen, — dan zou hij dat doen, en denken, dat hij regelrecht in den hemel gedragen zou

worden. Maar ik zou voortdurend weten, dat 't op een bovenhuis uitloopen zou, met scheerwater, en een bedillerige meid, en een vuilnisman en een wekelijksche portefeuille."

„Nee," begon ze opnieuw, toen ik zwijgen bleef, „jij vindt dat alles geen reden. Maar ik voel 't nu eenmaal zoo. In elk huwelijk stel je elkaar natuurlijk teleur, en als je 't allebei met illusies begint, is er niets bijzonder-verraderlijks aan. 't Is wel tragisch, zoo iets dengene, die je 't liefst is, te moeten aandoen; maar de reciprociteit maakt 't geval volkomen eerlijk; maar als je ziende...."

„Lotte," waagde ik, „overschat je je helderheid van blik niet; zelf...."

Bijna barsch viel ze me in de rede: „Zelfs de meest hoogstaande vrouwen schijnen niet aan de koppelneiging te ontkomen! Omdat ik blij ben, als hij in deze negorij wat vroolijkheid brengt, omdat ik houd van zijn snijboontjes en zijn knollen, en zijn sokken stop, als de gaten niet al te groot zijn, — moet ik daarom met hem trouwen, en al zijn teere verwachtingen kalm-weg te pletter laten vallen, terwijl ik er onkwetsbaar bij sta! Denk je, dat ik geen onderscheid weet tusschen mijn vleugje sympathie, en zijn fanatiek vasthouden.... Je weet wel, dat Shaw zegt, dat er twee tragedies zijn in het leven van een man, de eene van de vrouw, die hij niet krijgt, de ander van de vrouw, die hij wél krijgt.... Ik geloof nu eenmaal, dat Wil met zijn idealistischen aanleg beter de eerste dan de tweede zal kunnen verdragen. In elk geval kan ik het niet over me verkrijgen hem de ontgoocheling aan te doen. Dat laat ik over aan een gansje, die haar eigen vernielingswerk niet ziet, en meent, dat

haar man heel gelukkig is met haar lekkere jams en soepen, en 's avonds met haar zachte armen om zijn hals. Maar ik wil, dat hij weggaat," zei ze, ineens weer heftig, „want waarachtig, ik houd het niet lang meer uit."

Nú zie ik het zonneklaar, dat het oude wantrouwen in haar zelf, de angst, dat slechts een schijn van haar wezen aantrekkelijk was, haar dreef zooveel cynische woorden te zeggen, dien laten avond voor het vuur van mijn kamer. Ze voelde zich onrustig naar Wil toegetrokken, maar er was een zekerheid in haar, dat haar toegeven het einde van zijn liefde zou zijn. Daarom verzette ze zich met groote woorden, generaliseerend, zooals ze gewoon was, wanneer ze schreef; en ik, kortzichtige, liet me vangen in haar redeneering, en betoogde ook over het huwelijk-in-het-algemeen, terwijl 't natuurlijk noodig was geweest, haar wankel zelf-geloof te sterken, en haar te verzekeren, dat ze „echter" dan de meeste vrouwen was.

„Lotte, er zijn toch gelukkige huwelijken; 't is toch maar niet alles illuzie," opperde ik onnoozel.

„Natuurlijk, natuurlijk," wond zij zich op, „er zijn gráden van ontgoocheling: sommigen gaan elkaar zóó haten, dat ze bepaald moeten sláán, pijn doen; anderen vechten alleen met woorden; er zijn er zelfs, die zwijgend naast elkaar doorleven, en heel énkelen, die elkaar apprecieeren, blijvend. Maar denk eens na, heb je tusschen die zoogenaamd „gelukkig getrouwden" in later jaren ooit meer die „schwärmerische Glückesblick" zien wisselen, die hun tijdens hun verloving telkens aan de wereld onttrok! Nee natuurlijk; het leven maakt dat alles vlakker, neutraler. En een

mensch is een mensch nooit genoeg. Nietzsche wist het al van den man, dat „unerfahrene Mädchen" er zich vergeefs mee vleiden „dasz es in ihrer Macht stehe einen Mann glücklich zu machen"; en 't is met de vrouw precies hetzelfde.... En wie dat weet," besloot ze zuchtend, „moet van gevoelscombinaties afzien."

„Lotte, Lotte," verbaasde ik me treurig, „hoe kom je zoo hard en cynisch te praten van het leven, terwijl je er nog niets van hebt meegemaakt! Ik ken je nu toch wel een beetje; je gevoel sliep; alles aan je was in knop. Hoe doe je nu ineens, alsof alles voorbij is?"

„Ik denk," zei ze traag, „om bij jouw dichterlijk beeld te blijven, ik denk, dat ik zoo'n knop ben, die niet openbloeit; maar die vanbinnen, verborgen, verrot."

Toen stond ze op en ging de kamer uit. Ik bleef verbijsterd achter. Wéér was me ontgaan, waar haar kinderlijk-angstige, levende gevoel ophield, en de litteratuur, die ze met zooveel gemak beheerschte, begon; weer zat ik me te verbazen over haar diep levensinzicht, en bezorgd te denken, hoe ik het Wil zou zeggen, en hem vragen haar vooral niet lastig te vallen.

Maar zij vond een anderen uitweg voor haar gevoelens. De zoon van de bewoners van „het" buiten had ons een paar keer een bezoek gebracht. Nu begon Lotte hem aan te moedigen, en de droomerige, zachte reus, die met vioolspelen en romans lezen tot nu toe zijn leven had doorgebracht, zag zich plotseling het voorwerp van een zeer vleiende attentie. Met lieve onhandigheid overlaadde hij haar nu met vruchten uit hun kassen, met geheimzinnige orchideeën, en met

urenlang vioolspel, dat, hoewel weinig persoonlijk, aangenaam en melodieus was. Lotte luisterde met de armen achter haar hoofd, en schreide soms zachtjes zonder reden. Dan kuste hij haar handjes, en zij streelde verstrooid zijn zachte haar; als ze hoofdpijn had, stond hij geduldig achter haar, en legde één voor één zijn koele handen op haar voorhoofd; ze liet hem ook wel eens Fransche verzen voorlezen, want hij sprak die taal vloeiend, en ze keek graag naar hem, als hij, de oogen neergeslagen, tegenover haar zat.

Ik had aan hem geenszins het land, zooals aan Van Starkenborch, want het was een lieve jongen; maar wel verweet ik Lotte, dat ze, nu ze niet langer onwetend was van Wil's hartstocht, toch zoo oppervlakkig-weg een nieuwe sentimenteele verhouding begon, die haar nog zwakker zou maken tegenover het leven. Zij maakte zich over het toevallige van deze genegenheid niet de minste illusies.

„Die Frederik," zei ze soms lachend, als hij juist weg was, „hij kan zoo roerend verwonderd kijken, alsof hij eigenlijk niet begrijpt, hoe hij zoo'n wonderlijk wezen als mij ooit heeft leeren kennen. Maar hij is lief."

„Een grootsch intellect lijkt het me niet," bracht ik in 't midden.

„Grootschheid, genialiteit, onzin," peinsde ze somber, „de wereld is voor de gewone menschen. En voor wie er naar streven gewoon te zijn. Frederik denkt niet verder aan de wereld dan aan zijn dorp, denkt niet over zijn leven, dan tot 't eind van de week. Dat is een gezonde opvatting."

Het was toen midden in den winter, en op een

loodgrijzen middag waren Lotte en Frederik een sneeuwpop aan 't maken, in den tuin aan de vaart. Ze was de laatste dagen, vooral onder de bezoeken van Wil, prikkelbaar en onrustig geweest, zoodat ik me op mijn kamer zat te verheugen haar nu zoo frisch en gezond aan 't werk te zien. Als haar handjes te koud werden, warmde Frederik ze in zijn sterke knuisten; er was in al zijn doen iets lief-voorzichtigs, dat hem sympathiek maakte.

Opeens deed Lotte een dollen uitval op hem, de armen vol sneeuw; hij verweerde zich door lachend terug te werpen, maar toen ze hem uittartend ontsprong, pakte hij haar beet, trok haar hoofd tegen zijn schouder, en wilde haar gezicht inwrijven; ze struikelde in de sneeuw, en viel tegen hem aan; tegelijk zag ik Wil's bootje vlak bij de aanlegpaal; ik wilde roepen, waarschuwen, maar Lotte had met een vreemden lach haar arm om Frederik's nek geslagen, en terwijl ze wat sneeuw over zijn voorhoofd wreef, hield ze zijn gezicht vlak bij het hare.

Ik zag Wil stáán in zijn boot, onbeweeglijk als een verschijning; ik kon zijn gezicht niet zien, maar tegen de loodgrijze lucht was zijn donkere figuur van een grootsche dreiging.

„Frederik," riep Lotte heesch, „draag me naar huis; ik kan niet meer."

Hij nam haar op als een kind, en droeg haar de achterdeur in; de donkere figuur wierp zich op de riemen en verdween.

Lotte had geen enkelen keer zijn kant uitgekeken, maar nu weet ik, dat ze hem gezien had van het eerste oogenblik af, en dat het alles opzet was geweest.

Een paar weken hoorden we niets van Wil. Ik deed in stilte een pelgrimstocht naar de hut; ik vond hem op slot; „de goede verwachting" lag vastgemeerd in de sloot, maar de naam was opzichtig met menie weggeverfd. Ik vond het teekenend voor de naïve hevigheid van Wil's verdriet, dat hij zich met wilde verfstreken had moeten opluchten; tegen Lotte zei ik niets van mijn onderzoek, maar op een stormigen dag vond ik haar doorregend bij de kachel, met een angstig-verwilderd gezichtje; toen begreep ik, waar ze geweest was.

Een paar dagen later kwam er gelukkig een brief. Lotte las, en, zooals de brieven uit Italië, reikte ze me ook dezen over, ofschoon met een kleine aarzeling.

„Lotte," schreef hij, „ik weet niet, waarom je zoo deedt, in die verblindend-witte sneeuw, en waarom je me dwong dat alles aan te zien. Maar het zal wel goed en wijs van je zijn geweest, en in elk geval heeft het de knoop doorgehakt. Ik móest van je weg, en ik kon niet. Ik had in mijn hut weken gehad van zoo onuitsprekelijk geluk. Ik wachtte maar, dat die terug zouden komen, terwijl alles harder en vijandiger tusschen ons werd. Maanden en maanden heb je gedachteloos over me heen gekeken; maar nu was je prikkelbaar, en ik voelde, dat ik je irriteerde. Ik begreep, dat we elkaar zouden gaan haten, en dat alles leelijk en slecht tusschen ons zou worden, als ik niet ging. Maar ik vond pas de kracht te dóen, toen ik als symbolisch zag voorgesteld, dat je nooit van mij zult zijn.

Ik ben in de stad terug, op een nieuwe kamer; mijn hut is leeg en mijn akkertje zal door een ander

bezaaid worden. Ik zal trachten te werken, en een geregeld mensch te zijn. Dit tusschen ons móet tot vrede komen, Lotte; ik zet er al mijn krachten op.

Als je me zelf niet wilt schrijven, vraag dan aan Ada, of ze me wat over jullie leven vertelt. En blijf me 't krantje sturen, als 't niet lastig is. Ik ben er aan gehecht, omdat 't bij het liefste van mijn leven hoort. Vale!"

Ik wist niet, of Lotte hem antwoorden zou; en daarom schreef ik hem, lang, aanmoedigend en hartelijk. Maar later heb ik onder zijn papieren dit kleine briefje van haar gevonden, dat wel zeer teekenend is:

„Vergeef me, dat ik geen anderen uitweg wist, dan dezen grof-theatralen. Zoodra je je fictieven daemon onder de knie gekregen hebt, zullen we vrienden zijn, als de klassieke voorbeelden. Tot dan: si tu veux être respecté: Travaille."

Hij schreef nu met groote tusschenpoozen, en de lange winterdagen gingen troosteloos-eentonig voorbij. Frederik kwam soms vioolspelen, en Lotte was zacht en moederlijk tegen hem, maar zonder dat 't haar eigenlijk raakte. Het buitenleven had ook zijn bekoring voor haar verloren, en ik zag, dat ze hunkerde naar een verandering. Gelukkig stelde Paul haar toen juist in een van zijn brieven voor, een essay te schrijven over de jongste generatie van dichters; hij zond haar een heelen stapel kleine verzenbundels, en na korten tijd was ze geheel in haar werk verdiept. Ze vond weer iets terug van den droomerigen, toegewijden ernst van haar eerste studiemaanden, en zóó was ze er soms in weg, dat zelfs Frederik luisteren moest naar haar vondsten en veronderstellingen, wat hij met taaie trouw en geduld tot het einde toe volhield.

Lotte had juist een paar rustige, gewone brieven van Wil gekregen met plannen voor een examen, en opmerkingen over haar laatste gepubliceerde werk, toen laat op een avond een couvertje zonder postzegel in onze bus klapte, waarop hij met ongelijke letters haar naam geschreven had. Ik deed dadelijk de deur open, maar kon in het donkere buiten niemand ontdekken; ik keek de vaart over; ik zag geen licht. Toen ging ik naar Lotte, en samen lazen we zijn laatste, ópperste liefdeuiting:

„Car c'est chose suprême
D'aimer sans qu'on vous aime,
D'aimer toujours, quand même,
Sans cesse,
D'une amour incertaine,
Plus noble d'être vaine
Et j'aime la lointaine
Princesse."

Lotte zat een tijdlang onbeweeglijk met het papiertje in haar hand; ik zag, dat ze dankbaar was, dat ze zijn veneratie gered had.

„Gek," zei ze toen droomerig, „hij schrijft op een toon, alsof hij zijn testament maakt."

Twee dagen later vond ik de aankondiging van zijn verloving; ze was aan mij geadresseerd, maar ik legde de kaartjes op Lotte's schrijftafel; ik zag haar bleek worden, toen zij ze las, maar ze legde ze opzij en begon te werken.

„We gaan zondag naar zijn receptie," zei ze den volgenden dag. Ik had hem dit willen besparen, maar omdat zij 't zoo beschikte, ging ik gewillig mee.

Ze droeg hetzelfde groene winterpakje met de astrakanranden, waarmee ze hem in October was gaan gelukwenschen, dien eersten dag, dat het nieuwe leven begonnen was tusschen hen; maar er was nu geen Oost-Indische kers, en in plaats van de baret had ze een statigen, grooten hoed op.

Wil's houding viel me mee; wel raakte hij in de war, toen hij Lotte en mij aan zijn meisje wilde voorstellen, maar dadelijk na ons kwamen andere menschen, en toen herstelde hij zich weer.

Wij gingen een beetje op zij, en stonden stil naar het meisje te kijken; ze was niet mooi; ze had een heel gewoon gezichtje en was klein en tenger gebouwd. Maar met den eersten oogopslag zag iedereen, dat ze Wil aanbad; haar liefde straalde uit haar zachte oogen en klonk uit ieder woord van haar stem. Bij het afscheid-nemen was Lotte hartelijk tegen haar, en Wil prevelde, dat ze ons eens samen zouden komen opzoeken; maar dat heeft hij nooit gedaan.

„Ze heeft duivenoogen en een lieve mond," zei Lotte, toen we weer thuis bij 't vuur zaten, „ze zal goed-gehumeurd en geduldig zijn. Hij is voor zijn leven op gewarmde pantoffels geabonneerd, en hij mag in de huiskamer zijn pijp rooken."

„In ernst," zei ze na een poosje zwijgen, „er zát in Wil wel een huisvader, als hij die dwaze romantiek maar eenmaal zijn congé gegeven had. Hij zal nu vlug afstudeeren, en trouwen, en een half dozijn lieve, gezonde kindertjes krijgen, en nooit aan zijn vrouw denken, als hij niet tegenover haar zit."

„Wonderlijk. — 't Is wonderlijk op de wereld," zei ze nog een paar keer, terwijl ze haar voeten naar het vuur strekte. „Maar ik ben zeker, dat het goed is,"

besloot ze eindelijk resoluut, vischte een bundeltje verzen uit de chaos op haar schrijftafel, en begon met animo te lezen.

Maar toen ik een paar dagen later in de buurt van Wil's hut liep om een zieke buurvrouw van hem wat eieren te brengen, sloop hij ineens als een dief achter me aan; hij droeg zijn bombazijnen pak en zijn wollen boeffante; zijn armen waren vol proviand.

„Zeg het aan niemand, Ada," fluisterde hij geheimzinnig, „ze denken, dat ik zit te vossen, maar ik kón 't niet meer uithouden tusschen al die gelukwenschende menschen. Ik móet een paar dagen alleen zijn, alleen rondzwalken in mijn boot. Annie is lief; ze is zoo zacht als een engel, en ze verdraagt mijn onrust, alsof ze 't niet eens merkt. Maar ik moet lucht hebben, ik moet uitwaaien."

„Zeg het aan niemand," riep hij nog eens, terwijl hij al bezig was zijn boot los te maken. Zelfs Lotte heeft van deze ontmoeting nooit iets vermoed.

Toen merkten we tijden lang niets van hem, maar Paul en Herman en Louis den Backx schreven soms, dat alles goed ging; hij schoot flink op voor zijn examen; hij zag er veel beter uit, nu zijn meisje in alle kleinigheden op hem lette en voor hem zorgde; zijn professor had hem een assistentsplaats beloofd, zoodra hij zijn examen gepraesteerd zou hebben.

Eindelijk zagen we zijn naam in de courant onder de geslaagden, en kort er op volgde de benoeming.

„Nu zullen ze wel gauw trouwen," zei Lotte, die overstelpt zat met drukproeven van haar essay, en van een studie over Hélène Swarth, die ze het jaar

te voren had geschreven, maar nu pas begon te publiceeren.

Het was einde Februari, en een ahnung van lente zweefde beloftevol door de teere, ontspannen lucht. De grond was zacht en week, en het gras stond vol sneeuwklokjes. Ik zat iederen morgen met een dankbaar hart te rillen voor mijn open raam; ik genoot van het groener worden van de weiden en van 't eigenaardig wazige over het land.

„De lente.... 't wordt lente," zei ik tegen Lotte, die, uitkijkend in de dorpstraat, de herleving nog nauwelijks had bespeurd. Maar toen ik haar maar eenmaal voor een wandeling had meegetroond, werd haar eigen hart als een ontwakende struik; de armen vol bloeiende elzekatjes, de oogen vol glans, liep ze naast me door de kale lanen, en haar oude liefde voor „den buiten" stond op met forsche kracht.

„O Ada, dat we nu alles zullen zien uitloopen! Dat alle lieve boomen van verleden jaar weer groen zullen worden," juichte ze, alsof ze zich op een vergeten geluk bezon. „De kastanje voor het huis zal in een paar weken vol knoppen staan, en ik zal in de nestjes van uit mijn kamer de kleine vogeltjes zien, denk eens! En de hyacinthen zullen bloeien, en ik zal niet kunnen werken van den geur in de lucht! Alles begint weer opnieuw te veranderen, en wij zijn er tusschen, en we mogen 't zien."

Nu wandelden we iederen middag, en Lotte lette als een kind op de kleinste verandering in haar omgeving; ze plukte de bleeke kortstelige madeliefjes en de wilgekatjes, die als zilveren pluisjes zijn, ze stak haar hand in het water van de sloot om te voelen, of 't al minder koud werd, en soms lag ze minutenlang

voorover in het gras om te genieten van den warmen aardereuk.

Ze was zoo rustig en sterk in deze dagen; iederen ochtend werkte ze aan haar „recht", en ze zag haar examen al zeer nabij; 's avonds had ze dikwijls nog iets te schrijven, of we lazen elkaar voor, en praatten er dan over. Ik had haar nog nooit zoo open gekend; ze vertelde van haar jeugd, van haar ouders, van haar verbeten wilskracht, die haar, ondanks alles, toch deed doorzetten; van haar angst voor mislukking en haar liefde voor haar werk; ze sprak zoo eenvoudig en eerlijk, dat mijn vertrouwen in haar toekomst sterker werd dan ooit. Het scheen me, dat ze bezig was, zoowel de wreede onderdrukking in haar jeugd, als haar ongeregelde leven, toen ze eenmaal vrij was, geheel te overwinnen; ik zag haar zich ontplooien tot een harmonisch, goed mensch, met een sterk verstand en een bijna genialen aanleg voor het literaire. Wonderlijke droomen voor haar geluk, als haar nog nooit geheel bewust-geworden hart eindelijk zich aan den „herrlichste von allen" overgeven zou, speelden me door het hoofd, als ik haar sereen gezichtje aankeek, met de altijd nog kinderlijk-droomende, melancholieke oogen. Meer waard dan alle kunst ter wereld leek me de gloed van lieflijk geluk, waar ze dien eenen gezegende mee omgeven zou.

Half Maart kwam de aankondiging van Wil's ondertrouw. Lotte ging dadelijk in groote agitatie naar de stad, omdat ze een handwerk voor hun maken wilde, en heelemaal vergeten had er vooruit voor te zorgen. Ze werkte er nu aan, van den ochtend tot den avond. Ik zat bij haar, deed aan den anderen kant van het kleed mee, schonk thee, en voerde haar zelfs een

enkelen keer haar boterham, opdat ze maar zou kunnen doorgaan.

Als ik er aan terugdenk, lijkt het me dikwijls, dat we uit deze dagen wel ál 't geluk geslagen hebben, dat nog voor ons was weggelegd. We waren nooit zooveel bij elkaar geweest, nooit zoo voortdurend in prettig gesprek, met grappen en ernstige meeningen.

„De vriendschap voor jou is het beste, dat ik in mijn leven heb, Ada," zei ze eens, toen we naar bed gingen.

„O, maar er kómt nog iets veel beters," beloofde ik.

Zoo kwam de avond vóór Wil's trouwen. We zaten lang bij elkaar, want het kleed móest nu af, en Lotte praatte opgewekt over het vredige milieu, waar het zou komen te liggen, en misschien door kleverige kinderhandjes bezoedeld worden zou. Haar stem, als ze over Wil sprak, bleef volkomen vlak en vredig; en geen gedachte van onrust scheen bij haar op te komen.

Het was een stormachtige nacht, en toen we eindelijk naar onze slaapkamers gingen, zette Lotte een juichend „Der Frühling naht mit Brausen," in.

Maar ik kon niet slapen. Een redelooze onrust dreef mijn gedachten voort; de figuurtjes van het kleed dansten me steeds voor de oogen, en ik dacht aan Wil, die morgen met Annie-met-de-duivenoogen getrouwd zou zijn. Ik herinnerde mij den tijd, toen hij dag aan dag bij onzen tuin aanlegde; ik zag zijn stoere figuur, zooals hij tegen den wind optornde; — en nu had hij al maanden ver van ons af geleefd. Zijn standvastige, almachtige liefde voor Lotte was een van de mooiste en droefste dingen van mijn leven ge-

weest; toch tróuwde hij met een ander; nu zou hij zich heelemaal rangeeren, en misschien wel professor worden en geridderd, een „algemeen gewaardeerd staatsburger." Ik voelde mijn idealisme droevig in hem teleurgesteld, en ik woelde rond, zonder tot kalmte te kunnen komen. Ik trachtte te redeneeren; het was toch het beste, dat hij weggegaan was; tenslotte had het spaak moeten loopen met Lotte, en hoeveel rustiger was ze in den laatsten tijd. Ze zou zelf ook gauw haar geluk-voor-het-leven vinden; alles was goed en wijs beschikt.

Maar gedachten aan heil en vrede schenen in dien wilden lentenacht zonderling misplaatst; ik zag Wil's sombere figuur, zooals hij dien middag tegen de loodgrijze sneeuwlucht had gestaan, toen Lotte haar vreemde spel met Frederik speelde; ik zag de opgejaagde onrust in zijn oogen, dien laatsten keer, toen hij achter me aansloop als een dief. „Zeg het aan niemand, Ada, zegt het aan niemand." Het was alsof zijn heet gefluister tegen de wanden van mijn kamer resonneerde; de wind bulderde met korte aanvallen tegen het huis, en ik lag met kloppend hoofd, angstig in het donker.

Tegen drie uur ging ik naar mijn zitkamer om een slaappoeder te nemen; ik stond een poos voor 't raam en keek naar de voortrennende, lichte wolkslierten over den diepzwarten hemel; ik keek naar de vaart, die met witte golfjes was, en waarop in de verte een lichtje schemerde; later was het weg.

Toen ging ik weer liggen, moe en koud; ik voelde mijn hoofd leeg worden, mijn hart ging langzamer; ik dacht nog vaag Wil — Lotte — kleed — poeder . .

Ineens zat ik rechtop, en het was dag. Ik zat

rechtop, met starende oogen, mijn tanden klapperden; er was iets gebeurd, ik was ergens vreeselijk van geschrikt; ik wist niet wat;.... beneden was geschuifel en zacht gepraat; ik greep mijn peignoir; ik zag in den spiegel mijn gezicht verwrongen onder mijn verwarde haar. Toen snélde ik de trap af; de voordeur stond open, de kamer van de juffrouw ook; daar waren menschen; ze praatten gedempt. Ik zag den kruidenier van den overkant; „Zoo'n wilde nacht ook," zei hij, „en de schuit was niet te bestig; hij had leggen rotten in de sloot."

Ik zag Lotte, met een waanzinnige uitdrukking in haar oogen; ik wilde naar haar toegaan, haar meenemen; maar tegelijk viel mijn blik op de canapé, waar de menschen omheen stonden. Daar lag iemand; hij was dood; ik zag een blauw gezicht, waar wat bloed langs liep, de haren hingen er nat overheen, alles droop, en alleen de handen leken nog wonderlijk echt en menschelijk. Op die handen bleef ik staren; ik kende ze; ik had die handen meer gezien; ze waren sterk en breed.... het waren....

„Wil," wilde ik ineens roepen, maar er kwam geen geluid; ik keek naar Lotte; ik wees haar; maar met een verdwaasden gil, die bijna een lach leek, viel ze tegen me aan. Toen kwam de dokter binnen.

Als je op een treurigen tijd van je leven terugziet, lijkt de verschrikking later meestal verbleekt en vergaan; maar als de eerste tijd na Wil's dood weer in mijn herinnering opleeft, kan ik me niet begrijpen, hoe ik levend door zooveel jammerlijke ellende ben heengekomen: de overkomst van zijn argwanende, stil-verwijtende familie; het wanhopige verdriet van

zijn zachte bruidje, en Lotte daartegenover steeds marmer-wit, onbewogen, met een vreemde, broedende uitdrukking in haar oogen, en saamgeklemden mond. Ze at niet, ze sliep niet; ze zat maar onbeweeglijk. Soms rilde ze even, en toen Annie luid-op snikte, zei ze eens: „Doe dat niet. Het zou hem hinderen." Zelf toonde ze geen verdriet.

Zijn ouders wilden, dat het lijk vervoerd zou worden en begraven in den familiekelder. Ik trachtte Lotte's belangstelling er voor te wekken: „Vin-je 't niet naar, zoo'n gesleep, lijkt 't je hier niet beter?"

„Ik heb geen recht op hem," zei ze suf.

„Maar zou hij zelf niet liever hier, waar hij gelukkig is geweest...."

„Laat 't uit zijn, laat 't voorbij zijn, ik wil gelooven, dat hij nu niets meer voelt."

Zoo werd Wil in een zwarten wagen ons dorp uitgereden, en we bleven ineens wonderlijk eenzaam achter. Toen bedacht ik om Lotte zijn brieven te geven, die ik van den eersten uit Italië af zorgvuldig had bewaard; en het zien van zijn handschrift werkte bevrijdend; met stroomen en stroomen tranen heeft ze hem dagenlang beschreid, vóór ze zich tot lezen kon zetten; hulpeloos als een kind kroop ze 's nachts in mijn armen, omdat ze altijd, als 't donker was, weer beleefde, wat dien éénen nacht was gebeurd, terwijl ze trouweloos sliep: de tot den dood bedroefde man in het schommelend schuitje, die staarde en wachtte op een wonder om hem te redden, en die, toen 't grauw werd in den morgen, niet langer wachten kón.

Ik vertelde haar niet van het lichtje, dat ik had zien schemeren; ik kon haar alleen maar herhalen: „Ach

Lotte, het leven is een mysterie; maar heusch, we hébben geen schuld." Als ze kalmer werd, droeg ik haar naar bed, — ze was zoo licht, dat het me verontrustte, — en ik bleef bij haar, tot de ochtend kwam; dan sliep ze uitgeput in, met nog steeds angsttrillingen door haar tenger lichaam.

Toen ze zijn brieven begon te lezen, brak het verdriet nog heftiger uit. Het was, alsof zij ze voor 't eerst zag, en soms, alles vergetend, las ze met verhoogde kleur en stralende oogen. Dan sprong ze op, alsof ze dadelijk naar hem toesnellen wilde; en niets kan de trek van radelooze pijn weergeven, die haar gezicht vertrok, als ze zich ineens herinnerde.

„O, Ada, dat ik dit nooit begrepen heb," jammerde ze dan, „dat ik hem nooit iets heb geantwoord, op deze innigheid; ik zat maar te denken aan mijn prullige drama's, ik maakte maar plannen van dit schrijven, en dat;.... zijn leven stond voor me klaar, en ik zag het niet."

Er was een tijd, dat ze meende, dat ze hém alleen had liefgehad, en dat haar liefde voor de zijne nauwelijks onderdeed. Alles van hem werd haar heilig; ze borg zijn brieven onder haar hoofdkussen; ze wilde zijn hut huren, en daar haar verdere leven blijven wonen, en al zijn kleine geschenken hield ze vlak om zich heen. Later ontviel haar ook die zekerheid weer, en toen ik een nacht van zware hoofdpijn bij haar waakte, fluisterde ze me hevig toe: „Nooit, nooit is er iets echts geweest in mijn eigen gevoel, niet voor Wil, niet voor een ander; — ik ben tot geen liefde in staat.... En nu is juist het daemonische, dat ik den schijn heb jong en mooi te zijn; — en meer dan de meesten.... Ik ben een gráf, dat leven verslindt,

en o Ada, als ik er niet zoo'n afkeer van had, ik zou zooals Wil...."

Ik rilde, terwijl ik haar gloeiend hoofd in mijn handen hield; duidelijk zag ik mijn droom van dien nacht voor me, waarin ik Lotte als Ophelia met bloemen bekranst, in „de goede verwachting" naar zee had zien drijven.

„Ik moet mezelf onschadelijk maken; ik moet een weg vinden, waarlangs niemand, niemand me meer naderen kan," herhaalde ze, als in een koorts, met wanhopige oogen in het donker starend.

.... Een paar maanden later begon Van Suylen een nieuwe fabriek te zetten, even buiten de kom van het dorp. Herhaaldelijk kwam hij zelf toezien bij het werk, en logeerde dan in ons eenige hotel. Zeker is Lotte hem dadelijk opgevallen. Ze ging toen weer uit, liep urenlang strak voor zich uit te staren, onder de wemeling van frissche jonge blaadjes, met de tintelende zon om haar heen, en 't geluid van de blije vogels.

Haar verschijning was imposanter dan ooit, hooghartig-rechtop, met het zuiver-belijnde, bleeke profieltje, en de oogen als van een dier in doodsnood.

Hij was een zakenman, maar zonder kleinheid. Hij deed alles in 't groot, zonder sjacherige berekeningen; en eerlijk stelde hij Lotte het huwelijk ook als een „koop" voor: zijn fortuin en aanzien tegenover haar letterkundigen naam en representatieve schoonheid. Hij wilde geen gewone vrouw hebben, uit een goede, gezeten familie. Hij wilde een persoonlijkheid, die zijn huis eer aandoen zou. Daarom kwam hij tot haar. Van liefde sprak hij niet. Hij had een koel tempe-

rament; zijn energie verbruikte hij voor zijn werk; hij wilde alleen trouwen, omdat zijn positie het eischte....

Toen Lotte hem aangenomen had, bleef ze een paar dagen op bed. Ze leek me toen zoo zwak, dat ik bang was, dat ze niet verder zou kunnen. Maar later kwam dit weer bij, en ze zorgde zelf voor de inkoopen van haar nieuwe huis.

Ik was er toevallig bij, toen ze den datum van het trouwen vaststelden.

Van Suylen zei: — Zeven October, dat schikte hem het beste met de bouwerij; maar ik zag Lotte verbleeken, en ze moest een paar keer slikken, vóór ze zei: „Die datum heeft voor mij iets pijnlijks; een vriend van me, die gestorven is, — zijn verjaardag...."

„Ja God; 't is beroerd; maar dood is dood," viel Van Suylen uit, wat ongeduldig, „het lijkt me wezenlijk een heel goeie datum. Ik kan er moeilijk uit, 't is een drukke tijd, en van sentimentaliteit houd ik niet."

„Ik ook niet," zei Lotte, sleepend, „je hebt gelijk. Het ís een heel goede datum."

Zoo gebeurde het dus, een ijl-lichten, lieflijken herfstdag. Ik bewoog als in een droom tusschen de vreemde menschen, die ook voor het feest waren overgekomen. Ik zag Lotte's ouderlijk huis, en haar praalzieke moeder; ik zag haar in-zich-zelve gekeerden, zenuwzieken vader, op wien ze leek, en die me sympathiek was om de lichtende vreugde, waarmee hij telkens naar het dochtertje keek, dat hij nu voor alle excessen en zielestoornissen veilig waande; ik zag Van Suylen, correct, koel, steeds man-van-zaken, zooals hij aan de lunch op de bediening lette, en later

aan 't dessert met een paar zakenvrienden over de beurs redeneerde, — en tusschen dat alles door zag ik Lotte, mijn Lotte, die jaren lang 't grootste deel van mijn leven had in beslag genomen, 't schrijfstertje, 't dichteresje, de Lotte van Wil,.... en die nu tusschen de drukke menschen bewoog, langzaam, een beetje traag in haar bewegingen, maar met een lieven droeven glimlach, en iets geduldigs in haar moeë stem.

Ze hield zich goed tot het einde, maar toen ik haar bij het verkleeden hielp, en we even alleen in de kamer waren, zei ze ineens, hevig-smartelijk: „Heb je gezien, hoe de Oost-Indische kers aan den tuinmuur vol donker-oranje bloemen staat?"

Wat zal ik je verder vertellen, Hans? Je weet van haar tegenwoordig leven misschien meer dan ik. Je ziet, hoe voortreffelijk ze haar groote huis bestuurt; hoe beleefd en voorkomend ze tegen haar gasten is, en ook tegen haar man. Men zegt dat ze heel goed harmonieeren samen, heel goed; alleen ergert het hem, dat ze niet meer wil schrijven; dat de glans van haar naam verbleeken gaat.

Maar kort voor haar trouwen heeft ze alle vriendenbrieven en al haar manuscripten, alles, wat er lief en mooi in haar leven was geweest, aan mij gegeven om te vernietigen. Ze wilde daarmee afgedaan hebben, en er nooit, nooit weer iets mee beginnen. Daarvoor had het lijden haar hart te jammerlijk ontredderd.

En daarom, Hans, toen je haar naderde, met de schuchtere verzekering van je sympathie, heeft ze je zoo ruw teruggestooten, en zoo cynisch gezegd, dat

ze niet ambieerde de heldin van een fransch tooneelstuk te zijn, en dat ze echtbreuk de mauvais goût vond. Ze meende, ze vreesde niets van dit alles; ze vreesde alleen het eindeloos leed, dat liefde den menschen kan aandoen. Daarom brak ze af, bij de eerste nadering.

En als je goed wilt doen, Hans; laat het dan zoo blijven. Ze heeft dit levend-dood-zijn zelf gekozen; en ofschoon ze zich martelt, dag aan dag, helpen kunnen we niet. Ze heeft, door alle banden los te rúkken, ons gedoemd werkeloos toe te zien, hoe zij in eenzaamheid ten onder gaat.

III.

K zocht in een stapel oude boeken mijn middelhoogduitsche grammatica, omdat ik vermoedde een mooie tekstconjectuur gevonden te hebben, maar twijfelde aan een buigingsuitgang. Toen kwam me een kleine Dante in handen, met mijn naam en een datum op het titelblad, die openviel op deze, aangestreepte bladzij:

„Tanto gentile e tanto onesta pare
La donna mia, quand'ella altrui saluta,
Ch'ogni lingua divien tremando muta,
E gli occhi non l'ardiscon di guardare."

Ik heb mijn conjectuur, waar ik zoo trotsch op was, vergeten; ik ben op den grond blijven zitten tusschen den stoffigen rommel, met mijn hand langs de aangestreepte regels; en een vergeten geur hing om mijn hoofd.

Ik had, jaren geleden, het boek weggeborgen, omdat ik het niet langer verdragen kon. Houdt bij ons, moderne cultuur-menschen, niet elke groote levensgebeurtenis verband met een boek? Geven we 't elkaar niet als eerste belofte, als laatste afscheid, als verren groet? Hoort onze liefde niet meer bij de literatuur, bij de kunst, dan bij de natuur? En heeft elk boek in later jaren niet een dubbele beteekenis voor ons: de waarde van zijn inhoud, en die van al het schoone en droeve, dat datum en handschrift voorin ons weer in de herinnering roepen?

Het was kort na mijn candidaatsexamen, dat ik hem toevallig in Parijs ontmoette, den dag vóór ons vertrek; en een paar weken later vonden we elkaar in Florence terug. We waren beide verbaasd, in een vreemd land een Hollander te vinden, die blijkbaar tot onzen eigen kleinen kring behoorde, en onder het toezicht van drie paar chaperonneerende oogen, redeneerden we weldra over colleges, novitiaat, coëducatie, studentenpers en honderd andere dingen, zoodat ik me soms met verbazing afvroeg, of deze heele reis niet een droom was, en ik straks zou wakker worden in mijn eigen kamer, met mijn vrienden en mijn boeken en de droeve herinnering, die ik had willen ontvluchten....

De bekoring van dit samenzijn was onweerstaanbaar; heel het leven in de kunststad scheen op schoonheid en vreugde gericht, en wij gaven ons over aan het genot van ieder oogenblik. Na het wekenlang alleen samenzijn met de tantes, die altijd opgewekt en vol belangstelling, maar nooit in extase en nooit diep teleurgesteld waren, was het een weldaad iemand te ontmoeten, die jong en enthousiast was als ik, ja, die zelfs, zooals ik weldra bemerkte, door een beminnelijk gebrek aan critisch onderscheidingsvermogen, zijn heiligste verrukkingen verdeed aan derderangscopieën, en tranen in de oogen kreeg bij den aanblik van een molligen bambino, grof wit op blauw glazuur in een uitdragerswinkel.

Mijn nieuwe vriend was forsch, hartelijk en kinderlijk, en de tantetjes, die veel aan ouderwetsche vormen hechtten, zeiden, dat hij „every inch a gentleman" was. Hij vergat 's avonds nooit, voor we naar het terras drentelden, eerst een makkelijk hoekje voor

haar in de leeszaal uit te zoeken, met een paar geïllustreerde bladen, „waar ze niet over hoefden te blozen", zooals hij met jongensbravour verzekerde, en een klein tafeltje voor hun thee en biscuits. En 's ochtends, als ze geduldig een half uur met de preparatieven voor het ontbijt treuzelden, om op 't luie nichtje te wachten, werd ik altijd ontvangen met de meedeeling: „Meneer van Rechteren is al bij ons geweest, om te vragen, hoe we geslapen hebben. Hij zegt, dat het een prachtige dag wordt." Of: „Hij zegt, dat we vanmiddag met rijden onze mantels wel thuis kunnen laten."

Voor mij, die, in pralende onafhankelijkheid, altijd mijn vrienden buiten den familiekring had gezocht en gehouden, had deze gemoedelijke vertrouwelijkheid en mijn betrekkelijk gebonden-zijn een nieuwe charme. Als we binnenkwamen voor het diner, ik, rechtop en correct, achter de teere ruggetjes van de drie tantes, dan had hij, vóór zijn statige buiging zijn reputatie wederom had bevestigd, een even oogtwinkelen naar mij, dat me een kinderlijk gevoel gaf, als lang geleden.

Als hij 's avonds een eindje met me langs de Arno wilde loopen, vroeg hij eerst: „Als U het toestaat," met een eerbiedig-afwachtende houding, alsof ik iets was, dat „vergeven" kon worden, en hij sprak altijd van de „plannen van de tantes," alsof die lieve menschjes met mogelijkheid in staat waren eenig plan te hebben, in een stad, waarvan ze niets anders wisten dan dat ze vele musea en vele kerken bezat, en waar ze vergeefs naar den bloemenrijkdom zochten, die haar naam scheen te beloven.

Ik had, als we op reis waren, altijd de leiding geheel in handen gehad, besliste alleen in welke

hôtels we zouden gaan, hoe we onze dagen zouden indeelen, en zelfs meestal, wat we zouden eten. Ik bestudeerde Baedeker en den plattegrond; ik haalde geld op onzen credietbrief, bewaarde de reisbiljetten, zorgde voor de bagage, en de tantes verlieten zich zoo geheel op mijn voortreffelijke leiding, dat ze er zich meestal niet voor interesseerden, wat er over haar was beschikt, en bereidwillig alles aanvaardden, hetzij ik ze naar een kerk, hetzij naar een tearoom of het station voerde.

„Gaan we daar in, Ada?" „Moeten we met dezen trein mee, Ada?" „Komen er nog meer tunnels, Ada?" „Woont hier dicht bij een schoenmaker, Ada?" De meest uiteenloopende vragen werden mij in het volste vertrouwen op mijn alwetendheid gedaan. Als we in een nieuw hôtel aankwamen, en ik stapte alleen vooruit, om den directeur onze namen op te geven, en te zeggen, wát we verlangden, dan had ik wel soms iets van verbazing in de beleefde oogen gezien, maar mijn aplomb redde altijd de situatie, en mijn „'t Is in orde" aan de tantes, die afwachtten, klonk als de zegekreet van een veldheer.

Maar in deze dagen, als bij stille overeenkomst, liet ik de leiding grootendeels schieten, en werd bijna een kind, dat meemag. Een onwillekeurige comedie, die ons geen van allen gewild aandeed, liet me doen en spreken, zooals ik voelde, dat de nieuwe vriend mij zag: een jong meisje, dat met haar tantes op reis is; een zorgvuldig-behoed, afhankelijk wezen, waartegen het plicht is zacht en behulpzaam te zijn.

Deze verhouding was nieuw en daardoor aantrekkelijk voor me. Ik was gewend door mijn vrienden gewaardeerd te worden om mijn intellectueele gaven,

om mijn persóónlijkheid, en ik was een goed, eenvoudig kameraad, zoodat ze „het meisje" slechts in de tweede plaats opmerkten. De heerlijk-droeve droom van mijn eerste jaar had mij van het normale, luchtige gedoe tusschen jongens en meisjes geheel vervreemd, en overal viel me de koele, verteederinglooze eerbied ten deel, die men een Vestaalsche wijdt. Er was in onzen kring van zuivere intellectueelen een bewust streven elkaar slechts als „geesten" te beschouwen, en, ofschoon ik een enkele keer vaag had beseft, dat, bij alle hoogheid, er toch ook iets slaps en onnatuurlijks in dit willen lag, het had me zwaarder gewogen, dat ik alleen uit deze opvatting het recht putte als gelijke tusschen de jongens in te zijn, en hun „Anregung" bij mijn werk, de eindeloos diepzinnige gesprekken, die we konden voeren, waren me te veel waard, om ze, ter wille van een nauw begrepen theorie, te laten varen.

Nu kregen die bezwaren voor 't eerst inhoud voor me, als ik 's ochtends in de hall mijn brieven zat te lezen, terwijl van Rechteren in een rieten stoel lag, een sigaret rookte, met zijn courant kraakte, en me telkens plaagde met „de trouwe vriendinnen, die zooveel schreven."

Ik kon hem niet zeggen, dat het „vrienden" waren, omdat ik wist, dat hij het niet begrijpen zou. Ik was er zeker van, dat hij er zich niet indenken kon, dat een jong historicus me een lange beschrijving gaf van een valsche oorkonde, die hij ontdekt had, met interessante details; en dat een ander uitvoerig verslag deed van een polemiek over de eischen aan een roman te stellen, die in een der tijdschriften werd gevoerd.

En terwijl ik las, en soms even opkeek, om zijn

glimlach op te vangen, een jongensachtig-open lach met toch iets zacht-beschermends er in, — kon ik het me soms zelf ook niet begrijpen, dat die allen daar in het verre Holland, me niets anders te schrijven hadden, dan over het listige verraad van een man, die al lang dood en begraven was, en de quaestie, of een psychologische analyse recht heeft op den naam „roman"....

„Het is jammer, dat je weg bent," schreef de een, „want ik zou je zoo graag een bladzij uit mijn artikel over de brieven van Multatuli laten lezen, die ik na je vertrek heb omgewerkt; nu moet ik, zonder je raad, laten afdrukken". „Kom gauw terug", vroeg een ander, „want Den Bakx heeft domheden beweerd over Rousseau, en er is niemand, die hem zoo goed kan verslaan als jij." „Je bent noodig bij de volgende dispuutvergadering, want Paul zal zijn oude hobby over den oorsprong van het volksepos voor den dag halen." „Probeer den zeventienden hier te zijn voor de inaugureele rede van Sluyterman, hij zegt vast dingen, waar je wat aan hebt voor je speciaalstudie."

Ik zou vroeger ongetwijfeld trotsch en dankbaar zijn geweest over de zekerheid, dat mijn vrienden mijn belangstelling en inzicht misten, en bij alles, wat er bizonders op wetenschappelijk of aesthetisch gebied voorviel, ook mij betrokken. Maar nu leek me alles bloedeloos en onwezenlijk; eigenlijk, alsof ze met al hun waardeering me toch miskenden. Ik voelde een redelooze verdrietigheid in me bezinken, als ik daar met die lange brieven in mijn schoot zat, en ik meende vaak, dat ik blijer zou zijn geweest, als ze geklaagd hadden, dat ze mijn theeschenken terugverlangden,

dan nu ze me tot onontbeerlijke leidster in intellectueele aangelegenheden hadden geproclameerd.

Als dan de tantes beneden kwamen, met hun simpele hoeden en zwarte zijden handschoentjes, keurig en huiselijk, alsof ze een wandeltje door 't Zeisterbosch gingen maken, en ze richtten zich, met 't zelfde vertrouwen, waarmee ze zich vroeger tot mij keerden, nu tot van Rechteren: „Wat is van ochtend het programma, meneer van Rechteren?" — dan moest ik me altijd geweld aandoen om het nieuwe rijk van vredige, overgegeven zorgeloosheid terug te vinden, waar het geestelijk contact met de menschen-thuis me uit verdreven had. Dan zag ik even van Rechteren's forschen rug en sterke handen met critischen blik, zooals ik voelde, dat zíj afkeurend hem zouden bezien; en aan den anderen kant werden hun broze gebaren en weeke stemmen me bijna belachelijk, om zijn uitbundigheid.

Even voelde ik me pijnlijk alle grond ontzinken, me afvragend, bij wie ik nu eigenlijk thuis hoorde, en waar mijn zwervend hart rust vinden kon. Een schrijning om vaag vermoede verlatenheid trok mijn hart samen en maakte mijn lippen strak en kil.

Maar dan bloeide zijn stralende lach over mij heen, en zijn forsche stem commandeerde „Avanti", terwijl hij alles, wat we aan gidsen, brieven en plattegronden vóór ons verspreid hadden liggen, in zijn zakken verzamelde. En ik voelde, dat ik in elk geval déze dagen om jeugd en kracht en zorgeloos genot alle wijsheid offeren wilde; mijn stem vond den klank terug, die zijn stem wakker riep, mijn oogen hadden een antwoord voor zijn blik.

Elken ochtend was die eerste wandeling ons een versche vreugde; we voelden ons sterk en uitgerust,

begeerig naar nieuwe indrukken en ontroeringen, en de jonge zon gaf ons de blije zekerheid, dat er ons weer een lange, lieve dag wachtte, waarvan geen uur ongenoten voorbij zou gaan.

De weldadige warmte, die nooit drukte, het sfynxig-groene water van de Arno, de winkels met reproducties en daartusschen dwaze phantasie-plaatjes, — alles werd ons een aanleiding tot schertsend gesprek; en in de korte stilten tusschen onze woorden, zei hij soms even: „Heerlijk", op een toon van diepe voldoening, ofschoon we geen van beiden wisten, waarop dat woord precies sloeg.

Hij vertelde vaak van zijn schooljaren, gebeurtenissen zonder beteekenis, die hem toevallig invielen, door iets, dat we onderweg zagen. Hij was een hartstochtelijk voetballer, en had prijzen met race-roeien behaald. Verleden jaar was zijn hart nog van slag geraakt, bij een wedstrijd.... hij had een paar dagen gelegen, voor 't weer op streek was; maar ze hádden gewonnen.... En Viconti, dat was een stokoude honorair, had gezegd.... En een meisje, dat Oppenraay kende, had bloemen gegeven, en aan 't diner....

Voor mij, die meende, dat „praten" eigenlijk synoniem moest zijn met „meeningen verkondigen," en die nooit anders dan dédaigneus had hooren spreken, over „lui, die 't altijd over menschen en feiten hebben," waren deze gesprekken, die hun waarde aan heel andere factoren ontleenden, dan aan wat er gezegd werd, even vreemd en verbazingwekkend, als de huizen en bruggen om ons heen, en om me van de realiteit van dit alles te vergewissen, keerde ik me van tijd tot tijd naar de tantetjes om, die, als alle echte Hollanders, hun eigen sfeer, ik zou bijna zeg-

gen: de essentie van hun eigen huiskamer, naar het vreemde land hadden meegenomen, en die zoo kneuterig-rustig en verbazingloos door het kletterend-helle zonlicht liepen, alsof ze zóó van hun villatje tusschen de dennen op de piazza del duomo waren neergeplant.

In het museum werd onze toon altijd stiller, en gingen we in iedere zaal onzen eigen weg. De tantes zochten naar Rafaëls, en als het later begon te worden en ze moe waren, had hij alleen nog hun belangstelling. „Zijn hier nog Rafaëls, Ada?" — en als ik ontkennend antwoordde, bleven ze op een bankje achter en aten klontjes suiker om weer op krachten te komen.

Van Rechteren had een uitgesproken voorliefde voor Carlo Dolci en Sassoferrata. Ook voor elke Maria Magdalena, met de bekende „blanke schouders", en den overvloed van donkerblond haar, bleef hij peinzend staan, zonder zich om den naam van den schilder te bekommeren, en de Cleopatra van Guido Reni boeide hem zóó, dat ik hem bepaald moest smeeken verder te gaan.

„Je hebt haar als Maria Magdalena," zei hij nadenkend, op één van onze tochten, „maar je lijkt op Beatrice van Dante."

„Heb je dáárom zoo diepzinnig naar al die Magdalena's staan te staren? Ik begreep niet, wát je er altijd zoo bizonder aan vondt."

Hij had een snellen blos. „Nee, dat is, omdat ik haar zoo levend, zoo bewogen vind, tusschen al die heilige gezichten; zij heeft tenminste gevoeld, zooals wij. Haar begrijp ik."

„Maar we zoeken hier toch niet onszelf.... Juist

de schoonheid, die boven ons eigen vermogen uitgaat," waagde ik.

Dan zweeg hij bot, als wilde hij in geen geval over zulke dingen verder doorpraten; en in de volgende zaal had hij weer alleen oogen, voor een beminnelijk-simpelen „Jesu en Sint Janneken" of een wild-romantische grootheid van den derden rang.

Mijn hunkerende belangstelling voor Botticelli, die telkens weer op teleurstelling uitliep, verbaasde en ergerde hem bovenmate. Den eersten keer, toen ik, toevallig de volgende zaal inkijkend, zijn „Geboorte van Venus" in 't oog kreeg, was ik, met een verrast: „Ooo" er dadelijk heengeloopen, hij achter me aan. Maar toen ik me, na een paar minuten, langzaam afwendde, en alleen maar: „Neen," zei, zag ik op zijn gezicht zooveel vragende verwondering, dat ik ineens begreep, dat voor hem Botticelli een schilder was als een ander, en dat hij van dit moment geenszins de vervulling van jarenlang sentimenteel-gekoesterde verlangens had verwacht. Ook bij volgende bezoeken wilde ik telkens naar dit zaaltje terug, en werd toch telkens weer teleurgesteld, omdat de kleuren me hard en vaal leken, bij de verrukkelijke tinten, die mijn fantazie bij de reproducties had bedacht, en me nu voor 't eerst iets van zijn geparfumeerde voosheid werd geopenbaard.

Mijn verslagenheid hinderde hem.

„Laat mij je àlle reproducties naar Botticelli mogen geven, Ada, en reik me dan altijd je hand, als we weer in zoo'n fatale afdeeling komen; dan leid ik je met gesloten oogen aan al dien rommel voorbij."

„Die Venus is toch heel bizonder," pleitte ik met halve overtuiging; „ze heeft 't zelfde bedroefde, dat

al zijn vrouwefiguren hebben, zijn madonna's en de Judith en de kleine Salome; maar ik vind 't bij haar van zoo'n diepe symbolische beteekenis: Venus, die toch de zinnelijke liefde, de wellust verbeeldt, en die bij haar geboorte al zoo bedroefd is, zoo weemoedig, dat....'

Ik zweeg verward, in 't onverwachtsch besef, dat ik sprak over sentimenten, die ik slechts bij name kende; zijn oogen zochten in de mijne met een zoo eigenaardigen blik, — was 't spot, was 't teederheid, was 't minachting, — dat ik ontsteld de zaal uitliep, en we pas voor de kinderlijke heiligheid van fra Angelico alle beschaamdheid en onzekerheid vergaten.

Die bracht ons telkens weer samen, in gemeenschappelijke verrukking over zooveel heiligheid.

„Mot en roest hebben op hem geen vat," zei hij eens, voor een klein schilderijtje, dat louter licht was; en soms zuchtte hij: „Beato Angelico", met een afgunst in zijn stem, alsof hij „gelukkige kerel" meende.

De tantetjes, die alle Italiaansche namen genoeglijk verhaspelden, en tot het einde er niet in slaagden Angelico van Michel Angelo te onderscheiden, wachtten ons meestal bij den uitgang op, en, vóór we aan 't hotel van elkaar scheidden, werden er telkens bedankjes gewisseld, van hun kant, dat hij me zoolang had willen chaperonneeren, en van den zijnen, dat de tantes me aan hem hadden toevertrouwd.

Ik stond er weerloos en gelaten bij, en liet de woorden over mijn hoofd gaan. En een oogenblik later, in 't nauwe, avondlijk verlichte hokje van de lift, knikten de drie dametjes elkaar en mij opgewonden toe, in onbewuste blijheid over 't feit, dat de wereld weer in zijn voegen scheen terug te keeren; dat de jongelui

weer wellevend werden, en hun nichtje een meisje was als een ander.

's Middags hielden we ons „in principe" gescheiden, „omdat een jong mensch toch wel eens iets anders wil, dan met vier dames wandelen," zooals tante Ika, die de oudste was, had gedecreteerd; en elken dag om drie uur kwam het open rijtuigje voor, dat ons buiten de stad moest voeren. Het paardje draafde vurig; — „'t had dan ook maar vier lichte dames te trekken," had tante Constance een middag opgemerkt, tot geshockeerde ontsteltenis van haar twee oudere zusters; — en de tantes, die bij hun vele beminnelijke kinderlijkheden ook onverminderd het schoolmeisjes-genoegen aan „uit rijden gaan" hadden bewaard, strāālden, als we met kittig hoefgetrappel, zacht en snel over het asfalt rolden. Ik converseerde achterom in schools korte zinnetjes met den koetsier, en de tantes bewonderden voorkeurloos kerken, standbeelden, bloeiende boomen en vieze kindertjes, tot ze ten slotte in woordenlooze tevredenheid met hun oogleden tegen het barre zonlicht knipperden.

Het gebeurde dikwijls, dat we, aan het doel van onzen tocht gekomen, Joost van Rechteren boven vonden, de schoenen bestoft van den langen weg, den hoed achterovergeschoven, met twee bereidwillige armen om de tantes uit het rijtuig te helpen, en een vroolijken, rustigen glimlach voor mij.

Zoo zagen we toch samen het vrome kerkje van San Miniato, met den stralenden Christus boven het altaar, en luisterden samen naar de lustige wonderen van Santo Benedetto, waarvan een kleine monnik met geduldige oogen ons in begrijpelijke opgetogenheid

vertelde. En een paar dagen later klommen we samen naar het kleine klooster boven Fiesole, nadat we de oude dametjes, een beetje ontsteld door een rit met een wilden, niet geheel nuchteren koetsier, veilig in een zwaar-belommerden tuin hadden achtergelaten, („'t lijkt bijna een hollandsche theetuin," had Joost aangeprezen,) waar ze thee konden drinken, en dadelijk bezig waren zich te ruineeren met het koopen van fijn borduursel, dat blanke zusters onder de boomen te koop boden.

Het was een stralende, een volmaakte dag, zooals eigenlijk al die dagen stralend en volmaakt waren; maar dien middag viel het ons bizonder op, door de vele zwarte cypressen, die als donkere zuilen den blinkenden hemel schraagden.

Joost droeg mijn hoed en mijn manteltje op zijn schouder gepriemd, en stapte fluitend naast me voort, met een langzamen, zwaren „woestijnpas". Kleine meisjes langs den weg kwamen me rozen en anjers brengen, met een innemend „Prende signorina," alsof ze het een vanzelf sprekende hulde vonden, en daar Joost met een nonchalant gebaar een eindeloozen stroom van kleine nikkeltjes uit zijn zakken te voorschijn wist te halen, had ik beide handen vol roode, witte, teergele en roze bloemen, toen we eindelijk boven waren.

Een monnik met edel profiel wees ons de trap, in een sleepend welkomsgebaar, dat aan Italiaansche primitieven deed denken; en daar stonden we in een kleine, zonnige cel, met witte muren, een houten schrijfplank en een crucifix; planken met in perkament gebonden boeken langs de wanden, en een ouden, wrakken stoel bij het raam.

We bleven zwijgend, bevangen door de bekoring van het vreemde, stille bestaan, waar we even den uiterlijken schijn van mochten opvangen; tot ik plotseling in een lijstje aan den muur de „laudes" van Franciscus ontdekte, en met opgetogen stem begon te lezen:

„Altissimo, omnipotente, bon signore,
tue so le laude la gloria e l'onore et onne benedictione
Ad te solo, altissimo, se konfano
et nullu homo ene dignu te mentovare.
Laudato sie, mi signore, cum tucte le tue creature
spetialmente messor lo frate sole,
lo quale jorna et illumini per lui;
Et ellu è bellu e radiante cum grande splendore
de te, altissimo, porta significatione."

Ik sloot de oogen, in het vage besef, dat ik deze woorden niet maar voorlas als een merkwaardigheid, maar dat ik wezenlijk bad, en dat dit gebed van levensliefde en dankbaarheid gemaakt was voor dézen dag, en voor ónze harten, die jong en overvol vreugde waren.

Ik had een onwillekeurig gebaar naar Joost toe, en hij legde zijn hand op mijn schouder.

„Konden we hier maar blijven," zei ik zacht „met altijd de zon en den vrede van de witte muren. En als we doodgingen, begraven worden onder de cypressen."

Hij schudde krachtig het hoofd en ik pleitte al zwakker: „Niet voor altijd dan, maar een poosje, om tot rust te komen, om heelemaal veilig te zijn."

„Nee," zei hij, „nee"; en terwijl ik naar hem opkeek,

zag ik, dat hij veel te groot en te breed was voor die kleine cel, en dat hij zoo'n geweldige kracht van levenslust in zich droeg, dat 't scheen, of hij de witte wanden zou moeten scheuren. „O, ik kàn bijna niet wachten; ik verlang zooveel van het leven, en het gaat zoo gauw."

De cypressen stonden onbeweeglijk achter het kleine raampje, en de tortelduiven roekoeden op een lagen muur; de naklank van zijn hunkerende stem hing onwezenlijk in de vredige ruimte.

„Kom," zei hij kort; en toen we weer buiten waren, nog eens: „Kom Ada, de tantes zullen niet begrijpen, waar we blijven."

Snel en gespannen, met weinige, moeilijke woorden gingen we naar beneden terug, en het was pas onder 't gemoedelijk bewonderen en kiezen van 't borduursel, terwijl de tantetjes ons precieuselijk van thee en cakes bedienden, dat we de beklemming overwonnen, die ons in de intimiteit daarboven overvallen was. En toch: wat had het alles te beteekenen? Wat was het verband tusschen de laudes van Franciscus, de afkeer van Joost om in een klooster te gaan en de onrust, waarmee onze oogen elkaar vermeden? Wat was de geheime zin, die in onzen blik vóór de Venus van Botticelli lag besloten, en die nu, maar als tot hoogeren graad gevoerd, ons onzeker en droevig maakte op dezen stralenden dag, met een vaag besef, dat we elkaar iets te verwijten hadden, of iets goed te maken, en die een angst gaf voor samenzijn, dat we toch telkens zochten? De atmosfeer scheen geladen met onrust en verwarring, en de heerlijkheid der dagen woog als een overrijpe vrucht aan te teeren tak.

Het was in dat stadium van onze verhouding, dat

ik voor 't eerst nadacht over eigenschappen, die speciaal mannelijk en die bij uitstek vrouwelijk zouden kunnen zijn. Tot nu toe, tusschen mijn vrienden en mij, was altijd naar gelijkmaking gestreefd, en wanneer ze soms eens over typisch vrouwelijke dingen praatten, wist ik, dat ze dan op dwaze, wufte, hersenlooze schepseltjes doelden, en mij geheel als „mensch", als intellect, beschouwden.

Met Joost was dit alles anders geworden; van 't begin af aan hadden we de tegenstelling gezocht, en met toewijding gecultiveerd. Na de eerste kennismaking hadden we ons gemeenschappelijk student-zijn nooit meer aangeroerd; maar telkens keerde hij terug tot 't kinderlijke grapje, als ik hem 's morgens een hand gaf, de zijne open te doen, en dan de mijne op zijn groote palm te laten liggen, „als een rozeblaadje op een bord." Als ik iets over aardrijkskunde beweerde, dat levenslang mijn zwakke punt is geweest; als hij vergat zijn stap naar den mijnen te regelen, en ik naast hem van 't eene been op 't andere sprong, als ik me door een koetsier liet beetnemen, of mijn parasol ergens liggen liet, — in al die uiteenloopende kleinigheden apprecieerde hij met blije verteedering hetzelfde: mijn afhankelijkheid van zijn steun en toewijding, mijn meisjesachtige weerloosheid tegenover het leven.

En ik, — ik, die „altijd zoo verstandig was geweest," zooals ik mezelf hoonde, — merkte met schrik, dat ook voor mij een heel andere maatstaf van gevoelens bestond, dan die van eerbied en redelijke bewondering, die ik tot nu had gekend. Ik ontdekte, dat, in dit verband, alle proporties gewijzigd waren: dat het me betrekkelijk onverschillig liet, of

hij betrouwbaar en diep was, maar dat ik in extase raakte over het feit, dat hij graag en vriendelijk gaf aan kinderen en oude menschen, en dat hij eens een vuil, huilend jongetje, dat zijn voet had bezeerd, naar zijn grooten broer had gedragen, in gebroken Italiaansch troostwoordjes stamelend, tot 't kind begon te lachen.

Ik merkte ook, dat, als hij eens een domheid zei, (want hij was als de meeste medici eenzijdig ontwikkeld), me dat veel minder hinderde, dan als het lusje van zijn jas tegen zijn boord opstond, of als zijn haar met een onnoozel plakje onder zijn hoed uit kwam. En wonderlijkst van al: ik moest bekennen, dat, ofschoon ik er hem ernstig een verwijt van maakte, het me toch eigenlijk bekoorde en imponeerde, dat hij meer van het studentenleven had gezien dan de collegezalen en de snijkamer en dat de jeugdroes hem meegesleurd had tot diepten, die ik nauwelijks vermoeden kon.

„Jullie, vrouwen, moet ons zooveel vergeven. We hebben jullie zachtheid zoo noodig, want geen man is een vrouw waard," zei hij een avond, toen we langs de Arno wandelden; en ik voelde mijn hart zwellen van edelmoedigheid. Het is zoo zalig, iemand iets te mogen vergeven! Het is zoo heerlijk sterk en edelmoedig, en tegelijk kinderlijk zwak en afhankelijk te mogen zijn!

Alles resumeerende kwam ik tot het besluit, dat de ideaal-man in onze oogen moreel-zwak en physieksterk moet wezen.

En na deze conclusie voelde ik wel alle aanspraken op redelijkheid te moeten opgeven.

Als we 's middags tijdig genoeg van ons uitstapje thuis waren, gingen de tantes wat rusten voor 't diner, en trokken Joost en ik de stad nog eens in; dan gingen we thee drinken op de piazza Vittorio Emanuele, of winkelen langs de ponte vecchio, en als 't heel vroeg was, zochten we nog een kerk uit, die tot vijf uur open bleef. Zoo kwamen we ook een middag in de Santa Croce, met de vele grafmonumenten en den mooien preekstoel. Ik was moe; we zaten zwijgend een poos op een marmeren voetstuk, en keken naar de sierlijke kindertjes, die door de kerk trippelden, alsof ze er thuis waren. Joost had een paar arme vrouwtjes wat kopergeld gegeven, die dadelijk, na luide klapzoenen op de voeten van een Christusbeeld, voor ons aan 't bidden waren gegaan, en ik zat vaag te denken, hoe wonderlijk het was, dat er nu gesmeekt werd om geluk voor hem en mij, terwijl we zelf nauwelijks wisten, wat we wenschten.

We waren de kerk door een zijdeur binnengegaan, en toen we door den hoofdingang buiten kwamen, trof ons de schoonheid van het plein met onverwachtsche ontroering. We liepen tot voorbij het standbeeld van Dante, en toen we ons omkeerden, zagen we den soberen, edelen gevel op den achtergrond, en daarvóór, blinkend aan den diep-blauwen hemel, het witmarmeren beeld van den grooten dichter, met droomerig-gebogen hoofd.

„A Dante Alighieri—l'Italia," stond alleen op den voet; en de grootschheid van dezen eenvoud, mét de herinnering aan zijn eenzaam leed als banneling, raakte mijn overprikkelde verbeelding ongewoon hevig. Het fijne, bleeke gezicht van den vriend, die ook eenzaam was geweest en die groot had kunnen

wórden, rees voor me op met ontstellende duidelijkheid, en vóór ik mijn snelle aandoening had kunnen bedwingen, was mijn mond een schrille snik ontsnapt. Dadelijk was ik me weer meester, en slikte mijn tranen door. Hij stond gebogen naast me, onbeweeglijk, alsof hij 't niet had gemerkt.

„God Ada," zei hij toen zacht, terwijl hij even mijn hand nam; „wat vind ik het ellendig, dat jíj al zooveel verdriet hebt gehad."

Maar 's avonds aan tafel, in de feestelijk-lichte zaal, met al de zorgvuldig-gekleede menschen, en 't luchtige stemmengeroes, werd onze stemming altijd vol jeugdige uitgelatenheid. De enkele keeren, dat ik in Holland dinertjes had meegemaakt, had ik slechts met afkeurende verbazing het oppervlakkige geflirt en gelach aangezien, en zelf natuurlijk mijn tafelheer tot een soliede en diepzinnig gesprek gedwongen. In deze dagen was geen kinderachtigheid ons te flauw, geen plagerij te afgesleten. Eerst hadden we de woorden van tafeltje tot tafeltje gekaatst, maar weldra was hij met zijn slankhalzige Chianti-flesch naar ons overgeloopen, en de tantetjes lachten geduldig mee, over onze onuitputtelijke commentaren bij het menu, en de dwaze vertalingen in het Italiaansch, die Joost zelfs grammaticaal wilde beargumenteeren. Soms overviel me midden in zoo'n jolig dispuut de zekerheid, dat het alles volkomen zinneloos en eigenlijk minderwaardig was, maar de flonkering van zijn blauwe oogen was zóó onweerstaanbaar, dat ik me dadelijk weer meesleepen liet, en soms op goed geluk maar wat woorden zei, om zijn aanvallen af te weren, terwijl ik niets dan de blauwe vlammen meer wist.

Eens deden we zelfs een philippine samen, wat ik altijd het kinderachtigste tijdverdrijf had gevonden, dat er te bedenken is. En hij liet hem me een avond aan 't dessert winnen, ofschoon ik me ervóór al honderd keer had vergist, want ik was gelukkig nog niet zóó diep gezonken, dat ik mijn aandacht op iets zoo futiels kon concentreeren.

Dadelijk na 't eten gingen we er op uit om een geschenk te koopen.

Ik had hem eigenlijk de „Fioretti" van Franciscus willen vragen, die we ergens op een boekenstalletje hadden zien liggen, in perkament gebonden. Maar ik merkte wel, dat hij van zelf sprekend vond, dat een meisje een sieraad boven alles zou verkiezen, en omdat ik idolatre was van half-edelsteenen, zochten we eensgezind een fijn zilveren colliertje uit met amethysten hangertjes, die geheimzinnig glansden, als het licht er door scheen.

De tantetjes, die door deze avondlijke expeditie lichtelijk overrompeld waren, keken ook met een soort ontzetting naar de ketting, omdat „een jong meisje" van een „vreemden jongen man" toch eigenlijk geen cadeaux mag aannemen, op z'n hoogst een aardigheidje: chocolaad of wat bloemen; — maar Joost voerde me zóó triomfantelijk van de een naar de ander, en was zelf zóó in de wolken over zijn keuze, dat hun onuitgesproken ontstemming geen stand hield, en we alleen beloven moesten, niet meer samen, „in de nacht" zoover de stad in te gaan.

Meestal bleven we dan ook langs de Arno heen en weer loopen tusschen de twee dichtstbij gelegen bruggen, of leunden over de ballustrade van ons terras, om te luisteren naar de liedjeszangers, die

avond aan avond hun repertoire voor ons hôtel kwamen afzingen. Zoodra er een inzette, wisten we zonder kijken den bijnaam te noemen, die we hem gegeven hadden, en konden ook voorspellen, welke liedjes we te hooren zouden krijgen; want ieder had er twee of drie, die hij blijkbaar het liefste zong, ofschoon als we om andere vroegen, zij die ook wel bleken te kennen. Maar we hadden er altijd plezier in op te merken, hoe hetzelfde liedje kleine veranderingen onderging in de verschillende monden, een bewijs, dat hier geen notenstudie bij te pas kwam, maar dat we met echte volkskunst te doen hadden, overgeleverd bij herinnering.

In die avonden, als de duisternis zoel om ons heen hing, vertelde hij veel van zijn leven, met stillere stem. Soms werd hij heel vertrouwelijk; ik voelde, dat hij weerloos zijn gedachten gaan liet, zooals ze wilden, en dat hij me niets achterhield. Dan kwam er een gevoel van weemoed en afgunst bij me op; hij had ook wel moeilijkheden gehad en verdriet en zorgen; hij had teleurstellingen geleden in zijn studie en in zijn levensverwachtingen; maar 't was alles zoo benijdenswaardig normaal; zijn liefde voor zijn werk, en de ontgoochelingen, die het hem bereid had; zijn illusies over zijn toekomst, en de wijze, waarop ze waren gebroken; de vreugde over zijn vrijheid en toch de aanhankelijkheid aan zijn familiekring, — dat waren allemaal gevoelens, die ieder jong en beminnelijk mensch kent, en door deze uit te spreken, moest hij de sympathie, van wie naar hem luisterde, vergrooten, om 't weldoend besef van gemeenschappelijkheid en gelijkgestemdheid.

Maar ik, zoo vaak de woorden me naar de lippen

welden, om te vertellen, wat mijn beslissende jaren me voor liefs en bitters hadden gebracht, sloot mijn tanden op elkaar, opdat niet een begin zou worden gemaakt, met wat slechts met opoffering van onze rustige vertrouwelijkheid kon worden ten einde gebracht. Diende niet elke gebeurtenis, die ik kon bedenken, om me van andere meisjes apart te zetten, eenzaam en onbegrepen? Was er één verhaal te vinden, waarbij ik opging in de massa, een kind als de anderen, vroolijk en bedroefd als de anderen? Waarom was ik altijd „een persoonlijkheid" geweest, „een bizonder meisje", tegenover wie iedereen zich altijd op „bizondere" manier stelde, voor wie altijd de verhoudingen een „bizonder" aspect aannamen? Kon ik, zelfverheerlijkend, gaan opsnijden, van mijn aanzien in mijn kleinen kring? Kon ik, bovenal, mijn voorrechten als „meisje" weggooien voor de glorie van de „savante"?

Soms trachtte ik, zooals ik me herinnerde wel van andere meisjes-studenten gehoord te hebben, enthousiaste verhalen te bedenken over feesten op onze club, over buitentochtjes en pic-nics, allemaal meisjes onder elkaar. Maar ik wist, dat mij de ware toon ontbrak, de koele, kinderlijke blijheid, die in deze ontspanningen haar voldoening vond, en ik voelde me soms zoo oud en verlaten, terwijl we samen heen en weer liepen, en hij doorpraatte, zonder te merken, hoe ik zweeg, dat een zware loomheid door al mijn leden trok en ik nauwelijks mijn voeten kon voortsleepen.

Hij vertelde ook kleine griezeligheden, die hij in de ziekenhuizen had meegemaakt, en hij vond het pleizierig, als ik bleek werd, zoodra hij van bloed sprak.

„Neen, zie je, dat een meisje studeert, letteren of

plant- en dierkunde, — scheikunde desnoods, daar heb ik niets op tegen," zei hij dan, „maar dat ze medicijnen gaan studeeren, dat vind ik ongehoord; dat moest verboden worden".

„Maar ze kunnen toch geweldig veel nut doen; en ik heb toch respect voor meisjes, die hun natuurlijken afkeer van deze dingen overwinnen, en...."

„Respect, zooveel als je wilt; maar dat is niet het sentiment, waarmee je een écht meisje beschouwt. Ik wil graag tegen hen opzien; ik wil ze respecteeren, als „hoogstaande vrouwen", maar meisjes zijn dat niet... O, een meisje, dat is zoo iets anders!"

Er was een opgetogenheid in zijn stem en zijn oogen straalden naar de mijne. Maar ik boog mijn hoofd in het besef, dat ik ook eigenlijk geen „meisje" was; en dat, als hij me beter kende, hij me waarschijnlijk „een vrouw" zou vinden — om respect voor te hebben.

's Nachts draaide ik die gedachten om en om, rusteloos mijn nieuwe inzichten met mijn vroegere overtuiging vergelijkend. Was ik er niet altijd van verzekerd geweest, dat ik iets oneindig waardevollers bezat, dan de oppervlakkige, onwetende meisjes, die alleen lachen, en lief doen en mooi zijn kunnen? En nu scheen het, alsof de schoone schijn toch eigenlijk het belangrijkste was, en alsof zij met een blik of een sierlijk gebaar meer geluk over de wereld konden verspreiden, dan ik met al mijn denken en werken en mijn heiligen, goeden wil. Was ik tenslotte dommer geweest dan het domste gansje; had ik, als Eva, het paradijs verloren, omdat ik van den boom der kennisse had geplukt?

Ik werd de laatste ochtenden vaak moe en troosteloos wakker, met de zekerheid iets onherstelbaars te

hebben gebroken; maar als ik de ramen opensloeg en ik zag den hemel blinkend-blauw, boven den groenen Arno, en ik hoorde de blije klokken juichen door de zonnige lucht, dan begon het ook in mij weer te zingen, dat het leven heerlijk was, en dat de keten dezer lichte dagen eindeloos scheen; en als Joost en ik elkaar begroetten in de hall, waren mijn oogen klaar en vol vreugde als de zijne.

Er kwam een ochtend, dat de stad in nevels lag, en de wind met korte rukjes de luiken deed klapperen. De tantetjes waren moe, en zaten met hun drietjes op een sofa als bij elkaar gekropen parkietjes, terwijl ze van tijd tot tijd droevige herinneringen opriepen aan hun ouden hond, over wiens gezondheid de tuinman alarmeerende berichten had gestuurd. Met dien brief, als een verpletterend bewijs van hun ontrouw, voor haar op tafel, bespraken ze de kansen hem te redden, en tante Léonie opperde zelfs éven de mogelijkheid dadelijk terug te reizen....

Joost en ik wilden samen naar San Marco gaan; maar de tantes, in hun weemoedige stemming, toonden gewetensbezwaren, of het eigenlijk wel kon: een jong meisje en een jonge man den heelen ochtend met elkaar uit. Ze hadden in den laatsten tijd telkens te strijden met kleine scrupules, zooals ieder, die iets, wat hij vurig verlangd heeft, al te grif in vervulling ziet gaan, terugschrikt voor de verantwoordelijkheid van zijn aanmoedigende gedachten.... De tantetjes vroegen aan Joost, of hij niet liever alleen gaan wilde; en aan mij, of 't niet beter was, als ik rustig wat lezen bleef; maar Joost verzekerde hartelijk, dat hij zijn cape al bij zich had, om me bij eventueelen regen droog te houden, en ik, dat ik me juist bizonder frisch

voelde, en „aufgelegt" om schilderijen te zien. Na deze kleine comedie bedachten ze, dat jongelui toch al nergens veiliger samen heengaan kunnen, dan naar een oud klooster, en nadat Joost beloofd had, dat we eerst zouden telegrafeeren aan Dirk, den tuinman, dat Pluut, als 't nog mogelijk was, naar de Veeartsenijschool moest worden geëxpedieerd, — „eerste klas, kamer aan de straat", — trokken we lachend en verzoend af, terwijl de tantetjes knikten, en 't toch wel fleurig vonden, al was 't misschien niet heelemaal correct....

Het was leeg, kil weer; en ik rilde in mijn pakje van dunne tussor, toen we den winderigen Lungarno Guicciardini overgingen. Joost liep speelsch de woorden van het telegram telkens anders door elkaar te gooien, „uit zuinigheid", naar hij verzekerde, of hij stelde zonderlinge vertalingen voor, die Dirk dan nog wonderlijker in 't Hollandsch zou overzetten. Forsch en gezond van gevoel had de verandering van het aspect van de stad geen merkbaren invloed op hem, en pas bij den ingang van het klooster viel hem mijn zwijgen en bleekheid op: „Drommels, Ada, je ziet bleekjes van ochtend. Hadden de tantes toch gelijk, of heb je 't koud in je dunne jasje?"

Het klooster was nog somberder dan gewoonlijk, en ofschoon een suppoost met zijn lichtvangenden spiegel ons overal begeleidde, was 't ons niet mogelijk in deze druilige omgeving den stralend heiligen Angelico terug te vinden van de kleine schilderijtjes in de Academia. De kop van Savonarola scheen beter bij deze muren te passen, en Joost stond langen tijd broedend naar zijn verbeten kaken te staren.

„Nu, 't is wel te begrijpen, dat hij tegen schoonheid

en sieraden en blijheid heeft gewoed. Wat zou hij met sieraden hebben gedaan? En hoe zullen mooie vrouwen hem verafschuwd hebben".

„Joost," zei ik, „je bent onrechtvaardig. De lichtzinnigheid was in die dagen minstens even leelijk. En toen hij als boetprediker optrad, hebben de mooiste vrouwen allen pronk afgelegd, omdat hij het wilde."

„Ja, 't was zijn laatste kans," antwoordde hij, „wie leelijk is, kan vrouwen alleen winnen door koud en hoog en ongenaakbaar te zijn; en wie ze met de zweep slaat, heeft dikwijls meer succes, dan een Adonis, die ze met rozen overstroomt. Vrouwen zijn wonderlijk."

Ik dacht nog na over zijn woorden, terwijl we de trappen afgingen. Hoe kwam hij op dit eene punt zoo vreemd helderziend, dat ik telkens onder den indruk kwam van zijn dieper begrip, ofschoon 't misschien eenzijdig was? Maar vooral: waarom was ik, als hij zoo iets gezegd had, bedroefd en vreemd-gelukkig, alsof we elkaar weer veel nader waren gekomen, en hij mijn ziel op een teedere wijze had aangeraakt?

Bij de deur woeien witte stofwolken ons tegemoet, en de grijze lucht hing dreigend over de straten, die verlaten leken.

„Laten we doorloopen, Ada, daar komt een leelijke bui," zei Joost snel, en hij stak zijn arm door den mijnen, zooals hij ook 's avonds wel deed.

„Als jij me toch leidt, doe ik mijn oogen dicht. Die ellendige stof!" klaagde ik.

„Ja, doe je oogen dicht." Maar ik was er te ongedurig voor. De witte wolken, die rusteloos heen en weer dwarrelden, en de vreemde leegheid van den

weg benauwden me, en op de piazza dell' Annunziata bleef ook Joost weifelend staan.

„Als 't hier slecht weer is, is 't raak," zei hij alleen, terwijl hij met zijn oogen knipperde. Tegelijk hoorden we een donker gerommel en vielen de eerste groote druppels op den uitgedroogden grond.

„Daar begint 't al; gauw de cape om, Ada." Hij pakte me in als een kabouter, met de puntmuts over mijn hoofd, maar vóór we het plein waren overgestoken, was de grond al doorweekt; snelle lichtflitsen spietsten door den hemel en krakend raasde de donder na.

„Laten we onder die colonnade vluchten," riep Joost, terwijl hij me voort trok; de stoeptreden stonden al blank, en de regen woei met vlagen binnen, maar achter in den hoek waren we veilig, en hijgend keken we elkaar aan, terwijl hij kalmeerend glimlachte. Er was een gekletter om ons heen, dat we moeite hadden elkaar te verstaan.

„Hier staan we goed!"

„Ja, ja."

„Je hebt 't toch niet koud; houd die cape wat dicht aan je hals; hij is je veel te wijd."

„Nee, ik bén niet koud. Maar jij.... je bent zoo nat geworden. Wil je de cape terug?"

„'t Idee!.... Maar we moesten een rijtuig zien te krijgen."

„O, wat een licht! Joost, zou 't gevaarlijk zijn?"

„Maar natuurlijk niet. 't Eenige gevaar is, dat je kou vat. En dan viel ik bij de tantes in ongenade! Dat is het tweede gevaar."

„Wat zullen ze ongerust zijn."

„Ja, we moeten maken, dat we hier weg komen.

Als ik even om den hoek ging kijken, of 'k een rijtuig zie?"

„Nee, Joost, nee, laat me niet alleen."

We keken elkaar weer aan, en ik voelde diep de weelde van mijn angst en mijn veiligheid; ik bedacht, dat ik nog nooit bang was geweest voor onweer, maar nu was ik bevend en bleek aan zijn arm, om de zaligheid van zijn beschermende oogen en den gerust-stellenden klank in zijn stem.

„Goed. Dan zal ik alleen even 't plein oploopen; zóo, dat je me aldoor kunt zien, Ada."

De waterstroomen sloegen neer en spatten weer op. Ik zag Joost, in een nevel, een paar langssnorrende rijtuigjes aanroepen, maar ze snelden verder: „Occupato".

Hun wielen wentelden de modder in het rond, en Joost stond druipend maar onwrikbaar alleen op het wijde plein, dat telkens valsch belicht werd. Ik bedacht, dat hij de cape had moeten omdoen, maar de moed ontbrak me ze hem te gaan brengen. Ik wist ook, dat hij het geweigerd zou hebben; en zijn zorg voor mij, zijn trotseeren van het noodweer gaven hem een glans van heroïek, waar ik kinderlijk bewondering voor voelde.

Onverwachts zag ik hem naar een hoek loopen, en een oogenblik later draafde hij bij me binnen: „Ik heb er een, Ada, hoera!"

Zijn gezicht droop, maar zijn oogen lachten. Hij nam zijn zakdoek om zich wat af te drogen, maar die was in zijn zak doorweekt. Toen schudde hij zich, jolig als een jonge hond, en vóór ik er op bedacht was, had hij me opgetild en in 't rijtuig gedragen.

„Je linnen schoentjes zouden in twee stappen doorweekt zijn; je bent toch niet koud, Ada?"

Dat herhaalde, hartelijke vragen ontroerde me; ik had me nooit zóó zwak en nietig en zoo gelukkig gevoeld. Ik leunde in zijn arm, en als het lichtte, boog hij zich over me heen, alsof hij me met zijn lichaam beschermen wilde.

„O Joost, als jij er niet was," wist ik alleen te zeggen, terwijl ik even met mijn hand een paar druppels van zijn voorhoofd streek.

„Maar hier regent het ook in," riep hij uit, zich vooroverbuigend om het opgerolde zeildoek los te maken, en dat over onze knieën uit te breiden. Terwijl hij bukte, om het aan mijn kant in te stoppen, keek hij naar me op, en, voor het eerst van mijn leven, zag ik zijn gezicht anders, dan ik tot nu toe alle menschengezichten had gezien; zag ik niet zijn gezicht als geheel, en als omgeving van de stralende oogen, maar wist ik, ontstellend, verbijsterend, dat zijn mond rood en week was, en voelde een trilling om mijn lippen, alsof ik me ook nu pas hún bezit bewust werd.

De tranen sprongen mij in de oogen van angstige heerlijkheid, en toen vlak er na het licht weer binnenflitste en bijna gelijktijdig de donder sloeg, wierp ik me tegen zijn schouder en snikte, verbijsterd van schrik en zaligheid.

„Kindje, Ada, we zijn er dadelijk, en de tantetjes zullen wel allerlei droge kleeren voor je hebben klaar gelegd; je zult in een oogenblik warm zijn," suste Joost stilletjes, met zijn hand om de mijne, onder de cape.

En hij vermoedde niet, dat, onder de vele tegenstrijdige gevoelens, die mijn hart bestormden, het „we zijn er dadelijk" me het meest verontrustte.

Dien avond spraken we over „afscheid-nemen."

We waren, nadat de onrust en de blijdschap van de tantetjes weer tot kalmte waren gekomen, in een plechtige, hooge stemming gebleven; in den middag, — want na een uur was de vlaag uitgewoed, en toonde Florence weer haar lieflijkst gezicht, — hadden we stil in den giardino di Boboli gezeten, de tantetjes met een handwerkje, Joost en ik loom en vredig; later waren we samen naar het Romeinsche theater gewandeld, en toen we bij den vijver stonden, had hij even gezegd: „'t Is wonderlijk, dat ik hier zoo lang ben gebleven. Het was heelemaal niet mijn plan. Ik zal weer aan 't werk moeten."

Maar die woorden vielen in den lichten middag, zonder dat we er verder waarde aan hechtten, en we spraken over andere dingen door, wat mat en traag, want ik voelde me doodmoe van de opeengestapelde emoties. Toen kwam hij ook weer op Beatrice terug.

„Het is zoo jammer, dat je je haar draagt, als een moderne juffer; met zulk haar zou je...."

„Zou je willen, dat ik 't als Maria Magdalena opmaakte?" vroeg ik plagend; maar hij zei ernstig: „Nee, als Beatrice, samengehouden met een gouden band."

„Goed, ik zal er vanmiddag mijn best op doen," beloofde ik, en aan het diner verscheen ik in een japonnetje van goudkleurige, slappe zij, met groen geborduurde randen, en een kunstig-simpel kapsel, waarbij alleen kinderlijke krulletjes uit den strakken haarband te voorschijn kwamen.

„Ik weet niet, of 't historisch-juist is," zei ik tegen Joost, die me met naïve bewondering bestaarde.

„Het is wat vreemd," vonden de tantetjes voor-

zichtig, „meer voor een verkleed-partij of op het tooneel."

Maar Joost decreteerde: „Het lijkt op Beatrice, en op alles wat heilig is," en toen gaven ze gereedelijk de onuitgesproken gedachte van „een beetje lichtzinnig" weer op.

Mijn nieuwe uiterlijk dreef Joost tot een extatische eerbiedigheid. „Je ziet er zoo broos uit, alsof je de hémelsche Beatrice voorstelde," zei hij glimlachend, en toen we op 't terras liepen, wéér: „In het maanlicht lijken je oogen nog glanzender, Bice, Bice mia."

Ik ging en sprak in een droom van onwezenlijke heerlijkheid. Nooit had iemand mij aangekeken, zooals hij; nooit had ik het gevoel gehad, dat ieder gebaar en iedere blik van mij waarde kon hebben; nooit had ik gelachen, niet alleen met mijn oogen in andere oogen, maar ook met mijn mond naar een anderèn mond.

Ik had al jaren geweten, dat ik er aardig uitzag en een innemenden indruk maakte, maar wezenlijk gevoeld had ik dat niet, dan in onbescheiden blikken van mannen op straat, die me bedroefd en beleedigd hadden. Nu, op mijn twee en twintigste jaar, viel me deze nieuwe ontroering als een rijpe vrucht in de handen, en als hij naar me keek, voelde ik mijn hart doortrokken van pijnlijk geluk.

En dien avond spraken we over afscheid-nemen......

Ik weet niet, wie het woord het eerst genoemd had, maar toen we naast elkaar over de balustrade leunden, zijn handen naast de mijne, zonder ze te beroeren, zijn hoofd zoo dicht bij mijn haar, dat de krulletjes soms even zijn wang raakten, toen was alles zóó volmaakt, dat we onze gedachten wel naar naderend verdriet móesten laten gaan.

Ik zei, met hartstocht in mijn stem, dat ik afscheidnemen het ellendigste vond, dat er op de wereld bestond; dat, zelfs bij menschen, om wie ik weinig gaf, het laatste oogenblik mijn gevoel verscheurde, en dat ik, als 't eenigszins mogelijk was, zelfs door onwaarheden, trachtte aan die marteling te ontkomen. Hij vertelde over het afscheid van zijn zuster, die in Amerika getrouwd was, en met het glijdende, dat zijn geest eigen was, kwam hij vandaar op een grappig boekje, „A house-boat on the Styx," dat hij haar als reislectuur had meegegeven, en met stil plezier citeerde hij van „the vicar of Sleepfield" en den strijd tusschen Noah en Bailey.

Toen brak hij bot af, alsof die woorden een ontwijding van den avond waren geweest, en zwijgend luisterden we naar de liedjeszangers, die één voor één hun repertoire kwamen afzingen. Vooral één lied scheen op dat oogenblik en vogue te zijn, met het refrein: „Stretti, stretti son' le estasi d'amor'," en Joost neuriede het zachtjes mee, met zijn gezonde, volle stem, die zelfs neuriënd krachtig bleef.

Later kwamen de tantes hun loopje vóór 't naar bed gaan op het terras maken, en Joost en ik slenterden achter hen aan, hand in hand, tót het hoekje, waar ze zich omdraaiden. Dan lieten we telkens los, elkaar toelachend als kinderen, die een spelletje doen; maar wel bewust, dat het speelsch gebaar ons beschermde tegen een sombere hevigheid, die dien dag onze harten had ingenomen.

Om tien uur dreven de tantetjes me naar bed. „Je ziet er zoo moe uit, Ada." En toen ik me naar hem keerde, viel me ook zijn ongewone bleekheid op.

„Maar jij ook, Joost," zei ik, „je mag wel subito

gaan slapen. Ik heb je nog nooit zoo bleek gezien."

„Welnee, dat lijkt maar zoo bij het maanlicht.... Wacht, heb ik niets meer van je in mijn zak?"

„Geef dat dan morgen maar," zei ik onverschillig. „En goeienacht."

Hij had een enkelen keer, half in scherts, half ernstig, de tantes bij het goeienacht-zeggen de hand gekust, en de oude dametjes, gevoelig voor al wat hoofsch was, hadden hem laten begaan met koninklijk armgebaar.

Dien avond, terwijl hij zich overboog, had hij slechts een flauwen glimlach, toen ze „Beau cavalier" schertsten; maar nadat ze de gang ingeloopen waren en ik hun volgen wilde, nam hij plotseling mijn beide handen en kuste ze met lange kussen, zonder me aan te zien.

Ik had een plagerijtje op de lippen, dat men jonge meisjes nooit de hand mag kussen; maar mijn mond verstarde onder zijn hevigheid, en toen hij, even onverwachts, mijn handen losliet, en me bijna wegduwde, vluchtte ik, zonder woord of blik, als een hertje naar de tantes terug.

Zoodra ik op mijn kamer was, keek ik stil naar mijn handen, die het kostbaarst schenen geworden, dat ik bezat, en, terwijl ik het bloed gloeiend door mijn wangen voelde golven, bracht ik ze langzaam naar mijn mond. Ik kuste ze, met lange kussen, zooals hij had gedaan, en ik zag de weeke lijn van zijn lippen, zooals ik die voor 't eerst dien middag in 't rijtuigje had gezien. Toen had ik plotseling spijt, dat ik zonder blik of groet van hem was weggeloopen. Een redeloos verlangen hem nog even te zien beving me, en ik sloop snel en licht de trappen af naar de hall.

Hij stond zakelijk met den portier te praten, 't jongensgezicht weer in de gewone plooi.

„Ada," riep hij verschrikt en blij, toen hij me zag. Ik schaamde me dadelijk over mijn dwaasheid en zocht een uitvlucht.

„Ik wou alleen even aan den portier vragen, of hij me morgen om acht uur laat roepen. 't Kamermeisje is in die dingen zoo onbetrouwbaar."

„Vroege plannen?" zei hij vaag, de oogen langs mijn hals.

En opeens leek het me zoo zinneloos, dat we daar allerlei woorden tegen elkaar stonden te zeggen, waar we geen van beide iets om gaven, dat ik me verdrietig omkeerde.

„Ach, 't heeft ook eigenlijk geen zin," zei ik mat; „ik had een paar brieven willen schrijven, maar dat kan even goed later. Ik zal morgen ook nog wel moe zijn."

„Nu, slaap wel!" sloot hij wat kort af; en terwijl ik me langzaam de trap opsleepte, — ik had niet om den liftjongen durven bellen, — vielen opeens de tranen over mijn wangen, uit schaamte, dat ik hem nageloopen was, als een opgewonden backfisch; maar, méér nog: omdat hij zoo koel-correct en zoo ver-af was geweest....

Als hij gezegd had: „Ada, zullen we samen langs de Arno loopen!" Als hij me nog even mee had genomen naar het terras.... Als hij me tenminste maar naar boven had geleid! Niets, niets, dan de stijve groet, alsof hij deze ontmoeting, buiten de blikken der tantes om, roekeloos ongepast vond. Ik schreide onder 't uitkleeden over de verlammende correctness van de mannen en later in bed over eigen

dwaasheid en eigen geluk.... en ik schreide me binnen korten tijd in een onrustigen slaap. Ik droomde veel dingen door elkaar, als een futuristisch schilderij, maar telkens dook het gezicht van Joost op, telkens legde hij zijn hand op mijn handen, of tilde me op en droeg me de trappen van het Romeinsch theater op.... We zaten in de schaduw; de rozen geurden; toen kwam er een zanger, die zong bij de fontein; — maar het was de stem van Joost, zonder guitaarbegeleiding; Joost stond aan de Arno en zong „Stretti, stretti, son' le estasi d'amor", en zijn stem was vol en bewogen. Ik strekte mijn armen, en wilde opstaan, en naar 't raam loopen. „Maar 't is immers maar een droom," zei ik fluisterend tegen me zelf. Even later stond ik toch op de blauw-steenen trede bij de vensterbank, en leunde in den nacht. De weg was verlaten, het lantaarnlicht viel bleek over de steenen, en daar, den hoed in de hand, stond Joost, en keek op, strak, zonder bewegen. Hij zong niet meer, en hij zei niets; hij leek eindeloos ver, en ik staarde hem aan als een verschijning. Plotseling breidde hij zijn armen uit: „Addio, addio, Bice mia." Toen verdween hij snel onder de huizenrij, en kort er na werd ik weer wakker van een anderen onrustigen droom: Joost had een touwladder langs den muur gehangen, en wilde, dat ik in een kleine boot met hem op de Arno zou vluchten; ik hoorde de verleidelijke melodie van Schubert's „Wenn durch die piazzetta die abendluft weht, dann weiszt du, Ninetta, wer wartend da steht." En ik wachtte, dat ik weggedragen zou worden....

Toen het licht kwam, werd ik rustiger, en den volgenden ochtend meende ik, dat 't alles maar droo-

men waren geweest. Waarom zou 't liedje en mijn staren uit het raam realiteit zijn en niet de kleine boot op de Arno? Maar ik had toch den koelen nachtwind op mijn borst gevoeld, en ik had gezien, dat er iemand over de brug liep, terwijl Joost daar stond.... Maar die tocht in 't Romeinsche theater was ook niet waar, overwoog ik; toch was ik bleek en nerveus, toen ik me naar de ontbijtkamer spoedde.

Er lag een pakje naast mijn bord, en de tantetjes zaten met ontstelde gezichten. Ik trachtte nog even te gelooven, dat er slechte berichten van Pluut waren gekomen, maar toen tante Ika, afgemeten-voorzichtig, zei: „Dat pakje is van meneer van Rechteren, Ada. Ons heeft hij een briefje geschreven," — toen twijfelde ik niet meer. „Addio, addio, Bice mia," — die fluistering was dan zijn afscheid geweest, en de kleine Dante, die ik in mijn gevoelloos koude handen hield, was 't eenige, dat hij me liet, om zeker te zijn, dat niet alleen het lied van dezen nacht, maar dat al deze wondere weken geen droom waren geweest.

Er was een bladzij omgevouwen, en ik las met gebogen hoofd, terwijl mijn oogen zich sperden om den tranenlast te dragen:

Tanto gentile e tanto onesta pare
La donna mia, quand'ella altrui saluta,
Ch'ogni lingua divien tremendo muta,
E gli occhi non l'ardiscon di guardare.

Ella sen va, sentendosi laudare,
Benignamente d'umiltà vestuta;
E par che sia una cosa venuta
Di cielo in terra a miracol mostrare.

Mostrasi si piacente a chi la mira,
Che dà per gli occhi una dolcezza al core,
Che 'ntender no la può chi non la prova.

Voorin had hij mijn naam en een datum geschreven. Het was de datum van onzen tocht naar San Marco, met het onweer en den zaligen rijtuigrit; het was de datum van onze wandeling door den giardino di Boboli, en den stillen avond op het terras....

Ik keek de tantes aan met een hulpeloozen blik.

„Wist jij ook niet, dat meneer van Rechteren vandaag vertrekken wilde?" vroeg tante Constance onderzoekend.

„Ik had niet het minste vermoeden.... Ja toch, gisteren bij den vijver," bedacht ik ineens, „toen zei hij, dat hij niet lang meer zou kunnen blijven."

De tantes wisselden een veelzeggenden blik, en plotseling begreep ik, welke verklaring ze aan Joost's onverwachtsch vertrek zouden geven. Die zekerheid maakte me bijna rustig. Ik legde de Vita Nuova op zij, en begon mijn chocolaad te mengen; toen, met voorzichtige stem, telkens bang, dat de snikken me overrompelen zouden, ontwikkelde ik langzaam een plan voor dien ochtend.

„Hij is al om half acht vertrokken," waagde tante Léonie nog even. „We weten het van den portier, die den brief en het pakje bracht."

„Dat kwam zeker het beste uit met de treinen," antwoordde ik beheerscht, en toen we een half uur later met ons vieren langs de Arno liepen, — de hemel was stralend-blauw en de zon huppelde over 't groene water, — vond ik de kracht neutraal op te merken, „dat 't weer heel wat beter was dan den vorigen dag."

We bleven nog maar enkele dagen in Florence; toen dirigeerde ik tantes en bagage naar Pisa; we bewonderden den scheeven Campanile, hoorden de echo in het Battistero, en bekeken de bronzen deuren van de kathedraal, die de tantetjes mooier vonden, dan die in Florence. We kochten er witte beeldjes van doorschijnend marmer, die ik niet in onze koffers wist te bergen, en lieten tenslotte uit verveling ons portret maken op de stations-avenue.

Toen trokken we naar Genua, dat de tantetjes een veel mooier stad vonden dan Florence; we bekeken de barokkerken; reden langs de blauwe zee; we gingen met een funicolare naar boven voor 't mooie uitzicht; we liepen zelfs een heelen ochtend over 't Campo santo, waar de tantes geroerd werden door elke afbeelding van een klein kindje, dat zijn vader verloren had, en door elke jonge weduwe, die over haar man kwam treuren; — en daarna spoorden we naar het weelderige land van Nice. Maar toen het daar weer begon, de rijtuigtoertjes langs de diep-blauwe zee, de concerten in 't Casino, en het winkelen langs de lange avenue's, — toen overviel me zoo'n ondragelijk heimweh, dat ik plotseling voorstelde naar huis te gaan.

Ze vonden het dadelijk goed, zich stilletjes verkneuterend in het idee, dat ze juist vóór den verjaardag van tante Léonie terug zouden zijn, en alle oude vrienden op dien dag weer gezellig in hun suite zouden kunnen ontvangen. Ze verheugden zich op het weerzien van Pluut, die aan de betere hand was, en dus zeker ziekenbezoek op prijs zou stellen; op de aardbeien uit hun eigen tuin, en de kleine, nieuwe aardappeltjes; en den laatsten ochtend trokken ze

nog, een beetje opgewonden, er op uit om een pijp met „Nice" er op voor den tuinman te koopen, een paar antimakassers voor Betje en een horlogestandaardje voor Alida, en ik weerhield hen maar met moeite ook bonbons voor alle kleine vriendjes en vriendinnetjes, en foto's voor de buurdames en snuisterijtjes voor 't naaikransje mee te nemen, zóó overvol waren ze van liefde en verlangen naar hun wereldje thuis.

We reisden vlug noordelijk met lange trajecten; we logen effronté tegen alle douanen, omdat de tantetjes het piquant vonden, en er van wilden opsnijden tegen de statige kennissen van het dorp; we bedierven onzen eetlust met onsmakelijk treineten en onze oogen met te lang naar buiten staren; en eindelijk, eindelijk, daar was Holland weer, onder zijn geweldige grijze luchten, met de beslotenheid van zijn zwaargroene boomen en de weien, open en welig tusschen het geduldige water.

Ik leunde tegen het portier, en klemde mijn tanden op elkaar, maar de snikken drongen in mijn keel, en mijn hart juichte om mijn lief, lief land, dat beloken en veilig me wachtte, niet grootsch, niet pralend, maar zoo goed en vertrouwd, als een moeder.

De tantetjes redderden met hun taschjes en mantels en en-tout-cas.... Ik proefde de warme, zilte tranen aan mijn mondhoeken; er was een opgetogenheid in me, om me uit den trein te storten, en dadelijk bezit te nemen van den weeken, doorregenden grond;.... en opeens, als in een visioen, herzag ik het plein vóór de Santa Croce, de bijna atmosfeerlooze, strakke blauwheid van den hemel, waartegen het blanke Dante-beeld zoo wonderlijk-ontroerend had afgesto-

ken, en ik herinnerde me mijn snik, en den zachten klank van Joost's stem: „God, Ada, wat vind ik het ellendig, dat jij al zooveel verdriet hebt gehad."

Met schaamte bekende ik mij, dat alle verdriet van vroeger, — mijn verbeten strijd tegen de onaantastbaarheid van het leven, — grootsch en zuiver en van edele hoogheid was geweest, vergeleken bij de verterende onrust, die ik nu mezelf te ontveinzen trachtte, maar die als een slang om mijn hart geslingerd was. En bij het weerzien van al het oud-bekende, besefte ik eerst diep, hoezeer mijn leven gespleten was, wist ik mijn gevoel gedeeld tusschen de vreugde, dat ik hèm weer naderde, en den angst, dat ik van mijn vroeger bestaan vervreemd zou zijn.

Maar de eerste weken waren vrediger en rijker dan ik had durven denken. De versche vreugde van het weerzien, van het weer in bezit nemen van mijn eigen kamer, mijn eigen schrijftafel, mijn eigen kleinen tuin, deed de herinnering aan de reis verder af en onwezenlijker lijken, en het scheen, of mijn geest, met een moedigen aanloop, al die weken van werkeloos genieten overspringen wilde. Ik viel als uitgehongerd aan op den stapel nieuwe boeken en tijdschriften, die me opwachtten, en uit de gretigheid, waarmee ik op de gesprekken van mijn vrienden inging, bemerkte ik, hoe lang ik hun opwekking en aanmoediging had ontbeerd.

Over de reis spraken we weinig; ik wist bij ondervinding te goed, hoe vervelend zulke verhalen meestal zijn, om me niet tot een enkel zinnetje te beperken, en ook: ik wilde niet zelf wakker roepen, wat zoo stil was geworden, dat 't wel gestorven leek. We hadden het

alleen even over de bouw van de kerken in Florence, vergeleken bij die van Parijs, en toen kwamen we op de renaissance in 't algemeen, die Louis verafschuwde en die ik heerlijk vond.

„Lees Gobineau, lees Söderhjelm, lees Rodocanachi, 't is nauwelijks beter dan Schundliteratur," verontwaardigde hij zich.

„Maar zie het werk van Leonardo, van Michelangelo, van ...... vul zelf maar aan," pleitte ik.

„Het Christendom heeft een breuk gemaakt in ons leven," oreerde Paul, „na Golgotha kon nooit meer een mensch geheel, egoïstisch, levensblij zijn. Zooals de mond is van den Zeus, één al harmonische lust, zonder gedachte aan strijd, — zoo kunnen wij het nooit meer bereiken. In den tijd van de renaissance hebben ze die vreugde teruggewild. Ze hebben zich uit willen leven, als de goden op den Olympus, zonder de onbewustheid, zonder de onschuld te bezitten, die in de oudheid alles zuiver hield. En het gevolg is geweest, dat ze hun zielen verscheurd en bevuild hebben, en, ondanks de heerlijkste talenten, als mensch toch bijna allen zijn ondergegaan."

„Ze hebben ons toch maar voorgoed van die beroerde scholastiek van de middeleeuwen bevrijd," beet Herman van Dordt af, de eenige van ons clubje, die zich met politiek bemoeide, en die daardoor zich een persoonlijk insinueerende en lichtelijk-beleedigende wijze van debatteeren had aangewend. „We hebben het toch maar aan hún te danken, dat het leven weer vrij en natuurlijk is geworden, en dat niet het heele land met kloosters is bebouwd!"

„Maar weet jullie wel," zei Wim, die altijd in de middeleeuwen grasduinde en steeds van het nieuwste

op historisch gebied op de hoogte was, „dat de renaissance eigenlijk tusschen de vierde en de zestiende eeuw ligt, en niets anders is, dan het doordringen van het barbarendom met den Romeinschen geest? De renaissance gebéurt in de middeleeuwen. Wij kennen dan ook een Karolingische, een Ottoonsche, een Staufische en een Luxemburgsche renaissance, en dit opent een perspectief...."

„Ik begrijp niet, dat deze woorden meer waarde hebben dan een boutade," verweerde Herman zich. „De renaissance gebeurt in de middeleeuwen" of „alles is in alles," zooals de gekke timmerman uit Quia Absurdum zei."

„Als je Fra Angelico tot het barbarendom rekent, had ik liever gewild, dat de Romeinen hun wijsheid voor zich hadden gehouden," dreef Louis fanatiek.

„Wacht maar een paar maanden," kalmeerde Wim, die, hoewel een spontane natuur, toch altijd het wetenschappelijk element in de debatten vertegenwoordigde, „dan verschijnt er een artikeltje over „die Renaissancefrage".... nou, daarna zal zoo een en ander in de geschiedschrijving moeten worden herzien."

„Het beste bewijs, dat de renaissance een vervaltijd was, is het feit, dat de vrouwen er zoo'n onevenredig groot aandeel hebben in het publieke leven; dat ze eigenlijk alles beheerschen. De huishoudens spatten uiteen; de vrouw streeft naar 't individueele, en zakt daardoor natuurlijk beneden de middelmaat," besloot Backer apodictisch.

Ik had den naam van Vittoria Colonna op de lippen, maar zijn laatste woorden verwarden mij. Zonder verband dacht ik aan onzen tocht naar San

Marco, en aan Joost, die zei, dat vrouwen met de zweep moesten hebben....

Ik boog snel mijn hoofd, dat niemand mijn blos zou merken; maar hun woorden gonsden over me heen, zonder dat ik den zin meer verstond.

Ik zat weer 's avonds, als vroeger, op mijn bureaustoel tusschen de jongens in; of, als 't warm was, schaarden we ons rond de lamp in het kleine tuintje, en mijn stem was tusschen de hunne koel en helder, en bijna gelijk van klank; mijn geest was niet de mindere van hun geesten. Paul las verzen voor, Louis sprak extatisch over zelftucht en de onmogelijkheid, dat het „een kind Gods" aan iets ter wereld zou ontbreken; Wim doceerde van tijd tot tijd Russisch of vertelde over IJslandsche gebruiken, en Herman was onuitputtelijk in paradoxen over de minderwaardigheid van het normale, en den zegen van de zonde.

Maar toen de eerste intellectueele roes had uitgewerkt, toen mijn hoofd moe was van 't lange gespannen lezen, en ik ook van hún geest weer de beperktheid en de betrekkelijke eenzijdigheid had doorgrond; toen al het blij-hervondene weer gewoon was geworden, en niets me meer te heroveren overbleef, trokken langzamerhand de verdreven herinneringen mijn hart weer binnen, een smaak van onzekerheid mengend door alles, wat ik krachtig wilde doen of overtuigd betoogen.

Als het laat werd in het schemerige tuintje, en hun stemmen werden onwillekeurig zachter, — de muggen zoemden zwaarmoedig om het licht, en soms zwol onverwachts een ruischen door de zwarte populieren, die in den avond bijna cypressen leken, — dan was er een onrust in mijn gedachten, dan boog een week-

heid mijn lippen open, die in hun redeloosheid me beschaamden en vernederden. Ik borg mijn oogen onder de leden, en hield mijn handen in elkaar, bang, dat één blik of één gebaar me zou kunnen verraden; en plotseling werd me geopenbaard, hoe de menschen iets ongepasts konden vinden in ons zitten daar, in het halfdonker. Want ik was dan tusschen hen als de andere, als de vrouw met „le coeur fait pour l'amour"; mijn gedachten pleegden verraad aan onze openhartige kameraadschap, en ik zat teruggehuiverd in mezelf, bang voor eenig contact, bang om, als ik lachte, te gaan schreien.

Eén avond, toen Frits en ik onder de lamp een boek inkeken over Indische architectuur, en ik mijn hand over een bladzij legde, zei hij, met een glimlach: „Wat heb jij toch een mooi handje, Ada."

Ik keek hem aan, verrast en verward, want geen van de jongens maakte me ooit een complimentje, of scheen meer van me te zien dan mijn oogen; maar hij begreep mijn blik verkeerd, en verontschuldigde zich: „Wees niet boos, het ontviel me. Je houdt er niet van, dat iemand zulke dingen tegen je zegt."

„Jullie hebt me nooit gevraagd, of ik er van hield," antwoordde ik blozend. Ik voelde, hoe onredelijk het was, hun te verwijten, dat ze in de appreciatie van mijn persoonlijkheid consequent waren, me hun achting en hun vol vertrouwen gaven en daarom zich verre hielden van galanterie en vleierijen. Ik was voor hun niet, zooals Kierkegaard het noemt, „een onbestemde grootheid, die zich zalig voelt in haar inbeelding," niet „een abstractie, die alles beduidt." Ze waardeerden me als een der hunnen en ik had dit zelf gewild.... Maar in zulke oogenblikken, als „het

meisje" zich te kort gedaan voelde, verlangde ik onstuimig naar Joost, die zich aan mijn geestelijke hoogheid geen duit liet gelegen liggen, maar die altijd zorgend, bewonderend, beschermend om me heen was geweest; Joost, zóó sterk, dat hij me droeg als een kind; zóó zacht, dat zijn glimlach alleen al gelukkig maakte....Ik was er mij volkomen van bewust, dat in mijn omgang met hem de geheele intellectueele kant van mijn wezen op non-actief was gesteld. Ik voegde mezelf soms bestraffend toe, dat dit sentiment niets anders kon zijn dan hartstocht, een drang der natuur, die zonder bezinning en zonder wijding was. Ik verlevendigde de herinnering aan mijn eerste groote vereering, waarbij de liefde me een prikkel was geweest, tot studie, tot zedelijke verheffing, tot alles wat goed en edel en hemelsch is....

Zou dit hartstocht zijn? dacht ik dan stil, met een zaligen glimlach over mijn gezicht; is dat gevoel dan zoo rijk en fijn, en, door het gebrek aan redelijke controle, zoo eindeloos van phantasie? Is het hartstocht, als je soms opeens een naam moet zeggen, en om dien naam alleen mateloos gelukkig bent? Als je telkens meent een stem te hooren; en omdat je haar toch nóóit hoort, tracht haar na te bootsen, en dan bloost van schrik, als je meent, dat een ander het merken zal? Is het hartstocht, als je het gevoel hebt voor 't eerst jong en mooi, voor 't eerst wezenlijk levend te zijn; en dwars door de wereld heen, daarvoor dien ééne zoudt willen gaan danken, die je dat heeft geleerd?

Ik hoorde in die dagen toevallig een paar keer zijn naam noemen, eens in verband met een voetbaloverwinning, en den anderen keer, toen er sprake

was van een assistentschap. Het feit, dat er over hem gewoon, van zelf sprekend, werd gepraat, bracht ons weerzien opeens zoo beangstigend dichtbij, dat ik dien avond bij elke bel opschrikte, en tot in den nacht luisterde naar de voetstappen onder mijn raam. Maar het duurde nog twee dagen, vóór hij, toen ik een middag mijn zitkamer binnenkwam, plotseling voor me stond, opvallend groot en forsch tusschen mijn lichte meubels.

We keken elkaar een oogenblik sprakeloos aan. Toen begonnen we tegelijk te lachen, en het trof me, dat de glimlach, die ik in mijn herinnering bewaarde, veel minder stralend was, dan deze.

„Ja; hier ben ik," riep hij, „maar dat heeft kracht gekost. Ik ben eerst naar Zeist gegaan, om de tantes uit te vinden. Maar ik wist geen adres. Op 't postkantoor wilden ze 't me niet geven; en op 't politiebureau vertrouwde de wacht me blijkbaar óók niet, en zei, dat ik maar wachten moest, tot de inspecteur kwam. Toen had ik een „gelukkige inval" en vroeg in een confiserie; en dadelijk was alles in orde.... Nu, de tantes waren allerliefst, dat wil zeggen: niet dadelijk. Ze deden eerst zoo plechtig en onwezenlijk, dat ik dacht, dat Pluut gestorven was, of dat Dirk er met het zilver vandoor was gegaan.... Maar toen bleek gelukkig gauw, dat ze heelemaal niet wisten, waarom ik zoo zonder 't gewone afscheid-nemen verdwenen was; dat had jij hun toch wel kunnen verklaren, Ada.... Nu, ik legde 't zoo'n beetje uit, en toen werden ze charmant, en vroegen, of ik bleef eten, en vertelden van jullie verdere reis. Maar jij wás er niet.... En ze zeiden, dat ze je zelfs nog nauwelijks gezien hadden, sinds ze thuis waren. Dat

is toch eigenlijk niet aardig van je; 't is maar twintig minuten met het treintje.... Gelukkig gaven ze me je adres...."

Zijn vertrouwelijke toon, met iets van meerderheid er in; zijn éven-geaffecteerde keelstem, die verschillend was van de affectatie in onzen universiteitskring in gebruik, dit alles trof me zoo nieuw en was toch zoo welbekend, dat ik geen antwoord wist, en stil naar hem opzag.

Op mijn schrijftafel stond een kiek van ons clubje, die op de kamer van Louis den Bakx was gemaakt, vóórdat Jopie Verbeek naar Indië ging. Wij zaten er gemoedelijk aan de koffietafel, ik tusschen Paul en Frits, en we keken allemaal vroolijk, om Jopie, die erg tegen „den vreemde" opzag, een pleizierig beeld mee te geven. Terwijl Joost er zich over heenboog, voelde ik, dat 't hem ergeren èn afstooten moest, maar vóór ik kon verklaren, vonniste hij al: „Wat een zoodje! En dragen alle kerels hier een lornjet?"

„Het zoodje" is de geestelijke élite van deze universiteit," antwoordde ik hoog, „en veel lezen en schrijven verzwakt de oogen. Als je achter dat gele gordijntje kijkt, vind je bij mij ook zoo'n instrument."

„Ada," vroeg hij opeens op veranderden toon, „zullen we, vóór we 't gesprek op dezen toon doorzetten, gauw even samen naar Florence reizen; zúllen we?"

Zijn oogen waren stralend over me heen, en ik hoorde in mijn stem een klank, die al die weken er uit weg was geweest, toen ik antwoordde: „O Joost, 't was zoo gek, toen je weg was.... Florence. We konden 't er niet meer prettig vinden."

„En de verdere reis? Nog meer interessante Bekanntschaften gemaakt?"

„Nee, maar ééne prettige ontmoeting op de heele reis," zei ik zachtjes.

„En ik maar éene mooie ontmoeting in mijn hééle leven." Hij sprak met de pathetiek van een Carlo Dolci, en ik voelde lust hem te plagen met de herinnering aan de spichtige Engelsche, die hem in de Santa Maria novella had aangesproken, en hem later nog eens op de piazza Michel Angelo had aangeklampt; maar zonder eenig verband, barstte hij dadelijk er na los: „Ada, is het waar, dat je zoo onmenschelijk knap bent?"

Ik lachte van verbazing. „Nee hoor, gewoon ménschelijk knap; niets van zwarte kunst of toovenarij."

„Nou ja; maar bizónder; een soort achtste wereldwonder, een Anna Maria Schuurman...."

„Nee, ik éét geen spinnekoppen."

„At zij spinnekoppen? Ja, dat weet ik zoo niet. Ik weet niets buitengewoons.... En jij.... een phenomeen moet je zijn."

„Maar vind je dat nu zoo heel erg? Je hebt er al deze weken immers niets van gemerkt! Ik heb immers heelemaal geleefd naar het voorschrift van Betje Wolff en mijn kennis zoo zorgvuldig verborgen, „als een sociniaan zijn gevoelens in een rechtzinnig land," waagde ik kalmeerend op te merken.

„Ja.... maar als ik je beter ken, zou ik 't wel merken."

„En àls je 't merkte, zou je dat dan onoverkomelijk vinden?"

„Ach," viel hij smartelijk uit, „het klinkt natuurlijk idioot iemand te komen verwijten, dat ze intellectueel

boven andere vrouwen staat. Het is waanzin over je knapheid te redeneeren, als over een onverbeterlijke karakterfout. Maar toen ik uit Florence terugkwam, had ik maar ééne gedachte: dat ik nu het liefste, mooiste meisje van de wereld had ontmoet; en dat ik 't alleen ontdekt had en niemand er van wist.... Maar allemaal praatten ze over jou als over een beroemdheid, en iedereen wist verhalen over je. O, dat was...."

„Heb je informaties naar me genomen?" vroeg ik pijnlijk aangedaan.

„Nee, natuurlijk niet. Maar toen ik thuis kwam, vertelde ik van de reis en van jou; en ik noemde je naam, zooals je den naam van elk meisje zou noemen. Ik dacht niet, dat die hun iets zeggen zou. Ik wist, dat je studeerde, maar.... hoe doet een aardig meisje dat meestal? 't Is een mode, als 't houden van kleine hondjes of als philanthropie en maatschappelijk werk. Niemand ziet er meer iets buitengewoons in.... Maar iedereen had van je gehoord, en iedereen wist, dat je zoo'n bizonder meisje was; „excentriek" zeiden de meesten, met een club vrienden en een ijzeren hart, een soort virago, die alles wist, behalve wat een zoen is.... Pardon, Ada; maar 't is zóó ellendig;.... en toen ze over je praatten, herinnerde ik me zelfs, dat ik je naam vroeger ook wel eens had gehoord, maar altijd in verband met dingen, die me niet interesseerden: je onafhankelijkheid, je onverschilligheid voor 't oordeel van de menschen, je sterke intellect.... Hoe kon ik denken, dat 't hetzelfde meisje was, dat ik in Florence ontmoette, altijd tusschen de drie tantetjes in, zoo droomerig en zoo zacht.... Hier, in deze kamer, met die stapels boeken, begrijp ik 't beter;

en toch.... je bent te lief om zooveel te weten...."

Ik zat met gebogen hoofd, terwijl de storm over me heenwoedde. Ik had altijd wel geweten, dat, als we elkaar buiten Florence terug zouden zien, ik mijn eigen leven hernomen zou hebben, en onze verhouding veranderd zou zijn. Maar de heftigheid van zijn teleurstelling wondde mijn trots, en ik vroeg bitter:

„Vind je eigenlijk, dat ik je voor mezelf had moeten waarschuwen, alsof ik een Medusa was? Vind je, dat ik geen recht heb zorgeloos en jong en gelukkig te zijn, omdat ik Spinoza en Kant heb gelezen, en toevallig wat meer weet van Indo-Germaansch dan de meeste menschen? Vind je, dat ik daarom...."

Ik voelde mijn oogen warm worden, en keerde me af, beschaamd, dat ik zóó mijn pijn toonde.

„Ach Ada," zei hij zacht en nederig, „'t is alleen, dat ik niets van al die dingen af weet."

„Maar wat hindert dát? Dat wist ik immers."

„Natuurlijk, jij weet alles. Jij hebt onze verhouding van het begin af in het ware licht gezien. Maar ik dacht, dat je een mensch was als ik, alleen veel liever en fijner...."

„En als ik nu alleen maar een béétje meer gelezen heb, en wat meer abstract gedacht? Is dát onvergeeflijk?"

Hij zweeg, en haalde de schouders op.

„Hoe zou jij 't vinden, als je hoorde, dat ik een vreeselijke doordraaier was?" vroeg hij toen.

Ik trok mijn gezicht in een deugdzame plooi. „Nu, natuurlijk heel treurig, maar 't zou toch geen schijntje verandering in onze verhouding brengen."

„Hm, 't is ook geen goeie vergelijking," zei hij norsch.

„Jawel, 't is juist een heel goeie. Ik ben een soort geestelijke doordraaister, en als jij zoo breed van opvatting was als ik, dan zou je zeggen: „Ik had 't liever anders gewild, maar enfin".... en je zou tot de orde van den dag overgaan."

Hij ijsbeerde nadenkend de kamer rond, en bleef toen vóór me staan, 't licht van het raam onderscheppend.

„Kijk nou," zei hij, „vervloekt, je hebt geen gezichtje, om je met al die geleerde fratsen op te houden. Vertel me nu eens wat van je leven, Ada, van je dag-indeeling, je bezoeken."

„Een soort biecht?" weerde ik af. „Nee, blijf vanmiddag eten,.... ik laat de juffrouw twee diners halen in de Harmonie, en misschien is er nog wijn, al is 't geen Chianti.... Vanavond komen een paar vrienden, dan kun je dat stuk van mijn leven eens de visu meemaken. Ik zou je er niets bizonders over kunnen vertellen. 't Is vredig, als een naaikransje, er wordt evenveel gepraat, alleen over andere dingen."

Terwijl ik sprak, woog ik tegen elkaar, wat de jongens van Joost, en wat Joost van hun zou vinden. Ik wist niet, naar welken kant mijn hart de grootste onrust voelde, en ik merkte met schrik, dat het me een bevrijding was, toen hij zei: „Nee, ik ga dadelijk weg. 't Is heel lief van je, maar ik kan niet blijven eten. En bij zulke literaire samenkomsten zou ik me alleen kunnen compromitteeren."

„Dan in elk geval gauw een kopje thee," zei ik opgelucht, en terwijl ik daarmee bezig was, praatten we over onverschillige dingen, de bouw van een nieuwe kliniek, waar hij, toen hij van 't station kwam, naar was gaan kijken, en 't adres van een vroegeren

clubgenoot, die nu bij ons was komen studeeren. Maar onder die woorden bezon ik me, dat hij nog nooit zóó voor mij alleen, nog nooit zoo heelemaal veilig bij me was geweest; er ging een tinteling door mijn handen, bij de herinnering aan onzen laatsten avond op het terras; en toen ik hem een reproductie van de ontmoeting van Dominicus en Franciscus van della Robbia had laten kijken, die in een eigenaardig felblauw lijstje was geëncadreerd, bleef ik naast hem talmen, verlangend naar een toenadering, terwijl ik in de doodelijke stilte de zij van mijn blouse even hoorde schuiven over het bonzen van mijn hart. Ik rook zijn parfum, een frisschen, naïven bloemengeur, ik zag zijn haar, correct glad-geborsteld over zijn jongensachtig-ronden schedel, en ik wachtte, dat hij zijn hoofd opheffen zou, en achterover tegen me zou glimlachen, en me naast zich trekken op de sofa;.... maar hij bewoog zich niet; hij bleef voorover gebogen naar zijn handen zitten staren, en plotseling haatte ik de lompe breedheid van zijn rug, die me toegewend bleef; beschaamd en boos liep ik naar het andere einde van de kamer, liet me neer in een schommelstoel, en begon nonchalant over een brochure van Freud te converseeren.

„Een sigaret?" vroeg ik en passant, een doosje over de tafel scherend.

„Rook je?"

„Maar natuurlijk," blagueerde ik, onverschillig, terwijl ik een aschbakje en lucifers aanbood.

Hij nam de lucifer en trok aan, en terwijl zijn gezicht even fel belicht was, speurde hij met kleingetrokken oogen naar mijn gezicht, zooals men bij oorlog loert naar zijn belager. Vijandigheid en achter-

docht stonden tusschen ons, en ik vergaf hem niet, dat hij om mijn geleerdheid mijn haar en mijn handen vergat.

„Wees niet boos, Ada," zei hij plotseling, in een van die onstuimige opwellingen, die alle verwijdering doorbraken, en hem onweerstaanbaar maakten. „Ik had natuurlijk niet bij je moeten komen, vóór ik dit alles met mezelf uitgevochten had. Ik ben een onhebbelijke, grove kerel, maar 't was zoo hard, ná Florence, en ik had je zoo graag...."

„O," zei ik zacht en hevig, „het moet je toeschijnen, alsof ik toen comedie heb gespeeld. Maar heusch, ik speelde voor jou geen andere rol, dan voor mezelf, en 't was alles zoo heerlijk, dat ik mijn vroegere leven vergeten wilde. Hiér heeft 't me weer in beslag genomen; ik hoúd van mijn boeken, ik werk graag;... maar ik ben géén virago, Joost, en ik heb geen ijzeren...."

Ik beet op mijn lippen en zweeg. Ik vond mezelf armzalig in mijn blind verweer, en toen hij vriendelijk, maar weer op den toon, alsof hij over een moreel defect praatte, zei: „Maar natuurlijk, Ada, ik weet wel, dat je het niet helpen kunt," — had ik moeite om niet te stampvoeten.

We stonden tegenover elkaar, en hij zeî, dat hij weg moest. We voelden beide diep en pijnlijk, dat voor het eerst ons samenzijn geen voldoening had geschonken, en dat, ondanks alle goed-bedoelde pogingen, we geen oogenblik onze vroeger zoo gemakkelijke harmonie hadden bereikt.

Ik had mijn laatste verwachting gesteld op het spelletje van zijn handen met mijn hand, die hij dan als een kostbaar kleinood bedekte, of veinsde niet

meer te kunnen vinden. Ik hoopte, dat in onzen gemeenschappelijken glimlach daarover, we elkaar de onuitsprekelijke zekerheid zouden toevertrouwen, die onze woorden hadden dreigen te vertroebelen.

Maar hij drukte mijn hand, als van een kameraad, en ik kon alleen aan de strepen langs zijn mond raden, dat het afscheid hem pijnlijk was.

„Schrijf je eens?" vroeg ik vaag, om niet alles ineens op te geven.

„Ja, dat is goed, 'k heb nu toch je adres," antwoordde hij iets opgewekter.

Maar toen hij weg was, zat ik in 't hoekje van de canapé, waar hij had gezeten, en keek naar mijn handen, die hij niet had gekust. Er zwol een bitterheid in me, dat hij het lieve nichtje van de tantes zoo oneindig veel aantrekkelijker had gevonden, dan mij, die eenzaam en waarachtig was.

Er zijn menschen, wier woorden alle charme en belangrijkheid ontleenen aan den klank van hun stem, den blik van hun oogen, aan een even begeleidend gebaar; en wier meedeelingen plotseling dood en zonder perspectief voor ons zijn, als ze per brief tot ons komen en alleen voor zichzelf moeten getuigen.

Ik kende Joost's handschrift niet, behalve uit de paar woorden vóór in mijn kleine Dante-boekje, en toen ik voor 't eerst een vel papier voor me had liggen, gevuld met zijn te ronde letters, waar de langgehaalde staarten zonderling tusschen tuimelden, voelde ik me onverwachts ontnuchterd. Hij wist maar één wijze van schrijven, zooals hij eigenlijk ook maar één wijze van vertellen wist: van den hak op den tak, over menschen en feiten, met veel positieve kennis,

veel belangstelling in concrete dingen en eindeloos veel levenslust. Zijn belangstelling leek me banaal, zijn meeleven met de kleine gebeuringen in zijn eigen stad bekrompen, en het was met een gevoel van bevrijding, dat ik deze depreciatie trachtte op te drijven tot een bepaalde minderachting van zijn persoonlijkheid. Ik trachtte mezelf te overtuigen, dat mijn droom van eenige maanden een afdwaling was geweest, gevolg van gedesoeuvreerd-zijn en gebrek aan jong gezelschap, en met achterdochtige spanning bespiedde ik mijn gewaarwordingen bij elken nieuwen brief. Maar 't werd teleurstelling voor mijn hoogmoed, want weldra bloeide ook uit zijn onhandige woorden de oude bekoring weer op, en ik moest tot de ervaring komen, dat ik deze hakkelende zinnen met dieper verrukking en zoeter zaligheid herlas, dan het bedwelmende proza van Flaubert.

Wat wàs het toch, vroeg ik mezelf herhaaldelijk af, als de edelste studie me niet boeide, en ik weer naar het verkreukelde papier greep, om een paar bêt regels, die ik bovendien al lang uit mijn hoofd kende nog eens met de oogen in te drinken. Wat ging er toch door me heen, telkens en telkens weer, als ik zacht voor me heen fluisterde: „Het is een avond, als in Florence, Adie; ik wou, dat ik bij je handje kon" of: „Gisteren op het concert in Zomerzorg was er een kind, dat net zulke prachtoogen had als jíj, bijna zoo mooi."

Was het de gewone ijdelheid, die me in zulke woorden telkens nieuwe heerlijkheden deed ontdekken? Moet ieder meisje zich toch eens in haar leven overgeven aan de bedwelming van vleierij om uiterlijke bekoorlijkheid? Of werkte hier toch iets diepers

en sterkers, een onvermoede kracht, die geest en verstand tijdelijk overstelpte?

Ik begon aan alles te twijfelen, wat ik mijn leven lang als onaanvechtbare zekerheid had beschouwd. Waren kunst en wetenschap wel van zoo bizondere waarde in een menscheleven, en stond het wel vast, dat de idee ging boven de realiteit? Was het niet eenzijdig zich alleen te interesseeren voor literatuur en muziek en schilderkunst en philologie, en er niet om te geven, hoe draadlooze telegrafie werkte, of hoe de machine van een boot in elkaar zat?

Met moeite had ik me er toe opgedreven belang te stellen in alles, wat met reizen in verband stond, en toen ik maar eenmaal mijn wil daarop had gericht, was ik een voortreffelijke cicerone geworden. Maar al toen ik nog een kind was, schakelde ik heele takken van het onderwijs uit mijn belangstelling, en ofschoon ik een volgzame, stille leerling was, bleek het onmogelijk mij van die dingen iets bij te brengen. Ik kón op de lagere school beslist geen kous leeren breien, omdat de grove, geel-witte katoen me tegenstond, en later, onder natuurkundeles, me waanwijs beroepend op Schiller's woord:

„Nur der Irrtum ist das Leben,
und das Wissen ist der Tod."

had ik, met Shelley op mijn schoot, fantazie boven zekerheid verkozen, en alleen meegekeken, als de vloeistoffen zoo prachtig rood of blauw werden gekleurd.

Ik wist niets van electriciteit en niets van motoren; van ons klassebezoek aan de gasfabriek herinnerde ik

me alleen het veldje met roode tulpen, waar we plukken mochten; op de sterrewacht had ik in een hoek tegen den muur gelegen, en halsstarrig naar de lichtende bloemen boven mijn hoofd gestaard, zonder me iets om namen of afstanden te bekommeren.

Was het juist geweest, zoo aan mijn hang naar het vage, het ontastbare toe te geven; was het edel alleen te willen weten van geestesleven in engeren zin, en alles wat de geest voor het daaglijksch belang wist te veroveren, als minderwaardig voorbij te gaan?

Ik kende nauwelijks de straten in mijn eigen kleine stad; ik wist geen namen van ministers, ik wist niet, hoe een brug draait en niet hoe een gordijn wordt opgehangen.

Mijn vereering voor den jongen man, die van niets dan abstracte gedachten leefde, had mijn geest zich nog trotscher van de materie doen afkeeren, en ik vond het bijna minderwaardig, dat ik graag theeschonk en mijn planten verzorgde.

Het was, alsof mijn verlangen Joost niet te verliezen me tot alles, wat reëel en stoffelijk was, terugvoerde. Als ik 's ochtends in het tuintje rondscharrelde, verwelkte bloemen afknipte, of den schamelen blauwen regen aan het latwerk bond, dan hief ik mijn oogen, die heel dien dag nog geen letters gezien hadden, lachend naar het licht, met het gevoel, alsof de zon me van al mijn „péchés intellectuels" redden kon. Als ik, in de gloeiende zomermiddagen, het bosch introk, of 's avonds met een paar meisjes ging roeien, dan scheen dat alles met mijn liefde in nauw verband te staan, en toen ik op Soesterberg de vliegoefeningen was gaan zien, kwam ik thuis met een

vreugde in mijn hart, alsof ik Joost op geheimzinnige wijze was genaderd.

Soms betrapte ik er me op, dat ik mijn dagen zóó inrichtte, dat ik in mijn brieven er veel over vertellen kon. Ik las in de courant de berichten over een nieuwe komeet, ik bestudeerde alle voetbalverslagen, en ik ging dien zomer herhaaldelijk tennissen, ofschoon ik slecht en onattent speelde, alleen om nonchalant te kunnen schrijven: „Toen ik vanmiddag van het tennisveld thuis kwam...."

Er kwamen zelfs uren, dat ik me voor 't huishouden interesseerde. Ik had bij een boekhandelaar, die me niet kende, een kookboek gekocht, en knoeide op mijn gasstelletje graag met eieren en flensjesbeslag; maar mijn onervarenheid was te opvallend, dan dat ik mezelf had kunnen wijsmaken eenig succes te hebben, en beschaamd keerde ik naar mijn boeken terug.

Begeerde ik een huishouden; begeerde ik de positie van getrouwde mevrouw; wilde ik een familie stichten? dacht ik dan; was mijn verlangen naar iets anders, dan naar de liefde, en al wat ze brengen mag; „die allmächtige Liebe", die alles mogelijk en van-zelf-sprekend en heerlijk maakt?

Mijn oogen werden troebel, als ik naar de heilige familie met St.-Janneken keek, die boven mijn schrijftafel hing.

„Niemand schildert zulke echte, kinderlijke kinderen als fra Bartholomeo," had Joost gezegd. En in een wonderlijken droom, — ik had nooit zulke rijke droomen gehad als deze maanden, — had ik twee kleine jongetjes in mijn armen gehad, en het eene was 't Janneken van de schilderij; maar 't andere

was een bambino met Joost's oogen, en met zijn stralenden, zegenenden lach....

Ik had in geen jaren zoo weinig gelezen, zoo weinig geredeneerd. Ik stond soms, op weg om iets uit mijn boekenkast te halen, wel een kwartier voor het raam, met een onzegbaar zoete pijn in mijn hart; nóóit waren mijn dagen zóó vol geweest, als nu in hun trage leegheid. Vroeger las ik vaak in bed, en sliep in met mijn gedachten gericht op een nieuwe beschouwing van taalvorming, of op de geheimzinnige vrouwenfiguren van de renaissance. Nu lag ik bewegenloos op mijn rug, en droomde den droom, die alle schoonheid en wijsheid te boven gaat.

Er was niemand, die iets van mijn zaligheid vermoedde, zooals, lang geleden, niemand iets vermoed had van mijn wanhopigen strijd. In den zomer kwamen mijn vrienden meestal weinig, omdat tentamens en examens dan hun tijd in beslag namen, en ik genoot alleen mijn „glukupikros oneiros" met mijn lippen open en mijn handen slap.

Was het zelfs wel tot Joost doorgedrongen, hoe hij mijn gedachten vulde? Raadde hij, uit mijn briefjes, iets van mijn overstelpende teederheid, verborgen onder scherts en oppervlakkige verhaaltjes? Ik nam soms de zijne tusschen mijn tanden en ademde den geur in, alsof het zijn leven was. Als ik zat te schrijven, hield ik het papier, onder mijn hand verborgen, vast aan mijn wang; of ik ging slapen met zijn colliertje tusschen mijn vingers, zooals een geloovige met zijn rozenkrans.... Ik hád niets anders om mijn liefkoozingen aan te geven.

Het was in deze stemming, dat Joost's briefje me bereikte, met het verzoek om bij hem, in Brussel te komen.

„Ik wil niet weer naar jou toekomen, Ada; je kamer is me vijandig, en je lijkt in je eigen omgeving nauwelijks op de Bice van Florence, met de krulletjes en de zachte oogen. Ik heb me voor een paar maanden hier in Brussel geïnstalleerd, en ga elken dag naar het „hôpital pour les enfants rachitiques" om stof te verzamelen voor mijn dissertatie. Ik heb met moeite toegang gekregen, maar ik ben geheel vrij weg te blijven, als ik wil, en als jij hier kon komen, meisje, zou ik nacht en dag tot je beschikking staan.

Het zou natuurlijk het mooiste zijn, als je de tantes kon overhalen je te chaperonneeren; dan zouden we met ons vijven het heerlijke leven van daar aan de Arno nog eens beginnen, en jij zou weer 't troetelkind zijn van ons alle vier.... Doe je best ze te overtuigen, dat Brussel vanaf Utrecht maar een uitstapje is, vergeleken bij de lange tunnelreizen, die ze in het voorjaar hebben doorstaan, en zeg, dat zelfs Pluut op een hartelijke ontvangst mijnerzijds zou kunnen rekenen. Ik weet alleen niet, hoe de poes van Madame haar noorderbroeder tegemoet komen zou. Ik verdenk haar van Waalsche neigingen, want ze legt 't accent altijd op de laatste lettergreep.... In elk geval kóm, Ada; er zijn hier confiseries, waar die van Florence niet bij halen; op mijn kamer zie je de daken van heel Brussel, en ik zal je het muzeum Wiertz laten zien, met medische verklaringen bij de schilderijen. Het is wezenlijk iets bizonders, geheel verschillend van alles, wat we in Italië hebben gezien, en er is een Christusfiguur, die je zeker mooi zult vinden...."

Toen ik den brief uitgelezen had, ging ik dadelijk

bedenken, wát ik meenemen zou op reis. Ik was nog in de gelukkige jaren, dat men dadelijk zeker weet, wát goed is, en zich door geen kleine bedenkingen van zijn plan laat afbrengen. Hij riep me, dús ik ging. Daar waren geen twijfelingen bij mogelijk. De tantetjes kon ik niet over deze plannen spreken, zonder ze in te wijden in mijn geluk zonder naam en mijn verdriet zonder oorzaak; en hoe lief ze ook waren, onze vertrouwelijkheid werd, zooals gewoonlijk door buitenstaanders, door Joost, die zelf zonder geheimzinnigheid of achtergedachten was, telkens overschat. Ik vond er ook iets lafs en bangelijks in, een bescherming rond me op te stellen, nu me niets anders dan heerlijke, lang-gewenschte gebeurtenissen wachtten, en ik zei tot mezelf, dat ik sterk moest zijn om alleen mijn zaligheid te dragen, zooals ik alleen in vertwijfeling was geweest.

Maar toen de trein naar het zuiden stormde, en ik de weien zich eindeloos strekken zag in het avondlijk-gouden licht; en, erger nog, toen het donker was geworden, — de locomotief floot soms schril, en de wagens donderden door den zwarten nacht, — toen voelde ik me zwak en weerloos als een kind, en ik moest mijn gedachten krampachtig er op gericht houden, dat ik „excentriek" werd genoemd, om niet als de eerste beste backfisch te gaan schreien met mijn hoofd in de wagenkussens.

Ondanks mijn reputatie van onafhankelijke onverschilligheid leefde ik, enkele eigenaardigheden daargelaten, zoo degelijk en soliede als een burgerjuffrouw, en ik stond tegenover de gevaren en verhoudingen in het groote leven vreemder dan menig uitgaand meisje, wier lokkig hoofdje slechts ijdelheid

en chronique scandaleuse bevat. Mijn verlangens en belangstellingen waren altijd anders geweest, dan van de menschen om me heen; daarom verbaasde het me nauwelijks, dat ik nu ook anders doen moest, dan gewoonte was, om te komen bij hem, die me het liefst was. Maar de naam Brussel had een bijklank van wereldsche losheid en frivoliteit, en toen we het drukke station binnenstoven, en ik, door golven parfum, die in de gang hingen, me een weg naar het portier zocht, klopte mijn hart hoog en snel, en mijn afkeer van deze stad van wuftheid werd bijna wrevel tegen Joost, die me hierheen had geroepen.

Maar zoodra ik hem zag, ebden onrust en gejaagdheid neer, terwijl een hooge, verrukkelijke voldaanheid mijn heele wezen doorstroomde; daar was hij, groot en sterk, met zijn forsche handen, die me tegen alles zouden kunnen beschermen, en zijn oogen vol zachtheid. Daar was zijn glimlach als een zegen over me heen, en zijn stem, met het lieve, even geaffecteerde keelgeluid: „Ben je moe van de reis? Is alles goed gegaan? Waar is je bagage? Er wacht buiten een taxi; we zullen eerst naar je hôtel rijden, dan kun je je wat opfrisschen. Heb je toch de tantes niet mee kunnen krijgen? Laat mij je boek dragen; je reist zeker weer met een kleine bibliotheek. Geef mij je biljet ook maar, kindje. Er is hier op 't oogenblik van alles te doen, muziek en vuurwerk, concours in de opéra, verlichting van de fonteinen in 't park, carillon, — je zult maar voor 't uitzoeken hebben, waar je heen wilt!"

Ik liet zijn woordenstroom over me heen gaan, zoet bedwelmd door het stemmengeroes en het geraas der groote stad, waarin ik sterker ons tezamen-

behooren beleefde, en pas toen de auto langs de boulevard snelde, die fleurig-licht en innig-buitenlandsch was, legde ik mijn hand even op zijn arm, en zei zacht: „Het was een prachtig plan van je, Joost," met mijn oogen in zijn oogen, die er uitrustten, als vogels, moe van een langen tocht.

„'k Heb een kamer in Grand Monarque voor je besteld, dat moet heel goed zijn. Oppenraay en Van Uffelt hebben er laatst ook gelogeerd," praatte hij opgewekt, „we kunnen morgen gaan picnicquen in het Bois de Soignes,.... of hecht je er aan, dat wij samen altijd muzeums zien?.... we hebben een avond, een ochtend, een middag en een stukje avond,.... het is een oneindigheid van tijd, Ada, en we hebben niets anders te doen, dan elkaar verhaaltjes te vertellen en samen te zijn. En als ik me héél goed gedraag, zeg je morgen misschien: „Joost, ik wil toch maar een dag langer blijven...." God, Adie, dan gaan we samen naar Tervueren, en sturen de tantes een ansicht met een paar Congoleezen er op."

„Dat zou ik maar laten; ze hebben natuurlijk geen Ahnung," lachte ik.

„Ach nee, natuurlijk; ze zouden....," en ineens was zijn gezicht een al plechtige ernst: „Was het wel goed, dat ik je gevraagd heb te komen? Als iemand 't merkte, zou dat niet je reputatie...."

„Mijn reputatie," lachte ik weer, „dat weet je toch zelf, daar is niets meer aan te bederven; wat de menschen zeggen.... je m'en fiche."

Ik had met scherper nadruk gesproken dan ik meende, omdat ik in geen geval kon verdragen, dat hij zich bezwaard zou voelen door zijn verantwoor-

delijkheid, maar het schrijnde me, toen hij dadelijk antwoordde: „Nee, dat 's waar. Je geeft er niet om," en na een pauze, nonchalant: „Après tout moet ik daar blij om zijn; anders was je misschien niet gekomen."

Deze pijn doofde even mijn vreugde, omdat ik er wás, maar toen ik later in mijn kamer mijn kapsel à la Beatrice stond te fatsoeneeren, — Joost wachtte beneden, om wat op de Boulevard te gaan zitten, — en ik rondkeek naar al die welbekende hôtelkamer-attributen: een divan, een electrisch lampje naast het ledikant, een lange lijst van orders aan den muur, en een spiegelkast, die niet goed sloot, — toen proefde ik weer de vreugdevolle Florence-stemming, en ik ging de trap af, langzaam maar vast, als iemand die zich bij iederen stap op een schat bezint.

Joost had een paar dof-paarse anjelieren voor me, en bevestigde ze zelf op mijn japon, terwijl hij zacht zei: „Ik had er wel hoop op, dat je er uit zou zien, als dien laatsten avond, ik heb bloemen uitgezocht voor déze japon."

We soupeerden samen in een groot restaurant, in die sfeer van vreugdevolle geheimzinnigheid, die om al de naar elkaar toegebogen menschen hangt, — alleen voor 't genoegen óók tegenover elkaar aan een klein, wit tafeltje te zitten, oog in oog, en met volle overtuiging elkaar dingen te zeggen, die zonder eenig belang waren.

Hij vertelde van zijn professor, en van zijn collega-studenten, die druk, goedmoedig, oppervlakkig en gastvrij waren; hij vertelde van de grappige, vuile huishoudens, waar hij te bezoek was geweest, met de allerliefste, ongemanierde, natuurlijk-vieze maar ook

natuurlijk-beminnelijke kinderen, met wie je kon ravotten als met jonge honden, en die hem „oom Joost" noemden.

Ik wist een verhaal over een responsie op college en een gekke verwikkeling, toen ik in mijn spoorboekje de treinen opzocht. Ik bedacht onder 't praten met vreugde, dat ik straks nog een uitvoerig relaas kon geven van de ziekte van Pluut, die nu elken ochtend door een juffrouw gemasseerd werd, en hoe de drie tantetjes tegenwoordig aan de ademgymnastiek verslaafd waren, driemaal per dag eendrachtiglijk stonden te zuchten en te blazen, of met hun armen te maaien, en ten slotte naast elkaar op den grond lagen, de zes beenen onder een kast.

Maar terwijl ik doorpraatte, met pathos en breedvoerigheid, verbaasde ik me, waarin eigenlijk de vreugde bestond, die het gaf, zulke onbeduidende woorden uit te spreken of aan te hooren. Waren woorden, waren gedachten, dan niets dan een voorwendsel in het leven, en ging er niets boven het belang en de heerlijkheid van een blik en een lach, en een handgebaar?

Wat verwachtte ik, in het diepst van mijn zelf, van dit samenzijn met Joost? Waren 't wijze gesprekken, was 't dieper levensinzicht? Ik keek langs zijn gezicht, en ik voelde het bloed tot mijn voorhoofd oploopen. Ik beet op mijn lippen, dat hij mijn gedachten niet raden zou, maar hij was in 't dessert verdiept, zocht een philippine „als in Florence" en toen hij, bij ons weggaan, me in mijn wijden mantel hielp, viel het me op, dat hij om me was met een teruggetrokkenheid, die niet leeg en koel, maar van bizondere beteekenis was. Ik voelde, dat juist die strakheid in

zijn houding mijn liefde vól worden deed, en toen een opzichtige dame op straat hem even, langskomend, fixeerde, greep ik met een onbewust gebaar van in-bezit-nemen zijn arm.

Dadelijk hoonde mijn zelfkritiek, dat ik, echt vrouwelijk, zijn waarde schatte, naar de belangstelling in de oogen van een willekeurige juf,.... maar ik liet hem slechts weifelend los, en was pas weer tevreden, toen hij op de place de Brouckère, waar de muzikanten bij flambouw-licht hun lustige wijsjes bliezen, beschermend zei: „Laat ik je vasthouden, Ada, er is hier zoo'n gedrang; en de tantes zouden me nooit vergeven, als ik je 's avonds in Brussel verloren had laten gaan."

In de vestibule van 't hôtel, onder de oogen van den toekijkenden portier, namen we afscheid.

„Ik kom je morgenochtend vroeg halen," zei Joost alleen. En toen nog, plotseling bezorgd: „Zul je de deur van je kamer afsluiten? Weet je 't nummer nog?"

Ik herdacht die woorden glimlachend, toen ik me in eenzaamheid uitkleedde; het wàs een zonderlinge onderneming, alleen in Brussel, in een hôtel te zijn, en ik wist, dat dit uur me onwezenlijk zou lijken, als ik weer in mijn eigen kamer zat, met mijn vertrouwde boeken, die me altijd gekend hadden, om me heen.

Maar eindeloos zoet was de zonderlingheid, toen ik den volgenden ochtend, in een hoek van de groote eetzaal zat te ontbijten, — de broodjes, de chocolaad, alles herinnerde me aan Florence, en ik moest mijn opdracht aan den kellner in mijn gedachten telkens van het Italiaansch in het Fransch vertalen, — en Joost binnen kwam stappen, fleurig en correct als altijd,

met nieuwe bloemen en een uitvoerig plan de campagne voor den heelen dag.

Ik vond alles goed, verzekerd, dat ik het even heerlijk zou vinden samen door een kerk, als in een muzeum te loopen, maar Joost, in zijn nieuwe waardigheid van cicerone, hechtte er waarde aan, me op mooie gevels en historische merkwaardigheden opmerkzaam te maken, en toen we in Wiertz waren aangeland, eischte hij bepaald mijn belangstelling voor de kromgetrokken vingers van den levendbegraven choleralijder en den waanzinnigen lach van de vrouw, die haar kind in stukken heeft gesneden.

„Interessant?" vroeg hij. „Wat een gedachten had die kerel, hè?"

„De mauvais goût," antwoordde ik alleen, ongeduldig; „laat die man een brochure schrijven over 't gevaar van schijn-dood of het onrecht, dàt ongehuwden moeders wordt aangedaan,... maar laat hij niet..."

„Wie léést nu zoo'n brochure?" verweet Joost. „Met plastisch voorstellen, zoodat ze, ondanks zichzelve, door de afschuwelijke waarheid getroffen worden, dáármee bereikt men de menschen."

„De kunst is te heilig om als voorwendsel gebruikt te worden."

„Er kan toch geen heiliger taak zijn, dan ongelukkigen te redden, verongelijkten recht te doen wedervaren. Als je wist, hoeveel ellende er is, in de ziekenhuizen, ellende door maatschappelijke misstanden, dan zou je niet begrijpen, hoe er schilders kunnen zijn, die koetjes en weitjes schilderen, in plaats van zúlke drama's."

„Ach ja," zei ik moe, „dien kant van 't leven zie ik misschien te veel over 't hoofd."

Maar diep in mijn ziel was ik overtuigd, dat hij geen gelijk had, en dat de scheiding tusschen practische menschelijkheid en idealistische kunstliefde zich niet zoo gemakkelijk liet overbruggen.

Traag en met weinig woorden slenterden we terug naar de eigenlijke stad; Joost tastte blijkbaar in zijn herinnering, om te begrijpen, wat ik tegen Wiertz had, terwijl ik b.v. de schilderijen van fra Angelico, die toch als propaganda voor den hemel bedoeld waren, met bewondering aanvaardde. En ik draaide zelf mijn kunsttheorieën om en om, vond ze dwaas en eenzijdig, hoogmoedig en bekrompen, en ergerde me toch aan Joost's bewondering voor dat grove werk, ómdat het ethische bedoelingen voorstond.

Toen we eindelijk bij het paleis van justicie waren gekomen, lieten we ons moe op de hooge trappen neer, en keken zwijgend over de stad, die in nevelen van warmte beneden ons lag.

„Ada," zei Joost toen opeens, met een stem van louter teederheid onze vervreemding doorbrekend, „het is toch zoo heerlijk, dat je gekomen bent. Ik geloof, dat geen ander meisje 't zou hebben gedaan. 't Is zoo goed, dat je er bent, en dat we nu rustig samen kunnen praten. Ik was zóó in spanning, wat je zou antwoorden op mijn brief."

„Maar dat sprak toch vanzelf. Jij vroeg het; dus ik kwam. Ik hoefde niet veel te redeneeren."

„Maar je moet toch bedenkingen gehad hebben, bezwaren....", vroeg hij, bijna dringend.

„Nee," hield ik moedig vol, mijn angst in den trein en aan 't station negeerend.

„Ach nee," zei hij toen weer op dien vreemd-moede-

loozen toon, dien ik al meer van hem had gehoord, „voor jou gelden al die voorschriften en gebruiken niet. Jij doet, wat je goed vindt, tegenover ieder, die je iets vraagt. Jij staat vrij tegenover de conventie. Nee, 't is voor jou misschien niets bizonders, maar ik, zie je,.... voor mij is nooit een meisje naar een vreemde stad getrokken."

Ik antwoordde niet, maar een schrille pijn trok om mijn slapen en maakte mijn lippen stroef; ik had het gevoel, dat ik hem vragen moest, waarom hij me zoo beleedigde; maar ik wist, dat hij het alles goed en hartelijk had gemeend.

Hij scheen in mijn oogen toch iets van mijn ontroering te zien.

„Wees niet boos, Ada," zei hij zacht, met zijn hand over de mijne, „ik ben niet ondankbaar; het was toch in elk geval een heele reis."

„O, maar een paar uur," antwoordde ik bitter. „Zoover reisde ik in Italië wel om één mooi schilderij te zien."

„Ada," verbaasde hij zich, half begrijpend....

Maar de middag werd van een heerlijke innigheid. We aten voor een huisje in het bosch omelette en vruchten en geitemelk, terwijl de kippen rond ons op den grond pikten, en een kleine poes op de tafel zat. Joost vertelde van een ezeltje, dat hij een zomer, toen ze buiten waren, van zijn grootmoeder had gekregen, en ik over een pop, die slapen kon en „mama" zeggen, en die „echt" haar had. Maar ze was op den zolder slap geworden in armen en beenen, doordat de elastieken hun spankracht verloren, en haar stemmetje roestte in haar keel....

„Hoe heette ze?" vroeg Joost, broodkruimels naar den haan mikkend.

„O, telkens werd ze met groote ceremonie verdoopt naar de heldin van mijn „mooiste" boek. Het laatst heette ze Felicitas, naar „'t Geheim van de oude juffrouw."

„Zoo, is dat je lievelingsboek?" Hij vroeg het zonder verbazing, maar ik meende, dat hij me bespotten wilde, en ik verklaarde, dat ik de boeken van Werner en Marlitt de onzedelijkste vond, die men zich denken kan, omdat ze het leven vervalschen en het gevoel tot een ziekelijke koorts maken. Ik liep warm bij de gedachte aan den veelgesmaden Zola, die misschien niet edel, maar in elk geval echt en eerlijk was, en die zeker heel wat minder zonde en ellende op zijn geweten zou hebben dan de schrijvers van die versuikerde duitsche romannetjes....

„Een jong meisje, dat daarmee is opgevoed," zei ik fel, terwijl ik met korte rukjes de melk over de moerbeien uitgoot, „verwacht, zoodra ze een liefdesverklaring krijgt, dat haar vlechten zullen losvallen, en omgekeerd: als er een vlecht losgaat, kijkt ze, of er niet een aanbidder in de buurt is."

Joost boog zich met een glimlach over mijn kapsel, dat laag om mijn achterhoofd sloot.

„Nee, dat zit stevig," weerde ik af.

„Jammer," vond hij, en in een langen, warmen blik verzoende hij me met de heele wereld, Marlitt en Werner niet uitgezonderd.

Waarom zich over iets boos te maken, of zelfs maar iets belangrijk te vinden, behalve de zon en de groene boomen en de moerbeziën, die de melk diep paars

kleurden en zacht en sappig voelden tusschen mijn warme lippen?

Op den drempel speelde een jongen op een kleine harmonika, en de vrouw kwam vragen, of „madame" ook zelf-gemaakte kaas wilde koopen. We wisselden even een blik, maar Joost zei lachend, dat 't wat lastig was om mee te nemen op de wandeling, en toen we opstonden, gaf hij wat nikkeltjes aan den muzikant „voor de spaarpot."

Het leven leek een vredige idylle; de lucht was geurig en lieflijk-bewogen; het onweer van den vorigen nacht had sommige wegen onbegaanbaar gemaakt, en Joost droeg me over de geulen, zooals dien middag in Florence. Ik bekende hem, hoe bang ik 's nachts was geweest, alleen in het vreemde hôtel, in de vreemde stad, terwijl de donder de wolken kráákte en het licht als bezeten door mijn kamer vloog, en hij drukte me tegen zich aan, en glimlachte beschermend. We dwaalden door laantjes, donker van groen, we liepen hand in hand, en praatten niet wijzer dan kinderen doen.

We vertrouwden elkaar toe, wat we het liefste aten, en van welk jaargetijde we het meest hielden, hoe laat we opstonden en hoe laat we naar bed gingen. Joost onderscheidde het gezang van de vogels en kende den ouderdom van de boomen, maar ik had telkens mijn oogen dicht, en liet me leiden in heerlijk vertrouwen.

Als ik lachte, herhaalde hij de buiging in mijn stem; als we even zwegen, zochten we dadelijk weer contact met een blik of een vragend geluidje.

Ik herinner me, dat, toen we over een meisje spraken, dat we beide kenden, ik over haar zei: „Ja,

ze is wel aardig, maar 't is zoo vervelend, dat ze er altijd mee instemt, als je iets ongunstigs over jezelf vertelt."

„Maar Ada, als je 't toch eerst zélf zegt," wierp Joost tegen.

„Ach, meestal zeg je zoo iets, omdat je báng bent, dat 't waar zou kunnen zijn, en omdat 't dan zoo heerlijk is, als iemand je met overtuiging tegenspreekt.... Dat je oud wordt, dat je leelijk wordt.... Maar als de ander dan „ja" zegt; „ja zeker, je wórdt oud; je ziét er niet zoo aardig meer uit," dan zou je kunnen schreien van woede, en zou je elk woord willen herroepen."

Toen sloeg Joost zijn arm om mijn schouders, en zei met verrukking: „O Ada, wat ben je nu aanbiddelijk onlogisch."

Zijn oogen stráálden over mijn gezicht, en ik lachte terug, met mijn hoofd achterover in zijn arm. Later herinnerde ik me, dat dit oogenblik het hoogtepunt van den dag was geweest.

En nu nog, nu ik artikelen heb geschreven over den plicht van man en vrouw om het beste in elkaar lief te hebben, om elkaar op te heffen, en niet in bewondering van elkaar's fouten wederzijds mee te werken tot ondergang en verderf; — nu alles, wat ik zeg of doe, weer zijn waarde moet hebben in zichzelf, omdat de gave van het andere me is ontgaan, — nu ben ik toch dankbaar, dat ik, buiten alle redelijkheid om, één stralenden middag niets dan vrouw, niets dan aanbiddelijk-onlogisch en mooi ben geweest.

In den vroegen avond gingen we naar zijn kamer, en zagen de zon wegsterven over de stad.

Ik zat in zijn grooten stoel, omdat hij gedecreteerd

had, dat ik doodmoe moest zijn, en hij balanceerde op een van de armleuningen. Hij vertelde van de kindertjes, die hij in het hospitaal opzocht en later over de inrichting van een groot gasthuis buiten de stad. Hij haalde den plattegrond, en ik deed mijn best me voor de vele vierkantjes te interesseeren, terwijl zijn naïf bloemen-parfum om me heen was.

Eens draaide ik onverwachts mijn hoofd opzij, om iets te vragen, en ik zag, hoe hij met zijn wang zacht streelend langs de uitspringende krulletjes van mijn kapsel streek. Hij had een snellen blos, alsof hij betrapt was, maar ik dook mijn hoofd weer over de teekeningen, stil van zaligheid.

Ik ging dien avond niet naar Holland, omdat het té heerlijk was. We liepen samen over de boulevard, arm in arm, we praatten met gedempte stem, niet vroolijk en niet wijs, omdat alles overbodig was geworden.

„Dus je bent nogal tevreden over me," vroeg Joost zacht. „Je vindt me toch niet heelemaal onbruikbaar in de conversatie?"

We liepen onder lage boomen, en de weg was leeg. „Ik vind het leven een heerlijkheid," zei ik alleen, en we bleven tegelijk staan, en keken elkaar in de oogen.

Hij trok met een hevig gebaar me tegen zich aan, en boog ruw mijn hoofd achterover, „Ada," zei hij heesch, „Ada."

Mijn lippen waren bereid, mijn oogen wachtten.

Op'eens liet hij me los en liep door; ik volgde, beschaamd, dat hij mijn overgave weer had geweigerd, en we gingen eenige minuten hijgend en stroef naast elkaar.

Toen we weer in het licht kwamen, zei hij verslagen: „Vergeef me, Ada, ik ben een bruut."

Ik wist niet, wat te antwoorden, en keek hem aan.

„Ja, natuurlijk, je oogen alleen moesten me eerbiedig houden.... 't Is ellendig...."

„Ik bèn niet boos," zei ik smartelijk, de heiligheid van mijn oogen verwenschend.

„Dank je." Maar toen we op de boulevard achter onze koffie zaten, en ik iets vertelde over een vrouw, die bij haar huishouden laboratoriumwerk voor haar man deed, barstte hij uit, zonder verband: „O jullie hoogstaande vrouwen, je schaamt je maar een mensch te zijn!"

„Ik vind een vrouw nooit „hoogstaand", als ze niet ook „menschelijk" is," waagde ik.

„Nou ja, je meent liefdadig en hulpvaardig."

„Ik meen....", ik voelde me blozen, en de woorden vluchtten, vóór ik ze uitspreken kon. Ik zag in zijn oogen de eigenaardige uitdrukking, half spot, half teederheid, waarmee hij me had aangezien vóór de Venus van Botticelli, en plotseling overstelpte me een gevoel van moed; toen we weggingen, troonde ik hem voorzichtig langs een plantsoen, en ik beet mijn lippen op elkaar in het vaste besluit, dat ik zou tóónen, wat ik meende.

Mijn handen beefden, en ik zei tot mezelf, dat het een vreemde eerste kus zou zijn, overdacht en bijna principieel gegeven; ik zag zijn gezicht van opzij, even gebogen en in zich zelf verdiept. Wist ik, of hij op 't oogenblik niet van heel andere dingen was vervuld? Zou hij mijn gebaar begrijpen? of nóg eens, en nu te wreeder, me laten staan, met mijn trillenden mond? De kracht ontzonk me, en ik wilde het plan

al opgeven, toen ik me herinnerde, hoe ik in eenzaamheid naar hem had verlangd, en hoe zalig de herinnering zou zijn, als ik weer thuis was. Ik sloeg mijn arm onhandig om zijn hoogen hals, en zoende hem, kort en vluchtig, achter op zijn wang, bij het oor. Mijn lippen waren schichtig, als gold het een moeilijken plicht, maar onbewust verwachtte ik, dat dadelijk zijn sterke armen me voor mijn verlegenheid zouden beveiligen, en dat zijn mond troost zou hebben voor mijn verschrikte oogen.

Maar hij keek me even aan, met verbazing in zijn blik, en dadelijk wist ik, dat het een misslag was geweest; ik had vergeten, dat het recht van te beginnen één van de heiligste rechten van den man is, dat hij nooit zonder wrok door een vrouw ziet usurpeeren. Ik had vergeten de wijze les van het oude fransche versje „que femme doit en riant refuser, et homme doit prier en soupirant," ik was voor de zooveelste maal als „persoonlijkheid" buiten het gebied van „de soort" getreden, en deze hoogmoed moest gestraft worden met miskenning en verkeerd begrijpen.

O, wat dénkt hij nu van me, jammerde het door mijn hoofd, toen we vlug door de stille straten naar het hôtel liepen.

Waarom ben ik altijd anders dan andere meisjes, dacht ik radeloos op mijn kamer, nadat hij correct-vriendelijk had afscheid genomen, en ik alleen was tusschen alle dingen, die me den vorigen dag zoo blij hadden gemaakt.

Een ander meisje zou natuurlijk níet zijn gekomen, als hij het haar gevraagd had; maar als hij haar dan thuis, in het enkele oogenblik van alleen-zijn, dat de correctheid hun overliet, had willen omhelzen, zou

ze ook niet zoo extatisch hebben gekeken, dat hij haar losliet.... uit eerbied. Een ander meisje zou hem hebben aangetrokken en afgestooten, zooals de eeuwige natuur het voorschrijft, en ze zou hem gelukkig hebben gemaakt. Maar ik, die me van de natuur had willen losmaken, en me daardoor misschien van het waardevolste had vervreemd, deed misgreep op misgreep, en scheen niets dan verwarring te kunnen brengen over ons beide.

Ik zat op den rand van mijn bed, en ik haatte alles, wat mij in den weg stond naar het eenvoudige, grootsche geluk, van genómen te worden, en beschermd te zijn. Ik had de theorieën van gelijkwaardigheid van man en vrouw aanvaard, zonder me onder die woorden méér voor te stellen, dan de verhouding van mezelf en mijn vrienden, een geestelijke kameraadschap, die geen vervoeringen vroeg.

Maar hoe zou een vrouw liefhebben, vol en rijk, volkomen liefhebben, als ze niet kon vereeren en zich klein maken, en opzien en zich in alles op den man verlaten? Ik wilde Joost groot zien, en mijn leven in zijn handen leggen, omdat hij sterk was en triomfantelijk. Maar waarom stond hij tegenover mij argwanend en zonder begrijpen? Hoe striemden nog zijn woorden bij het palais de justice mijn herinnering: „Jij doet, wat je goed vindt, voor ieder, die je iets vraagt. 't Is voor jou misschien niets bizonders, maar.... voor mij is nog nooit een meisje naar een vreemde stad getrokken." Wat had hij gedacht bij mijn kus in 't plantsoentje, en wat dacht hij van mijn heele leven? Kon ik hem een lang relaas geven van mijn jaren van eenzaam werken, van mijn verren, lieven droom? Kon ik zoo armzalig komen pleiten

voor mezelf, als hij niet begreep, en intuïtief doorgrondde?

Dan dacht ik weer aan den middag in de donkerlichte lanen, met zijn hand om mijn hand en zijn oogen in mijn oogen; ik schreide in mijn kussen, om al het geluk en al de ellende, en terwijl ik heet en trillend onder mijn verwarde haar lag weggedoken, verachtte ik de koele jaren van werk en zekerheid, en mijn onaantastbare, rustige kracht.

Den volgenden ochtend, moe en afgeloopen, met strepen over mijn bleeke gezicht, voelde ik bepaald weerzin hem te ontmoeten, en ik overwoog, dat nooit een scheiding uitgesteld moet worden, omdat het samenzijn zoo heerlijk is; want als de volheid tot bewustzijn is gekomen, is het einde nabij; en het is beter in den zaligsten roes van elkaar te gaan, omdat het, wijsgeerig gesproken, toch zonder eenig belang is, of de geluksstaat langer of korter van duur is geweest. Maar we spráken niet wijsgeerig in die dagen, en alles was troebel en moeilijk te doorzien.

Toch hadden we beide een glimlach en blije woorden, toen we elkaar weerzagen in de hall; Joost bracht was-witte rozen mee en hij was zachter en eerbiediger dan anders; maar het leek me gewild, een gevolg van nachtelijke overpeinzingen, die me toch niet geheel recht hadden gedaan; en ik leunde wat van hem af, toen we een trein opzochten, en overlegden, hoe we naar 't station zouden gaan en wanneer ik zou eten.

We liepen nog even samen uit om bonbons te koopen, en een bakje met perziken. Zijn toegewijde zorg ontroerde me, en toen we wegreden, zocht ik

naar iets vriendelijks. om me dankbaar te toonen voor zijn gastheerschap.

„Joost," ontviel me tegen mijn wil, „ik geloof niet, dat ik eerlijk geweest ben in mijn laatste brieven. Ik deed mijn best me aan te passen aan jou, ik trachtte de dingen te zien, zooals jij; ik wilde leven zooals jij.... Maar ik bèn toch anders. Ik geef niet om het concrete. Ik geloof, dat ik tegen je heb geveinsd...."

„O, Ada, laten we daar toch vooral voorzichtig mee zijn," zei hij snel, „laten we eerlijk zijn, zooveel we kunnen. 't Is toch al zoo moeilijk elkaar te begrijpen. Ik weet, ik beoordeel je dikwijls verkeerd. Je bent te hoog, en te rein, voor mij...."

Ik voelde den drang naar volledige verzoening in zijn woorden, naar een laatste, eendrachtige toenadering en een afscheid zonder wrok, maar mijn lippen konden het verwijt niet weerhouden: „Soms zie je mijn leven te donker; en dan weer denk je, dat ik als die levenloos-witte rozen ben...."

„Nee, maar je bent zoo anders dan de meisjes, die ik gekend, of de meisjes, die ik gedroomd heb. Grootscher, onafhankelijker, bewuster...."

„Gistermiddag ook?" vroeg ik, zacht-verwijtend.

„Nee; maar je wéét nu weer, dat je toen als een kind hebt geleefd. Dat was een uitzondering, die je dadelijk er na hebt gecontroleerd. — Maar o, Ada, laten we deze laatste oogenblikken niet zóó praten; 't is toch heerlijk, dat je gekomen bent, en veel, van wat ik nu nog niet begrijp, zal me, als ik 't alleen overdenk, duidelijk worden."

Ik legde mijn hand in de zijne, en had liefst aan zijn schouder uitgesnikt; zijn zachte, redelijke woorden, en de juistheid er van losten mijn gedachten op

in een oneindige moedeloosheid; van dezen dwaalweg was geen teruggang mogelijk; wie kon zich ooit van zijn bewustheid ontdoen? Had hij tenslotte toch mijn leven wél doorgrond en was het dit juist, dat hem teleurstelde en afschrikte, dat ik mijn hoofd zoozeer met andere belangen had beziggehouden, dat de instinctieve zwakheden van de vrouw hun heerschappij over mij hadden verloren?

Ik had mijn „bewustheid" gedragen als een schat; toen ik achttien, negentien jaar was, had ik mijn onafhankelijkheidswaan tot het uiterste gedreven, zélf mijn koffer willen dragen, zelf mijn finantiën willen beheeren, en later, toen die excessen hadden uitgewoed, was ik er toch altijd aan gehecht gebleven te handelen en te besluiten „als een man"; — maar dien ochtend, in het drukke station, hing ik aan zijn arm, en liet hem bedisselen en beschikken, zonder iets van den gang van zaken te begrijpen. Even drong zich het humoristische van het geval aan mij op, dat het verwijt over mijn bewustheid me zóó had getroffen, dat ik alle bewustzijn er door verloor; — maar ik kon niet lachen, ofschoon Joost naar grappige verhalen zocht, met zijn bemoedigend-lieve oogen naar me toegericht.

„Nu kan ik je toch 't afscheid niet besparen, Ada," zei hij zacht, „laten we hopen, dat 't maar voor kort is.... Ik zie, dat 't een booze geschiedenis is voor jou. Gaat 't over, zoodra de trein rijdt, of hoe is 't verloop van zoo'n proces?"

„Joost," zei ik dringend, me uit het portier buigend. „Je bent deze dagen heel lief geweest; ik dank je wel. Maar ga nu weg; zoo'n gerekt afscheid is zoo ellendig."

Het trok om zijn mond, en zijn oogen werden strak. „Goed," zei hij alleen, „adieu dan, kind," en hij keerde zich om, alsof hij gaan wilde. Maar onverwachts was hij weer op de treeplank, greep mijn hand en kuste haar; even keken we elkaar aan, zooals we in Florence elkaar in de oogen zagen; toen verdween hij snel in de menschenmenigte; en weldra schommelde mijn trein naar het Noorden in gelijkmatige cadans, en woog ik het zoete en het bittere van mijn herinneringen tegen elkaar op, zuinig en langzaam elk oogenblik van geluk doorproevend, omdat het lang mijn eenige schat zou blijven.

De zomer ging voorbij, en het najaar bracht geen voortgang; we schreven elkaar ongeregeld, ik meer dan hij, en zóó verschillend, dat de eene brief nauwelijks een antwoord op den anderen leek. Zijn toon bleef jolig en lief; er waren telkens zulke zalige zinnetjes, dat ik na weken nog bloosde, als ik er aan dacht. Maar ik meende goed te doen, naar volkomen openheid te trachten; alles, wat ik dacht of van mezelf begreep, biechtte ik in dien tijd met niets-ontziende eerlijkheid; telkens als ik zoo'n couvert, zwaar van zielegeheimen in de bus deed, sidderde ik voor het antwoord, omdat het was, alsof ik mijn heele levende leven in zijn handen had gelegd; — maar telkens bracht zijn schrijven rust en teleurstelling; èn een ongedacht geluk; dat laatste echter was van een andere orde, dan mijn bekentenissen.

Later heb ik begrepen, dat de liefde niet naar waarheid streeft, maar naar schoonheid en naar extase; dat de eenige tendens van wie lief heeft, zijn moet, eigen en anderer gevoelens op te drijven tot

het hoogtepunt, en dat tot dit doel confessies zeer goed kunnen dienen, maar dan in bewogen teederheid uitgestort; niet de ontledingen, die ik meedoogenloos op mijn eigen ziel verrichtte, en die ik in nuchterkoele zinnen trachtte mee te deelen. Ik kón niet zijn bewonderende blikken aanvaarden, terwijl ik mezelf dikwijls leelijk en banaal had gezien. Ik kon er me niet bij neerleggen, dat zijn aanbidding meer mijn jeugd en mijn uiterlijk, dan mijn persoon gold, en dat iedere jonge man zelfs voor een meisje, dat nog minder waard was dan ik, die dweepende vereering pleegt te voelen. Ik wilde getuigenis geven van mijn waarde en mijn onwaarde, opdat hij tenslotte zou kunnen beslissen, of hij me overschat had of niet; en ik wist niet, dat deze spontane verrukking, als het stof op vlindervleugels, bij aanraking verstuiven zou.

Zoo vaak ik menschen zag, die verloofd waren, keek ik nu naar hun doen met nieuwe belangstelling, verwachtend, dat zij me zouden kunnen openbaren, waarin ik tot nu toe was te kort geschoten. Maar ik vond alles aan hun meestal weerzinwekkend en minderwaardig; er was geen adel in hun toenaderingen en geen hoogheid in hun verlangens, en soms voelde ik me bijna hoogmoedig, omdat ik zóó niet zijn kon en niet zijn wilde. Maar weldra brak mijn voldoening op de zekerheid, dat hún toekomst rijk en vredig zou zijn, dat hun leven zich ging vullen met schoone, heilige zorgen, terwijl door mijn hooghartig onvermogen alles nutteloos bleef en zonder doel....

Er kwamen dagen, dat de herinnering verslapte; dat ik bijna weer als vroeger me kon verdiepen in mijn werk, met rustig-gespannen aandacht en een klaar hoofd. Als in zoo'n periode een brief van Joost

kwam, wakkerde ik altijd de overtuiging bij me aan, dat hij meer en meer een vreemde voor me werd, en dat mijn intellect zijn rechten hernam. Maar telkens weer brak zijn lieve, jongensachtige teederheid mijn strakken wil; zijn woorden hanteerden me, ik kon mijn gedachten niet bij mijn boeken houden; dan haatte ik mijn wijsheid, en stortte me opnieuw in de cnrust van mijn waan, hoewel ik wist, dat de tweespalt mijn hart uitputte.

Toen de boomen kaal waren geworden, en overal geur van dorren en sterven hing, toen het collegeleven weer zijn gewone sleur had hernomen en er niets was om naar vooruit te zien, greep me zoo'n verlammende loomheid aan, dat ik zelfs niet meer tot een brief kon komen. Alles leek me zonder verband en zonder beteekenis; ik begreep niet meer, waarom ik Joost had willen vasthouden, en niet, waarom ik zou werken; als ik een nieuwe japon moest hebben, bedacht ik, dat hij toch weer leelijk en versleten zou worden, en als ik een mooi boek las, kon ik niet nalaten de bladzijden te tellen, die me nog restten, omdat alles me „zuwider" was. Als er menschen kwamen, was ik prikkelbaar, omdat ze me in mijn werk stoorden, en als er niemand was, hing ik tegen het raam, en ergerde me aan de straatsteenen en de lantaarnpalen. Ik had geen verdriet, en geen concrete zorgen, maar elken avond sliep ik met een bezwaard gevoel in, en 's nachts werd ik soms wakker, prevelend: wat daar nu van worden moet....

Toen schreef Joost: „Ada, ik dacht niet, dat ik 't je nog eens vragen zou. Maar we moéten ons nog eens tegen elkaar uitspreken, en dit is de eenige plaats, waar dat rustig kan. Wil je overkomen, al was 't maar

voor één dag? Je kunt hier in huis logeeren; dat is eigenlijk beter, dan in een hôtel. Ik heb er Madame over gesproken; dan krijg je mijn kamer, en ik verhuis naar de hanebalken. Groote wandelingen zullen we nu wel niet kunnen maken met dit weer, maar ik zal voor een heerlijk vuurtje zorgen, en er zijn plaids en kussens, zooveel je verlangen kunt. Ik heb een koperen kaarsenkroontje, dat nog nooit gebrand heeft. Als jij er bent, zullen we illumineeren, meisje, en de kamer zal vol zijn van 't zelfde rijke, geheimzinnige licht als de kerken in Florence. Schrijf gauw, dat je komt, Adie; er is allerlei, dat me door mijn bol draait, maar als jij maar eenmaal hier in den grooten stoel zit, zal alles zich vanzelf opklaren."

Twee dagen later zát ik in den grooten stoel, het vuur knetterde en de kaarsen wierpen hun gouden schijnsel over Joost's lief, zonnig gezicht. Het was een koude, lugubere tocht geweest. De Novemberregen had de ruitjes van de coupé gegeeseld, en in Brussel ijzelde het. Ik was moe en verkleumd, toen we eindelijk in zijn huisje in de voorstad aanlandden, maar hij had me zoo zorgvol bij de kachel geïnstalleerd, en zoo teer mijn verstijfde voeten in zijn sterke handen gewarmd, dat een gevoel van welbehagen me weldra doorstroomde, en we, tot onze eigen verbazing, schertsend en opgewekt begonnen te praten, ons om niets meer bekommerend dan om de zekerheid weer bij elkaar te zijn.

De wintersche beslotenheid van de kamer, en het licht, dat zwaar en geheimzinnig was, versterkte de intimiteit, en ofschoon we wisten, dat we samengekomen waren, om te beslissen over de belangrijkste dingen van ons leven, — we konden ons niet ont-

trekken aan de bekoring van dit uur; ik leunde achterover en staarde in de vlammen; Joost leunde voorover en wreef zacht en langzaam mijn handen; buiten was het stil, want niemand waagde zich met de gladheid op straat; en terwijl ik even neerkeek naar zijn gebogen hoofd, voelde ik, dat ik in mijn later leven dit oogenblik me altijd in zijn essentie zou herinneren: geur van hout, zachte, warme handen, en een glans over matblond haar....

Na het eten, dat, huiselijk op de kleine tafel opgediend, ons misleidend in den waan van altijd-gewoonsamen-zijn versterkte, ging ik op den grond zitten bij zijn boekenkast en kantelde begeerig bandje na bandje van de planken. Ik heb me nooit tegen de aantrekkingskracht van boeken kunnen verzetten, en weldra zat ik met een bundeltje van Verhaeren op mijn schoot, dat ik niet kende, en las in een roes het eene vers na het andere.

„Maar dat is prachtig! Hoe kom je er aan!" riep ik eindelijk opkijkend, recht in Joost's oogen, die zwijgend mijn gezicht bespiedden, „je hebt een heerlijke bibliotheek, zooveel dingen, die pas zijn verschenen! En zoo'n mooie George en zooveel Engelsche lyriek!"

„Ja," antwoordde hij een beetje stroef, „dat heb ik me allemaal aangeschaft, nadat ik op jouw kamer geweest was. Wat drommel, dacht ik, je kunt toch óók lezen, en als dát nu de heele moeilijkheid is, dan kun je in een paar maanden heel wat verwerken aan romans en verzen en wijsgeerigheid. Maar 't gíng niet, Ada, ik kreeg er een tegenzin in. Vroeger las ik graag van tijd tot tijd een vers, en verhalen, — nu ja, ik lette er niet op, of 't hoogere literatuur was, of niet, maar 't eene greep me véél meer aan dan 't andere. Ik hield

veel van Van Eeden, vooral van „De koele meeren des doods", en van Heyermans z'n stukken, en van Hélène Swarth en Perk.... Nu, met dat vele lezen, voelde ik me als een kind, dat den heelen dag taartjes eet. Ik hunkerde naar iets degelijks van studie.... En ook," zei hij zachter, met zijn hand op mijn haar, „'t was altijd over liefde, Ada, en dan verlangde ik zóó naar jou. Dan móest ik aan 't werk."

Ik zat onbeweeglijk, den druk van zijn hand op mijn hoofd; en opeens, met den plotselingen overgang van stemming, die hem eigen was, barstte hij uit: „Geloof jij, dat 't wat worden kan tusschen ons tweeën, Ada?"

Ik had een laffen lach, instinctmatig verlangend de decisie nog te verschuiven: „Worden? Maar 't ís wat, Joost."

„Ach, je begrijpt wel, hoe 'k het meen," verweet hij, „denk je, dat we samen kunnen trouwen en gelukkig zijn met elkaar?"

Het positieve van zijn vraag verlamde me; ik bedacht vaag, dat hij alle voorbereidingen van liefdesbetuigingen en voorzichtig tasten naar het sentiment van de ander, achterwege had gelaten, omdat we beide, ofschoon we het nooit onder woorden hadden gebracht, er toch wel zeker van waren, dat eenzelfde droom ons de laatste maanden gedragen had;.... ik keek naar hem op en weer weg; ik zei me, dat dit oogenblik in het leven van ieder meisje vreugdevol en onvergetelijk is; maar onzekerheid dempte mijn verrukking, en ik fluisterde kinderachtig: „ik weet het niet," alsof op een examen voor de beslissende vraag het antwoord me was ontschoten.

„Ja," zei hij zacht, „ik ook niet," en het bleef stil

in de kamer, alsof er nu niets meer te zeggen viel.

Toen begon hij opnieuw: „Kijk, toen ik je in Florence zag, die zalige dagen, toen hield ik van je, zonder dat ik iets van je wist. Ik hield zoo geweldig veel van je, dat ik aan niets anders dacht. Later, — we kunnen er lang en breed over redeneeren, dat 't dom en onredelijk is, maar dat verandert er niets aan; — toen ik later hoorde, dat je niet alleen mooi en lief, maar ook bizonder intelligent en artistiek was, toen stelde me dat teleur. Je vindt 't natuurlijk onnoozel van me; ik kan mezelf ook honderd keer per dag bewijzen, dat dit alles een reden moest zijn, je méér lief te hebben in plaats van minder, maar bij dit gevoel is alleen het intuïtieve van waarde, en nee, ik vind het náár, dat je zooveel meer weet dan ik."

„Maar jij weet toch weer andere dingen, waar ik niets mee zou kunnen aanvangen, medische dingen en scheikunde en luchtvaart," argumenteerde ik zwak.

„Ja; maar je voelt wel, dat die op een heel ander terrein liggen, dan jouw studies. Dat zijn dingen, die je weet of niet weet, maar bij jou wordt je heele zieleleven er door veranderd. Je bent van een hoogere cultuur dan ik. En verdomd...."

„Joost," zei ik zachtjes, „'t is zoo vreeselijk gek met gevoelens, hè? Jij houdt minder van mij, om dingen, waarom je verstand je zegt, dat je meer van me zoudt moeten houden; en ik heb in jou juist 't meeste lief, wat ik vroeger altijd heb afgekeurd. Ik ben zoo blij, dat je niet zoo ethisch en slap-braaf bent als de meeste moderne mannen. Ik ben blij, dat je drinkt en fuift en vloekt; ja, 't is schandelijk, maar daarin ligt iets charmeerends voor een vrouw...."

„Ach Ada, maar ik geloof toch eigenlijk, dat je

beter zou passen bij een van die artistieke, intellectueele vrienden van je. Die zijn toch meer zooals jij."

„Ja, maar in liefde zoek je toch juist het heel andere, het tegenstrijdige bijna. Hun ken ik als mezelf, maar jíj bent altijd nieuw en anders."

„Ja, dan....," gaf hij onzeker toe; en ik zei tegen mezelf, dat ik alle gevoel voor humor verloren moest hebben, nu ik deze overleggingen, of ik mijn hart niet beter op een ander zou richten, zonder neiging tot lachen kon aanhooren.

„Het komt alles, omdat ik nog ouderwetsch ben," besloot hij down, „je weet niet, hoe zalig het is, een meisje, een vrouwtje heelemaal als bezít te hebben, zóó, dat ze niets kan en niets weet, zonder onzen wil en onze voorlichting. Alles te zijn voor je vrouw, sterkte en wijsheid en geluk, en haar altijd lief te hebben met teederheid, met beschermende zorg.... Waarachtig, het is niet hoogmoed alleen; 't is ingeboren instinct...."

„Maar denk je niet, dat 't je wel eens vervelen zal, altijd iemand bij je te hebben, die alleen maar aanhankelijk is, alleen maar een copie van je eigen gedachten en inzichten?"

„O ja, op den duur," antwoordde hij onverschillig, terwijl hij jongensachtig met zijn schouders trok, „maar als je trouwt, denk je er toch niet bij, hoe je je vrouw bij de zilveren bruiloft zult vinden, en je kunt toch ook niet alles tegelijk verlangen."

„Nee, je kunt niet alles tegelijk verlangen," herhaalde ik, een beetje bitter. Wat was hier te winnen met een pleidooi voor geestelijke gemeenschap, als hij zoo zonder aarzelen verveling en leegheid-op-den-duur verkoos, omdat die kinderlijke overgegevenheid

en gedweeheid met zich brachten! Hoe banaal en grof leek zijn gevoel, onder woorden gebracht, terwijl ik toch zónder woorden het verklaarbaar en natuurlijk had gevonden.

Ik dwong mijn mond tot een moeilijken glimlach. „Maar ik," zei ik langzaam, „al ben ik dan een excentriek meisje en voor jou veel te modern en te geleerd, ik ben toch nog veel te ouderwetsch om niet een heer en meester te verlangen, krachtige armen, die me dragen kunnen; een wil boven míjn wil...."

„O, Ada, maar dat kan ik toch niet! Ik wil je wel in mijn armen den toren van het stadhuis op dragen, maar geestelijk ben je mijn meerdere; ik kan niet tegen je op...."

Sarrend schoot me door de gedachten, wat hij daar straks over literatuur had gezegd, zijn liefde voor Carlo Dolci en Sassoferrata, èn voorál, hoe hij, toen ik hem Salammbô had aangeraden, Flauberts naam met een *o* geschreven had....

God, wat kwam dat er nu eigenlijk op aan, pleitte ik in mezelf; wat voor waarde had de spelling van een naam; hoeveel belangrijker dingen, aardrijkskundige, natuurhistorische waren mij onbekend, en hoe kleinzielig en bekrompen was het, alles wat ík nu toevallig wist, voor het meest wetenswaardige en onontbeerlijkste te houden.

En tóch voelde ik, dat op dit oogenblik dat onnoozele vergrijp zwaarder woog dan een karakterfout; ik streek over mijn voorhoofd, alsof ik uit een roes ontwaakte, en zei nuchter. „Misschien heb je gelijk."

Tegelijk voelde ik, dat ik stijf en koud was geworden, mijn armen waren slap, en een moeheid trok om mijn oogen. Langzaam stond ik op en liep naar het

vuur, dat smeulde. Ik stond met mijn rug naar Joost toe, en wenschte thuis te zijn, weg van de inspannende vermoeienis van meening tegen meening te zetten, terwijl het toch niet baten kon.

Toen was hij achter me, en zijn stem scheen mijn schouder te raken: „Heb je er spijt van, Ada, dat je me hebt leeren kennen?"

„Nee, natuurlijk niet," zei ik overtuigd, „het is het mooiste geweest, dat ik gehad heb;.... ik zal altijd dankbaar...."

Ik leunde tegen hem aan, en onverwachts begon ik te schreien; hij kuste me, en alles was, alsof we juist tot een tegenovergestelde conclusie gekomen waren. Ik durfde me nauwelijks bewegen, bang, dat het minste gebaar hem tot bezinning brengen kon. Ik bedacht vaag, dat ik me losmaken moest, vóór hij me weer van zich afduwde; maar ik kon toch zijn lief hoofd niet laten gaan, als hij misschien nog niet aan het einde dacht; en ik bleef ademloos bij hem, tot hij zijn handen terugtrok.

Ik sloot duizelig mijn oogen. Het leven leek een chaos van verwikkelingen, en het geluk stoorde zich niet aan gesproken woorden. Ik voelde, dat ik bereid was, te verzekeren, dat we elkaar ons leven lang moesten mijden, als we dezen eenen avond maar samen mochten zijn.

„Let us forget to-morrow,
This one day."

lag me op de lippen, en ik had een gebaar naar hem toe, dat sméékte, dat hij me weer naderen zou. Maar zijn gezicht was verstrakt, en hij liep stug heen en weer, terwijl opeens de stilte van den laten avond beklemmend de kamer vulde.

„Het is al laat en je moet moe zijn," zei hij eindelijk heesch; we keken beide naar de klok, zonder te begrijpen, wat zijn wijzers beduidden.

„Kom Ada, 't is morgen weer een vermoeiende dag, ik zal even het licht...."

Ik wachtte op hem bij de deur, en even bleef ik zoo bij hem staan, verlangend naar zijn armen. Maar hij nam alleen mijn hand, en zijn handdruk was als vroeger, terwijl hij zei: „Ik hoop, dat je alles in orde zult vinden, Ada. Bel anders morgenochtend Madame. Je kunt je deur afsluiten. Slaap wel, kindje."

Ik hoorde zijn stappen nog rondgaan in de kamer er naast, terwijl ik op den rand zat van het breede ledikant. Er was een stroom van geluk door mijn hoofd en mijn wangen gloeiden. Ik was voor het eerst uit mijn eeuwige eenzaamheid getreden, ik had voor het eerst het woordenlooze, directe contact ondervonden van mensch tot mensch. Ik kon niet denken, dat dit het voorspel van onze scheiding zou zijn. Ik strekte mijn armen om te bevatten, dat er zoo'n wonderlijk-zalig geluk op de wereld bestond. Ik bekeek mijn gezicht in den spiegel; ik streelde mijn handen, en ten slotte lag ik stil te luisteren naar de geluiden in het vreemde huis.

Maar o, den volgenden ochtend, in het druilige licht, tusschen al de intieme dingen van zijn kamer! In jongensachtige nonchalance had hij allerlei vergeten op te ruimen; er hingen een zijden vest en een paar kleurige dassen aan een kapstok; op zijn waschtafel vond ik haarwater en borstels, in de vensterbank zijn scheermessen.

Ik had een paar rood satijnen muilen veroverd, die in een hoek naast de kleerkast lagen, en klepperde

zielsvergenoegd over het zeil. Ik gebruikte zijn zeep, ik parfumeerde me met zijn bloemengeur, ik trok het blaadje van zijn scheurkalender en rangschikte zijn regiment laarzen en schoenen. Alles was een bron van vreugde, en toen ik een kwartier later in de voorkamer rondscharrelde, — thee zette en brood sneed, terwijl hij zich nog liet wachten, — kon ik me bijna niet los maken van de gedachte, dat dit het begin was van een lang, vredig leven.

Ik had er behoefte aan iets voor hem te beredderen, ofschoon ik er van overtuigd was, dat „Madame" voortreffelijk voor hem zorgde; en toen ze me een verschen broodstok kwam brengen, droeg ik haar op hem in 't vervolg twee eieren te geven, met 't ontbijt, vier minuten gekookt, en vooral ook honing of jam van een goed merk.

We stonden daar nog over te redeneeren, toen hij binnenkwam, en even zag ik ons gedrieën in de kamer als „het huishouden": meneer, mevrouw, de gedienstige, en terwijl ik me over het blad boog, hoorde ik in mezelf, hoe hij „vrouwtje" zeggen zou.

Maar hij keek even de courant in, en terwijl we langzaam aten, spraken we over politiek en over misdaden, met onverschillige stemmen en oogen zonder contact.

De fransche jury had juist weer iemand vrijgesproken, die den amant van zijn vrouw had neergeschoten, en ik had een ironisch woord op de lippen voor die kinderlijke romantici, die op het getuigenis „j'ai vu rouge" altijd bereid waren van rechtsvervolging te ontslaan, maar Joost wond zich op met die spontane heftigheid, die hem onweerstaanbaar maakte.

Dat sprak toch vanzelf, dat je den schurk vermoordde, die het gewaagd had, de vrouw, die je lief-

hadt, aan te raken;.... dat eischte toch het meest elementaire rechtsgevoel. Bij zóó'n ellende was er geen voldoening te vinden langs ambtelijken weg. Hier ging 't om leven tegen leven, om bloed voor bloed, en pas als je zoo'n ellendeling hadt neergeschoten als een hond, kon je weer trachten vrede te vinden in je leven.... Dat sprak toch vanzelf....

Zijn woorden waren als een heete wind over me heen, en ik onderging dezelfde zalige, physiek-verlammende verwarring, die me voor de Venus van Botticelli en later in de cel van het kleine klooster bij Fiesole overvallen was.

Ik gaf mijn oogen aan hem over in een snellen, zwaren blik, maar, door zijn wegkijken, herinnerde ik me plotseling, dat hij nooit om mij een ander met een revolver zou bedreigen, dat hij om mij nooit dol en radeloos, en nooit gelukkig zou zijn. Er rees een jaloezie in me, op de vrouwen, die een man tot een dwaasheid, tot een laagheid desnoods kunnen brengen, een jaloezie op dat misschien minderwaardige, dat een vrouw heerscheres maakt....

„Dan zou ik haar ook een kogel geven," viel ik uit, in blinden haat tegen de onbekende, die zijn hart eens in haar macht zou hebben.

„Ach.... een vrouw is nooit zoo schuldig en nooit heelemaal verantwoordelijk," zei hij schouderophalend, terwijl hij de courant klein vouwde.

Ik durfde niet argumenteeren; wist ik, hoe „een vrouw" was? Bezat ik méér van haar dan de kleine eigenschappen, haat en jaloezie? Ik, die in liefde arm was gebleken, die in liefde had gefaald.... Voor het eerst drong de realiteit tot me door, dat dit onze laatste gemeenschappelijke maaltijd was, dat dit de

laatste uren van samenzijn waren. Mijn handen klemden zich om den tafelrand, en ik durfde hem niet aanzien. Iedere vezel van mijn lichaam besefte zijn nabijheid, mijn adem stokte en er trok een nevel voor mijn oogen.

„Zullen we wat gaan loopen?" vroeg ik heesch, „zullen we ons warm loopen?"

Maar de morgen was donker en kil; het had 's nachts gesneeuwd, en toen we in het doodsche bosch kwamen, was alles eenzaamheid en gestorvenheid. Soms raasde ons een auto voorbij, schril toeterend door de stilte; de nevel waasde om ons heen, de boomen lieten loom hun witte vacht vallen en we voelden, dat er niets was, dat troost had voor ons, verlatenen.

„Wat was 't van den zomer hier anders, hè?" zei Joost gedrukt, met zijn arm los door den mijnen.

„Al vreugde is voorbij — voor mij; — al droefnis is nabij — voor mij," dreunde het suf door mijn hoofd.

Even, toen we ons, in het verlaten boschhuisje, zaten te warmen, leefde hij nog op.

„Wij hebben nu toch een mooie herinnering, hè Ada, en als we niet besloten waren uit elkaar te gaan, hadden we ook die bedorven."

„Ja Joost," antwoordde ik gehoorzaam.

„We kunnen elkaar nu overal vrij ontmoeten, we kunnen elkaar altijd in de oogen zien, want we hebben ons niets te verwijten."

„O nee," zei ik onverschillig.

„Je bent niet boos om gisteravond, hè Ada?" vroeg hij nog zacht.

Ik voelde me rood worden; was een meisje dan nooit iets, dat zélf voelde en zélf wilde; bleef het

altijd een ding, dat genomen werd en ontzien moest worden!

„Ik wou, dat 't eeuwig gisteravond was," zei ik toen alleen.

En daarmee was de droom voorbij.

Ik treinde naar huis, met doffe snikken in mijn keel, maar ik zei mezelf, dat het geen zin meer had te schreien, als ik het niet aan zijn schouder kon doen. In mijn kamer pakte ik alles bij elkaar, wat me aan het korte geluk herinnerde, — de Giovanni van fra Bartholomeo, de della Robbia, mijn colliertje en den kleinen Dante, en ik borg ze diep weg, begraven onder andere dingen, zooals ik alles, wat er mee in verband stond, begraven wilde.

Ik wierp me op mijn werk, en deed mijn doctoraal, terwijl de tantetjes nog steeds de wonderbaarlijke vlugheid van mijn candidaats-examen rondvertelden; ik kocht een terriër, die nacht en dag bij me was, en ik legde me toe op 't verzamelen van porcelein.

Joost schreef me nog een paar keer, maar ik antwoordde niet. Ik wist, dat ik al mijn krachten noodig had, om mijn leven in bedwang te houden, en ik haatte nabetrachtingen, nu de slag gevallen was.

Eindelijk verschrompelde de wond tot een litteeken, en ik vond vanochtend zonder pijn den kleinen Dante weer.

Ik ben „een vrouw die wat waard is, die nog heel wat tot stand kan brengen," zooals mijn professor zegt.

Wie van den boom der kennisse heeft gegeten, komt nooit meer in het paradijs.

Ik moet dankbaar zijn, dat ik, vóór de poort, een glimp zag van zijn heerlijkheid.

IV.

K was toen in die jaren gekomen, waarin onze goede vrienden met nadruk beginnen te verzekeren, dat we „nog jong" zijn, omdat ze voelen, dat dit een aanvechtbare kwestie is geworden. Het was die allermoeilijkste tijd in een vrouweleven, als het hart door veel droomen en desillusies moe en een beetje cynisch is geworden, terwijl de oogen en de lachende mond nog geen afstand willen doen van hun jarenlange taak te stralen en vol van belofte te zijn.

Als ik alleen was, zag ik in den spiegel de lijnen langs mijn neus verscherpt, de ronding van mijn wangen minder gaaf, en mijn lippen strak en bijna bitter samengetrokken; maar zoodra ik onder de menschen kwam, zonder dat ik zelf den overgang kon nagaan, vlamden mijn oogen op, vond mijn mond weer den ouden, zorgeloozen lach, en ik hoorde soms, met stille verbazing, mijn stem zoo jolig en speelsch over de andere stemmen heendartelen, alsof ze een heerlijk geheim te verbergen had.

Ik werd oud; maar ik miste den moed de illusie te breken, die mijn persoonlijkheid omgaf. Ik was jarenlang het geheimzinnige, intellectueel en uiterlijk begaafde meisje geweest, dat kon, wat ze wilde; om wier gunst ouden en jongen zich verdrongen en die zelf niemand noodig scheen te hebben. Ik was in zachtmoedigen triomf over het leven heen gegaan, en de kostbaarste schatten leken mij vanzelf in den schoot te regenen. Nu, nu ik, met krampachtig-geklemde handen, me soms moest bekennen, dat het

getij begon te keeren, waagde ik het niet mezelf te toonen, zooals ik langzamerhand geworden was: een verscheurde en troostelooze ziel, die soms wanhopig naar een levend geluk hunkerde, ofschoon ze wist, dat het niet meer komen zou....

Ik had mijn werk; en ik werkte met dien botten, élanloozen ijver, die geen einde ziet, en geen verandering durft hopen. Ik becommentarieerde conscientieuzelijk mijn verwarde teksten, maar de overtuiging, dat ik daarmee iets nuttigs of belangrijks zou doen, had me al lang begeven. In de eerste maanden van onafhankelijk onderzoek, toen ik voor 't eerst den speurzin van mijn jonge hersens met de duisternis der eeuwenoude wijsheid mat, was ik die onbekende wereld ingetogen, als een ridder tuk op avontuur. Ik vertrouwde rotsvast, dat, als de kracht van mijn hart me al had teleurgesteld, de helderheid van mijn hoofd me redding zou brengen; als mijn eigen droomen me hadden begeven, zou ik rijk worden met de droomen der eeuwen en van de geheele menschheid.... Ik beleed de stelling, dat het eenige, wat een jong mensch noodig heeft om gelukkig te zijn, is, zijn krachten te mogen geven; dat het tenslotte onverschillig is, waaraan; en dat de bekende „toewijding" van de vrouw even nuttig en zelfs met duurzamer voldoening in dienst der wetenschap geëmployeerd kan worden als aan den huiselijken haard, die vroeger haar uitsluitend gebied uitmaakte. De philologen waardeerden mijn eerste conjecturen, en schenen iets van me te verwachten; en ik, — ik verwachtte àlles van mezelf.

Maar toen ik verder en verder doordrong in de schachten der hoogere wetenschap, en zag, hoe einde-

loos zijgangen zich in nieuwe zijgangen splitsten, hoe iedere vondst nieuwe vragen opriep en een menschenleven van aandacht en onderzoek niets beteekende in den grootschen, geweldigen bouw, die, ondanks allerlei schijnbaar onbelangrijke en doellooze hoekjes en gaatjes, toch elk onderdeel noodig heeft, om eenmaal, eenmaal, de waarheid als bekroning te kunnen dragen, — toen voelde ik, dat deze grootschheid mij overweldigde, en dat mijn warme jeugd niet tot zooveel onpersoonlijke offervaardigheid in staat was.

Ik kende het type „philoloog" van onze bijeenkomsten; ik waardeerde hun zuivere, koele opgewektheid, hun vakliefde, die geen persoonlijke eerzucht of rancune kent; maar mijn bewogen hart, dat minachtend-toegeeflijk neerzag op 't werk, dat zijn krachten ongebruikt liet, voelde zich wonderlijk misplaatst tusschen deze eenigszins magere blijmoedigheid; en soms, als ik aan ons jaarlijksch diner met gebogen hoofd naar hun kinderlijk-klare gesprekken luisterde, voelde ik me bijna dankbaar voor de troebele onzekerheden en het leed, dat mijn gevoel uitgegraven had.

Van tijd tot tijd kwamen er nieuwe verschijningen in mijn leven: jonge meisjes, die me bewonderden en met me dweepten en iets voor me doen wilden; kinderen, aan den rand der menschelijkheid, die mij hun „groote liefde wijdden, geurig en roerend van eerste bewustwording, totdat de man, voor wien ze eigenlijk bestemd was, de bekoorlijke page in een droomerig herderinnetje omtooverde; en jonge mannen, die eerst aantrekkelijk en boeiend leken; dan begonnen mijn manier van doen en praten te copieeren; vervolgens mijn meeningen, mijn oogen en mijn haar gingen prijzen; en tenslotte verlangden,

dat ik daar mijn leven lang naar luisteren zou.

Ik weet nu, dat ik soms wreed en meedoogenloos voor hen was, omdat de eenzaamheid mij nog ondraaglijker scheen, als zij me naderden. Ik had soms behoefte hun verwijten te doen, omdat het me onmogelijk leek, dat ze hadden kúnnen denken, dat mijn antwoord toestemmend zou zijn. Ik voelde iets spotachtigs in hun aandringen, alsof ze me wilden dwingen te toonen, hoe armzalig en krachteloos mijn hart was geworden, vergeleken bij de benijdbare forschheid van hun jonge wanhoop.

En telkens weer, wanneer zoo'n verdrietige botsing mij dagenlang voor mijn werk bedierf, herleefde ik den droom, die me deze sfeer van gevoelens had binnengevoerd, dien droom, vol zaligheid en ontgoocheling, die mij, van vèr-vereerde Vestaalsche, ook voor andere mannen tot een jong, levend menschekind had gemaakt.

Toen ik van niets dan van werk, van boeken en van vellen papier wist, scheen ook slechts mijn géést met anderer geesten contact te kunnen krijgen; maar sinds ik had ervaren, dat er een geluk van handen en oogen en verlangenden mond bestaat, al had de verrukking van die eene ontmoeting mij ook voor nieuwe verwachtingen bedorven, — toch was daarmee een andere wereld voor me opengegaan; en het bewust onderscheiden, dat sindsdien mijn afwerende houding tegenover mannen kenmerkte, was de oorzaak, dat de hechte vriendschappen vol waardeering, waar ik vroeger zoo trotsch op was geweest, in een reeks amoureuze verwikkelingen verliepen.

Ik begon in te zien, dat ik, zooals andere meisjes, moest trachten het leven zonder mannen

te aanvaarden, nu ze zich niet langer aan me voordeden, als menschen met dezelfde belangstellingen en aspiraties, maar als dragers van andere verlangens, met de mogelijkheid van een verbijsterend geluk; en ik trok me ongemerkt terug uit den kleinen kring, die me eens zoo glorieus had binnengehaald.

Het scheen toen een tijd lang, dat mijn leven onbelangrijk-normaal ging worden, en ik zei mezelf, dat ik dankbaar moest wezen, omdat ik de rust der verslagenen vond. Nadat mijn lief, wonderlijk vriendinnetje Lotte me alleen had gelaten, zocht ik, gewend aan vrouwelijk gezelschap, het huiselijk samenzijn met een paar andere meisjes, en daar ik altijd had gemeend geheel verschillend te zijn van mijn sexegenooten, was het eerste herkennen van allerlei gemeenschappelijks in gevoel en bedoeling een verrassing, die mij met een wijden vrede vervulde.

Was het dan alles zelf-gewild en zelf-gezocht geweest, mijn eenzaamheid en mijn onrust van nergens bij te behooren? Kon ik zijn, als de anderen, en nam het leven mij op in zijn wijde, goede vertrouwelijkheid, zoodra ik mijn koppigen eigenwil liet varen, mij schikte naar zijn gewoonten, mij onderwierp aan zijn wet?

Voor 't eerst was ik meisje met andere meisjes mee, werd ik ingewijd in hun stil leventje van werken en uitgaan, theeën, boodschappen doen, elkaar bloemetjes geven en elkaar bewonderen, samen muziek maken en samen filosofeeren, — een wereldje apart, dat oppervlakkig klaar en blijmoedig leek, maar waaruit langzamerhand een geur van zwoele onvoldaanheid voor me begon op te stijgen, moeilijker te dragen dan mijn vroegere verlatenheid.

Als wij met ons drieën naar een concert gingen, en bij het inschuiven der rij zag ik hun éven ouwelijk gebogen ruggen; — of ik lette op het nadrukkelijke gebaar, waarmee ze aan twee kanten haar rok rechttrokken, vóór ze gingen zitten, dan overviel mij een weemoed, die geen uitweg wist. En later, als ik met mijn hoofd dronken van muziek in het menschengedrang stond, zielig om de noodzakelijkheid zelf mijn goed te veroveren, en ik zag dan, hoe ze de wit-wollen dassen, die ze voor elkaar hadden gehaakt, zorgvuldig met veiligheidsspelden onder de kin bevestigden, — dan greep me weer die walg van alles aan, die schaamte over ons „juffrouw"-schap, die mij kregelig maakte, en mij onredelijk deed uitvallen, als ze welgemoed haar armen door de mijne staken, en we, als naaimeisjes op een rij, door den stillen nacht naar huis liepen.

Ik ergerde mij aan hun enthousiasme, dat onderscheidloos Beethoven, Wagner en Chopin vergoodde; ik ergerde me, als ze over passie in muziek spraken, op de manier van een kind, dat onbegrepen de groote woorden, die het zijn ouders heeft hooren gebruiken, nazegt; en ik ergerde me meest van alles over Wagner zelf, den grooten sensualist, die telkens, wanneer er wat klaarheid in de melodie begon door te breken, opnieuw den chaos der meest primitieve verrukkingen en verlangens er doorheen wierp; den weeken mensch met eindeloos hunkerende en zwelgende zinnen, die, als de rattenvanger van Hamelen, alle ontkende wenschen en onderdrukte droomen naar buiten wist te spelen; den verleider, den verlokker, die, trots en zelftucht ten spijt, nog eeuwen na zijn dood, de jonge monden zal verslappen, en

de jonge armen weerloos-geopend zal achterlaten.

„Wagner moest door de zedenpolitie verboden worden," zei ik soms. „Hij is „ein groszer Verderb für die Musik. Er hat in ihr das Mittel errathen schwache Nerven zu reizen."

„Ada ergert zich weer eens," meenden de backfischjes aan mijn zijde, wien mijn uitvallen en mijn hevigheid bewonderenswaardig, geestig en boeiend toeschenen, zonder dat ze het sentiment ooit au sérieux namen.

Maar er was in die dagen zoo troosteloos veel, dat me ergerde, dat ik mezelf geweld aandoen moest, om niet voortdurend scherp en hatelijk te spreken over alles, wat ik ontmoette. Ik vond de wereld wuft en oppervlakkig en onbelangrijk; ik vond de menschen onecht, leeg en duf; en mezelf, ach, ik wist wel, dat ik het heele leven weer zou liefhebben als eens in Florence, als ik mezelf maar niet zoo naar alle kanten mislukt had gevoeld. Want het was niet te ontkennen, dat, wat me, zoolang ik alleen en onaantastbaar was, nooit had gehinderd: de maatschappelijke kant van mijn zonder-man-zijn, mij nu, nu ik, met andere lotgenooten samen me onderdeel van een soort ging voelen, begon te martelen en te obsedeeren.

„Ongetrouwd" had voor mij: „eenzaam en sterk" beteekend; ik had het leed van mijn verlatenheid gedragen zonder bijgedachten, en me evenmin geschaamd over mijn vrijheid, als een jonggezel.

Maar nu was er een nieuw element in mijn gevoelsleven gekomen, dat elk zuiver sentiment vertroebelde. Als ik met die twee andere jonge vrouwen samen was, besefte ik overgeschoten te zijn; ik voelde, dat

het eigenlijke leven ons was ontgaan, en een zekere kinderachtigheid in haar pleziertjes, een zekere angstvalligheid in haar meeningen, een onuitgegroeidheid in haar figuren bracht mij de overtuiging, dat een vrouw, die geen man heeft en geen kinderen en geen huis, nooit een vol mensch worden kan.

Was ik als zij, me opwindend over den wereldvrede, een tennis-match, een lezing of een nieuwe fietslantaarn? Leefde ik, als zij, in sentimenteel opgedreven vriendschappen, zorgend voor elkaar, en op elkaar steunend, zoodat het nu eens bekoorlijk en roerend-zuiver, dan weer verworden en slap leek?

Ze waren ethisch en edelmoedig, zacht in hun oordeel, hulpvaardig en vriendelijk. Ik wist, dat ze moreel beslist hooger stonden, dan het gros der gemakkelijk-getrouwde, egoïst-vegeteerende vrouwtjes, die van de voogdijschap hunner ouders in de voogdijschap van hun man waren overgegaan, en nooit ernst en nooit leed hadden gekend. Maar toch was er een vaalheid over hun wezen, een kleurloosheid in al hun woorden en daden, die me hartstochtelijk bidden deed: „Niet als deze worden, niet als deze."

Ze waren dikwijls moe, levend boven hun geestelijken stand, in voortdurend contact met Goethe, Dante en Milton, de drie grooten, die om hun „hooge gedachten" met de liefde van den minst literair aangelegden „man van smaak" en het meest onberoerd gebleven vrouwehart worden vereerd; ze waren ook moe van het voortdurend naar elkaar toe gaan, om te vragen, of de ander ook moe was, van 't voortdurend voor elkaar beredderen, en 't stil zich voor elkaar opofferen, 't-met-elkaar-drama's-beleven, en 't

streven naar hooge idealen. Zoo werd de vraag: „ben je moe?" het referein van elken waardeloozen dag, die druk was met onbelangrijkheidjes, en die uitputte met namaak-ontroeringen.

Soms werd ik uit die wereld van zuivere onwerkelijkheid plotseling overgeplant in het eenvoudige paradijs van simpel geluk, waar de vrouw nog niet den appel der kennis had genomen. Ik stond als een verdwaasde in dat rijk van reëel leven, van warme menschelijkheid, waar niet gedacht werd, waar geen belangstelling was voor gebeurtenissen, die al lang beschimmeld en vergaan waren, maar waar ieder jong oogenblik genomen werd in zijn volle waarde, en waar niets werd bemind, dan wat met handen getast en met armen omvat kan worden. Ik zag het bloeiend-nieuwe, opdringende leven openbarsten; ik zag het oude terzijde gaan; alles in eenvoudige vanzelfsprekendheid, zonder wijsgeerige beschouwingen; en ik minachtte mijn op-mij-zelf-gesteld-zijn, dat zonder toekomst was.

Ik hoorde het praten der jonge vrouwtjes over het kindermeisje, over het keper voor nieuwe nachtjaponnetjes, over baby's ingewandjes, en een pop met echt haar. Ik besefte, dat hun hersens tot geen ernstig-geconcentreerde denkarbeid in staat waren; dat ze hun krachten weggaven met kleine scheutjes, en er geen dieper belang voor haar bestond, dan een papje, dat te warm was; een knoopje van een broekje, een huilbuitje, een verloren sokje, een kruikje, een poederkwastje, een niets.... En toch was dit alles: het leven; toch konden deze vrouwen de wereld inkijken zoo wijs, zoo rustig en zelfverzekerd, als ik nog

nooit van een geleerde, een boeken-wijze had gezien.

En dan vroegen ze mij: Waarom? Waarom was ik niet getrouwd? Waarom was ik alleen gebleven? Ik zou toch wel eens van iemand hebben gehouden.... Ik kon toch krijgen, wien ik wilde.

Ze vroegen 't met groote, onschuldige oogen; met de voortvarende onvoorzichtigheid, van wie zelf geen wonde plekken draagt; ze vroegen 't soms met een kind warm in de armen. En als ik me met een vaag antwoord voor verder aandringen wilde beveiligen, dan begonnen ze me breedvoerig de geneugten van den „houwelicken staat" te schilderen en te roemen; dan waarschuwden ze mij voor een eenzamen ouderdom, en rustten niet, vóór ik, in uitersten nood van zelfbehoud, hun rijken vrede suf en alledaagsch had gescholden.

Kán een meisje, dat niét gevonden heeft, anders doen, dan het huwelijk een „überwundener Standpunkt" noemen? Door welk blind en wreed instinct gedreven, woelden ze in mijn weerlooze, zeere ziel, juist op een oogenblik, als ik mijn mond in een zachte, warme haardos had begraven!

Ik zag den glimlach in hun oogen; ik hoorde den spottenden klank in hun stem: „Zou jij nu ook niet zoo'n kindje willen hebben?"

En dan verweerde ik me met lachenden overmoed. Ik loochende alles, met de overtuiging van een backfisch, die alleen met haar vader wil trouwen; ik citeerde Anna Bijns: „Onghebonden best, weldigh wijf zonder man," en hemelde mijn werk en mijn plannen op, alsof mijn zaligheid aan mijn teksten hing.

Ik had mij een stralende, uittartende opgewektheid aangewend, die misschien alleen te vaak onder woor-

den werd gebracht, om waarschijnlijk te zijn, en mijn gedachten hielden zich hartstochtelijk met deze eene vraag bezig: hoe moet ik kijken; hoe moet ik zitten en praten en doen, om niet „zielig" te zijn.

Ik hield mij steeds voor, dat, als ik mezelf maar vertrouwde, als ik in mijn optreden maar behield de nonchalante zekerheid, die er niet aan twijfelt, overal appreciatie te zullen vinden, het niemand invallen zou, plotseling aan mijn alzijdig succes te gaan twijfelen; maar ik bemerkte, dat, als ik een gezelschap onbekenden ontmoette, als ik een tram of een wachtkamer binnenkwam, nog maar zelden de hoofden zich vanzelf met bewondering naar mijn kant richtten; ik had het bloeiend-triomfantelijke, het wereldonafhankelijke verloren; de tijd der bloesems was voorbij; maar mijn leven stond, als een boom na hagelslag, zonder vrucht. Ik zag het „oude-juffrouw"-schap naderen; ik zag mezelf kindsch, dweeperig en stram worden; en ik trachtte vergeefs mij te troosten met de verzekering, dat alles van het individu afhing, en dat het type „huisvrouw" meestal even weinig bekoorlijks opleverde, daar deze carrière beredderigheid, bekrompenheid, slecht humeur en breedsprakige onbenulligheid in de hand scheen te werken.

Ik waagde het in dien tijd nauwelijks naar kleine kinderen te kijken, omdat ik vreesde, dat mijn gevoelens onbescheiden becommentarieerd zouden worden; ik was doorkneed in bezwaren tegen onze huwelijkswetgeving, en telkens stond ik opnieuw verbaasd, dat de menschen mijn opgeschroefd gebazel wezenlijk geloofden en trachtten te weerleggen, alsof ooit eenige theorie ter wereld mij had kunnen terughouden van een waarachtig geluk.

Toen ik zestien jaar was, had ik eens een lieven, joligen, ouden vrijgezel aan een gezelschap van volwassenen hooren uitleggen, waarom hij het huwelijk voor een energiek, begaafd man moordend en naar beneden halend achtte; en zijn argumenten, de vrucht van banaal-bittere levenservaring en goedkoop cynisme, dienden nu als pantser voor mijn vaak woordenloos-bitteren, gewonden trots.

Ik herinner me, hoe ik, een kind met lange vlechten, in gespannen aandacht naast zijn stoel had staan luisteren, en toen hij zweeg, enthousiast had uitgeroepen: „O, ik wil ook niet trouwen.... Ik vind 't onwaardig je aan elkaar te laten vastsmeden, en bij elkaar te moéten blijven.... Ik wil ook vrij zijn."

Toen had de oude man, even geschrikt door mijn hevigheid, zijn hand met kalmeerend gebaar op mijn schouder gelegd en gezegd: „Nee, jij moet wèl trouwen, meisje; voor jou is 't wat anders. Een vrouw, die niet trouwt, wordt een vaatje zuur bier."

„Maar met wien dan, met wien?" had ik gejammerd, alsof ik op datzelfde oogenblik voor een keuze stond. „Als de energieke en begaafde mannen niet trouwen moeten, met wien kan ik dan voor altijd..."

En eigenlijk was het jarenlang dezelfde vraag gebleven: met wien. Waarom met den een wel en met den ander niet, terwijl ze allen tamelijk aannemelijk waren, en, na Joost, niemand meer eenig en alles scheen? Met wien?.... terwijl de meesten, na de duurste eeden, na soms jarenlange trouw en ontroerende toewijding, tenslotte een andere vrouw namen, zich een geheel ander milieu schiepen, en kindertjes kregen en niet ongelukkig waren. Het scheen alles toevallig te gebeuren en zonder innerlijke noodzakelijk-

heid te zijn. Wanneer mij soms, bij het opruimen van een la, oude brieven in handen kwamen, dan stemde het me bitter en cynisch de groote woorden en de heilig-gemeende betuigingen van onwankelbare aanhankelijkheid te lezen, terwijl hij, die ze schreef, al lang elders zijn levensvervulling gevonden had. Ik zei tegen mezelf, dat ik toch niet beter kon wenschen; dat het onredelijk was te verlangen, dat iemand zijn jeugd zou verdoen met staren naar de onwillige „ferne Geliebte"; maar in mijn hart verweet ik hun toch de onwaarachtigheid van hun overgave, die me 't laatste restje vertrouwen in liefde's onveranderlijkheid dreigde te ontnemen.

Ik had het ondervonden, keer na keer, dat alleen de pas-ontwaakte ziel geven kan zonder iets terug te vragen; dat alleen in de eerste jeugd de extase ons zoo hoog opvoert, dat het offer zelf het geluk is. Ik had zelf eens mijn leven geboden in heilige zelfvergetenheid; — en daarna had ik vele malen het heil van een ander in handen gehad;.... maar ik wist nu, hoe die toewijdingen verslapten, als de rede zich gelden liet, die de overgegevenheid tenslotte in een soort rancune deed veranderen, rancune tegen haar, om wie de krachten nutteloos waren verspild.... En met haast grepen ze terug naar de werkelijkheid...

Het wàs niet anders, volgens den gang der wereld.

En nu begon het stiller om me heen te worden; de post bracht minder brieven en pakjes; mijn kamer bleef soms wekenlang zonder bloemen; en ik herinnerde me nauwelijks meer het gevoel, dat me vroeger bij 't nastaren van elken bezoeker overviel, het gevoel, half vreugdevol, half beangstigend: „Ik

geloof, dat hij me wel heel aardig vindt." De wereld begon me met andere oogen aan te zien, en de mijne verloren hun antwoordenden gloed.

Het leek me soms toe, dat een vrouw alleen dán gerust en tevreden kan leven, als ze de zekerheid heeft, dat er ergens een man bestaat, die zich voor al haar doen en denken tot in de kleinste onderdeelen interesseert; ik voelde mijn geest en mijn gevoel verschrompelen zonder de zon van een stralenden blik, die alles van mij bewonderde en alles van mij verwachtte, en mij door dat vertrouwen droeg boven mijn kleinmoedigheid en willoosheid uit.

„Wozu ist mein langes Haar mir dann,
Wenn ich kein Band drin flechten kann."

zong het meisje uit het oude liedje. „Wozu, wozu ist das ganze Leben," dacht ik 's ochtends onverschillig, als ik geen reden vond, mooie schoentjes aan te trekken; geen reden, om uit te gaan, geen reden om te werken en geen reden naar den middag of den avond of naar een anderen dag, naar iets mogelijks in de toekomst te verlangen.

Ik tastte naar alle kanten in duisternis, en iedere kleine ondervinding werd ingeschakeld in den langen keten van verdrietigheden, die mij afkeerig maakte van het leven en van de menschen. Ik zag het wereldsch gedoe met minachting en ik haatte mezelf, omdat ik te zwak was om vrede te maken tusschen mij en mijn lot.

Ik kon niet meer ontkennen, dat ik verlangde een man onder mijn direct bereik te hebben, om mijn reisbiljet te nemen, om mijn belastingpapieren in te

vullen, en om toe te lachen en bij den arm te nemen, als er veel vreemde menschen samen waren, die me aanzagen. Ik wilde tegen den winkelbediende, die te traag bediende, tegen de badvrouw, die me niet voor „vol" aanzag, tegen den ouden heer in de bibliotheek, die me onbeschaamd fixeerde, en tegen de philologen, die mij alleen in verband met commentaren en vertalingen beschouwden, kunnen spreken van „mijn man" als een aansporing en een bedreiging, een trots en een levensvolheid.

En kinderen wilde ik hebben, kleine, blonde wezens, om mee langs speelgoedwinkels te loopen; om door nagezwaaid te worden, als ik uitging; om aan te beleven, dat mijn leven niet alleen ondergang en oud-worden en vergaan was, maar ook opbloei, ontluiking en belofte.

Het weeke gevoel, dat me vroeger vaak onverwachts overviel, 's avonds, als de lucht welig en zwart was en alle planten schenen te ademen, — het gevoel van nu, dadelijk, een groot geluk te moeten omvatten en anders te willen sterven, — was geheel ondergegaan in deze verbeten jacht naar uiterlijke voldoening, die me fel en ongedurig maakte, en mijn krachten opdreef, zooals bij een man de eerzucht om carrière te maken.

Maar als iemand mij plagend vroeg, of ik nu altijd alleen blijven wilde, dan had ik een spottend antwoord gereed: dat ik hartelijk naar verandering verlangde, en dolgraag de positie van „weduwe met een kindje", veroveren zou;. . . .of hij ook aspiranten wist, die mij tot dien staat zouden willen brengen. . . . Of, dat ik eerst nog drie teksten uitgeven moest, en dan met animo den eersten besten in de armen zou val-

len.... En ondertusschen werd ik zóó gedemoraliseerd, dat ik zelfs met de attenties van mijn laatste adorateurs begon te geuren: ik blufte op de bloemen, die ik van tijd tot tijd nog kreeg, en die een emotie van geheimzinnige heerlijkheid in ons vriendelijk, maar eenigszins duf, samenleven brachten; ik genoot er van, toen, op onzen Sint Nicolaasavond, die gevuld was met teedere grapjes en zachtmoedige plagerijen van de meisjes onderling, er voor mij twee pakjes „heusch van de buitenwereld" kwamen; en eens gedroeg ik mij zelfs zóó verwerpelijk, dat ik aan Vera, die jonger was dan ik en die erg tegen mij opzag, een ouden brief liet lezen, waarin niet alleen mijn geestelijke qualiteiten, maar ook mijn persoonlijke bekoorlijkheden werden geprezen.

„Il n'y a qu'une date pour les femmes et à laquelle elles devraient mourir, c'est quand elles ne sont plus aimées." De waarheid van dit woord vrat elken dag dieper door in mijn hart.

Het werd een wanhopige worsteling met listen en laagheden, om anderen er van te overtuigen, om mezelf er mee te vleien, dat de dag van glorie voor mij nog niet voorbij was, en in den vruchteloozen strijd om die zelfverzekerdheid te veroveren, die de menschen het bot-goedmoedige medelijden met een „oud meisje" uit de oogen nemen zou, verloor ik de laatste krachten van mijn stervende jeugd.

Ik zág het opkomen van de nieuwe generatie; meisjes, die ik als kinderen had gekend, die ik tutoyeerde en die mij „juffrouw Gerlo" noemden, stonden nu, slank en bekoorlijk, in een kring van bewonderende, jonge mannen in den foyer, en ik ontdekte dat ondefinieerbare in hun oogen, — half droom, half over-

moed, — dat ze onweerstaanbaar zou maken voor ieder, voor ieder.... Ik stond er bij en glimlachte en zei tegen de jonge mannen, dat die heel jonge meisjes, die ontluikende levens, allerliefst waren.... Maar soms, wanneer, uit oude gewoonte, mijn stem den toon van luchtige afwering of van speelsche verontwaardiging aannam, waarmee ik jarenlang complimentjes en uitingen van dieper bewondering had gepareerd, dan zag ik even door den beleefden blik van mijn partner een verwondering glijden, die mij mezelf „old fool" deed schelden, en mijn hart vervulde met schaamte en bitterheid.

Ik vond de jeugd wuft; ik vond de meisjes uittartend en zonder naïveteit, en de mannen bête en oppervlakkig; maar ik wist tenslotte, dat de schuld van dien wrevel bij mij lag, omdat ik de grootheid miste, wáárdig te cedeeren, en hunkerend drentelen bleef bij de poort van een verloren rijk. Soms drong ik mezelf donkerder en statiger japonnen te dragen; ik wond mijn haar simpeler om mijn hoofd; maar dan plotseling, om een onverwachtsch, klein succes, een attentie, een bewonderend woord, een stillen blik, overstelpte mij het gevoel, dat ik te vroeg den strijd had opgegeven, dat ik me had teruggetrokken, vóórdat het hopeloos was,.... ik wierp me opnieuw in de draaikolk, lachte en schertste, en.... wachtte nog eens, om wéér gewond, beleedigd en eenzaam te blijven staan, tusschen de jongeren, die elkáár zochten, elkáár begrepen, elkáár verlangden, en mij beschouwden met vergevensgezinden eerbied.

Ik begreep het niet, ik begreep het niet....

Ik, die jaren lang het vroeg ontwikkelde, nog heel jonge meisje was geweest, dat nauwelijks meedoen

mocht, overal de benjamina, die een toekomstbelofte droeg, ik kon het niet bevatten, dat ik nu een achterblijfster geworden was, die eigenlijk in een verder levensstadium thuis hoorde.

In dien tijd werden zelfs de weinig geëmotioneerde philologen-vergaderingen me lief, omdat ik daar tenminste toch nog wel voor jong gold, en voor deze stille werkers mijn levensonrust en mijn ongelijkmatigheid van stemming een voorwerp van vriendelijke verwondering was. „For shame, for shame," woedde ik soms tegen mezelf, als ik uit die vredige atmosfeer naar huis keerde, onder den indruk van hun vertrouwen in mijn vermogens, met nieuwe perspectieven van werk voor me opengelegd; „For shame! Dat heeft jaren en jaren gestudeerd....doctor literarum classicarum;.... dat heeft een beginnende reputatie op te houden als philologe; dat is de vreugde en trots van een lieven, ouden professor, die zelf ochtend, middag en avond in zijn teksten ploetert;.... en dat is dan melancholiek, als een backfisch van zestien; dat treurt werkeloos, omdat er niemand is om haar haar te bewonderen en haar parapluie te dragen; dat kan met haar domme hoofdje niet begrijpen, dat iemand, die tegen de dertig loopt, andere verwachtingen van het leven moet hebben, dan een kindje van duizend weken.... 't Is dwingen om de maan, wat je doet.... Zie je werk, en zeur niet."

Maar het leven liet me nu eenmaal niet voortdurend in de studeercel blijven, en de verwikkelingen begonnen eeuwig opnieuw. Bij de jeugd voelde ik me niet meer thuis, en zij had mij uitgestooten. Nu waren het de getrouwde mannen, de echtgenooten van de bekoorlijke, onwetende luxe-meisjes van gisteren, die

zich in mijn rust drongen, met hun meer bezonken bewondering en hun behoefte aan dieper begrip en rijper inzicht, dan ze bij hun eigen vrouw vinden konden. Ze werden verliefd op mij, of boden mij een platonische vriendschap aan, al naar hun temperament het eischte; maar eigenlijk dreef hen allen dezelfde behoefte: de drang naar meer geestelijk contact, naar meer gemeenschappelijke studiebelangen; de behoefte aan rust en ernst en van-zelf-sprekend vertrouwen met een vrouwelijk wezen, zonder den achterdocht en den haat, die het fundament van de primitieve sexeverhoudingen zijn.

Eerst was ik blij over hun toenadering, dankbaar voor hun sympathie, die mijn leven weer beteekenis zou geven; maar welda kwam ik tot het besef, dat dat, wat ik van hen aanvaarden kon, — geestelijke gaven, geestelijk voedsel alleen, — juist niet was, wat ik noodig had; ik bemerkte, dat hun zich opdringende aanwezigheid mijn hart nog meer vertroebelde, en er bleef een wrok tegen hun egoïsme, dat, zonder zich in 't gevoel der andere te verdiepen, alles voor zich nam. Want na een opwekkend, verfrisschend debat met mij, als ik weer alleen bleef bij mijn boeken, gingen zij naar hun warme, lichte woning, waar de huiselijkheid hen wachtte; waar een schare blonde kinderkopjes zich om hun beenen verdrong en hun een vrouw tegemoet trad, die wel niet over oud-Perzische dialecten of de polygamie in Voor-Indië kon meepraten, maar die toch, zorgend en bereidwillig, in alles hun vrouw was.

Ik vond het beschamend, altijd voor „muze" te moeten poseeren, terwijl mijn verlangen uitging naar sokjes en kapertjes en een wiegemandje van tulle en

zij. Ik werd er moe van, voor iedereen de hors d'oeuvre van den levensmaaltijd, het feest, de Zondag, het meer-dan-gewone te vertegenwoordigen, maar bij geen enkel wezen te behooren „for better and worse", voor het hoogste en het laagste, voor het dagelijks banale vooral.

Ik wist, dat de vrouwen mij soms wantrouwden en vreesden, omdat ze voelden, dat ik geestelijk hun meerdere was, en zoo pralend onafhankelijk stond tegenover den man, aan wien zíj alles, wat ze bezaten, hadden geofferd, totdat hij er onverschillig voor geworden was. Ik ried iets van de tragedie van de geduldige, toegewijde vrouw-voor-alle-dag, die zich voor een buitenstaanster, die even een sympathiek woord heeft gezegd, een intelligente opmerking heeft gemaakt, op zij ziet geschoven; en in een dwingend sexegevoel verweet ik den mannen, die bij mij de teleurstelling van hun huwelijk kwamen uitklagen, dat ze zelf eerst het „kind-vrouwtje" hadden gezocht, en nu geestelijke gemeenschap eischten; en ik streed voor de rechten van de „wettige echtgenoote," die alleen als huiszorg en vrouw werd gewaardeerd, maar in haar fijner gevoelsleven alleen gelaten.

„O jij," zei er soms een met ongeveinsden eerbied in zijn stem, „jij zou een man begrijpen en hem alles kunnen geven."

Jawel, dacht ik dan onredelijk-bitter; maar mij heeft toch maar niemand getrouwd;.... maar ik lachte, en vroeg, of hij zich inbeeldde, dat ík in mijn hoofd een lijstje zou bewaren, van de dingen, die hij graag at en waar hij niet van hield; of dat ik het een kwestie van eenig belang zou vinden, of hij zijn overhemden met of zonder stijfsel begeerde.

„Wat is dat alles waard," zuchtte hij dan, „als het hoogere ontbreekt, de Anregung, de zweepslag tot daden."

„Kom jij eens tot grootheid met kapotte sokken, zonder knoop aan je vest en met aangebrande kip op tafel."

„De geest alleen maakt levend," hield hij vol, met extatische oogen; maar ik was er van overtuigd, dat hij alleen daarom het „hoogere" zoo zeer verheerlijkte, omdat hij verder alles bezat, en ik twijfelde er geen oogenblik aan, dat, ondanks zijn groote vereering en vertrouwelijkheid, in waarheid ik toch de buitengeslotene bleef; en dat daarverre als een sterke veste de vader, de moeder, de kinderen: het gezin alle vreemde invloeden kéérden.

Eén enkele slechts, buurman, vakgenoot, die een conversatie over onze gemeenschappelijke courant en onze gemeenschappelijke achterpoort tot een liefde voor het leven had uitgebreid, sprak er dringend van, dat hij scheiden wilde, omdat de gedachte aan mij hem niet meer los liet, en ieder uur vol was van mijn aanwezigheid.

Ik verbaasde me over den ernst van deze mogelijkheid, die eigenlijk nog nooit bij me was opgekomen; ik dacht aan zijn vrouw met het pittige meisjesgezichtje, en ik zei, dat hij natuurlijk vrij was om te doen, wat hij wilde, maar dat ik er van overtuigd was, dat, wie zich eens in zijn huwelijk vergist had, zich weer vergissen zou....

Maar hij had zich heelemaal niet vergist; hij was ,gelukkig geweest, en had zich geen ander en beter leven kunnen denken, tot dien dag, dat ik me over den tuinmuur had gebogen, en den

kinderen bonbons in hun schortjes had gegooid....

Ik zette hem uiteen, dat ik er zeker van was, dat er geen gescheiden man op de wereld was te vinden, die, twee maanden na zijn nieuwe verbintenis, zich nog een duidelijke voorstelling er van kon maken, wat hem er toch in vredesnaam toe had bewogen, zooveel moeilijkheden, zooveel verdriet, zooveel opofferingen te provoceeren, om, met andere personen, hetzelfde spel nog eens opnieuw te beginnen. Plus que ça change.... En dat hij waarschijnlijk, in een onwillekeurig vergelijken, bij kleine huiselijke gewoonten, de tweede vrouw bij de eerste achterstellen zou.

Maar als nu den heelen dag zijn gedachten in het huis naast 't zijne waren; als hij luisterde, of hij mijn stem ook hoorde, en voortdurend speurde naar mijn lilas japon tusschen het groen; als hij de kinderen met list achter in den tuin lokte, in de hoop, dat ik met hen een gesprek zou beginnen....

Toen besliste ik kort en goed, dat hij 't natuurlijk zelf moest weten, maar dat ik er nooit een oogenblik aan zou denken mijn levensgeluk toe te vertrouwen aan een idioot, die de zekerheid van een hartelijke vrouw en twee stralend-gezonde zoontjes opgaf, om een experiment met een eenzame blauwkous op leeftijd te beginnen.

Na dit incident bleef hij ernstig en stil, verongelijkt, alsof ik hem in zijn teerste gevoelens gewond had, en onwillekeurig weefde mijn behoefte om te bewonderen een waas van treurige hoogheid om hem heen. Maar na een paar maanden hoorde ik toevallig door de dienstmeisjes, dat zijn vrouw volkomen rust moest houden, omdat ze een derde kindje wachtte; en

terwijl Vera ging vragen, of we ook met iets van dienst konden zijn, versnipperde ik, wonderlijk-ontnuchterd, een paar hooggestemde brieven in de prullemand.

Mijn God, hij was niet minder dan de anderen; hij was intelligent, beminnelijk, geestig, en waarschijnlijk had hij zelfs alles gemeend. Als er geen nieuw leven te beginnen viel, dan moest het oude immers maar worden voortgezet.... Ik had niets te verwijten, en wilde mijn gedachten zelfs niet in die richting laten gaan. Het geval lag buiten mijn bevattingsgebied, en kon me onverschillig laten.... Maar hoe armelijk en banaal was dan toch de menschelijke natuur, met zijn ondiepe trouw, en zijn ondiepe ontrouw. Hoe hopeloos onbelangrijk waren de diepste ontroeringen van een menschelijk hart.

Ik staarde in den tuin, waar de twee jongetjes speelden, en dacht aan het nieuwe leven, dat geboren worden zou, een nieuw, klein wezentje, dat de verhoudingen in den huiselijken kring opnieuw zou veranderen; een groeiende ikheid, wie al de vreugden en smartelijkheden, al de strijd en liefde van een menschenbestaan te wachten stonden.

Men had mij dikwijls achtervolgd met de kleineerende stelling, dat een vrouw, die niet trouwt, het leven niet kent; en ik had er fel tegenin gestreden, mij beroepend op de vele kanten van „het leven," die juist de gehuwde vrouw weer moeten ontgaan. Wat was het dwaas-eenzijdig en materialistisch, alleen de physieke volgroeidheid als levensvolheid te beschouwen! Hoeveel misten de meeste moeders, wat geestesverdieping en wijdheid van inzicht betrof!

Maar dien ochtend zocht ik vergeefs naar de

meeningen, die hij en ik tegen elkaar hadden verdedigd; naar de gedachten, die we in elkaar hadden gewekt; en zelfs de stroom van poëtische en schoone gevoelens, wat was er van gebleven! Terwijl ginds een mensch geboren ging worden, die misschien in verre eeuwen nog voortleven zou in zijn nageslacht!

Het leven leek me een slechte oneindigheid; en ik zag geen uitzicht, dat het ooit beter zou worden. Want de mannelijke man, waarheen de harten der vrouwen zich getrokken voelen, zou wel altijd zóó blijven, dat hij wel geest en intellect en fijngevoeligheid in een vrouw apprecieert, maar dat het meisje, waarvoor hij tot iedere dwaasheid bereid zou zijn, hem toch met heel andere qualiteiten dan van hoofd en ziel buiten zich zelf brengt. Hij zoekt geen logische debating-vriendin, geen gratis literatuur-onderwijzeres, geen gelijke!

Maar 't andere, 't heelemaal andere, jonge, frissche, blije; het natuurwezentje om bij uit te rusten; 't onwetende kind, om verteederd over te glimlachen. Den roes begeert hij vóór 't huwelijk, de onwezenlijke verrukking, die niet duren kan; en als dan er na de gedweeë toewijding of de domme tyrannie volgt, — dan zoekt hij zijn toevlucht bij de vrouw, die hij eerst voorbij had gezien, de intellectueele, die de natuur niet gebruiken kon, omdat wie overwegend geest is, haar lichaam moet offeren.... Hij dringt zich in haar stille leven; hij geniet van den vrede van haar nabijheid zonder troebeling; en dan meent hij, dat dít toch het hoogere is. Hij vergeet de zaligheid der jeugdige vervoeringen, en dat het nu eenmaal onmogelijk is voor een vrouw, om van achttien tot twee en twintig jaar te tennissen, te dansen, in een wit japonnetje te droo-

men op het stuurbankje, en nóóit ernstig of zwaar, maar altijd naïef en fleurig en allerliefst-onnoozel te zijn, en dan op dèrtigjarigen leeftijd, na eenige jaren van roezig kindergeluk, plotseling vurige belangstelling te krijgen voor de Marxistische wijze van geschiedbeschouwing of de Indo-Germaansche accenten.

„De man hoort bij de vrouw, die hij getrouwd heeft," decreteerde ik weinig origineel; maar in mijn diepste wezen twijfelde ik er aan, of ik wel even grootmoedig afstand zou hebben gedaan, als ik niet gevoeld had de minste te zijn; en bitterder en wrokkender begon ik opnieuw te dobbelen om een toekomst, nu eens mijn zelfrespect, dan weer mijn menschelijk verlangen als inzet gevend; en 't was altijd, aan alle kanten, verlies.

Het was een strijd zonder verheffing, zonder hoop en zonder waardigheid. Ik had maanden van fel en hevig verdriet gekend; maar nooit had ik me zóó armzalig, zoo verworpen en vertrapt gevoeld.

En juist toen kwam Gerard Berkhout in mijn leven terug.

Hij was een vriend uit mijn jeugd, een vriend uit den tijd, toen nog niemand iets bizonders aan mij ontdekt had, en ik met groote stappen en door denken geknakt hoofd in ons kleine stadje rondliep, een verlegen, zwijgend en hevig kind. Hij had jarenlang op het gymnasium zijn plaats achter de mijne gehad, hij had punten aan mijn potlooden geslepen, mij van vloeitjes en nieuwe pennen voorzien, hij had krulletjes in mijn haar gedraaid, en mij onder-de-bank-door chocolaadjes vereerd, — en daarna waren we uit elkaar geraakt: ik ging de vreugden en verdrietelijk-

heden van mijn rijk en bewogen studentenleven tegemoet; hij was jaren in de groote handelssteden, in New-York, in Hamburg, in Petersburg en Londen geweest.

Hij was teruggekomen, even echt-Hollandsch, even eenvoudig en opgewekt als hij gegaan was; hij had mij opgezocht; hij had den vierden keer, dat hij me zag, het aanzoek, dat hij me op zestienjarigen leeftijd had gedaan, formeel en plechtig herhaald; ik had „neen" gezegd, en hij was blijven komen, ernstig, vriendelijk en gewoon, met gezellige verhalen over zijn reizen, en een kinderlijk-onbegrensde bewondering en belangstelling voor mijn werk. Hij had een helder, vlug verstand, en klare, goeie oogen; maar door zijn afkeer van aanstellerij en poze leek hij minder dan hij was. Ook was hij te weinig gecompliceerd en miste te zeer den áanleg voor mannelijke fouten om fascineerend te kunnen zijn; en wèl was ik hem dankbaar voor zijn stille trouw, maar de zekerheid, dat hij 't vermógen miste om ontrouw te zijn, verlamde mijn behoefte aan idealiseering.

.... En dien vroegen lente-avond zat hij in een schommelstoel bij de serredeuren, rookte bedachtzaam zijn afterdinner-sigaar, en vertelde mij zijn „nieuwste meening" aangaande de tien geboden van Mozes. Hij bezat, zooals de meeste menschen, die den heelen dag met practisch, concreet werk bezig zijn, een groote voorliefde voor vage, oppervlakkige, theologische bespiegelingen, en ofschoon zijn gesprek de snelle geestigheid miste, die vroeger gewoonte was in onzen kleinen kring, luisterde ik graag naar de vermakelijke getuigenissen van zijn gelooven-op-gezag, zoodra het iets betrof, dat de een of

andere „verlichte" geest ten beste had willen geven.

Het was dan met Mozes op den berg eigenlijk een doorgestoken kaart geweest. Want die geschiedenis bleek zóó in elkaar te zitten. De Egyptenaren waren een hoogstaand volk, dat heel ver was in allerlei wetenschappen; ze kenden de kunst van balsemen; ze pasten de electriciteit toe; en eigenlijk hadden ze ook 't ééngodendom,.... die groote verzameling bijgoden gebruikten ze alleen voor 't volk. Nu, en Mozes, die zoo lang bij hun was geweest, dat hij 't zelfs tot hoogepriester had gebracht, die wist daar natuurlijk àlles van, en omdat hij de Joden voor 't uitverkoren volk hield, wilde hij hun al die wijsheid leeren;....en toen had hij op dien berg maar wat hocus pocus gemaakt, om de stemming te verhoogen; maar dat was tenslotte alleen comedie geweest.... Zoo hadden we ons Christendom uit Egypte gekregen....

Ik knoopte en ontknoopte de franjes van mijn tafelkleedje, en zei, dat, bij de moderne geestesgesteldheid der menschen, deze „rarigheid" het Christendom alleen ten goede kon komen.... We betrokken tegenwoordig immers bij voorkeur onze schoenen uit Amerika, onze hoeden uit Parijs, onze moreele en religieuze wijsheden uit het oosten, van een cultuur, die de onze geheel vreemd was.... We bewonderden de heilige apen der Hindoe's met hun zwembroekjes aan, en vergaten onze eigen liefelijke heiligen, de bekoorlijke Clara met haar reine hart, en Franciscus, stralend van levensliefde.

Ik dacht aan Fiesole, aan het kleine klooster, dat ik met Joost had bezocht; en ik voelde me week en verdrietig worden. Ik vroeg hem onverschillig, hoe hij aan dat heele verhaal over Mozes en den oorsprong

van de tien geboden kwam, en keek het kale tuintje in met zware, warme oogen. . .

Hij had zich geabonneerd op een nieuwe serie, die allerlei brochures van verlichte mannen zou bevatten, en waarin bijgeloof en bekrompenheid ontmaskerd zouden worden....

„Jij gelooft wel alles, wat in neuswijze boekjes staat, hè?" vroeg ik luchtig. Maar toen sloeg mijn stemming om en ik zei fel: „O je bent benijdbaar in je enthousiasme voor alles, wat je een nieuwtje lijkt. Je bent niet critisch of achterdochtig.... The tree of knowledge is not that of life —"

Even keek hij naar me op, in een vage verwondering. Toen begon hij opnieuw, alsof er niets gebeurd was over de kubisten te spreken. Hij had de gewoonte alles, wat op een ziele-uitstorting geleek, eerbiedig voorbij te gaan, zonder er eenige aandacht aan te wijden; hij beriep zich nooit op iets, dat ik hem in een vertrouwelijk uur had geopenbaard; hij aanvaardde elke mededeeling zonder naar dieper verband te tasten, en ook nu gleed zijn stem zonder nadrukkelijkheid over naar een tentoonstelling, die hij kort geleden gezien had, een tentoonstelling van „de onafhankelijken," waaronder kerels waren, zoo volkomen onwetend van alle techniek, dat hij ze zijn reclameborden nog niet zou willen laten schilderen.

Ik zei, dat de gebrekkigheid van hun techniek me niet schelen kon, maar dat het mij grenzenloos beangstigde te leven in een tijd, waarin een zoo abnorme geestesgesteldheid epidemisch geworden scheen.

„Zoo griezelig verwrongen en verdraaid als deze menschen balcons en kamerinterieurs en dergelijke ongevaarlijke objecten zien, zoo abnormaal beschou-

wen wij waarschijnlijk de groote vraagstukken en gevoelskwesties. Ik geloof, dat een kater uit driehoeken opgebouwd, natuurlijk is te noemen, vergeleken bij den wankelen toren van levenstheorieën van de moderne vrouw."

Hij legde het eene been over het andere en probeerde een verhaal over de wonderlijk-blauwe tinten van Brazilië.

Maar ik wílde mij dien avond niet laten afleiden; er werkte zich een onredelijke drang in mij naar boven, om het nu eens spaak te laten loopen tusschen ons beide; om het gesprek zóó hoog op te drijven, dat hij zijn houding van voorzichtig negeeren niet langer doorzetten kon. Ik hunkerde naar de emotie van een hevig gebaar, een onverwachts ruw woord; ik kon het niet verdragen, dat hij daar maar rustig zat, en van tijd tot tijd de asch van zijn sigaar tipte....

„O, ik zou weg willen," zei ik somber en hevig, „ver weg van alles wat oud en versleten en waardeloos is geworden.... Naar Brazilië, naar Mexico, naar de Congo desnoods.... Hiér heb ik door alles heen gezien. Ik moet een nieuw land hebben, níeuwe menschen, voor wie ik tenminste tijdelijk wat enthousiasme zou kunnen voelen. Deze omgeving is me ondragelijk, sinds ik mijn idealisme niet meer heb, dat alle menschen tot iets belangrijks en bizonders maakte. O, die kleurloosheid, die moordende onverschilligheid...."

Ik streek over mijn voorhoofd en staarde in den bleeken hemel; maar vóór hij een nieuwe gemeenplaats had uitgedacht, vulde ik aan, met een snelle uittarting: „Ik weet wel, dat het niet belangrijk is, hoe ik de dingen nu toevallig zie en voel, en dat het

dwaasheid is, altijd maar in den staat van mijn eigen gemoed verdiept te zijn, als een seniele backfisch.... Maar waar kan ik ánders mijn gedachten mee vullen? Welk ander innerlijk leven is voor mij bereikbaar, behalve mijn eigen eenzaam bestaan?"

Hij nam zijn toevlucht tot het laatste redmiddel, en begon over mijn werk te spreken; hij had laatst in een Engelsch tijdschrift een zeer waardeerende bespreking gelezen.... Het moest toch een heele voldoening voor me zijn, dat ik, alleen door mijn energie, zooveel had weten te bereiken.... Het was toch mooi als een vrouw zich zoo'n reputatie verwierf....

Ik wendde me naar mijn schrijftafel, en het bloed bonsde in mijn hoofd; er was een blinde woede in mij, die een uitweg zocht, en ik greep het boekje van de mooie recensie, het boekje, dat mijn „reputatie" had gegrond, nonchalant bij den rug, zoodat de blaadjes fladderden.

En terwijl ik hem aankeek en het papier minachtend voor zijn oogen heen en weer liet wapperen, zei ik heesch en fel: „Om dit pamflet, om deze onnoozele honderd bladzijden met geleerdheid, waar niemand zich een greintje gelukkiger door voelt, heb ik de mooiste jaren van mijn leven verkwist; om dit poovere product, waarvoor mij de onmetelijke eer van een paar gunstige recensies in buitenlandsche bladen is ten deel gevallen, heb ik me van het gewone leven afgewend, mij er boven gesteld, en alle menschelijke zaligheid verspeeld. In deze jaren had ik een huishouden kunnen hebben, een familie stichten; ik had kinderen kunnen hebben, wel drie kinderen...."

Ik gooide het boek op den grond en draaide me om; hij raapte het op en bladerde er zwijgend in. Ik zag

hem staren op de voor hem onbegrijpelijke letterteekens, alsof hij daar de oplossing van het vraagstuk zocht, terwijl een diep rood langzaam over zijn gezicht trok.

Opeens schaamde ik me en leek de heele uitval mij theatraal, belachelijk en smakeloos. Waarom, in godsnaam, had ik, een bejaarde juffrouw, mij laten verleiden, nog eens zoo openhartig te zijn, als het alleen aan de jeugd past? Wat had ik willen bereiken met hem mijn ellendigheid toe te roepen, en, als een bedelaarster, mijn wonden ten toon te dragen? Was het alleen geweest, omdat ik toch éénmaal, tegenover één enkel mensch, mijn schijnbeeld van intellectueele vrouw, die voldoening vindt in haar werk, wilde verloochenen; omdat ik aan één mensch me toonen wilde, zooals ik wezenlijk was, armzalig, mislukt en bitter om eigen verdwaasdheid? Of was er in mijn diepste wezen een verlangen, na te vorschen, of er onder zijn koel-correcte uiterlijk nog iets van dat diepere gevoel leefde, waarvan de uiting, door mijn snelle weigering, wel eenigszins teleurstellend onmiddellijk was gestremd?

Hij was geen vrouwenkenner, en hij geloofde haar op haar woord. Toen ik hem gevraagd had er niet meer over te spreken en alleen mijn vriend te zijn, had hij, zelfs zonder mij de streeling van een opvallend-heroïsche overdrijving te gunnen, de voorgeschreven houding eenvoudig aanvaard en behouden. Hij had geen enkele maal in spottende negatie zijn gevoel verraden, en hoezeer ik mijn nieuwsgierigheid naar zijn teeder geheim ook minderwaardig en pervers schold, — toch wantrouwde ik mijn verborgen drijfveeren.

Wílde ik de bekentenis uitlokken, dat hij me nog liefhad, en áls hij me liefhad.... wat dan?

Ik boog mijn hoofd diep over mijn theetafel en geruchtte met kopjes en schoteltjes. Ik zocht een woord, dat de gespannen stilte kon ontlasten, maar mijn gedachten bleven haken aan die eene vraag: „En àls hij nog van me houdt, wat dan?"

Wat wilde ik eigenlijk van hem? Wat beteekende hij voor mijn leven?

Mijn slapen bonsden van schaamte, omdat ik hem dit alles had gezegd, en hem nu nooit meer zou durven aanzien. Hoe vernederend en pijnlijk zou het mij wezen, als hij nu zijn liefdesverklaring herhaalde, als een troost. En o, het onoverkomelijke, als hij me niet meer liefhad....

Opeens zag ik zijn gezicht door de vlam van een lucifer beschenen, en nadat hij bedachtzaam zijn sigaar had aangetrokken, begon hij opnieuw te spreken, met een gelijkmatige stem. Hij vertelde, dat zijn juffrouw een groote schoonmaak beraamde, en dat hij in die dagen nauwelijks geduld werd in zijn eigen huis; hij vertelde, dat hij een hond had willen koopen, omdat hij het zoo ellendig leeg en verlaten vond in zijn kamers, maar dat de juffrouw om al den rommel, die zoo'n beest meebracht....

„Ik ben een arm, eenzaam mensch, Ada," zei hij voorzichtig. „Je moet me vergeven, dat ik je lastig val met mijn eigen aangelegenheden; maar een man alleen is niets waard.... Een vrouw heeft haar eigen atmosfeer, schept haar eigen milieu.... Heb je wel eens opgemerkt, hoe smaakvol en aantrekkelijk de kamers van een alleenwonend meisje altijd zijn ingericht? En kom dan eens bij een jonggezel! Ik moet

alle huiselijkheid verwachten van mijn huishoudster, voor wie „knap en heel" het hoogste ideaal is. Je weet niet, wat hèt voor mij beteekent, van tijd tot tijd hier te mogen komen. Het gebaar, waarmee een beschaafde vrouw een kop thee rijkt; de wijze, waarop ze naar buiten ziet en de wijze, waarop ze glimlacht, — het is alles een weldaad voor een eenzaam man."

Mijn oogen werden zwaar, en ik kon hem niet antwoorden. Hoe had, waar ik zelf geen uitweg wist, zijn eenvoudig, edel hart de troost gevonden, die niet onbescheiden was; het woord, dat moed gaf en niets verried.

Ik ging achter hem staan, en legde mijn handen om de leuning van zijn stoel.

„Het is zoo lief van je," zei ik zacht, „het is zoo lief van je...."

Er trok een trek van vage teleurstelling om zijn oogen, omdat ik het fijne spel had doorzien.

„Ik geloof, dat ik een ezel ben," zei hij knorrig, en bleef even stil van ontstemdheid. Toen nam hij langzaam zijn sigaar weer op, en peinzend den rook in kringetjes den tuin indrijvend, begon hij te vertellen van een carnaval, dat hij eens in Keulen had meegemaakt, van de prijzen, die je in Amerika voor een smoking betaalde, en de dessous van een ministercrisis in Frankrijk.

Zoodra zijn vertelstof uitgeput was, stond hij op, omdat hij de waarde van zijn bezoek voor mij altijd alleen afmat naar de belangrijkheid van zijn histories, en het geen oogenblik in zijn hoofd opkwam, dat zijn aanwezigheid-zonder-meer voor mij een reden tot voldoening zou kunnen zijn. Maar dien avond, vóór hij

ging, liepen we even zwijgend het schemerige tuintje op en neer, en ik voelde een bitterheid van mij weggenomen. 't Was niet stralend en onontkoombaar en triomfantelijk meer; maar er bestond toch nog een goede, eenvoudige aanhankelijkheid, die zelfs in ouderdom niet bezweek.

Twee dagen later zat ik 's ochtends met zijn briefje in de vensterbank en staarde naar de kastanjes, waaraan de eerste knoppen zwollen.

Op den kalender, dien een jong vriendinnetje met levenswijze spreuken voor me had beschreven, en die boven mijn bed hing, had ik dien dag bij het wakker-worden gelezen: „Wenn noch ein Wunder auf der Welt geschieht, — Geschieht's durch liebevolle, treue Herzen," en ik was in een stemming om kalender-profetie en koekoek-roep, om elk vriendelijk toeval, dat ik tegenkwam, over de toekomst van mijn leven te laten beslissen.

„Ein Wunder" zou het wel zijn, als alles nog eens verzoend en tot vrede gebracht kon worden; als ik nog eens mijn eigen, onvervreemdbaar, beperkt rijk in deze wereld vond, niet langer vrij om door al haar regionen te dwalen, en daardoor nergens thuis.

Ik las zijn briefje nogeens over, en glimlachte tegen de witte lentewolken. Ik voelde, dat het wel tienmaal verscheurd, en wel tienmaal opnieuw geschreven moest zijn; — wist ik niet bij ondervinding, hoe wonderlijk dan het elfde briefje uitviel, dat tenslotte in gelaten wanhoop maar werd verstuurd? — Hij schreef in zijn krullige handelshand, en met de stijlloosheid van een, die elken modegril gehoorzaam volgt, omdat hij geen vertrouwen heeft in eigen taalgevoel:

„Liefste Ada, ik weet, je mij niet liefhebt, en het egoïsme is, wat ik je nu vraag. Vergeef me ik er nog eens op terugkom. Alles wat je mij geven kunt, is voor mij genade, en zou ik al gelukkig zijn met je nabijheid in mijn huis alleen. Als je er niet in kunt toestemmen, zoo verbied me toch niet bij je te blijven komen. Je weet ik kan zwijgen, als het moet; maar ik wilde nog één kans wagen op wat mijn innigste wensch zou zijn. Zeg maar, hoe jij het wilt en dan zal het zoo gebeuren.

t. à t.
je Gerard.

Ik bedacht, hoe ik vroeger, in de dagen van uiterlijk succes en uiterlijke charmes, zoo'n stuntelig briefje nauwelijks de eer van een antwoord zou hebben waardig gekeurd; hoe hoog toen mijn eischen waren van intellectueele gaven en gemakkelijke omgangsvormen, terwijl dat alles toch eigenlijk oppervlakkig was en tenslotte van weinig belang.

Nu was ik bijna blij om de onhandige stameling, omdat, àls ik dezen man aanvaardde, het de overwinning van de innerlijk-verborgen, praallooze goedheid op den verlokkend-lieven schijn zou zijn.

Ik vouwde de handen achter mijn hoofd, en leunde zwaar tegen de raambinten. Voor 't eerst, sinds maanden, genoot ik de bezonken rust van het oogenblik. Want wèl had ik nog niet besloten, wat ik antwoorden zou, en verkeerde ik over de naaste toekomst nog in het onzekere; maar toch: het leven was niet aan mij vóorbij geloopen, zonder acht op mij te slaan; ik was niet op het strand geworpen, ver van de wieling van eb en vloed; nóg werd ik meebewogen in de

groote wenteling; nog mocht ik een gooi doen naar het geluk.

Ik dacht aan zijn toekomst, en ik voelde mijn oogen week worden. Zou het voor hem geen zaligheid zijn, „das Ende alles Sehnens," als ik nu altijd bij hem bleef, uur aan uur, dag aan dag, bij alle gewone dingen des levens, tegenover hem aan elken maaltijd, en 's avonds samen onder de lamp! Ik stelde me voor, wat een diepe gelukkigheid door hem heen gaan zou, als hij 's middags den sleutel in het slot stak, en ik liep juist door de gang met een schaaltje toast, bereid voor de thee te gaan zorgen. Kon dit alleen me niet de zekerheid geven, dat het góed was „ja" te zeggen; dat mijn leven in elk geval rijk worden zou, door zijn dankbaarheid?

Ik dacht er aan, wat de meisjes zouden zeggen, en hoe de getrouwde vrouwen mij plagen zouden, omdat „alle Theorie" wederom „grau" was gebleken, en ik, die me zoo tegen het huwelijk had gekant, tenslotte toch de ketenen aanvaardde. Ik verheugde me al in stilte over hun hoon, die mijn intellectualiteit kleineeren, maar mijn menschelijkheid eeren zou; en dan probeerde ik er mij in te denken, wat ze van Gerard zouden vinden.... Hij had niets opvallends; zijn verschijning maakte zich niet uit de menigte los; maar als eenmaal de aandacht op hem was gevestigd, dan was hij toch wel een knappe man. Hij behoorde tot de notabelen van het stadje, hij bekleedde om zijn betrouwbaarheid en helder inzicht een heele reeks van eerepostjes; — maar waarschijnlijk had men toch van mij een meer bizondere keuze verwacht....

Ik dacht aan Vera's extatische oogen, als ze van mijn plannen hooren zou; ik dacht aan de lijst, ergens

in een la van mijn bureau, de lijst met de namen van menschen, aan wie ik indertijd mijn dissertatie had gestuurd, en die nu voor onze kaartjes zou gebruikt kunnen worden....; en plotseling overstróómde mij het gevoel, dat ik me nu mocht laten gaan in een zalige, droomerige zachtheid; dat ik niet meer hoefde te willen en niet meer mijn tanden op elkaar behoefde te bijten; dat ik niet meer ongenaakbaar en stug, en niet scherp en helder van inzicht meer hoefde te zijn; maar dat ik me mocht laten drijven, zoo maar zacht laten drijven, waarheen verlangen me voeren wilde... Want nu werd er niets meer van me verwacht, dan dat ik een goed en eenzaam man zooveel liefs zou aandoen, als me maar mogelijk was.

Hoe had ik eigenlijk nog een oogenblik kunnen twijfelen? Was het niet alles volmaakt van-zelfsprekend en noodzakelijk en heerlijk? Twee eenzamen, die samen kwamen, en de een bezat juist, wat de ander noodig had. Ik zou de ongezelligheid van zijn huis mogen wegnemen, de leegheid van zijn dagen vullen; en daardoor zou hij een eind maken aan mijn onvoldaanheid.

„Alles wat je mij geven kunt, is voor mij genade," had hij gezegd. Kon eenig mensch ter wereld méér verlangen? Dit was niet de bedwelmende roes der jeugd, — „Was glänzt ist für den Augenblick geboren." — dit was de bezonken vrede van een lang en waardevol bestaan; dit beloofde de „viele Jahre Glück und Segen," waarop, in 't gunstigste geval, toch ook elk sprookje uitloopt.

Ik zou „ja" zeggen, o, ik zou „ja" zeggen; en de zekerheid van dit besluit zong door mijn hoofd met verleidelijke melodie. Eindelijk, eindelijk, na alle

stormen van geluk en verdriet, deze late, vredevolle vaart....

„Mijn man," dacht ik, „mijn man," zonder me er eigenlijk Gerard bij voor te stellen; en ik maakte me klein, om mijn hoofd aan zijn schouder te kunnen laten uitrusten.... Ik wíst nu, wat 't zeggen wilde, altijd onafhankelijk en altijd intellectueel te moeten doen; ik zou me dit reëele heil niet laten ontnemen.

Als een poes sloop ik naar mijn schrijftafel, en zocht naar postpapier.

„Jedes Redlichen Schritt redet," plaagde ik mezelf, om de zaligheid nu alle redelijkheid aan mijn zachte slofjes te mogen lappen; en ondertusschen bedacht ik al, wat ik hem zou schrijven. „Je moet geduld met me hebben; je moet me leeren je lief te hebben." En dan: „Ik ben wel bang, dat ik je erg zal tegenvallen." Ik glimlachte, omdat ik me herinnerde, deze tirades in elken zes-stuivers-roman, bij de liefdesbetuiging van elke willekeurige beeldschoone prinses, en van elk willekeurig beeldschoon bedelmeisje gelezen te hebben.... Werd ik, zoodra mijn leven normaal ging worden, ook tot de onvolprezen gemeenplaats terug gevoerd? Voelde ik nu, zooals millioenen vóór me gevoeld hadden, en millioenen na me zouden voelen?

Ik leunde mijn hoofd in mijn handen, en alles was, zooals ik het maandenlang niet had gekend: ik voelde mijn handen zacht en warm; mijn haar krulde streelend even over mijn oor; en ik gelóófde niet meer, dat ik oud en leelijk was. Met een kort gebaar vatte ik mijn toestemming in éénen zin:

„Ik ben je zóó dankbaar, Ge; als het jou genoeg is, kan ik niet anders dan willen."

Nu begon er een vreemde, onrustige tijd. Er was zooveel heerlijks in mijn nieuwe zekerheid voor de wereld, en zooveel pijnlijks en moeilijks in onze verhouding onderling, dat het mij onmogelijk was een „som" van mijn leven op te maken; en 's ochtends bij het wakker-worden bestormden mij gevoelens van dankbaarheid of van bezwaardheid, al naar het laatste samenzijn met Gerard bevredigend was geweest of niet.

Het volle genot van mijn nieuwen staat doorvoelde ik slechts, als ik alleen was, in den kleinen kring van meisjes, die me met roerende aanhankelijkheid omgaven. Dan besefte ik al de geheimzinnige bekoring van het geëngageerd-zijn; ik zat stil in mijn stoeltje weggedoken, omdat ik wist, dat er toch niets anders van mij verwacht werd, dan dat ik droomerig of afgetrokken zou zijn; en ik vond het heerlijk, als ze me vriendelijk plaagden en me suggereerden, dat ik aan Gerard zat te denken.

En het was ook een groote voldoening voor me, om, als de menschen me naar mijn werk vroegen, te kunnen glimlachen en zeggen, dat het goed ging, — ja, dank u, — maar dat er in den laatsten tijd niet zoo heel veel van kwam; — een aanstaand echtgenoot liet nu eenmaal ook zijn aanspraken gelden, mannen wisten nooit van deelen....

Dan glimlachte ik, vergevensgezind en triomfantelijk, maar ik wíst, dat ik eigenlijk onwaarheid sprak. Want wel liet ik mijn werk in die eerste weken onaangeroerd liggen, genietend van het besef, dat ik nu toch, geen reputatie meer te maken had; — maar Gerard keurde die luiheid in zijn hart af, voor zoover hij in staat was iets af te keuren, dat in dien tijd in

mijn grillig hoofd beliefde op te komen; en telkens informeerde hij naar mijn boeken en studieplannen, naar drukproeven en vergaderingen, alsof dat allemaal dingen waren, die hij niet graag in zijn leven zou willen missen.

Ik was natuurlijk begonnen hem den eisch te stellen, dat hij me mijn werk zou laten behouden; — maar zijn overtuigde instemming stelde me teleur. Ik had liever gehad, dat hij in mijn studie een „rivale" had gezien, die hij met list en geweld zocht op zij te schuiven; ik had liever gewild, dat hij met mij op de wijze der veroveraars was te werk gegaan, niet te veel gevraagd had naar mijn wenschen en verlangens, niet te voorzichtig en te redelijk was geweest; — maar mij eenvoudig had genómen en gedwóngen, omdat hij niet anders kòn.

Ik wist, dat ik zijn wilskracht en zijn zelfbedwang moest bewonderen, als hij, bij komen en weggaan, alleen mijn hand kustte, en er verder uiterlijk niets in onze verhouding veranderd was; als hij, zoo dikwijls ons gesprek op een meer besliste afbakening van de toekomst dreigde uit te loopen, de uiteenzetting altijd weer met tact wist af te wenden, omdat hij niets wilde opperen, voordat ik er om vroeg;.... maar ik vond het beschamend zoo voor „vol" aangezien te worden en met zooveel respect te worden behandeld; ik had maar weer niets dan een klein meisje willen zijn, dat geen verstand had van de dingen en over wie alles beschikt moest worden. En toch wist ik, dat die poze niet meer geheel eerlijk zou zijn geweest; ik wàs niet meer het kind van louter droomen; de werkelijkheid had me aangeraakt, en me „verstandiger" gemaakt.... Maar

soms, als hij er weer geweest was, schreide ik hartstochtelijk, omdat ik zoo graag nog eens versch en jong aan het begin van mijn leven zou staan; en ook: omdat ik dit ander soort geluk, dit vredig samengaan van twee gelijkwaardigen naar den geest, van twee, die elkaar ontzien en niet vernietigen en ten onder brengen wilden, niet aanvaarden kon; en altijd nog hunkerde naar die vervoeringen, die in een vroegere levens-periode en bij anders-geaarde vrouwen behoorden.

....Maar wat eenmaal begonnen is, kan niet tot stilstand gebracht worden, het groeit verder en verder, zijn volheid tegemoet.... Ondanks al zijn zelfbeheersching werden Gerard's handkussen dringender; eens, toen ik hem mijn hand weigerde, omdat hij me bij 't kopjes-wasschen overviel, en ze naar vaatwater zou ruiken, had hij me op mijn voorhoofd gekust; een andere keer, toen we in een donkere kamer thuis kwamen, had hij zijn arm om mij heen geslagen, welke intimiteit wij, toen 't licht aangestoken was, zorgvuldig voor elkaar ontveinsden; en zoo werd tusschen ons het teedere spel ingezet, dat ik honderden malen van anderen had gezien, en dat zich nu, tot in de kleinste kleinigheden gelijkvormig, ook tusschen ons voltrok.

Als we in die vroege-lente-avonden samen naar buiten liepen, vroeg hij, zoodra we op een stillen weg gekomen waren, of ik 't niet koud had; en dan warmde hij mijn handen één voor één in zijn wijde jaszakken, met zijn groote, sterke hand er om heen. Hij vroeg het nóg, toen de thermometer bijna tachtig graden wees; want het viel ons beide uiterst moeilijk de liefkoozing òm de liefkoozing te vragen en te

geven, en we wendden altijd utiliteitsredenen voor, bij onze schuchtere toenaderingen in dien groeienden zomer, toen alles nog vol van beloften was. Hij redde microscopische vliegjes van mijn wangen; er waren altijd wel krulletjes van mijn haar recht te strijken; als we op den berm van een weg hadden gezeten, vond hij altijd wel iets af te kloppen aan mijn japon; als ik moe werd, mocht ik in zijn arm leunen, en als ik hoofdpijn had, legde hij zijn hand op mijn hoofd; en om al die belangwekkende bezigheden vergat zelfs hij wel eens naar mijn teksten en commentaren te informeeren.

„Wie ist die Liebe doch banal," had eens een Duitsch officier tegen mij gezegd, toen we op een Zondagavond samen door de Boschjes wandelden; en dat woord kwam nu telkens met bitterheid mij in de gedachten terug, als wij hand in hand een donker laantje in draalden, waar een verward gezoem van kussen en heet-gefluisterde woorden tusschen de boomen ruischte. Ik verweet mij mijn gebrek aan gemeenschapsgevoel en mijn gebrek aan nederigheid, omdat ik dan snel zijn hand liet gaan; omdat ik in trots anders wilde zijn dan de anderen, en me verzette tegen de algemeene huivering van zich te verliezen en onder te gaan.

Maar mijn fierheid had in die dagen ook zooveel te lijden, want nu begonnen de menschen ook tegen ons de houding aan te nemen, die nu eenmaal tegenover een verloofd paar gebruikelijk is: de houding van opgedreven joligheid, van er-alles-van-weten, en van onbegrensde meerderheid in gezond inzicht.

„Als je verloofd bent, ben je eigenlijk een outcast," zei ik eens tegen Vera, die zich niet kon voorstellen,

dat er in dien tijd nog voor andere gedachten plaats was, dan voor den eeuwigen droom naar den eeuwigen geliefde. „Je plaats in 't heelal schommelt tusschen van bloemen en liefkoozingen levende nymph, en op snoepen te betrappen kind. Jij en andere sentimenteele zielen gunt me met de koffie nauwelijks mijn boterham met haring, vanwege de aureool, en je neemt 't mij in je ziel kwalijk, dat ik nog net genoeg gezond verstand heb overgehouden om te beseffen, dat de natuur nog wel eens meer zulke phenomenen van bekoorlijkheid en vernuft heeft voortgebracht als Gerard.... En de andere kategorie, die is nog erger, want dat zijn de practische menschen, die alleen positieve feiten erkennen. Als die een verloofd paar in huis hebben, dan speuren ze in alle hoeken en gaten, of er niet een zoenpartijtje te storen valt...."

„O, Ada," riep Vera verontwaardigd uit, „en dat van een vrouw als jij en een man als Gerard!"

„Ja, wat dácht je nu eigenlijk?" antwoordde ik, geprikkeld; „dacht je, dat Gerard en ik elkaar nóóit een zoen gaven?"

....Het leek me in dien tijd, alsof zijn liefkoozingen me tegelijk te veel en te weinig waren. Ze waren te slap, te week, te langdurig, irriteerend van voorzichtige bescheidenheid; ik voelde mij er dikwijls zóó ongedurig onder, dat ik wilde wegloopen of me aan zijn borst werpen, om aan dit verlammende talmen een einde te maken, en één middag, toen we samen aan mijn schrijftafel zaten, met een boek over Syrische kunst voor ons, waarin we niet keken, en hij, op de klok, zeven minuten lang, zwijgend met zijn duim over mijn kin gestreken had, telkens vlak onder mijn lippen langs, sloeg ik opeens mijn hoofd met

een bons tegen zijn schouder, en fluisterde heesch: „Doe toch, alsof alles normaal tusschen ons was, Ge; ik wil niet, dat je bij elk gebaar dénken moet, en elke opwelling terugdringt."

Even keek hij me vragend en onzeker aan; toen legde hij zijn twee handen om mijn wangen, zóó, dat ze gedeeltelijk mijn oorschelpen dekten; hij trok mijn mond recht naar zich toe, en zijn luidruchtige kussen resonneerden in mijn hoofd, alsof er klappertjes werden afgeschoten.

Ik bloosde van ergernis, mijn oogen werden troebel, en terwijl ik mijn hoofd beschaamd afwendde en in het Syrische boek begon te bladeren, voelde ik, dat ik het niét had moeten zeggen; dat ik nu zelf deze nieuwe moeilijkheid had opgeroepen, waarna geen teruggang meer mogelijk zou zijn. Een onredelijke woede borrelde in mij op, en ik weerhield bij met moeite hem de een of andere weldadige krachtterm toe te roepen, die mijn overbenauwd gemoed lucht zou kunnen geven.

„Lieveling," zei hij toen zacht en onderworpen, met een hinderlijke hand langs mijn wang. „Lieveling, ik had je daarstraks toch goed begrepen, nietwaar?"

Dadelijk schaamde ik me over mijn ongeduld, en tòch ergerde het me tegelijk, dat hij weer kwam vragen, bedelen, in plaats van me door elkaar te schudden en te zeggen, dat ik me aanstelde als een wispelturig, verwend kind.

Ik draaide me om, en keek hem aan; ik zag zijn trouwe, verwonderde oogen, en een trek van verdriet om zijn éven weeken mond.

Ik bedacht, dat die mond toch eigenlijk niet het recht had....

„Ach jongen, ik begrijp mezelf niet," zei ik toen smartelijk.

Omdat hij mij sindsdien, als hij kwam en als hij wegging, in zijn armen sloot; omdat hij, als ik zat te lezen, soms achter mij sloop en me in de hals kuste, en vooral in zijn brieven den moed voor „stevige omhelzingen" en „duizende kussen" aan den dag legde, werd zijn vertrouwen in de toekomst zóó groot, dat hij het met de uiterlijke teekenen van een engagement wilde bezegelen, en een avond, dadelijk na het eten, gingen we samen naar een juwelier om ringen te koopen.

Hij hield, voor 't eerst in de stad, zijn arm door den mijne gestoken, en liep blij-gestemd met groote stappen naast me voort; maar ik voelde me kinderachtig prikkelbaar en nerveus; ik verbeeldde me, dat iedereen er naar keek, hoe onwillig ik me door zijn arm opbrengen liet, en het kwam me onwaardig en belachelijk voor, onder de oogen van de heele menschheid, schouder aan schouder te loopen met een vreemden man, die me meevoerde als een bezit.

„Laat me liever los, zeg," waagde ik het eindelijk op te merken, „ik word zoo moe van die groote stappen."

„Maar liefste, had dat toch eerder gezegd, ik wil ze immers graag kleiner nemen; ik ben een onhebbelijke ezel!"

En toen hij nu, mal-precieus, met haastige dribbelpasjes naast me voortdraaide, durfde ik niet nog eens te zeggen, dat mijn schouder zoo ellendig-stram werd van zijn gedwongen houding, en dat mijn arm verstijfde onder zijn druk.

In den winkel, onder de oogen van den hinderlijk-bescheiden kijkenden bediende, begaf mijn stemming me geheel. Ik had een gevoel, alsof we aan een plechtige ceremonie deelnamen, zonder dat ons hart voor de wijding vatbaar was; en toen Gerard zei, dat hij een heel nauwen ring moest hebben, omdat „zijn meisje" zoo'n bijzonder fijn vingertje had, — schoten mij over 't onnoozele, goed-gemeende compliment de heete tranen in de oogen.

En door het floers heen, zag ik een lief, oud winkeltje op de Ponte Vecchio oprijzen, ook in 't schemeravondlicht; ik zag een paar stralende oogen, die van mij naar de schitterende steenen en weer terug keken, en ik hoorde een stem van louter teederheid, die jubelde: „Maar dit colliertje moet je nemen, Ada. Wat staat het je mooi. Wat ben je mooi met dít colliertje!"

Het was één geflonker van jeugd en liefde en blije weelde geweest; ieder woord had direct tot het hart gesproken met een zeer bizondere beteekenis; iedere blik had een ontroering gegeven....

Maar ik móest niet aan Joost denken, in dezen tijd; en niet aan die zalige, wondere lente in Florence, toen alle uren vol van kleur en geurigheid waren. Ik moest mezelf voorhouden, dat de ik van nu ook een andere was, dan het bekoorlijke meisje in het tussor zijden japonnetje met den krans van kleine krulletjes in haar kapsel à la Beatrice, en met het zachte, blije, vertrouwende hart. Was ik, door ontbering, door hardheid voor mezelf en door wrokkend gedragen eenzaamheid, niet onverschilliger en egoïster en wel een beetje.... een zure juffrouw geworden? Was mijn hart niet armer geworden, minder bereid te geven

en zich zelf te vergeten, meer eischend, meer veroordeelend, wantrouwig en stug? En wie zou me dàn nog gelukkig kunnen maken, ondanks al het verwennen en vertroetelen, als ik de gave had verloren van àlles te willen offeren, en te willen sterven, voor wie me meer dan het leven lief was. Want dát was het eigenlijke geluk, zooals ik het eens had gehad, in het eerste jaar van mijn studententijd; in de worsteling met honger en armoede voor den bleeken, stillen man, dien ik nauwelijks kende, en boven alles aanbad.

Hoe dor en nuchter was langzamerhand mijn hart geworden; hoe was mijn idealisme geknot en tenslotte gestorven in de jacht zonder waardigheid naar eigen huis en haard. Hoe onzuiver waren nu mijn gedachten, hoe verdraaid mijn gevoelens, zóó, dat ik bij anderen nauwelijks meer in edele drijfveeren gelooven kon...

En àls Joost eens teruggekomen was; àls hij het achttienjarige freuletje, met wie, naar men zei, het op een engagement ging uitloopen, eens in den steek had gelaten, en teruggekeerd was bij de verscherpte, geleerde, verbitterde „dame op leeftijd", wie hij eens, in de lente, de handen had gekust, zou er dan in mij nog het vermogen geweest zijn, te vertrouwen en te bewonderen; mooi en volmaakt te zién, en te beleven, wat toch noodzakelijk menschelijk gebrekkig en onvolkomen wás! En àls ik dat vermogen nog bezat, waarom richtte ik het dan niet op Gerard, om zijn trouwe liefde in een aureool te zien, om hem tot een ridder Toggenburg te idealiseeren?

O, ik wílde er al mijn krachten op stellen mijzelf en mijn vaste, onwrikbare gewoontetjes en genoegentjes te vergeten; ik wílde mijn oudejuffrouwachtige hang naar rust en gelijkmatigheid negeeren, en mijn best

doen om op te gaan in zijn belangen, om me zelfs te interesseeren voor zijn zaken en beslommernissen. Ik waagde soms pogingen om hem een liefkoozing te geven; ik legde mijn arm onhandig om zijn hals; ik streek door zijn haar of trachtte een schichtige toenadering tot zijn voorhoofd; maar het waren alle overdachte en gedwongen gebaren, en ik wist heel goed, dat dit uiterlijk bleef, en mij niet de innerlijke voldoening zou kunnen geven, waarnaar ik zoo hartstochtelijk zocht.

Het tevredenst voelde ik me nog, als ik mijn getrouwde vriendinnen bezocht, en de droomerig-voldane verwachting van nu bij mijn wanhopige ontkenning van vroeger vergeleek. Ik speelde met de kinderen; ik luisterde naar de verhalen over opvoeding en spelletjes en kleertjes, en ondertusschen was mijn heele hart vervuld van de zachte blonde hoofdjes, die later aan mijn borst zouden inslapen.

Dan voelde ik mij in evenwicht en met de toekomst verzoend. Ik wist wel, dat in het begin alles tusschen ons ongewoon en pijnlijk en irriteerend zou zijn; maar als die eerste tijd maar voorbij was; als ik maar eenmaal het kindje had, waarnaar al mijn verlangen uitging.... Dan zou alles in ons leven steeds meer vanzelfsprekend en gewoon worden. Zelfs de hartstochtelijke verteederingen van het moederschap zouden vervlakken, als de kinderen grooter werden, zelfstandige, kleine menschen, met rechte ruggetjes en klare oogen. Zoo gezond en eenvoudig zou het toegaan bij ons, een goed-geregeld huishouden, waar een opgewekte geest heerschte, zonder sentimentaliteit; geen opgedreven extases, geen felkleurige emoties, maar 's avonds onder de lamp een jongetje, dat naast

me kwam staan, en zou zeggen: „Moeder, krijg ik morgen een schoone blouze aan?" of „Moeder, wilt u even mijn les overhooren?" Zoo maar dood-gewoon een vraag over zijn kleeren of over zijn schoolwerk;.... maar dat zou dan mijn eigen kind zijn; en tusschen ons zou het onzegbare leven, dat niet in woorden te vatten en nauwelijks met blikken te benaderen is: het onverbreeklijke contact tusschen de nieuwe mensch en wie hem heeft gebaard....

En dan zouden ze volwassen worden, zelf menschen, zelf met een gezin, en ik zou oud zijn, een klein, verschrompeld menschje met wit haar en gedoofde oogen, dat niets meer van het leven te wachten heeft.... Het was wonderlijk om me daar in te denken; maar ik wist toch, dat, als ik al dat nieuw opbloeiende leven om me heen zag, ik zou voelen, dat ik rustig heengaan kon, en over de hoofdjes van mijn blozende kleinkindertjes heen, zou ik naar den dood uitzien, als naar een vriend, die mijn vrede vól maken zou....

Als de zaligheid van deze toekomst voor me oprees, en het was, alsof ik het alles warm en huiverend had doorleefd, dan voelde ik weer den ouden drang in mij opkomen om mijn medemenschen iets liefs aan te doen, om te trachten hun iets mee te deelen van het volle geluk, dat in gedachten al mijn deel was. Dan, als ik de bleeke, verkommerde moeders in de werkmansbuurten zag, die met wrevelig gezicht een arm, futloos kind aan de hand meesjorden, wist ik zulke bewonderende blikken en zulke verteederde lachjes voor 't imbeciel-starende wichtje te vinden, dat bijna altijd, met een spontaan gebaar, de moeder het kind in de armen beurde en het kuste, zich plotse-

ling de weelde van het bezit en haar bijna overwoekerde liefde weer bewust....

Dan, als ik meisjes, ouder-wordende meisjes, ontmoette, die waren, zooals ik jaren lang was geweest, die zich onaantrekkelijk en voor uiterlijke bekoring verloren voelden, en met kleurlooze oogen het leven aanzagen, — zei ik even terloops: „Wat zit je haar tegenwoordig aardig!" „Je hebt vandaag je beau jour!" — en ik zag hun oogen oplichten en hun wangen blozen, zoodat mijn woorden dadelijk tot waarheid werden.

Ik putte de liefdevolheid van mijn hart uit om een knorrigen meneer aan het postkantoor, om een scheldenden koetsier of kibbelende straatjongens tot rede te brengen; ik hielp alle kinderwagens tegen stoepjes op, ik belde voor alle buitengesloten honden, ik deelde chocolaadjes uit aan elk bedroefd kind, dat ik op mijn levenspad tegenkwam; ik wilde niemand langs me laten gaan, die er niet één vriendelijk oogenblik door had; — maar waarom dacht ik 't laatst aan de mogelijkheid, om Gerard met die zachtheid gelukkig te maken?

Ik vond nog altijd, dat hij de dankbaarste man van de wereld behoorde te wezen, omdat hij heel zijn verder leven met zijn „groote liefde" zou samen zijn; ik dacht er aan, als ik hem tegemoet trad; ik dacht er aan, als hij mijn schoenen vaststrikte, — hoe lang was ik niet ver en onbereikbaar voor hem geweest, en nu mocht hij alles voor me doen; — maar het scheen me toe, dat hij dit hoogste heil niet naar waarde apprecieerde. Wel was hij hulpvaardig en vol attenties; wel zat ik steeds in een bloemenkamer, als in de gloriedagen van mijn studententijd, bezorgde hij al mijn bood-

schappen, en was hij, als we samen uitgingen, steeds zoo ernstig-verdiept met mij bezig, dat zelfs mijn veeleischendheid niet meer kon verlangen; maar hij was niet stralend en niet levensblij; hij leek integendeel meestal gedrukt en soms zelfs verveeld; en ik constateerde in stilte, dat de verhalen over de gelukzaligheid, die gelieven steeds in elkaar's nabijheid ondervinden, niets dan sagen moesten zijn, omdat zelfs hij in het bijzijn van de aangebedene zijn ontstemdheid soms nauwelijks onderdrukken kon.

Nadat hij de voorraad van zijn reisverhalen, van zijn avonturen en anecdotes voor me had uitgeput, waren onze gesprekken met wijde gapingen uiteengevallen. Hij kon zich niet warm maken over een theorie, een begrip, een definitie, zooals onze vrienden van de genieënclub; hij kon niet geestig en boeiend debatteeren, of een ernstige levenswijsheid in een luchtig woordspel vatten; en aan den anderen kant miste hij de overweldigende bekoring en de zorgelooze veroveraarsallures van Joost, die een gesprek over manchet-knoopen of aspergesoep tot een spannende gebeurtenis maakten.

Hij beschouwde het leven eenvoudig en feitelijk, als een complex van politieke verwikkelingen, financieele transacties, ziekten, huwelijken en geboortestatistieken; er was aan zijn persoonlijkheid niets schitterends of meesleepends of onverwachts; en, als er weer zoo'n drukkende stilte tusschen ons was neergekomen, en hij, louter en alleen uit tijdpasseering, mijn haar begon te streelen, — dan keek ik naar den gladden ring om mijn vinger, dien ring, die iets stemmigs en triests gaf aan mijn smalle hand, en ik zei tot mezelf, dat de tijd van glinsterende steenen en

schoonen schijn voorbij was; dat mijn leven nu zonder veel woorden en zonder praal, door daad en werkelijkheid rijk moest worden. En terwijl ik mijn handen samenklemde, herhaalde ik weer, dat ik niet ongeduldig moest worden over de eentonigheid van deze uren; want geluk was nu eenmaal zonder afwisseling.... En lijdzaam liet ik hem liefkoozen en tasten over mijn wangen en langs mijn hals....

Wonderlijk, dacht ik dan vaag, dat, terwijl ons heele leven toch een recht en sterk naast elkaar leven is, in een engagement plotseling alles verandert in een op elkaar leunen en een voortdurend elkaar aanraken en beroeren. Het benauwde me, o het benauwde me soms zóó, dat ik dien zwaren, warmen arm wel had willen afschudden, en zijn adem bijna niet dúlden kon langs mijn gezicht. Maar dan zette ik mijn voeten schrap en boorde mijn hoofd achterover in mijn stoel, en zei, dat het móest, dat het móest.... Het hóórde nu eenmaal zoo, alle verloofde menschen waren zoo samen; en later, veel later, als we oud zouden zijn, dan zou er een groote vrede komen....

Maar er bleef in zijn houding een onzekerheid, die mij beleedigde. Hij was meestal zacht en voorzichtig tegen me, en slechts een enkelen keer trok hij me ruw tegen zich aan, en kuste me, zich zelf vergetend, ongeduldig en dringend op de lippen. En hij begreep nooit, waarom ik hem die heftigheden vergaf, zonder eenig verwijt, maar ongenaakbaar werd, als hij met overdachte streelingen mijn lijdelijkheid scheen te willen wekken.

Ik bedacht in dien tijd de stelling, dat eigenlijk alleen een hartstochtelijk man zijn vrouw waarlijk eert, omdat hij haar met de vuurzuil van zijn vervoe-

ring omhult, en haar zoo heiligt en beveiligt voor bedachtzaam overdenken, controleeren en onderscheiden. Ik dacht aan dien eenen, heerlijken, laatsten avond bij Joost, die me met zijn sterke armen had beschermd, zoodat er geen gedachte aan verlegenheid of verzet, zoodat er geen enkele gedachte bij me had kunnen opkomen; en dan vergeleek ik daarmee de beschamend-dwaze stoornissen, als Gerard zijn hand in mijn horloge-ketting verwarde, zoodat hij me bijna keelde; of, ridderlijk voor mij neergeknield, mij in mijn knie prikte met zijn dasspeld. Wat ging alles nu bespottelijk en miserabel en stumperig; en hoe verrukkelijk van feilloos élan was eens elk gebaar van Joost geweest....

Maar ik wilde niet aan Joost denken; ik wilde mijn heil zoeken bij den man, die de vader van mijn kinderen worden moest; ik legde mijn handen op zijn schouders, en keek hem zóó diep en dringend in de oogen, alsof ik me aan hem vast denken wilde.

„Hou me vast, hou me vast," wenschte ik dan uit den grond van mijn hart.

Het was ook in die dagen, dat ik een artikel begon te schrijven over de verhouding van de beide geslachten, waarvan de fragmenten nog, in een la van mijn bureau, liggen te vergelen. De aanhef, vol goeden wil opgesteld en met nadrukkelijke correctheid geschreven, luidde:

„Er is geen verhouding, waarin man en vrouw minder van elkaar begrijpen, dan wanneer ze àls man en vrouw tegenover elkaar staan. Eigenlijk gaat het dan ook heelemaal niet om begrijpen, maar alleen om de verovering. Maar een vrouw kan zich daar

moeilijk bij neerleggen, want veroverd worden is synoniem met de nederlaag lijden; en een nederlaag is alleen dàn zoo glorievol als een overwinning, als onze meester zich in elk opzicht als onze meerdere handhaven kan.

Maar omdat dat ideale meesterschap voor den man tegenover de vrouw-van-nu steeds moeilijker wordt, is in onze beschaving het begrip van gelijkgerechtigdheid ingeslopen. Dit is waarschijnlijk van groot belang op oeconomisch en sociaal gebied; maar in die teere en primitieve verhoudingen, waarover het gaat tusschen een man en zijn eigen vrouw, en tusschen een vrouw en haar eigen man, zal dit principe door de beste mannen en de meest volkomen vrouwen toch niet in practijk worden gebracht.

We lezen met afschuw van de slavernij van de Oostersche vrouw, die de dienares van haars mans grillen moet zijn. Maar we mogen niet vergeten, dat zij zelf de eerste zijn zou, om zoo iets banaals en kouds als „gelijkgerechtigdheid" met minachting van zich te wijzen. Voor haar is de vereering van den man een soort cultus; de vrouw vergoodt den man; de man zorgt voor de vrouw. Misschien is hier geformuleerd en tot zede verheven, wat, verward en ontkend, het hoogste verlangen is, ook van ons aller hart.

Maar we hebben de bakens moeten verzetten, en de verhoudingen zijn vertroebeld.

Zoolang de vrouw zuiver instinctwezen was, hunkerde zij naar de kracht, die sterker was dan haar verzet; zwichtte ze tenslotte voor de overmacht zonder bijgedachten en zonder gespletenheid; en voor deze is de schoone groet geschreven: „Ave Caesar, te morituræ salutant."

Maar als de vrouw „bewust" is geworden „een persoonlijkheid, zooals de man, zonder de drijfkracht van zijn alles-omsluierende zinnelijkheid, dan lijdt zij smartelijk om de bekoring van haar sexe, die boven de waarde van haar persoon wordt gesteld; en de jolige wildheid of de overdachte zinnenprikkeling van den man ontmoet in haar slechts sombere lijdzaamheid of minachtende verwondering.

En toch leeft, ook in de intellectueele vrouw, meestal de natuur te sterk, dan dat ze niet zelf den eerbied zou verstoren, die haar als „zuivere geest" huldigen wil. „De moeder" roept toch om erkenning van haar rechten, en de tweespalt, die, door dit trekken naar twee richtingen, in het hart der vrouw is ontstaan, wacht nog steeds...."

Hier was de inleiding afgebroken; hier had ik waarschijnlijk de pen neergelegd en overpeinsd, dat ik Gerard toch eigenlijk dankbaar moest zijn, die mijn handen kuste, en mijn geest bewonderde; die me in alles vrij liet, en er zelfs spijt over had, dat ik mijn werk zoo ontrouw was geworden.... En misschien had ik toen ook weer aan Joost gedacht, die alleen „het liefste meisje" in me wilde zien, en die me zoo zalig afhankelijk maakte; en tenslotte aan den verren, bleeken man, waarin ik, zooals de Oostersche vrouw, een godheid had aanbeden....

.... Wat er nu nog op het groote folio-vel volgde, waren niet meer dan losse aphorismen, snel opgeteekend met verschillend handschrift:

„Een vrouw kan wel òp zichzelf groot worden, maar niet vóór zichzelf. Er moet iemand zijn, die er blij over is, en die het van haar verwacht."

„Iedere hoogstaande vrouw zou een madonna willen wezen. Want dit is voor haar het ideaal: zich in ontberen geheel te kunnen geven. Een man verlangt warmte en liefde en zachtheid misschien; maar de vrouw zoekt zich te geven in lijden."

„In de Maagd Maria, Maria Magdalena en de nijvere Martha vinden we de drie vrouwe-typen, waaronder, door alle eeuwen heen, iedere vrouw is te classificeeren: de zuivere moeder, de onuitputtelijke minnares, en de huisvrouw, die aan haar inmaak en haar geschrobde vloeren denkt, als de Zaligmaker voor haar drempel staat."

„De man, die zich sterk maakt, veredelt zich; maar de vrouw kan niet sterk worden, zonder haar schoonste zwakheid te laten verschrompelen."

„Een man is tweeledig; onaantastbaar staat zijn persoonlijkheid boven de daden van zijn zieligheid.

Maar een vrouw is één en geheel. Daarom zal zij het lagere in haar leven mooi willen zien; ze zal het willen opheffen en vervullen met haar ziel, met de bloesemende lieflijkheid van haar innigste wezen; en die wordt dan bezoedeld en besmeurd.

Misschien geeft dít de moreele verklaring, waarom een zonde de vrouw zooveel zwaarder aangerekend wordt dan den man, terwijl zij ze juist met minder overleg en cynisme, en dus minder schuldig bedrijft."

„Wat voor een man een schoon oogenblik is, beteekent voor de vrouw het leven. En die edele, hooge

vrouwen, die zichzelf hebben overwonnen, die vrome, stille helden, die een glimlach hebben gered uit haar felste vertwijfeling, — zij zullen weggaan zonder iets na te laten dan een geur van droeve heiligheid.... Gezegend zij, die leven geeft...."

Dan volgde een citaat uit Sombart, dat me waarschijnlijk zeer terneergeslagen had, en waartegen ik een weerlegging had trachten te vinden:

„Alles, wat we over de noodzakelijkste voorwaarden voor een zich physiologisch normaal ontwikkelend ras weten, is, dat er binnen het gebied van zulk een ontwikkeling geen plaats is voor de vrouw als mensch. Het bewijsmateriaal voor deze opvatting vinden we in het lot van alle cultuurvolken tot nu toe, die juist daaraan te gronde zijn gegaan, dat hun vrouwen menschen waren."

Er waren krabbeltjes en lijntjes om deze uitspraak heen getrokken, alsof ik er lang op had gestaard, zonder de bittere pil te kunnen verteeren. En heelemaal onderaan de bladzij, met nerveus-gekraste letters stond nog deze wrange wijsheid genoteerd:

„Ik weet niet, of „geest" voor een vrouw een vloek is of een genade, maar waar hij is, wil hij niet op de laatste plaats worden gesteld."

„Een man begint een dwaasheid; een vrouw heeft de dwaasheid haar te willen bestendigen."

Er naast, in de marge, was een lijstje van huishoudgoed geschreven: 36 vaatdoeken, 24 messendoeken, 24 bonte handdoeken, 12 badlakens....

De onderste regels dateerden dus uit de laatste

maanden van mijn verlovingstijd, toen de datum van ons huwelijk al bepaald was.

In het begin van den nazomer leek het, alsof we op het doode punt waren gekomen, vanwaar geen voortgang of terugtreden mogelijk was. Er gebeurden elken dag de vreugdelooze, nuttelooze kussen en omarmingen; we spraken elken dag dezelfde lieve namen uit, die gewoonte waren geworden en geen beteekenis meer hadden; hij kwam elken avond om acht uur bij me, twee keer in de week om kwart voor negen, omdat hij dan eerst zitting voor de spaarbank en het armbestuur had; en dan bleef hij tot half elf, starend, zwijgend, een beetje triest en een beetje moe, maar zonder opstandigheid....

Hij waagde het niet over het vaststellen van een huwelijksdag, over het huren van een huis, en het bestellen van meubels en gordijnen met mij te spreken, uit angst mij te verschrikken en terug te stooten; en ik verdiepte me heel den dag in artikelen over „de vrouw en de cultuur", „de vrouw en de gemeenschap", „de vrouw en het moederschap", maar vergat mijn gedachten te concentreeren op dit simpele geval van concrete practijk: mijn eigen toekomstig bestaan, mijn eigen gezin.

Ik theoretiseerde en droomde, (zonder dat Gerard iets van mijn gedachten vermoedde,) over den rijkdom van het volle leven, dat mij wachtte; maar ik stak geen hand uit, om het tot werkelijkheid te maken.

Toch was het tenslotte een stukje dorre theorie, dat mij tot de beslissende daad voerde.

Het was een ochtend, dat ik tevergeefs trachtte, om, terwijl de rozen om me heen geurden, mijn aandacht

te bepalen bij het schrijven van een artikel, dat een rechtvaardiging van de suffragettes bedoelde. „Alleen een ziel met aanleg voor grootschheid kan zoo verdwaasd strijden voor een ideaal," was mijn Leitmotiv; maar bij de nadere uiteenzetting verloor ik den draad van mijn gedachten, overpeinzend, hoe weinig er van mijn idealen terecht was gekomen, en hoe weinig Gerard met al zijn lieve goedheid er in slaagde, mijn hart of mijn geest op te wekken en te veredelen. Ik dacht aan den bleeken man, die me tot excessen van wilskracht en werkijver had opgedreven, en aan de hooge opvatting der jeugd, die van geen transigeeren weet; en toen nam ik zuchtend een „blad voor moderne vrouwen" op, en begon aan het neuswijze hoofdartikel over „de positie der vrouw."

Ik zat met mijn hoofd in de hand, en de zon scheen door mijn haren. Naast me viel een roos langzaam uit, met zacht getik van blaadjes op mijn schrijftafel, en even mat ik de lengte van het stuk met mijn vingers, om te berekenen, of ik het uit zou kunnen hebben, vóór Gerard kwam. Zoo bereikte ik deze alinea:

„Het is namelijk, wanneer men feministisch redeneert niet voldoende om te spreken van de vrouw; dit toch heeft een dubbele beteekenis en het kan noodzakelijk zijn dit goed voor oogen te houden. Men kan nl. van „de vrouw" sprekende bedoelen de vrouwelijke mensch zonder meer, dus de mensch in staat tot baren tegenover de man verwekker en men kan bedoelen: de vrouw „voorbestemd tot" baren. Deze uiteenhouding kan dienen om te voorkomen, dat de positie van de vrouw...."

Ik richtte mijn rug rechter en mijn oogen werden

warm. Mijn God, wat een rij van harde en koude woorden om te spreken over het wonder van het lieflijkst geluk.

„In staat tot baren" of „voorbestemd tot baren",.... ja zeker, het onderscheid was enorm en van feministisch standpunt had de schrijfster natuurlijk groot gelijk. Maar, o, zoo strak en koel te kunnen spreken, van een kindje, opgebloeid uit je zelf, een klein, warm leven op je schoot, aan je borst....

Als een frissche, weldadige stroom verzette mijn realiteitsgevoel zich onverwachts tegen de bloedelooze beschouwingen óver de groote ontroeringen des levens. Het was me, alsof ik opeens ontwaakte tot het besef, zelf in waanwijsheid te hebben misdaan. Hoeveel kostbare maanden had ik vermorst met bedenkingen en overwegingen.

En hoe verklaarbaar werd mij nu Gerard's schaarsche opgewektheid en mijn eigen onvoldane hart, omdat er maar geen voortgang kwam in onze verhouding, omdat we steeds weer in leege herhalingen vervielen. Nú wist ik het middel om ons weer fleurig en vol moed te maken; nu wist ik het bevrijdende woord, dat zijn oogen weer blij maken zou.... En toen hij een oogenblik later, zonder iets bizonders te verwachten, binnenkwam, overviel ik hem met de vraag: „Ge, wanneer trouwen we?"

„O, Ada,....altijd!" stotterde hij ontzet, terwijl het bloed uit zijn gezicht wegzakte.

Toen bedachten we, arm in arm, een datum over drie en een halve maand, den twaalfden November.... Ik leunde tegen hem aan, en ik duldde zijn adem over mijn gezicht. Ik streek met mijn hand langs zijn

schouder, en realiseerde mij: „Dit is mijn man.... Dit is een besluit voor het leven."

Er was een groote vrede over mij gekomen, omdat alles nu vaststond, en onontkoombaar was.

Het waren goede weken, die volgden. Gerard leefde op in de zekerheid, dat het nu toch wezenlijk gebeuren ging, en zoodra er te handelen en te beschikken viel, toonde hij zich in zijn volle kracht, een practisch en energiek-optredend man. We bespraken opgewekt de inrichting van onze kamers; we zochten kleur bij kleur; we overlegden, wat we aan vaatwerk en aan kristal noodig hadden; op venduties speurden we naar oud porselein en mooie, gewelfde kastjes; en de harmonie tusschen ons werd geen oogenblik verstoord.

Wat me in de dadenlooze maanden, die vooraf waren gegaan, dikwijls beangstigd had: het volkomen gebrek aan ziele-contact, — werd nu geheel op den achtergrond geschoven, bij het kiezen en vergelijken, meten en uitrekenen, waarmee nu onze feestelijke avonden werden gevuld. Als hij onder de bewonderende oogen van Vera en Aleid zijn plannen voor den aanleg van den tuin ontvouwde, of een motief ontwierp voor het behangsel van onze ontvangkamer, dan vergat ik, dat zijn innerlijk leven mij van een alle belangstelling verlammende ongecompliceerdheid was gebleken, en ik verheugde mij met de anderen over de oppervlakkige bekoring van zijn concepties.

Neen, hij was geen man van stemmingen, overlegde ik bij mezelf, en geen man van phantasie. Uit gebrek aan phantasie waren zijn gedachten blijven hangen aan het eerste meisje, dat hij in zijn leven had ont-

moet; uit gebrek aan phantasie was hij haar trouw gebleven, bij zijn roezig leven in vreemde landen, met veel menschen-ontmoeten en veel uitgaan; maar was het voor mij, die mijn heele leven in de sfeer van zieleconflicten en geestelijke bewogenheid had geleefd, niet een rust en een weldaad eindelijk geborgen te worden in een liefde, die geen verheffingen en geen dalingen kende; die, star als een dogma, eenmaal aanvaard, van geen wijken of minderen zou weten....

Soms, terwijl we samen in de een of andere feitelijke bespreking verdiept waren, rees opeens het beeld van den bleeken man, die gestorven was, met ontstellende klaarheid voor mijn oogen op; ik bedacht, hoezeer wij in elkaar verdiept waren geweest, en geestelijk met elkaar hadden verkeerd, terwijl er geen enkele omstandigheid te vinden was, die ons aan elkaar bond;.... en déze man, die denzelfden ring droeg als ik, die binnenkort in 't zelfde huis zou wonen, en wiens kleeren met de mijne in dezelfde kast zouden hangen, was mijn leven vreemd gebleven, als een voorbijganger.... Ik verbaasde me over de samengesteldheid van mijn hart, dat, op zoo verschillende wijzen, drie zoo verschillende mannen had kunnen naderen; en ik voelde mijn moed mij begeven bij de gedachte, dat deze keer „lest" geenszins „best" was te noemen.

Maar dan was altijd weer het slot van mijn overpeinzingen, dat dat op den voorgrond brengen van de géëstelijke eenheid, dat overdadig hechten aan gedachten-sympathie een ongezonde verfijndheid was, en alleen dán noodig, als het andere, gezonde, normale ontbrak. Dat al de gesprekken en droomen, waarvan ik tot nu toe had geleefd, een armelijk

surrogaat waren geweest, faute de mieux. Nu gingen Gerard en ik, zonder eenige romantische fraaiigheid, een familie stichten, waarboven niets meer te wenschen zou zijn.

Ons leven zou ons geen tijd laten om er naar te verlangen diep in elkaar's zielen door te dringen. We zouden alle dagen vol maken met krachtige, klare daden, zonder uren voor gemijmer of sentimentaliteit. Want als we werkeloos zaten, kwam Gerard tot allerlei hinderlijke vragen, als: „Waaraan denk je, Ada?" of: „Ada, je vindt toch ook, dat het nu beter tusschen ons gaat, dan in 't begin?"

Mijn eerste neiging was dan altijd om ruw uit te vallen, want ik vond toch eigenlijk, dat het hem niets aanging, waarover ik dacht; en hij moest het onklare in onze verhouding niet accentueeren door er over te spreken.... Ik kón hem immers toch niet zeggen, dat, als hij naast me op de divan was kòmen zitten, ik stilletjes zat te bedenken, dat, als ik nu opstond om thee te zetten, ik daarna, zonder opvallendheid, het lage stoeltje bij de haard kon nemen; of dat, als hij me kuste, ik de kans overwoog, om telkens mijn mond even af te wenden.

Ik hield me soms voor, dat ik ànders moest zijn; dat ik hem nu ook geheel aanvaarden moest, en niet in kleinigheden op zijn rechten beknibbelen. Eens, toen we in de tram tegenover een verloofd paartje zaten, waarvan het meisje met stralende, overgegeven blikken naar den jongen man opzag, had ik op Gerard's gezicht een trek van zóó pijnlijke afgunst gezien, dat ik toen voor 't eerst even besefte, dat ook voor hem ons samenzijn niet aan alle verwachtingen had beantwoord. Een paar dagen voelde ik me be-

schaamd en schuldig; ik spande me in opgewekt en zelfs aanhalig te zijn; ik ging achter hem staan en kuste zijn haar; ik trachtte me voor te stellen, dat hij, misschien, zooals ik, zijn vreugde en smart, alle ontroeringen van zijn hart, verborgen hield; ik speurde er naar in zijn oogen; ik vroeg hem soms onverwachts: waaraan hij dacht.... Maar dan antwoordde hij: „Altijd aan jou," of „Dat ik zooveel houd van mijn vrouwtje," — en ik zuchtte, omdat zulke gemeenplaatsen ons nooit tot spontane gevoelsuitstortingen zouden kunnen verleiden.

Eén avond, verveeld en geprikkeld door de onbelangrijkheid van ons zwijgen, forceerde ik, tegen eigen principe in, de vertrouwelijkheid, en vroeg hem naar zijn vroeger leven....

Hij verklaarde me met stralende oogen, dat hij er trotsch op was te kunnen zeggen, dat hij „nog nooit met een vrouw intiem was geweest," maar den heelen schat van zijn liefde ongerept voor mij had bewaard. Het was wel eens moeilijk geweest in het buitenland, met de groote verleidingen, hij had wel eens bijna toegegeven, maar hij voelde zich voor allen strijd rijkelijk beloond in dit uur, omdat ik het heerlijk zou vinden....

Ik begreep, dat ik dadelijk iets liefs behoorde te doen, en drukte zwijgend zijn hand, terwijl mijn oogen staarden. Ik dacht aan den avond, toen ik met Joost langs de Arno liep, en hij gezegd had: „Jullie vrouwen moet ons zooveel vergeven," en hoe zalig het toen geweest was mijn hart te voelen zwellen van edelmoedigheid. Hoe heerlijk was het iemand te mógen vergeven! En daarnaast leek het me aanmatigend en bijna een beleediging, dat Gerard veronder-

stelde, dat het me iets ter wereld schelen kon, dat hij nog nooit in zijn leven....

Maar mijn hemel, ik begréep toch wel, dat ik het in hem waardeeren moest; er was toch waarachtig niets moois in losbandigheid, en ik wist toch ook, hoeveel leelijke ellende en naar-beneden-halend leed van jonge onbezonnenheid het gevolg kunnen zijn. Ik was toch geen perverse backfisch met hang naar het „interessante"! Hoe weinig jonge mannen zouden, na een lang verblijf in het buitenland, ook kunnen zeggen, dat ze.... Waarom kon ik dan niet blij zijn? Waarom bleef ik het alles benepen en burgerlijk en suf vinden, dien strijd tegen de „groote verleidingen," en de onnoozele trouw aan een meisje, dat hij nauwelijks kende?

....Maar die kleine strubbelingen waren toch alle onbelangrijk, vergeleken bij de realiteit van ons eigen huis; dat huis met zijn groote, spiegelende ruiten, en zijn breede bordes, dat daar stond tusschen allerlei gelijksoortige huizen, maar dat voor míj anders was dan eenig gebouw ter wereld. Er bloeide nog een weelde van late rozen in den tuin, toen wij het huurden; ik had bedacht, dat we langs het balcon roze geraniums zouden zetten; tegen de muren moesten Oost-Indische kers en blauwe regen worden geleid; en een rand bleeke violen aan den wegkant. Soms waren we den heelen middag bezig om alles met de behangers af te spreken, terwijl de witters fleurig hun kwasten tegen de gangmuren lieten kletsen, en de ververs schuurden aan de buitendeuren.

O, het was als een sprookje, dat huis, dat mijn eigen huis zou zijn, waar ik zelf een middelpunt worden zou, waar ik zorgen zou en weggeven; niet langer leven

als een parasiet, die alleen vroeg en alleen eischte.... Het was een sprookje rond te gaan in de kamers, waar we zouden eten, waar we zouden ontvangen; waar ik werken zou en waar hij zou rooken;.... en dan in de kleinere bovenkamers te staan, die „nog geen vaste bestemming hadden."

Ik kan me niet voorstellen, dat het huis er nu nog staat; dat er andere menschen in wonen, voor wie het een verzameling kamers is, zonder meer. Het is me, alsof mijn droompaleis in den grond moest zijn gezonken, op het oogenblik, dat ik afstand deed van al het geluk, dat ik me binnen zijn muren had verbeeld....

Op een middag stonden Gerard en ik samen in onze slaapkamer, en overlegden, hoe de ledikanten het beste zouden staan.

Vera liep in den tuin en jaagde de musschen van haar, veel te laat gezaaide, zonnebloemen; ze droeg een goud-bruin japonnetje met een grooten, zachtgroenen hoed, en toen we samen uit het raam keken, had Gerard opgemerkt, dat het een ongemeen sierlijk vogelverschrikstertje was, met haar wapperende hoedelinten, en haar figuurtje als uit een Engelsch prentenboek geknipt....

Op het dak neurieden de ververs van „Dat meisje, dat mijn hart bekoort...."

„Maar aan welken kant wil jij eigenlijk slapen?" vroeg Gerard zakelijk, terwijl hij met zijn duimstok heen en weer zwiepte; „daar moeten we op rekenen met de kaptafel, en die moet zóó staan, dat het licht er in valt."

Ik liep naar de deur, den afstand met groote stappen metend.

„Me dunkt, dat er hier ruimte genoeg is," zei ik, „en dan de groote tafel dáár; dan kan de deur naar de badkamer nog makkelijk open."

„Ja maar," bedacht hij zich langzaam, met de neutrale stem van iemand, die een berekening maakt, „als daar aan jouw kant dan nog eens een wieg moet staan; en de deur gaat net...."

Het duizelde me en ik leunde mijn hoofd tegen den muur. Mijn God, wat wás het leven grootsch en eenvoudig, dat zulke dingen zoo maar gebeuren konden, hier, hier in deze kamer; een wieg naast mijn bed; een kindje, dat 's ochtends geluidjes ligt te maken, dat lacht, als ik het gordijntje opzij schuif....

Ik sloot de oogen, en al mijn ledematen werden zwaar van geluk.... Toen hoorde ik opeens Gerard's stem, angstig, vlak aan mijn oor, en ik keek in zijn gesperde oogen:

„Ada, wat is er?" fluisterde hij heesch. „Je wílt toch wel? Je wilt toch wel àlles? Toe...."

Hij trachtte te glimlachen, maar zijn mond was akelig vertrokken. Ik voelde een ergernis in mij opstijgen, omdat hij niets van mijn gevoel had begrepen; ik bloosde, alsof hij op iets onwelvoeglijks had gedoeld, en maakte mijn handen los.

„Ach," riep ik ongeduldig, en stampte op den grond, „ach jij ook altijd, met je...."

Ik hield op, zelf verschrikt door den ruzietoon in mijn stem; het was voor 't eerst, dat we, bij een wrijving, ook uiterlijk met de gewoonte van zachte liefdevolheid braken. Toen begon ik te schreien en ik maakte groote, natte plekken op onze mooie parketblokjes.

Op de manier der mannen kon hij niet wachten,

totdat de bui over was, maar praatte alles door elkaar er tegenin; veel betuigingen van liefde, die niets ter zake deden, en veel onrustig vragen en aandringen. Ik antwoordde gesmoord, tusschen mijn snikken door. Het was een gesprek, zooals we nog nooit hadden gehad, maar dat weinig klaarheid bracht. We waren beide te opgewonden om een gedachtelijn te kunnen volgen; onze geesten konden elkaar niet raden; en langs den weg der woorden ging te veel van de essence van onze bedoelingen verloren.

Ténslotte schoof hij me bijna moedeloos van zijn knie. „Ik begrijp je niet, Ada; en soms ben ik bang...."

„Nee," smeekte ik snel, „wees jíj niet bang.... Juist jouw zekerheid moet ons samen redden."

Hij zuchtte, en streek met een verstrooid gebaar door zijn haar. „Ik héb 't zoo zeker geweten. Maar ik word er zoo moe van, altijd alléén te moeten vertrouwen."

Vera wandelde nog steeds langs de paden, precieus met haar witte handjes de eerste, dorre blaren van het gras pikkend. Ik zag in gedachten den kinderwagen, die, tusschen de perken door, naar het hek zou worden gereden; ik zág het witte spreitje, dat de zaligheid dekte....

En ik bedacht, dat ik nu de hand op Gerard's schouder moest leggen, en zeggen: „Dáár zal de kinderwagen rijden. Dáár zullen we zijn kleertjes bleeken." Maar de woorden bleven steken in mijn keel. Ik leunde tegen hem aan, en staarde naar den leegen weg. De ververs zongen van de „schoone Lena," die onder „een brok van marbelsteen" begraven ligt; onwillekeurig luisterde ik, en raadde de rijmen, voordat ze uitgesproken waren....

Ik besefte, dat Gerard deze maanden veel verdriet had gehad, zonder er mij ooit van te spreken; en dat mijn lijdzame tegenwoordigheid-alleen hem niet voldeed. Ik schaamde mij er over, dat ik, in mijn zelfverdiept egoïsme, niets van zijn strijd gemerkt had; maar in 't verborgen wrokte ik toch, omdat mijn „aalmoes" hem niet voldoende was geweest, en omdat hij er niet in slaagde zoo volmaakt te wezen, als hij van zichzelf had gehoopt.

We scheidden dien middag met treurige oogen, omdat de eerste strijd, die zekerste prikkel tot grooter liefde en teederheid bij alle gelieven, tusschen ons was verloopen, zonder dat de stemming opgeklaard was.

Weer was er een nieuwe phase van onze verhouding ingetreden, de laatste, de bitterste, die tot het einde voeren zou. Want toen we maar eenmaal tot de eerste „uiteenzetting" waren gekomen, zocht onze maandenlang opgekropte geprikkeldheid in de kleinste wrijving een aanleiding om grootwoordig tot uiting te komen, en weldra schrikte ik niet meer, als mijn stem, schril opgedreven, Gerard met felle vijandigheid tegenstreed.

Bij honderd onbelangrijke botsingen hadden we elkaar wederzijds gewond in onze heiligste gevoelens, en we hadden het moeten verbijten en voor elkaar moeten verzwijgen, maandenlang, tot het een alp van wrok en verbittering geworden was. Nu gaf het ons eenige verlichting onzen redeloozen wrevel, die bijna haat was geworden, te kunnen uiten in booze verwijten, zonder grond; omdat de eigenlijke reden, waarom juist nú die felle ongedurigheid over ons

kwam, tusschen ons onmogelijk genoemd kon worden.

Ik werd overgevoelig en sentimenteel over mijn vroegere leven, en klemde me, nu de verandering naderde, met hartstochtelijke teederheid aan elke kleine gewoonte vast, alsof ik tóen mijn tijd van eigenlijk geluk had gehad; en hij werd nonchalanter in zijn manieren. Als hij de courant zat te lezen, kon hij zoo volkomen gedachteloos met mijn hand spelen, dat ik moeite had hem niet een presse-papier of een vouwbeen aan te bieden, en mijn eigen handen zelf te behouden.

In de eerste weken was het een evenement voor hem geweest, als mijn haar was losgegaan, en ik me in zíjn bijzijn opnieuw kapte; met een schuchter, bewonderend gebaar had hij de lange vlechten gestreeld en er zijn hoofd overheen gebogen; en vol eerbied had hij toegezien, hoe ik de kammen en spelden bevestigde.

Nu, als ik, vóór we uitgingen, er nog even iets aan herstellen wilde, zei hij: „Laat zoo maar zitten; 't is nog netjes genoeg;" en als ik dan toch alles liet neervallen, nam hij ongeduldig een boek, of trommelde met zijn stok op de tafel. Hij gáf er niet meer om, of de zon juist op mijn hoofd scheen en de haren tot een gouden stroom maakte; hij had er geen belangstelling meer voor, of ik dezen keer de wrong naar links of naar rechts zou beginnen te leggen;.... en wèl zei ik tegen me zelf, dat ik toch niet verwachten kon, dat hij, als we getrouwd waren, elken avond de grootste verrukkingen zou voorwenden, als ik voor mijn kaptafel ging zitten, en dat de geheimzinnige bekoring van zulke spelletjes noodzakelijk slijten moest met den tijd; maar ik vond toch in mijn hart,

dat hij in zijn beloften te kort schoot. Ik had tenminste tegen hem nooit opgesneden van mijn groote, onveranderlijke liefde-voor-het-leven; ik was tenminste eerlijk geweest, terwijl hij nog altijd doorging mij met gloeiende woorden zijn teederheid te schilderen, maar er geenszins naar deed....

En dan dat wanhopige gebrek aan fantasie in zijn hofmakerij, die eentonige litanie van liefste, schat, vrouwtje; dat eeuwige: „Uw wil is mijn wet" bij de onnoozelste afspraken, en het kinderachtige relletje van: „Vrouwtje heeft heel mooie oogen, vrouwtje heeft heel lieve oortjes, vrouwtje heeft een heel lieven mond, vrouwtje heeft heel lieve handjes, vrouwtje is heelemaal heel lief....", dat me altijd weer den indruk gaf van „Roodkapje en de Wolf opnieuw verteld."

En hoeveel lieve vergelijkingen, hoeveel bekoorlijke naampjes, hoeveel mooie citaten had ik wel voor mezelf geweten. Ik zou mezelf altijd weer de handen gekust hebben en ze zóó teeder hebben gestreeld, dat elke vinger een bizondere fijnheid verkreeg; ik zou mezelf heel veel van die kleine, gele roosjes hebben gestuurd, waarvan de blaadjes van buiten roze zijn; en ik zou er bij geschreven hebben:

„A la très chère, à la très belle,
Qui remplit mon coeur de clarté,
A l'ange, à l'idole immortelle,
Salut en immortalité."

Ik zou.... ik zou....

O, hij had wezenlijk attenties genoeg voor me, hij bracht me geregeld kleine geschenken, die hij voor

„een verloofd meisje" passend scheen te vinden; maar ze waren zoo weinig individueel, dat het me dikwijls moeilijk viel er vreugde over te veinzen; en zijn bloemen zagen er altijd zoo neutraal uit, dat ik er hem in stilte van verdacht, dat hij zich in een winkel had geabonneerd, op „drie keer in de week voor twee gulden bloemen."

Hij had in 't begin gezegd, dat hij mij op de handen dragen zou, en ik had gemeend, dat deze geesteshouding allerlei romantiek met zich zou brengen; hoe kon mijn daarnaar verlangend hart het dan naar waarde schatten, dat hij me, toen het killer begon te worden, in het nieuwe huis opwachtte met een dikke, grijze sjawl en met pantoffels, die tot boven mijn enkels reikten!

Ik zei tegen mezelf, dat ik hem toch waarachtig niet had uitverkoren om samen een poëtische Liebelei van rozengeur en maneschijn op te voeren; dat onze verhouding toch niet ten doel had elkaar met vleierijen het hoofd op hol te brengen; maar dat we ernstig streefden naar een reëel geluk.

En dan trachtte ik weer de appreciatie op te roepen, die ik toch vroeger wel voor hem had gevoeld, toen hij mij, nog zonder rechten en zonder verwachting zelfs, trouw en ernstig kwam bezoeken, en zijn gezicht ver af en correct, van den overkant van de tafel op mij had neergezien. Ik herinnerde mij zijn manier van opstaan, waardig en eerbiedig, als ik hem zijn thee bracht; ik dacht aan de tactvolle wijze, waarop hij mij dien avond van bitterheid om vereenzaming had getroost, en dan hield ik me voor, dat het toch mogelijk moest zijn met een zoo gevoelig man in betere verstandhouding te leven dan in dagelijksch gekibbel en

vervreemd zwijgen; dat we er toch naar konden streven den wederzijdschen goeden wil van den aanvang terug te vinden.

Maar met een cynischen lach dacht ik aan de mooi gekleurde kammen der salamanders, als ze een vrouwtje bekoren willen; aan de kleurenpraal van de kleine faisantenhaantjes in het voorjaar, en den meesleependen nachtegaalzang.

Zorgde de natuur er niet voor, dat, op het oogenblik, dat het om de conquête ging, ieder dier en ieder mensch, boven eigen krachten uit, vermocht en voelde en begreep en beloofde? Kreeg dan niet zelfs de banaalste iets onweerstaanbaars, de grofste een glans van delicatesse!

O, de natuur, hoe kon ze de oogen stralend maken, en de stem overmoedig, omdat wie jong is, vreugde en overmoed en strijd-om-geluk verlangt.

Maar voor mij, omdat ik er toe gekomen was me te verbeelden, dat ik boven alles een vluchthaven, een goeden vader voor mijn kinderen ambieerde, had ze hem met een waas van waardige goedheid omhangen, een edele zachtheid, die alles begreep.... Ze kende streken en lagen van alle soorten.

Hij leek zoo edel, ik leek zoo verlaten en aanhankelijk; onze handen hadden elkaar al gegrepen, vóór we vermoedden, dat we geen van beide zoo eenzijdig waren, als de ander wel had gehoopt.

En de oude koppelaarster, de booze heks, hief, zoodra ze zag, dat het spel gewonnen was, de betoovering op, en twee vreemde menschen, die ineens beseften, eigenlijk niets met elkaar te maken te hebben, bezagen elkaar met ontgoochelde oogen, en moesten nu maar samen trachten nog iets van hun droomen

terecht te brengen, nu alles zoo anders bleek, dan ze hadden gehoopt.

Waren we eigenlijk niet beide slachtoffers, die elkaar troosten moesten, met machtelooze armen en vertwijfelden mond?

Maar de onvrede en de onwil van mijn hart schenen niet langer voor rede vatbaar te zijn; en al klemde ik me krampachtig vast aan het eens genomen besluit, mijn opgezweepte wantrouwen had verdenking, ook tegen zijn best bedoelde pogingen; alles leek me suf en zonder charme, moordend-degelijk en gemoedelijk, en Vera heeft me later verteld, dat, zoodra Gerard binnenkwam, er een trek van wrevel zich om mijn lippen groefde.

Als ik op de bezoeken, die we een enkelen keer samen maakten, naast de vrouw des huizes op de canapé was genood, en slechts een enkel woord van de levendiger gesprekken der mannen kon opvangen, terwijl ik zelf opbiechten moest, of we al dienstmeisjes hadden gehuurd, — een heele toer tegenwoordig; — en of we een vast kleed dachten te nemen, of zooals tegenwoordig modern was,.... en electrisch licht.... en ingebouwde waschtafels met een kraan voor warm en voor koud water,.... dan overviel mij soms midden in een zin de gedachte, dat mijn eenzame, intellectueele bestaan van vroeger toch wèl meer waarde had gehad, dan dit onbelangrijk gedoe van leege bezoeken en leeg samen-zitten en samen-wandelen en tegen elkaar aanleunen.... Dan werkte ik weer eens een avond met den ouden hartstocht; maar ik was er te veel uit om iets te bereiken, en ook dít verweet ik Gerard in mijn ziel, zooals ik hem tenslotte alles verweet: als hij zich met mijn inkoopen bemoeide; èn

als hij mij maar voor alles alleen liet staan; als hij mij den heelen avond geen oogenblik met rust liet, èn als hij naast me zat, alsof we al jaren getrouwd waren; als hij belangstellend naar mijn publicaties vroeg, „om met zijn begaafde vrouw te geuren," en als hij verliefden onzin tegen me praatte, alsof ik kindsch geworden was.

Ik zat dikwijls 's nachts op mijn kussen, met mijn armen om mijn knieën, en staarde wanhopig in het donker, omdat het zoo ellendig was te voelen, hoe mijn hart degradeerde; hoe onmogelijk het me werd te bewonderen, te vertrouwen, te gelooven, terwijl vroeger alles grootsch had geleken, en iedereen in mijn oogen edelmoedig was geweest. Ik hield mezelf voor, dat, als ik maar kon beginnen een zón te zijn, die warmte en licht geeft, zonder iets terug te vragen, er vanzelf bloemen en bloesems overal rond mij zouden opengaan.... „Il faut donner sa vie, pour l'empêcher de se perdre." Maar dan kwam het hoonende antwoord, dat ik te oud was, om mijn gevoelens in waarden te beleggen, die niet vast en zeker hun vier en een half procent aan interest zouden opbrengen; dat ik, als echte Hollander, het oude Engelsche rijmpje in praktijk bracht van „giving too little and asking too much"; want ik éischte de verslonden aandacht en de toomelooze vereering van een meisje van achttien, dat de sterren van den hemel dweept; en daar stelde ik tegenover de ziekelijk-preutsche terughoudendheid en het ridicule gevoel van eigenwaarde van een juffrouw op weg naar de veertig. Ja, Gerard had het buitengewoon getroffen met mij, dacht ik bitter; ja, hij mocht wel dankbaar zijn.

Maar dat zuivere inzicht verbeterde niets aan onze

verhouding, die niet door wijsgeerige beschouwingen, maar door opstandige instincten werd beheerscht, en mijn tranen stroomden des te overvloediger bij elke kleine wrijving, omdat ik wist, dat er van schuld eigenlijk geen sprake kon zijn, en ik tòch niet anders kon, dan verongelijkt doen en boos zijn en schreien.

Ik had mijn leven lang een diepe minachting voor kibbelen en elkaar boudeeren gehad, en nooit met iemand anders, dan met mezelf overhoop gelegen. Ik had het minderwaardig en onbeschaafd gevonden, elkaar niet te kunnen uitwijken en niet wederzijds teere punten te ontzien; maar nu vloog ik driftig op bij de geringste aanleiding, en ik luisterde met verbazing naar mijn eigen gillende zenuwsnikken, die onwezenlijk klonken in de kamer, zooveel jaren aan rustig werk en bespiegelingen gewijd.

De eerste keeren was Gerard hevig van zoo'n uitbarsting geschrikt; hij had me in zijn armen genomen, zich zelf beschuldigd, en getracht mij met honderd lieve beloften te troosten.... Maar ik geloof, dat er niets is, waaraan een man zóó gauw went, als aan vrouwetranen, en weldra zei hij: „Nu dàt weer," als de eerste druppels begonnen te vallen, en bleef met een knorrig en verveeld gezicht zitten rooken, terwijl ik mij in poelen van de diepste ellende wentelde.... Als het dan weer voorbij was, en ik, meer uit schaamte over mijn beschreide gezicht dan uit behoefte aan teederheid, mijn hoofd aan zijn schouder borg, en hij een paar wijze woorden sprak, van dat ik mij nog ziek zou maken met zooveel opwinding, en dat het toch beter was rustig en verstandig over de dingen te redeneeren, — dan bekende ik mezelf, dat ik een scène had gemaakt, als het eerste 't beste vrouwtje

uit de Fliegende Blätter, dat dan tenminste nog een nieuwe japon met haar tranen tracht te veroveren; en ik leunde uitgeput en verslagen tegen hem aan, overtuigd, dat ik in slechte eigenschappen voor geen enkele oer-vrouw meer onderdeed, maar juist verlóren had, wat bij haar alles goedmaakte: het zuivere levensinstinct, de prachtige drang van haar ongerepte natuur.

En dan zei ik tegen mezelf: maar waarom heb je dan ook juist hèm genomen? Waarom moest, na de vele „neen" 's aan intelligente, aan artistieke, aan innemende jongelieden, tenslotte het „ja"-lot vallen op dézen man, die in zijn neutrale goedmoedigheid, in zijn onbelangwekkende, zielige toewijding wel de incarnatie leek van „de man, dien ieder graag mag en dien niemand uitverkiest."

Een blos van schaamte trok pijnlijk tot achter mijn oogen, en terwijl ik het gevoel had, dat ik me van mezelf afwenden wilde, bekende ik, star: het was juist dáárom. Het wás juist, omdat hij minder was dan de anderen, en omdat ik hoopte, dat hij niet voelen zou, hoë ver en hoog mijn hart zich van hem hield verwijderd. Het wás juist, omdat híj wel onnoozel genoeg leek, om hem als een knecht te kunnen behandelen, dat ik hem uitkoos, om mijn theorie van „een goed echtgenoot, een fleurig gezin" mee te beleven.

Berekening, koel overleg, dat natuurlijk faalde....

Ik schaamde me zoo, ik schaamde me zoo.

Eén avond kwam het tot de definitieve uitbarsting.

Ik was moe, ik had hoofdpijn; en Gerard drong er op aan, dat ik wat zou gaan slapen op de rustbank. Ik maakte bezwaren, omdat hij zich dan zou vervelen, maar hij antwoordde, met enthousiasme in zijn stem:

„O nee, ga jij nu maar rustig liggen; de tijd zal mij niet lang vallen. Ik ga stil zitten kijken, hoe lief vrouwtje is, als ze slaapt.... Ik ga maar stilletjes naar je zitten kijken."

Het was een van die oogenblikken van lichamelijke uitputting, waarin ik weer iets van de dankbare stemming der eerste weken terug vond, de dankbaarheid van niet meer alleen te zijn en niet meer vooruit te moeten. Ik liet me instoppen, met veel kussens warm in mijn rug; ik liet me omhelzen, en sloot met een glimlach de oogen, verwachtend, dat ik ze ten allen tijde onder een stralenden blik zou kunnen opendoen. Ik herinner me, dat ik even dacht, dat 't tòch goed was, en dat we wel steeds meer aan elkaar wennen en naar elkaar toegroeien zouden.

Toen sloeg ik mijn oogen op, en ik zag, dat hij voorzichtig was opgestaan en aan mijn schrijftafel was gaan zitten, om de courant te lezen. Hij zat rustig, tevreden in zijn lectuur verdiept, en in zijn geheele houding was zoozeer geen schijn of schaduw van den toegewijden ridder, dien ik me zooeven had voorgesteld, dat mijn booze teleurstelling een uitweg zocht, en ik, snel rechtop zittend, met een stroom van felle woorden hem zijn mooie phrases, zijn opgesmukte beloften, en de armelijke dufheid van zijn hart verweet.

En wèl dacht ik, onder mijn eigen toornig betoog door: „Wat heeft hij er ook aan, naar mij te kijken, een bleek, vermoeid, onrustig gezicht, zonder charme en zonder vrede;" maar de zekerheid van niet langer bekoorlijk te zijn deed de bitterheid van mijn hart nog toenemen, en toomeloos woedde mijn drift, met den woordenrijkdom van een huisvrouw, die de koperen bruiloft al achter den rug heeft.

Hij had maar één antwoord, star en bijtend: „Denk je, dat ik áltijd kan geven? Jij, — je hebt me nog nooit, niet één enkele keer spontaan, echt omhelsd. En zou ik het dan langer dan enkele oogenblikken kunnen uithouden, werkeloos te zitten staren, zonder dat allerlei angstige gedachten over onze toekomst mij overstelpen?"

„Maar waarom zeg je 't dan eerst?" vroeg ik nog, al minder overtuigd.

„Omdat ik de poging nog altijd niet opgeven wil, zóó te zijn, als ik 't me, tegenover de vrouw, die ik liefheb, had voorgenomen."

Ik boog het hoofd, en de tranen sprongen mij in de oogen, ik vóelde den strijd, dien hij in eenzaamheid uitvocht, het wanhopige trachten om zijn idealisme te behouden, hoewel ik zoo geheel anders bleek te zijn, dan hij had gehoopt. Ik had het gevoel, dat ik hem vergeving moest vragen voor mijn koelheid en den rusteloozen wrevel van mijn ontwricht hart; maar toch achtte ik mij tegelijkertijd beleedigd door het eigengerechtigde van zijn houding, omdat hij, als 't ware over mij heen, naar zijn droombeeld greep; omdat hij zijn liefde hoog en heilig en tot alle opoffering bereid wilde houden, ofschoon hij mij steeds meer als een onberekenbaar schepsel begon te beschouwen. Juist de zekerheid, dat hij zich in alle richtingen in mij teleurgesteld voelde, en dat dit terecht was, omdat zoowel mijn hart als mijn geest verdorden in zijn nabijheid, — hield de berouwvolle schuldbekentenis terug, die me op de lippen lag. Ik keek hem uittartend aan, en zei, dat hij vooruit geweten had, dat ik anders was dan andere meisjes, en dat hij voorgegeven had, hoog genoeg te staan om dat te kunnen eerbiedigen. Ik

zei, dat ik niet voor zijn genoegen mijn persoonlijkheid veranderen kon, en toèn begon ik, van valsch zelfmeelij, weer te schreien en te verzekeren, dat ik 't niet langer kon uithouden.

Hij kwam bij me staan, en zei zacht, dat hij al lang vond, dat 't zoo niet meer ging. Ik raakte hoe langer hoe meer overspannen, en hij schoot den laatsten tijd misschien ook wel eens te kort in rust en redelijkheid....

„Hoe zou je 't vinden om eens een poosje alleen, naar buiten te gaan?" vroeg hij opeens. „Ik meen zonder mij; maar met Vera, of iemand anders...."

Ik schrikte, dat het me zóó heerlijk toeleek.... Maar ik sloeg de armen om zijn hals en zweeg, in die spontane neiging, om mijn gevoel achterdochtig te verbergen, die, in deze maanden van gebroken élan, mij tot gewoonte geworden was.

Hij praatte rustig door, van waar 't beste heengaan, — gaf ik aan Engeland of aan Duitschland de voorkeur; — maar de zee was in den herfst soms wild, en hij wist niet, of ik „a good sailor" was; — en dan zou ik weer uitgerust en sterk terugkomen, en niet meer zoo gauw bedroefd en ongelukkig zijn.

Ik glimlachte gehoorzaam, en begon over midden November te praten, in het besef iets liefs te moeten terug doen: dat ik dan toch weer heelemaal gezond moest zijn; dat hij toch niet met een zieke vrouw kon beginnen.... De trouwdatum was al heel lang niet tusschen ons genoemd.

Maar hij kuste me zonder vreugde, en zei, dat ik nu eerst maar eens alleen om mezelf moest denken... Toen viel me in, dat hij 't heel eenzaam zou hebben, als

ik weg was, — niemand om thee voor hem te schenken, niemand om met hem te wandelen; — en het eenigszins dramatische van de situatie dreef me tot weeke gevoeligheid. Ik schreide vredig aan zijn schouder en kuste zijn wang met zoute lippen.... Het werd een zoel-weemoedige avond van kussen en tranen, en verteederde eensgezindheid; de geprikkeldheid, die mij maanden lang niet had verlaten, en die in elk gebaar van hem een reden tot ergernis had gezien, liet af, zoodra er uitzicht was op een nieuwe levensphase, en de dagen maar niet in eindeloosheid zoo behoefden door te gaan. In mijn vreugde om de zekerheid van mijn vertrek, wilde ik zelfs wel me overgeven aan de zoete melancholie van het afscheidsgevoel; ik keek diep en lang in zijn klare oogen; ik streelde zijn haar en zijn handen; en ik verdroeg zelfs lijdzaam, dat hij me in de wang kneep, een liefkoozing, die me anders altijd buiten mezelf bracht van gewonden trots.

Maar toen ik twee dagen later, met Vera's extatisch-blij gezichtje tegenover mij, naar 't Oosten spoorde, met een zóó snelle bereidwilligheid Gerard's plan volbrengend, dat het bijna een vlucht leek; — toen was alle weemoed lang vergeten, en ik keek met stralende oogen over de wijde landen om ons heen. Ik had het gevoel van een lange ziekte genezen te zijn, en nu de wereld als nieuw-geboren tegemoet te treden; het scheen me toe, dat ik maanden-lang beneden mijn stand had geleefd, in een slob met veel schelden en benepenheid; en nu ging eindelijk, eindelijk de groote wereld weer voor me open, het oude rijk der klare gedachten, waaruit ik zoo smadelijk was verjaagd.

O, hoe lang was het al niet geleden, dat ik

zoo rustig en met koele aandacht in een trein had gezeten, niet voortdurend verontrust door Gerard's naë nabijheid en zijn steeds te wachten aanrakingen! En hoe lang achtereen was ik niet gevangen gehouden in den kleinen driehoek van steden, die voortdurend met elkaar in contact staan, en alles van elkaar weten en nadoen als één groot dorp! Mijn gedachten waren tusschen de huizen gevangen gehouden en geen oogenblik had de huiver van oneindigheid en eeuwigheid mijn leven beroerd.... Ik, die er me nogal wat op voorstaan liet, dat ik een hooge cultuur bezat, had mijn wijsheid en mijn breedheid van inzicht in gesloten bussen geborgen, als een kruidenier, die verwacht, dat de staat van beleg zal worden afgekondigd....

Goddank, nu stoomden we eindelijk weer tusschen al die kleinzielige belangetjes en verwikkelingetjes, tusschen al die bezwaren uit! Ik liet den wind door mijn wapperende haren en tusschen mijn geopende lippen waaien, en het gestommel van den trein zong mij vol belofte het zwerverslied in de ooren:

„....Et je m'en vais, ne sachant où,
Avec mon coeur fervent et fou,
Par le soleil qui brille et par le vent qui passe."

Ik dacht aan de reis met de tantetjes; ik dacht aan den stralenden Italiaanschen hemel en de veroverende oogen van Joost.... Mijn hart jubelde, omdat het me toescheen, dat ik de vrijheid weer tegemoet stormde.

Vera zat lief en vredig tegenover me, met de reisbiljetten, onze fourage, bloemen en boeken onder haar hoede. Bij elk station vergeleek ze de werkelijkheid

met de opgaven van Gerard's, met groote zorgvuldigheid opgesteld, treinen-plan, en zong ze zijn lof, omdat alles zoo buitengewoon goed uitkwam.

„Vera," zei ik opeens, „ik ben eruit getrokken, om weer heelemaal tot rust en klaarheid te komen.... Geëngageerd zijn is een vermoeiende bezigheid. Maar nu moet je mij ook wezenlijk in vrede laten, en niet telkens over Gerard praten in deze dagen...."

Er trok een schaduw over haar bewogen gezichtje, en éven zag ik in haar oogen, dat ze zich ongerust maakte over de toekomst....

„Zooals je wilt, Ada," antwoordde ze toen, dociel en ernstig; en scheurde het lijstje, „dat zoo buitengewoon goed uitkwam," zonder zich aan eenige practische bedenking te storen, in stukken.

Ik zuchtte, en dacht met weemoed aan den tijd, toen ik óók nog zoo weifelloos zeker deed en wist, en nog vertrouwde, dat idealen meer waard waren dan oogenblikkelijke, concrete werkelijkheid.

Het was een dorpje van maar enkele huizen, aan den Mosel, met de meest vriendelijke, meest primitieve Duitsche bevolking, die op de wereld te vinden is. Ik had er jaren geleden, als klein meisje met lange vlechten, eens gelogeerd in een vriendelijk, ouderwetsch pension, met wingerd langs de ruwe muren en rond de kleine venstertjes. Ik vond het nu bijna onveranderd terug; het scheen, dat de jagende tijd dit gezegende land had ontzien; want wèl was er een nieuwe dépendance bijgebouwd en stond er een groot fietsenrek op het terras, maar fräulein Margaretha was nog even verdiept in het „einkochen" van groenten en appels en in het bakken van haar onovertroffen

„Kuchen," als in de goede, lang-vervlogen dagen, en ik kon zelfs dezelfde kamer krijgen, die ik indertijd met Juf had gehad, waar de poesjes, die ik toen zoo mateloos bewonderde, nog in dezelfde sierlijke houding op de étagère prijkten, en de franje aan onze ledikanten, waar ik niet mee spelen mocht, alleen maar een beetje lichter geworden was.

Er was vreugde en verteedering in het huis, omdat ik bij hen weergekeerd was, en ze herinnerden zich allerlei kleine voorvallen van mijn vroeger verblijf, alsof ze al die jaren niets anders hadden gedaan, dan naar dít weerzien uitkijken. Fräulein Luise vroeg, of ik nog zooveel van papavers hield, die ik me vroeger altijd in de haren stak;.... de tuin stond vol, en ik wist wel, dat ik vrij plukken mocht; fräulein Else informeerde naar mijn hond, waar ik den vorigen keer aldoor zoo naar had verlangd, en dien ik, — o schande der jeugdige trouweloosheid, — mij nu eigenlijk niet zoo heel goed meer voorstellen kon; en toen aan het Abendessen fräulein Margaretha met stralend gezicht een groote schaal chocoladevla met schuimpjes als dessert opdiende, met de verzekering: „Das iszt fräulein Ada so gern," — toen kreeg ik het gevoel, dat tusschen mijn twaalfde jaar en dezen laten herfst maar één lang oogenblik verloopen was.

Dat ik verloofd was en over zes weken trouwen ging, vervulde de zusters met echt-duitsche nieuwsgierigheid. Eerst informeerden ze zakelijk wat „der Herr Bräutigam" in 't maatschappelijke beteekende, en of ik een mooi uitzet had. Pas toen ze in deze opzichten bevredigd waren, lieten ze zich gaan op hun kinderlijk-poëtiseerende verrukking, om al 't geluk, dat ons te wachten stond, en drongen er op aan, dat

hij natuurlijk een knappe man zou zijn, en of ze zijn portret eens mochten zien.... Toen ik bekennen moest, dat ik vergeten had 't mee te nemen, geloofden ze mij gelukkig niet, en dreigden plagend, dat ze wel eens in mijn koffers zouden zoeken, als ik 't goed vond.

Ze vroegen naar de inrichting van ons huis; ze vroegen naar zijn familie; ze interesseerden er zich voor, of ik zijn eerste liefde was, en of we elkaar al lang kenden; en tenslotte vertelden ze me op de rij af, alles, wat zij zelf in haar eerzaam leven aan romantische amoureusheid hadden ondervonden. We zaten met de hoofden dicht bij elkaar, en luisterden en knikten in volkomen harmonie,.... maar ik had wel kunnen schreien, omdat het leven mij zoo arm leek.

Toch gingen deze gesprekken eigenlijk te veel buiten mijn dieper gevoelsleven om, dan dat ze mij in verwarring hadden kunnen brengen. Want als ik met de oude dametjes sprak, verviel ik vanzelf in den toon, dien ik wist, dat ze van mij verwachtten: de bescheiden, maar volle gelukkigheid van „eine junge Braut", die een goede partij met naïve dweepzucht tot „der herrlichste von Allen" verheft; en als fräulein Luise me 's ochtends, met het warme water, een brief uit Holland binnen bracht, dan nam ik hem van haar aan met die schuchtere opgetogenheid, die bij de gelegenheid passend was.

Zijn brieven waren nooit bizonder onderhoudend geweest, maar nu nog eens alle positieve zekerheid ons ontnomen scheen, waren het gapende leegten, niets dan slechte lyriek bij gebrek aan feiten met groote letters over de bladzijden geteekend. Ik erger-

de me aan zijn onhandige zinswendingen, aan zijn groote woorden, die misschien wel eerlijk waren gemeend, maar die een onecht-pathetischen klank hadden; ik ergerde me aan zijn gebrek aan respect voor de lieve fräulein Luise en fräulein Margaretha, die hij „die Alten" noemde; en tenslotte leunde ik achterover in mijn kussens, en bekende mezelf, dat mijn gedachten zich eigenlijk over dieper kwesties verontrustten, dan over een uitgevallen „dat", een verkeerd-om-gezet verbum en subject, een jongensachtige slip of the pen.... En ik verbaasde me er over, zooals men op later leeftijd leert, beslissingen te ontwijken, groote besluiten uit te stellen, terwijl men in de jeugd elk oogenblik klaar staat met een „ja" of een „neen", dat over het heele leven beslist.... Maar in den loop der jaren leert men het relatieve beseffen van geluk en verdriet, van bezit en gemis....

We waren beide huiverig geworden iets op te geven, iets weg te werpen, dat we toch ook niet wisten te behouden. Weifelend, uitstellend, tastten we voortdurend om 't onontkoombare heen. En over zes weken zou het onherroepelijk zijn....

„Neen," dacht ik dan stil voor me heen, als ik met Vera langs het water liep, met mijn hand op haar schouder, mijn passen gelijk met de hare, in een blij, vertrouwelijk zwijgen, zooals ik het met Gerard nooit had gekend. „Nee, ik kàn 't niet alles opgeven;.... mijn huis en de werkkamer; en de kinderen, de kinderen.... Ik wil later met ze hier komen, — wat zál fräulein Luise dol op ze zijn, en wat zullen ze genieten van de kruisbessenboompjes achter in den tuin; — ze zullen zachte, witte hoedjes dragen, zooals het dochtertje van den wijnhandelaar aan den overkant; en we

zullen hoepelen langs de eindelooze chaussée....Kinderen, dacht ik, veel kinderen: meisjes met lange krullen en jongetjes, die sterk en parmantig zijn; een groot, bloeiend, fleurig gezin.

Maar dan realiseerde ik me, dat het kinderen van Gerard zouden zijn; dat bij elk prettig-bedacht plan zíjn stem, die in de hoogte iets irriteerends had, den doorslag zou geven; dat zijn geest ons huis beheerschen zou, en de kinderen misschien zelfs op hem zouden lijken....

Ik bloosde bij de herinnering aan den bekoorlijken bambino, dien ik me eens in de zonnige Florence-dagen had gedroomd, en tegelijk overstelpte mij het besef, dat het voor het laatst was, dat ik met mezelf alleen over de wijde wereld kon dwalen; dat het voor het laatst was, dat mijn handen en lippen en alles, wat ik bezat of dacht, mijn eigen, uitsluitend bezit waren. Ik zou nooit meer vrij zijn om te droomen, en nooit meer vrij om te verlangen.... Dag en nacht zou mijn leven met een ander leven samengegroeid zijn.... Ik zou het niet meer kunnen uitsnikken in mijn kussen, en ik zou niet meer mijn hoofd in mijn losse haar heen en weer kunnen rollen, en lachen om een vage gelukkigheid.... Er zou altijd iemand zijn, die toekeek: als ik voor den spiegel zat, en mijn rimpels weg masseerde; als ik mijn haar parfumeerde achter in mijn hals; als ik onderzocht, welke das het beste bij mijn blouse kleurde; bij elke kleine ijdelheid.... Mijn adem stokte en ik schudde mij onwillekeurig, omdat het mij was, alsof ik, loodzwaar, een arm om mijn hals voelde, een hand over mijn borst...

Hoe kón ik, hoe kón ik mij overgeven, met alles, wat ik jarenlang alleen had gehad?

En hoe kon ik deze laatste kans op geluk voorbij laten gaan, nadat ik zoo lang in eenzaamheid had getreurd en gehunkerd naar de volheid van een eenvoudig, menschelijk-rijk leven?

Ik herinnerde mij, hoe ik eens, bij het baden aan een steenig strand in Engeland, gezien had, hoe een forsche, stoere man zijn vrouw over de scherpe punten heendroeg en haar pas neerzette, toen ze haar voetjes niet meer bezeeren kon.... Zoo wilde ik door het leven gedragen worden, veilig door de kracht van mijn man; zoo had ik het maandenlang gewild, en vastgehouden aan de theorie: een goede, eenvoudige man, een huis, een gezin. En: getrouwd zijn is normaler dan ongetrouwd zijn; het hoort nu eenmaal zoo, en het is verkeerd er een heelen omslag van romantische zielegemeenschap omheen te fantazeeren.

Maar de werkelijkheid van dag tot dag en een verloving en détails verliep heel anders en werd door volkomen verschillende motieven beheerscht, dan een algemeene theorie veronderstelde; en iedere brief van hem was zoo zwaar van troostelooze afwachting, dat alles ons tenslotte beter leek dan deze onzekerheid.

Het was dat jaar een prachtige, late herfst. De boomen stonden onbeweeglijk, met een rijkdom van gele blaren beladen, alsof ze vergeten hadden ze te laten vallen. De nachten waren nevelig en vol geur; de dagen zonnig en zwoel; en iederen avond ging de zon in gouden golven onder. Het leven gleed zoo geruischloos en zonder afwisseling voorbij, dat de enkele dagen van ons samenzijn mij máánden van vrede of één lang oogenblik toeleken, en Vera's stra-

lend gezichtje was als een licht en een vreugde voortdurend om mij heen.

Er kwam een windeloos-stille middag, dat ik op de steenen borstwering naast het bordes zat, en door één der geopende ramen half naar binnen leunde. Vera en ik hadden dien ochtend een grooten tocht naar een berg in den omtrek ondernomen, om de melancholie er uit te loopen, die me bij het uitzoeken van stalen voor een trouwjapon overvallen was; en nu hing ik, moe en voldaan, tegen de vensterbank, met mijn stijve voeten in zachte schoentjes voor mij uitgestrekt.

Vera liep onder de fruitboomen naar afgevallen peren en pruimen te zoeken, en als ze bizonder mooie vond, bracht ze ze aan mij, en bleef even bij me staan, om mijn rok recht te trekken; om te vragen, of ik een kussen wilde hebben, en of mijn moeheid al wat minder werd.

Ik keek met klein-geknepen oogen naar het water, waar de zon op scheen, en dacht aan den tijd, toen ik in mijn grooten, levendigen vriendenkring verkeerde, als huns gelijke, intelligent, belangstellend en hoopvol als zij. Ik herinnerde mij vaag, hoe dat is, als je nog jong bent, als je nog vertrouwen hebt in eigen kracht; en ik bekende mezelf, dat ik er me niet meer thuis voelen zou, banaal geworden, dom geworden, zonder frissche invallen, zonder geestelijke bewogenheid; „bourgeoise non satisfaite," zooals Herman, die me sinds mijn engagement nog eens had opgezocht, me plagend betitelde.... Ik vond, dat het leven toch wel heel lang was, als er, na zooveel jaren, en na zooveel verwachtingen en teleurstellingen, nog eens een heel nieuw bestaan begonnen kon worden; en ik zuchtte, omdat ik niet wist, waar ik de energie moest

vinden, om al de ontroeringen, die mij nog ten deel zouden vallen, met gepaste opgewektheid te aanvaarden.

....Toen kwam de kleine Edith de kamer binnen, en zette zich aan de piano, zonder op de schaduw aan de vensterbank te letten. Ze was een droom van ouderwetsche Duitsche maagdelijkheid, blank, blozend en mollig, met blonde vlechten rond haar poëtisch hoofdje, en smachtende, blinkende, blauwe oogen. Ze was nauwelijks achttien jaar, maar iedereen in huis wist, dat ze in stilte verloofd was met een assessor; haar heele wezen was van dit geluk doortrokken, als een bloem van geur; en als het 's middags háár beurt was om de koffie rond te brengen, móest ieder, die zijn portie van het blad nam, wel even een gedachte wijden aan den uitverkoren Bräutigam ergens in 't Oosten van Pruisen, dien niemand van ons ooit had gezien.

Ook nu verbaasde het me niet, dat ze dadelijk met geheimzinnige teederheid: „Seit ich ihn gesehen" inzette, en ik luisterde met een gevoel van toegeeflijke superioriteit naar haar frisch, weinig geschoold geluid, dat spontaan-weg, de vreugden en verlangens van een jong hart uitzong, en daaraan alleen zijn bekoring dankte. Er was weinig glans in haar stem, maar juist die eigenaardige, donkere gebrokenheid maakte den klank bizonder ontroerend, en toen het lied uit was, bleef ik, ondanks mijn theoretische beschouwingen, dat dit toch eigenlijk geen kunst was te noemen, bewegenloos zitten, bang, dat een gebaar mijn aanwezigheid zou verraden, en daardoor de stroom van gemoedsuitstortingen kon worden gestremd.... Maar dadelijk er na, jubelde zij met

fanatieken gloed Brahms' „Von ewiger Liebe" uit, en mijn gedachten vergingen in een vreemde weekheid, waar ik geen naam voor wist.

Ik zag door een waas fräulein Luise en fräulein Margaretha binnensluipen; ik zag, dat Vera in het andere raam was geklommen en met haar kinderlijk dunne beenen schommelde; ik hoorde het geschuifel van frau Bürgermeister Schäfer, die op krukken liep, en ontwaarde, dichtbij, het zware parfum van den kleinen Waal, die hier vergeefsche pogingen was komen doen om de Duitsche taal machtig te worden.... Uit de gang klonken de bewonderende fluisterstemmen van de Kochfräulein, die de keuken waren ontsnapt,.... en mijn hart werd zoo wijd en wonderlijk, dat ik me zalig en ellendig voelde, en de tranen begonnen te stroomen over mijn afgewend gezicht.

Ze zong „Ich liebe dich" van Grieg; ze zong „Und morgen wird die Sonne wieder scheinen" van Strausz; ze zong Schubert, Schumann, en een van de Brautlieder van Cornelius; — ik drukte mijn nagels in mijn handpalmen, om het niet uit te jammeren, want ze zong mijn heele jeugd naar boven, en alles, wat ik aan liefde en geluk had gekend, niet op de wijze van het star zich herinneren van gebeurde feiten, maar op de wijze van het herleven met handen, die tasten en oogen, die zien; en met den ouden, vergeten geur om je hoofd, en het oude, benauwend-blije gevoel in je borst.

Dit was de wereld van zaligheid en smart, dit was de wereld van het hárt, waaruit ik zoo lang gebannen was geweest, om mijn leven te vullen met redeneering en berekening en overleg. Dit was de wereld, waarin alleen gelééfd kon worden; waarin alles zuiver was

en waardevol, waarin de wanhoop zonder bijgedachte, en de verslagenheid zonder beklemmende schaamte kon worden gedragen! En dat rijk was me nu voor altijd ontzegd! Ik had mijn eigen toekomst verspeeld.

Ik sloeg mijn handen voor mijn gezicht, en, daar juist de piano zweeg, deed een schelle, hooge snik alle hoofden zich plotseling omwenden.

Vera was bij me, met haar armen beschermend om me heen, vóór iemand mij nog had kunnen naderen; maar ik hoorde nog juist, terwijl ze mij haastig meetrok, hoe fräulein Margaretha, op een toon van verstandelijke meerderheid, zei: „Sie denkt wohl an ihren Bräutigam"; waarop de kleine Belg, die, als hij Duitsch wilde spreken, een uitgebreide rustpoos nam na iedere lettergreep, nu met ongekende radheid antwoordde: „C'est qu'elle est sensitive. Cela prouve pour elle."

„O, Ada," zei Vera, zelf bijna in tranen, terwijl ze mijn polsen met eau de cologne wreef; „ik wou, dat ik je gelukkig kon maken."

„Ach," viel ik ongeduldig uit, omdat haar voorzichtige teederheid mij misplaatst leek; „jij begrijpt er tòch niets van. Kun jij je voorstellen, dat ik het eerste het beste gevallen meisje benijd en vereer, omdat zij tenminste in nederigheid, spontaan, heeft gedaan, wat de natuur van haar verlangde? Terwijl ik,.... met mijn hart, dat dénkt in plaats van te bloeien...."

En toen Vera bleef zwijgen, barstte ik opnieuw schamper uit: „O, wij moderne, hóógstaande vrouwen! Wij eischen van den man, dat hij de vrouw als „mensch" erkent, en àls hij het doet, zien wij hem tóch niet voor vol aan. Er is iets in ons, dat nog altijd

de zweep verlangt, de tyrannie.... En ondertusschen redeneeren we over alles; we kunnen àlles verklaren, àlles betoogen; maar we kunnen ons niet meer weggeven; we kunnen onszelf niet meer vergeten; we hebben de gave van het offer verloren...."

„Maar Ada," zei Vera schuchter, „we willen ons toch altijd nog offeren, voor den éénen man, die alles voor ons is.... Het is alleen moeilijker geworden, omdat we niet meer in iederen beschermer, die voor ons zorgen wil, die godheid kunnen zien... Maar als we van een man houden, is alles nog net als vroeger...."

Ik keek het kind met verdwaasde oogen aan; was alles zóó eenvoudig? Was en bleef de liefde eeuwig de eenige, die alle problemen oplost, en alleen de wereld redden kan?

Ik boog mijn hoofd, en er bezonk een diepe vrede in me. Hier was maar één ding te doen; maar één weg te gaan. Redeneeringen bleven altijd hangen aan onderdeelen, aan bijzaken; alleen de zekerheid van het hart ging alle wijsheid te boven.

„Geef mij mijn schrijfcassette, Vera," zei ik toen kalm, „mijn brief kan nog met den laatsten trein mee."

Uit het stapeltje korte, onbelangrijke briefjes, dat hij, als conventioneel correct man, na 't verbreken van onze verloving, mij heeft teruggezonden, heb ik dien eenen, laatsten brief opgedolven, die, langer, hartelijker en oprechter dan de andere, snel en slordig geschreven en hier en daar gevlekt, als den geur met zich voert van dien vroegen herfstavond, toen ik, met een naakte eerlijkheid tegenover mezelf, eindelijk het waagde de toekomst tot den bodem door te denken, en te beslissen over ons beider lot.

Wéér proef ik de zoute tranen aan mijn mondhoeken; weer zie ik, hoe een slap windje het zonnezeil van mijn omwingerd venster bewoog, en hoor de gedempte geluiden uit de keuken, waar in jachtig drijven het avondmaal werd bereid. En dan denk ik aan den breeden, gouden ring, die naast me lag, — wat was mijn hand licht zonder dien last, dien ze maanden had moeten torsen! — en aan het stalenboek voor de bruidsjapon, waarin ik dienzelfden ochtend nog lusteloos had zitten bladeren....

Ik leg het hoofd op mijn handen, en zeg: dat het góed was; na al het leed en àl de teleurstellingen, die sindsdien over me heengegaan zijn, en met de zekerheid, die ik nu heb, dat deze kans inderdaad mijn laatste mogelijkheid was van menschelijk geluk, — zeg ik nog: dat het goed was, dat ik dien zoelen avond mijn heele hart uitschreef, en daarmee elke toenadering, ook voor de toekomst, onmogelijk maakte.

Ik vouw de bladzijden open, en glimlach, omdat, na zooveel maanden van huichelarij en leugen, de waarheid zoo triomfantelijk haar rechten hernam; ik glimlach, omdat, toen maar eenmaal het moeielijke begin was gemaakt, alles, wat mijn hart aan dankbaarheid en waardeering bezat, zich weer stormachtig baan brak; en bij het overlezen overvalt mij opnieuw het gevoel van bevrijding, waarmee eens deze regels werden neergeschreven: „Goddank, dat staat er; dat is er uit; nu zal alles opklaren."

De brief, die mijn laatste liefdepoging besloot, de laatste gemoedsuitstorting, die ik aan een man heb geschreven, luidde:

Aan den man, met wien ik gedacht had, het leven door te zullen gaan.

Dit wordt een afscheidsbrief, mijn jongen. Want nu weet ik heel zeker, — zoo zeker, als een mensch ooit iets weten kán, — dat het niet mag tusschen ons. Als ik maar altijd mijn „höchste Hoffnung" heilig had gehouden, zou ik ons beiden veel verdriet hebben bespaard. Maar herinner je je nog, dat jij in je eerste briefje zei, dat alles, wat ik geven kon, voor jou genade zou zijn? Ik wou 't zoo graag gelooven, en ik had zelf zoo geleden onder mijn eenzaamheid. Ik schaamde me er voor, om oud te worden zonder man. Ondanks al mijn pretensies van intellectualiteit heb ik de laatste jaren op een bevrijder zitten wachten, als de eerste de beste oude vrijster; en jij leek me zoo goed en geduldig, en ik was er zoo trotsch op, dat mijn bijzijn alleen je al gelukkig maakte. Ach, en ik was ingebeeld genoeg, om het begrijpelijk te vinden ook!

En dan was er nog iets, waarover ik je nooit heb gesproken, en dat eigenlijk langzamerhand het voornaamste geworden was. Ik wou kinderen hebben, en dat kon ik maar niet opgeven. Zelfs niet, toen ik voelde, dat 't tusschen ons niet ging. En ook op dit oogenblik verlamt het bijna mijn moed, om verder te schrijven.

Gistermiddag kwam er een afgewerkte vrouw voorbij, achter een kinderwagen, en daarin lag een slapend jongetje met blootgewoelde beentjes. Ik weet niet, of je het begrijpt; jij houdt ook wel van het zoontje van je zuster en van kleine Wiesje met de krulletjes; — maar dat is toch anders. Als ik weer aan dat wezen-

loos-rustende lijfje denk, en aan die kleine, warme knuistjes, heb ik 't gevoel, dat ik liever met den beul van Parijs zou trouwen, dan oud te worden, zonder ooit een kindje te hebben gehad.

Maar ik weet toch, dat het niet kan en niet mag, vooral niet tegenover jou. Want ik sta met leege handen voor je! Eerst leek het me wel juist omgekeerd; ik verbeeldde me, in hoogmoedige verblindheid, dat jij de gelukkigste mensch van de wereld zou zijn, als ik je maar naast me liet zitten, en mijn haar liet streelen, en mij niet verweerde, als je me kuste. Ik dacht, dat ik wel veel zou missen in ons samen-leven, maar dat het voor jou de vervulling van je hoogste ideaal zou wezen. Misschien wás je tenslotte ook rijker en gelukkiger dan ik; maar níet door de beleedigende aalmoes van mijn lijdzame tegenwoordigheid. Als jij, ondanks je teleurgesteldheid over míjn houding, toch nog gelukkiger was, dan is het, omdat jij altijd bent blijven géven, omdat jij altijd zacht en goed bent geweest; en veel minder dan ik de pijniging hebt ondervonden, dat het eigen hart gierig en achterdochtig en klein geworden is.

De werking van twee menschen op elkaar is wonderlijk.

Ik heb eens een vriend gehad, — ik heb er je nooit over gesproken, want ik vond 't altijd zoo moeilijk om vertrouwelijk tegen je te zijn; — die maakte me goed en vol wilskracht, zoo dikwijls ik hem gezien had, en zelfs als ik maar aan hem dacht. Hij was een edel, hoogstaand mensch; maar ik geloof toch, dat jij in eenvoudige goedheid niet zijn mindere bent. Waarom moest ik dan altijd onredelijk en bekrompen en prikkelbaar worden, zoodra wíj elkaar naderden!

Jij bent te góed om een vrouw te begrijpen; je gelooft haar op haar woord. Misschien kun je dat ook wel in andere verhoudingen. Maar waar je als man en vrouw tegenover elkaar staat, geloof ik niet, dat een vrouw ooit zuivere waarheid spreekt. Het zijn ongevaarlijke leugens, omdat ze gemakkelijk te raden zijn, en als 't ware overeengekomen. Maar jij hebt er nooit één geraden. Je bent goed, en je hebt me ernstig vereerd; maar ik geloof, dat je laatste kans zou zijn geweest, als je me eenvoudig veroverd en geterroriseerd hadt!

O, je wéét niet van al de tegenstrijdigheden, die mijn hart hebben bestormd in de maanden van ons samenzijn! Ik begreep, dat het je inspanning kostte en dat ik je er dankbaar voor moest zijn, dat je me zoo zacht en voorzichtig behandelde, en toch wrokte ik er over, dat je me niet zóó overweldigend bekoorlijk vondt, dat je me tot je nam, en me met liefkoozingen overstelpte, tot me elke gedachte verging. Als je 't gedaan hadt, zou ik boos zijn geworden; natuurlijk.

En ik begon wel met den eisch te stellen, dat ik moest kunnen werken, en geen huishoudelijke beslommernissen aan mijn hoofd wilde hebben; maar o, dat je dadelijk toestemde en mijn werkuren ontzag en me aanmoedigde!

Er wordt tegenwoordig zooveel gesproken over een nieuwe kameraadschap in het huwelijk; een rustig harmonisch samengaan van twee gelijken. Ik hoopte, dat ik dat ook al zou kunnen, maar ik weet nu, dat ik het nooit ter wereld meer hoef te probeeren met een edelen, lieven, goeden man, dien ik wel sympathiek vind. Want mijn hart kan slechts tot rust komen, als het zijn „hoogen meester" gevonden heeft. Mijn

hárt trekt zich niet veel aan van de onafhankelijke cultuur van mijn geest: het wil bewonderen en aanbidden. Het wil nog altijd alleen „de liefde, waarvan men in de boeken leest." En hoe moet ik, met mijn critisch verstand, die bereiken?

Het is zoo'n moeilijke overgangstijd. De vrouw, die pas een „persoonlijkheid" is geworden, weet nog niet, wát ze kan en moet opgeven in de liefde, en wat ze moet vasthouden en verdedigen. Ze houdt al 't nieuw verworvene krampachtig samengegrepen, of ze werpt alles tegelijk als nutteloos weg. In het laatste geval hebben we de goedmoedige, zorgzame huismoeder terug, de onschuldige „kip zonder kop"; — en misschien is dit nog de beste oplossing, tenminste de minst verdrietige. In het eerste geval....

O, ik weet wel, dat ik daarin juist te kort ben geschoten, en dat daarom alles tenslotte mijn schuld is: ik was niet bereid iets te offeren; ik wilde behouden en winnen; ik wilde niet weggeven; niets wilde ik je geven uit vrije beweging en overtuigd. Bij elke spontane toenadering van jou, bij elk liefkoozend gebaar, heb ik je beleedigd met voorzichtig uitwijken of met superieure toegeeflijkheid; elke zuivere opwelling heb ik vertroebeld; zoo dikwijls je weerloos was van verslondenheid, heb ik je met mijn tegenzin gewond, tot je het niet meer waagde je in vertrouwen over te geven....

Je hebt dat allemaal vooruit geweten, ik had je nooit iets voorgelogen over mijn liefde; maar je hebt het toch niet kunnen verdragen. Ik geloof, dat geen man het verdragen kàn. Je hebt me soms een oogenblik gehááát, als je voelde, dat ik niet meeging in je verrukkingen; dat voor mij alles hinderlijk en onbe-

langrijk bleef. Mijn God, wat hebben wij elkaar wederzijds met de beste bedoelingen gemarteld! En zoo werd het steeds harder en leelijker tusschen ons, zonder waardigheid, met wantrouwen en verwijten; we hebben elkaar van onzen kleinsten kant leeren kennen; we hebben, wat er maar slechts in ons is, bij elkaar naar voren geroepen, — wat was het veel en armzalig bij míj; — en je hebt moeten beleven, dat je droom van hoogste heil in leege verveling en irriteerend gekibbel is verloopen.

Als we dit maar nooit hadden geprobeerd, had je tot het eind van je leven een soort ideaal in mij kunnen zien; dan had je altijd geloofd, dat, áls ik maar gewild had, de hemel over je zou zijn neergedaald.

Ik vraag je vergeving, dat ik je je illusie heb ontnomen, zonder je er iets voor in de plaats te geven. Maar ik had zelf zoo waarachtig gehoopt, dat 't goed zou gaan. Ik had 't toch van zooveel menschen gezien, die samen trouwden zonder den alles-verslindenden gloed, zonder den dwang van verlangen, die geen weifelingen kent; en die toch niet ongelukkig waren geworden.... Maar ik geloof eigenlijk, dat er twee soorten van menschen zijn: sommigen dragen in zich den volmaakt schoonen droom; anderen belèven de onvolmaakte werkelijkheid. Daartusschen kun je kiezen, of eigenlijk níet kiezen, want al naar de gesteldheid van je wezen kun je alleen maar bij een van beide vrede vinden.

Ik had de laatste, eenzame jaren gedacht, dat het ergste, wat mij overkomen kon, was: buitengesloten te worden van de groote, menschelijke gemeenschap, waar getrouwd wordt en waar kinderen worden gedragen. Ik dacht, dat men maar voorzichtig moest

zijn met te veel romantiek, en dat „alles of niets" alleen voor de jeugd gold.

Maar nú weet ik, dat er veel dieper rampzaligheid is, dan eenzaamheid onder de menschen. Dat is: ontrouw, verraad aan ons zelf. „This above all: to thine ownself be true". Alleen wie dezen raad opvolgt, kan een zuivere houding tegenover zijn medemenschen bereiken. Niemand heeft het recht lager te grijpen dan zijn hoogste ideaal. Niemand heeft het recht het leven van een ander aan zich te binden, zonder dat hij door mystieken drang gebonden wórdt.

Hier schieten redelijkheid en overleg te kort. Ik weet het weer, zooals de backfischjes het weten: de liefde gaat boven alle dingen. Maar ze bindt en scheidt, zonder dat we haar wegen begrijpen, en wie haar de wet voorschrijven wil, vindt niets dan schande en smaad.

Mijn jongen, herinner je je den avond, dat ik je een artikel voorlas, waarin stond, dat de huwelijken quantitatief zouden verminderen, maar qualitatief vooruitgaan, omdat de vrouw, die een persoonlijkheid is geworden, niet meer haar instinct zal kunnen volgen, dat „een man beter dan géén man" vindt, en dat vooral kínderen begeert; — omdat zij zal wikken en nagaan „ob sich das Herz zum Herzen findet."

Toen scheen het ons een meedeeling als een andere; maar hoe wonderlijk is het, als je het wezenlijk bij jezelf belééft: de strijd van het instinct, dat zich naar de gemeenschap wil voegen, met den geest, die zijn vrede verloren heeft, en beschaamd is, omdat hij wordt achtergesteld.

O, ik had ook liever ánders willen zijn! Ik had liever willen leven in den tijd, toen de vrouw nog

ongedeeld was, en zich overgeven kon, aan den sterkere, zonder innerlijke tweespalt. Of ik had vérder willen zijn met mijn zelfbevrijding, niet voortdurend geneigd zélf de nieuwe rechten te verwerpen, zelf weer tyran en slavin in plaats van gelijke te willen zijn. Maar ik heb nog te veel strijd en te veel troebelen met mij zelf, om een ander tot vreugde te kunnen wezen. En toch mág ik niet mijn persoonlijkheid geweld aandoen, niet terugloopen en me gelijkvormig trachten te maken aan een uitgediend ideaal, om gemákkelijker het einde te bereiken.

Wat wij ontberen en door leed trachten tot klaarheid te brengen, zal misschien ten voordeel zijn aan het nageslacht. Voor de kinderen van ánderen.

Maar wat baat jóu deze, eenigszins pathetische, theoretische uiteenzetting? Jij voelt alleen, dat het meisje, waar je vijftien jaar op hadt gewacht, en waar je niets dan bitterheid van hebt ondervonden, je nu met een mooi praatje aan de deur zet. O, Gerard, het is zoo'n onrecht aan jouw kinderlijk-gaaf hart, dat ik op jóu moest experimenteeren, dat samenzijn eenzamer kan wezen dan alleen-zijn.

Hoe zal ik je danken voor al het goede, dat je me hebt gegeven? Hoe zal ik je vergeving vragen voor mijn armelijke kleinzieligheid, voor mijn verwaten hoogmoed, en den bitsen toon, waarmee ik vaak je teederheid heb beantwoord?

O, als je nu hier was, dan zou ik mijn armen om je hoofd leggen, en dan zou je voelen, dat deze laatste liefkoozingen waarachtig zijn."

Een groote, roode maan hing laag boven de stille rivier; ik lag met mijn hoofd achterover in de venster-

bank, en staarde den onbeweeglijken hemel tegen, eenzaam en vrij. Alles was zwijgend en grootsch om mij heen; ik kon mezelf nu niet bedriegen.

Mijn God, mijn God, het leek wel, alsof ik blij was....

Ik voelde gedachten komen en gaan; ik liet ze zwerven, waarheen ze wilden, zonder vrees, dat ze me zouden voeren naar een verboden land. Ik dacht aan mijn koele kamer, en aan al het stille, gestadige werk, dat me wachten zou. Ik had het nooit naar wáárde geschat, toen ik nog niet wist, hoe een verbrokkeld leven afmat en ellendig maakt.... Nu mocht ik weer leven zoo goed en zoo hoog, als ik kon; nu kon ik weer alles wijden aan mijn geest, onafhankelijk en sterk.

Jawel, zei ik strak; nu komt het bestaan weer terug, dat je niet meer kon dragen; de eenzaamheid, het verzwijgen, het verbijten en de bitterheid; — de roekelooze lach, de uittartende zelfvoldaanheid; de onwaardige comedie, die je voor enkele maanden zoo gelukzalig bent ontvlucht....

Het kwam àlles terug, en ik had niets gewonnen. Ik zou zijn kleine zorgen missen, zijn bescherming in alle dingen van het daaglijksch leven, waaraan ik nu was gewend. Ik zou weer een goedkoop cynisme moeten opdiepen....

En de witte wieg;.... het wagentje met de parasol er boven;.... de kleine, bloote voetjes;.... al het lieve geluk, dat nóóit zou zijn....

Misleidde ik mezelf niet, omdat ik niet eerlijk durfde zijn? Was mijn blijheid niet voos, als de bleeke vreugde der oude meisjes?

Ik klemde mijn tanden, maar mijn oogen bleven

rustig en klaar; ik voelde, dat ik toch dankbaar was, dankbaar om het vrije bezit van mijn droomen, die ik wel nog honderdmaal als waardeloos zou verwerpen, maar die ik toch met zekerheid verkoren had, boven een bezit, dat op onwaren grondslag zou zijn verkregen.

Ik móest het leven alleen aanvaarden, en ik zoù. Een roemlooze overwinning, zonder belooning; maar zonder dat ik behoefde te marchandeeren, zonder dat ik me behoefde te schamen over een onwaardig geluk.

Mijn werk, mijn werk, mijn hoofd, mijn wil....

En het idealisme, de volmaakte illusie, die niet te beléven is....

Van toen af wist ik, dat mijn innerlijkste leven nog slechts „herinnering" kon zijn.

VERTALINGEN VAN DE CITATEN IN VREEMDE TAAL

blz. 8. C'est bas.... dat is laag.
blz. 15. inter amicos.... onder vrienden is alles gemeenschappelijk bezit.
blz. 34. homo spiritualis.... geestelijk levend man.
Denken is.... Denken is een zwaar werk.
blz. 50. die grosze Stunde.... het beslissende uur.
blz. 74. allons travailler.... laat ons gaan werken.
und du muszt.... En je zult nog herhaaldelijk moeten leenen, zooals je al zoo dikwijls hebt gedaan.
blz. 78. „Beatus ille".... Hij is gezegend.
blz. 80. Saevis tranquillus,.... Rustig op de wilde golven.
blz. 82. Das ist die.... Dat is de almachtige liefde.
blz. 93. Regina del Lago.... Koningin van het meer.
blz. 103. quousque.... Tot hoe lang nog, zult ge misbruik maken van mijn geduld.
blz. 117. A woman armed.... Een vrouw, die wapens bezit, maakt oorlog met zich zelf.
Fate is a good.... Het noodlot is een goede verontschuldiging voor onzen eigen wil.
blz. 120. schwärmerische Glückesblick.... blik van dweepend geluk.
blz. 121. unerfahrene Mädchen.... dat onervaren meisjes er zich vergeefs mee vleiden, dat zij het in haar macht zouden hebben een man gelukkig te maken.
blz. 125. Si tu veux.... Als ge gewaardeerd wilt worden: Werk.
blz. 126. Car c'est chose. Want het is iets subliems, om lief te hebben zonder wederliefde, om toch maar altijd zonder ophouden lief te hebben, met een

onzekere liefde, die om haar hopeloosheid des te edeler is; — ik heb de verre princes lief.

blz. 130. Herrlichste.... de heerlijkste van allen.

blz. 131. Der Frühling.... De lente nadert met stormen.

blz. 140. Tanto gentile....

Zoo zuiver en zoo zedig ingetogen
Is mijner Vrouwe minnelijke groet,
Dat ze ieders tong siddrend verstommen doet
En géén waagt tot haar op te slaan zijn oogen.

blz. 152. prende signorina. Neem, jongedame.

blz. 153. Altissimo, omnipotente. Zeer hooge, almachtige, goede heer, u zij de lof, de glorie en eer; en alle zegening, o allerhoogste, richt zich tot u, en geen mensch, is waard u te noemen.
Geloofd zijt gij, mijn heer, met al uw schepselen, vooral mijn heer de zon, enz.

blz. 171. Stretti, enz. Verborgen zijn de verrukkingen van de liefde.

blz. 174. Wenn durch die.... Als door de piazzetta de avondwind suist, dan weet ge, Ninetta, wie daar staat te wachten.

blz. 175. Tanto gentile.

Zoo zuiver en zoo zedig ingetogen
Is mijner Vrouwe minnelijke groet,
Dat ze ieders tong siddrend verstommen doet
En geen waagt tot haar op te slaan zijn oogen.

Zoo schrijdt zij voort en hoort haar lof verhoogen,
Verheerelijkt in deemoeds blanken gloed;
De Hemel zond tot de aarde een engel zoet,
Dat ze op een vlekloos wonder konde bogen.

Wie haar zoo zacht en nederig ziet gaan,
Voelt in zijn hart een innigheid ontvloeien,
Die geen bevat zoo hij 't niet ondervond.

vert. Nico van Suchtelen.

blz. 183. le coeur fait.... het hart voor liefde gemaakt.

blz. 195. nur der Irrtum.... Slechts dwaling is leven, en Weten is de dood.

blz. 196. péchés.... intellectueele zonden.

blz. 199. hôpital pour.... hospitaal voor rachitische kinderen.

blz. 202. je m'en fiche.... 't kan me niets schelen.

blz. 206. de mauvais.... smakeloos.

blz. 214. que femme doit.... dat een vrouw lachend moest weigeren, en de man zuchtend moet smeeken.

blz. 228. Let us forget.... Laten we dezen eenen dag, morgen vergeten.

blz. 230. j'ai vu.... ik heb rood gezien.

blz. 240 ein groszer Verderb. Hij is een groot verderf voor de muziek. Hij heeft er het middel in ontdekt, om zwakke zenuwen te prikkelen.

blz. 247. Wozu ist mein.... Waartoe dient me mijn lange haar, als ik er geen lint in kan vlechten.

blz. 249. Il n'y a qu'une. Er is maar één datum voor vrouwen en waarop ze moesten sterven, — dat is, wanneer ze niet meer liefgehad worden.

blz. 251. for shame.... Schande, schande.

blz. 261. The tree of.... De boom der kennisse is niet die van het leven.

blz. 267. Wenn noch ein.... Als er nog een wonder op de wereld gebeurt, Gebeurt het door liefdevolle, trouwe harten.

blz. 269. das Ende alles.... het eind van alle verlangen.

blz. 269. Grau ist alle.... Alle theorie is grauw.

blz. 270. Was glänzt ist.... Wat glanst, is voor het oogenblik geboren.
viele Jahre.... Veel jaren geluk en zegen.

blz. 271. Jedes redlichen.... De stap van ieder redelijk mensch spréékt.

blz. 275. Wie ist die.... Wat is de liefde toch banaal.

blz. 287. Ave Caesar.... Wees gegroet, Caesar; wij, die zullen sterven, groeten u.

blz. 304. A la très chère. Aan de zeer lieve, aan de zeer schoone, die mijn hart van glans vervult, aan de engel, aan het onsterfelijk droombeeld, heil in eeuwigheid.

blz. 308. il faut donner.... Men moet zijn leven geven om het er voor te bewaren ten onder te gaan.

blz. 308. giving too.... geeft te weinig en vraagt te veel.

blz. 315. Et je m'en.... En ik ga er op uit, niet wetend waarheen, met mijn gloeiend en wild hart, door de stralende zon en den wind, die langs waait.

blz. 317. Das iszt.... Dat eet juffrouw Ada zoo graag.

blz. 324. Ich liebe.... ik heb u lief.
Und morgen.... En morgen zal de zon weer schijnen.

blz. 325. Sie denkt wohl.... Ze denkt natuurlijk aan haar bruidegom.
C'est qu'elle.... Dat komt, omdat ze gevoelig is. Dat pleit voor haar.

blz. 328. „höchste Hoffnung". Hoogste verwachting.

blz. 333. This above all.... Dit boven alles; wees trouw aan uzelf.

blz. 333. ob sich das.... of het hart den weg tot het hart vindt.

HERMAN TEIRLINCK: Het Ivoren Aapje
3e druk. — 65e honderdtal.

„Laat mij het maar dadelijk en duidelijk mogen zeggen: „Het Ivoren Aapje" is een uiterst merkwaardig en bijzonder boek, het is werk met prachtige kwaliteiten; het is een zeer onderhoudende, ja boeiende en in hooge mate bekorende roman.

„Dit boek van Teirlinck is een magnifiek kunstwerk, tezamen gesmeed tot een lust voor oogen en handen, geest en gevoel. Voor al wie werkelijk van literatuur houdt, een waarlijk zeldzame délice". Herman Robbers.

ANNA VAN GOGH—KAULBACH: Moeder *)
3e druk — 5e-6e duizendtal.

„....Het zeer tragische conflict is door de schrijfster goed gesteld en uitgewerkt."

Kerkelijke Courant.

„....Een werk van beteekenis, een der beste Nederlandsche romans van de laatste jaren."

Herman Robbers (Elsevier)

CARRY VAN BRUGGEN: De Verlatene
2e druk — 5e-7e duizend.

„De Verlatene" is een interessante, een in menig opzicht goede roman en mevrouw Carry van Bruggen een knap schrijfster....

Herman Robbers in *Elzeviers Maandschrift.*

IDEM: Heleen

„....Zeer stellig duidt dit boek in de ontwik-

*) Dit werk ook verkrijgbaar in N.B.-band à *f* 1.25 ingen.; *f* 1.40 cart.; *f* 1.55 linnen.

kelingsgaven van Carry van Bruggen op een stijging." *De Telegraaf.*

„....Geen bladzijde in deze uiterst minutieuze studie van de roerselen die een meisjesziel bewegen, als kind met haar droomen en angsten, vrouw geworden met haar verwachting en deceptie, in haar liefde die haar knakt, geen bladzijde in deze studie waarop niet *mooie en opmerkelijke dingen staan."* *Leeuw. Courant*

G. VAN HULZEN: Liefdes Tusschenspel *)

„Zou men 't geen schilderij noemen, dezen roman? Een groote, met het tempermes opgebrachte schildering van weidsche zomerweelde, overgutst van kleurig vuur en overstelpt van zomersche klanken in een volheid, die moe maakt als een te rijke hooimaand. Een schilderij met zooveel ruimtebegrip, dat zij achter de lijst lijkt voort te loopen, zoo ver als de zinnelijke wereld rijkt. Het Paradou uit Zola's „La faute de l'abbé Mouret", ziedaar het gegeven, dat hier breed-uit en door-en-door eerlijk is gepenseeld."

A. Z. in *Hofstad.*

LOUIS COUPERUS: Korte Arabesken.

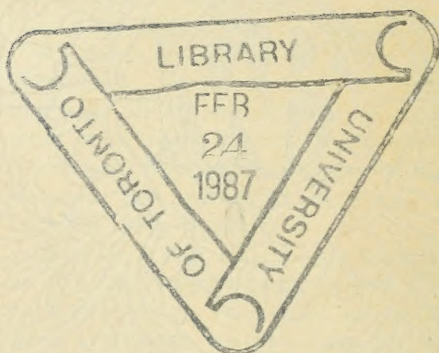
„Juweeltjes van vertelkunst.... de meeste der Korte Arabesken getuigen van groote kunst, in den zin van: fijn gevoel en uiterste kunstvaardigheid." Carry van Bruggen.

---

*) Dit werk ook verkrijgbaar in N.B.-band à *f* 1.25 ingen.; *f* 1.40 cart.; *f* 1.55 linnen.

Ingenaaid *f* 1.90 Keurband *f* 2.75

9

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 06 05 01 015 7